

Václav Bolemír Nebeský.

ŽIVOT A SPISY

VÁCLAVA BOLEMÍRA NEBESKÉHO.

SEPSAL

DR. J. HANUŠ,

PROFESSOR ČESKOSLOVANSKÉ OBCHODNÍ AKADEMIE.

ZVLÁŠTNÍ VÝTISK PRO MATICI ČESKOU.

V PRAZE.

NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

1896.

Tiskem J. Otty v Praze.

PŘEDMLUVA.

V dějinách našeho národa a literatury tohoto století nemnoho jest mužů tak významných, jako byl Václav Bolemír Nebeský. V bouřlivém, strastí plném jeho životě i smělých snahách literárních zrcadlí se nad jiné věrně život i snahy obrozeného lidu českého, v poesii zachoval slavné dědictví Máchovo na šťastnější dobu Hálkovu a Nerudovu, rozvinul skvělého ducha Němcové, otevřel národu poklady genia Aischylova, Aristofanova, prostonárodní musy novořecké i španělské, seznámil nás s Calderonem, Shakespearem a j. velikány světové literatury, odhalil a oživil na polo zapomenuté památky duchového života českého v dobách starých ... A za ty mnohé zásluhy propadá, sotva se nad ním zavřel hrob, zapomenutí ...

Zachovati památku Nebeského před tímto nezaslouženým osudem nastíněním života i prací jeho v obšírnějších rozměrech, toť byl hlavní motiv, že spisek tento, jenž měl původně tvořiti část obšírných *Dějin českého byronismu*, vychází samostatně.

Podnětem p. prof. Jaroslava Vrchlického, velikého našeho básníka a laskavou účastí jeho slovutných druhů, pp. A. Jiráska a Jos. Sládka, již horlivě ujali se plánu mého u České Akademie a vymohli mu štědré podpory, měl životopis tento býti čtvrtým dílem *sebraných spisů* Nebeského.

Bohužel však úmysl ten nebylo posud možno provésti pro nedostatek nakladatele, ač spisovatel vše k vydání již připravil. Snad podaří se nám aspoň *sebrané básně* co nejdříve odevzdati veřejnosti.

Vedle účasti zmíněné dostalo se práci mé také mnohé ochotné a vzácné pomoci z jiných stran. Rodina Nebeského, hlavně přičiněním p. Pavla Nebeského, svěřila mi vše důležité z pozůstalosti jeho, p. prof. J. Šafránek, t. č. v zemské školní radě, zapůjčil mně laskavě sbírku dopisů Nebeského z pozůstalosti J. Krouského.

p. prof. Dr. Jos. Král posoudil ochotně klassické studie a překlady Nebeského, prof. Dr. Rudolf Dvořák článek jeho o Číně, prof. V. Viravský upozornil mne na některé reminiscence v básních Nebeského z literatury německé a c. k. školní rada p. ředitel K. Tieftrunk a prof. Fr. Bílý prohlédnuvše s neobyčejnou důkladností rukopis, přispěli svojí radou značně ke zlepšení práce. Všem upřímný dík!

Král. Vinohrady, v říjnu 1896.

Dr. *Jos. Hanuš.*

Rodiště, rodina, dětství, studie gymnasijní.

Uprostřed úrodné roviny, asi tři hodiny od Mělníka leží hluboké, úzké, na mnoho mil dlouhé údolí. Cestující rozlehlou rovinou nenaděje se před sebou ležícího dolu; až najednou přijda na okraj jeho a uleknutý zastaviv krok, jakoby náhle se před ním rozstoupila země, hluboko pod sebou spatří vrcholky temných jedlí a sem tam mezi skalami jednotlivé chatrče. Po levé straně stojí již od vchodu vysoká a příkrá písečná skalina. Mnohý déšť ji rozemlel v rozličné podoby zvířat podivných i zpotvořilých postav lidských. Při skalině, po výstupcích i rozsedlinách jejích zastiňují vysoké jedle a borovice tyto často hrozné hříčky přírody, místy jenom zdola povolujíce oku pocestného volný průhled na tuto bělozažloutlou, vysokou zeď.

Po pravé straně od východu k západu dolů se táhnoucí skála písečná jest v mnohé kusy nestejné šířky rozervána, a výš a výše nad údolí vystupujíc tvoří ohromné sem tam rozvalené stupně. Husté křoví obrůstá tyto vysoké, nad ně strmící veliké kameny a celá ta strana jest podobna pustému městu východních krajin. Sem tam vystupuje některý kámen, jakoby štíhlá vížka strměla nade ploché střechy, a déšť i jiné nehody, aby dokonaly klam ten, vytvořily uzounká v ní okna.

Některé chaloupky — jestli se těch as šest neb sedm chatrčí tak nazývati může, — opírají se po různu o tyto po stráni hustě se nacházející kameny, a mnohá z těch chatrčí jen přední stranu má z netesaných trámů sbitou, ostatní její díl jest vnitřek dutého kamene.

Úzká pěšinka vede mezi rozsedlinami skal a hustým křovím od jedné chatrče k druhé až dolů do údolí k úzkému sice, avšak dlouhému a hlubokému rybníku. U tohoto, na výtoku malého potoka stojí mlýnec, kteréhož jednozvučné klepání ve spolku se šustem a hvizdem přeletujícího ptactva působí, že tato samota ještě pustější, mrtvo krajiny této ještě hroznější se zdá.

Asi šest set kroků vzdálí od vchodu rozestupuje se údolí po levé straně v jiný širší sice, ale jenom krátký důl. Uprostřed něho stojí vysoká, hustě porostlá skála, korunovaná zříceninami starého hradu; mnohem však vyšší je stromoví, obkličující skalnaté stěny

dolu toho, tak že ani vysoká jednotlivá věž zříceného hradu nepřeniká vrcholky jedlí, vroubících ohromné tyto zdi.

Stavba hradu toho, a obzvláště kulaté věže, je zcela přiměřena rozmnožiti tichou hroznost krajiny. Je bledě žlutá, základ její zdá se z jediného kusu sestávati. Zeď její náramné je tloušťky, a až k špičaté, taktéž přižloutlé kamenné střeše ani jediného okénka nemá. Zcela jest hladká, a drobné ozdoby, jako hříčky na krku velikána, pod přístřeším jejím umístěné, činí, že hrozná její síla tím strašněji doléhá na zbloudilého, udiveného poutníka. Na něco širším přístřeší chvěje se mladá bříza, a přiléhajíc ke špičaté nevysoké střeše, od ní na důl se kloní co jednotlivé péro za kloboukem loupežníka . . .

Kdož pobyl někdy v divukrásném, bizarním, romantickém dolu Kokořínském a shlédl trosky hradu nad ním čnícího, pozná v předchozím popisu Máchově „trefný, plastický obraz“ oné krajiny,[1]) jen nepatrně pozměněný ohnivou fantasií poety. Přisvědčí však také básníkovi, když v duši jeho budí tak mocný ohlas. Jakkolivěk ruka lidská již ledaco změnila na velkolepém díle přírody, dojímá ještě dnes zvláště za doby večerní svou divokostí, ohromností, bizarností a bezděky unáší mysl v tajemné doby bájí a pověstí.

Dol tento i zřícený hrad obestřený romantickými zkazkami má významné místo v dějinách české poesie. Mácha rád dlel mezi jeho bizarními balvany, jak svědčí jeho zápisky i poesie (Cikáni, Máj a j.), a kamenné sedadlo, s něhož nejkrásnější se rozvírá pohled na toto zkamenělé město, prostoupené svěžími lukami a zarostlými rybníky, jmenuje místní tradice podnes Máchovým, vypravujíc, že zde poprvé zableskla v duši jeho myšlénka Máje.

A nad tímto dolem, v osamělém prostém dvorci sotva několik set kroků od hradu vzdáleném narodil se 18. srpna 1818 také přední ctitel Máchův, *Václav Nebeský*. Otec jeho, muž z českého lidu, byl synem rolníka z Kokořína (nyní statek p. Jos. Černého), jenž aby ušel vojančině, stal se šafářem na samotě, patřící pod názvem Nový dvůr k panství Kokořínskému;[2]) matka pocházela sice z rodiny německé, ale uměla trochu česky, a tudíž v rodině Nebeského mluvilo se ponejvíce jazykem mužovým, česky. Ovšem vědomého vlastenectví nesmíme v tom hledat, nebylo ho ještě tehda po českém venkově a tím méně na novodvorské samotě, ovládané německou vrchností (kněžnou Ahremberkovou), v samotě, za níž začíná podnes kraj německý (Jestřebicemi).

Vychování malého Václava bylo až do let školních smíšené a spíše převládala němčina matky, která měla hluboký a rozhodný

[1]) J. Thomayer v Lum. 1891. str. 4—5.

[2]) Roku 1888 zasazena nad vchod Nového dvora péčí studentského spolku Řipu Nebeskému mramorová pamětní deska; slavnostní číslo „Mělničana“ (z 20. května) přineslo za tou příčinou obšírný životopis Nebeského od jeho syna *Pavla*.

vliv na vnímavou mysl hochovu, kdežto otec, prodlévaje za svou prací namnoze mimo dům, méně naň působil. Přirozeným způsobem zaujala pak také láska a úcta k matce valný díl srdce Václavova, a ještě po mnoha letech nesou listy i básně jeho patrné a dojemné toho stopy; zvláště v dobách, kdy svět dává mu okusiti svých hořkostí, matka tane mu na mysli: „Mám málo chuti k životu a k radosti," píše Krouskému v květnu 1844 z Vídně, „půjdu někam do kláštera, mezi zdmi jeho se zapředu a pomalu dohasnu. Je mi jen líto rodičů, zvláště maminky..." A o dva měsíce později píše ještě tklivěji: „Láska k mým rodičům zůstane mi svatou. Upomínka na ně bude pro mne pobožností... Kdyby jenom maminka na mne zapomněla, to srdce nebeskou láskou mě milující."

Týž vřelý cit vane také z mnohých veršů Nebeského, nejplněji z básně: Vím to! — lásku chceš, mé srdce... Hledal jsem ji po celém širém světě, prosil o ni u prahu každého srdce. Než

kdyby tobě každé srdce
rubíny své vystříkalo,
každé oko dívčí drahé
perly lásky vyplakalo;
kdyby tebe osypali
věrnosti své ryzím zlatem,
a ty, lásky král, se zaskvěl
ve purpuru přebohatém;
a pak s kořistí všech ňader,
vítěz v lásky velké říši
triumfem se domů vracel
k tiché rodinné své chýši,
kdež tě matička tvá čeká,
náruč vstříc ti otevírá,
vlasy líbá, tváře hladí,
tvrdé vrásky s čela stírá:
pak bys cítil, že jen v tomto
srdci Kroesus jsi, a všudy
v světě širém, nejšiřejším,
všudy žebrák láskochudý.

Tutéž myšlénku opakuje také báseň „Když mou duši jako Jidáš": Zradí-li mne přítel, mohu si ztrátu nahradit, ale lásku nikoli:

Lásku mám jenom jednu —
a ta jest má říše blaha!
A v té říši nebevelké
mám jen tebe, matko drahá!

Cit tak mocně zakořeněný v duši a tak vřele vytryskující nejen že patrně svědčí o zvláštní organisaci duševní, nýbrž musel

také působiti na utváření celého ducha a povahy, a v skutku shledáváme stopy jeho účinků v životě Nebeského, zvláště v jeho jinošském věku. Míním totiž jeho vřelou, snadno vznětlivou sensitivnost a zvláštní, žensky měkkou povahu, jejíž nápadné projevy dosti často shledáme, pro niž sem tam došel i výtky „ducha bázlivého, slabého".

Od matky, zdá se, dědil také náklonnost k samotě a snivému hloubání, k němuž osamělé obydlí i blízké, tajemné bory a sluje dolu tolik vábily a podnes vábí, jakkoli nevládne tam již ono mrtvé ticho, jehož tam přicházel hledat snivý Mácha.

Zde naučil se také Nebeský již v útlém věku milovat druhou svou matku, přírodu.

Než nejen po matce, také po otci dědil mladý Václav: svou zvláštní, uzavřenou povahu, jíž rod Nebeských v Kokoříně posud je znám, a lásku k českému lidu, která při první vhodné příležitosti ozvala se skutkem, jakkoli dlouho byla umlčována německými školami. Chodil totiž Václav jen krátký čas do české školy v Šemanovicích, dědině asi půl hodiny od Nového dvora vzdálené a na druhé straně dolu ležící; od desátého roku shledáváme jej již ve Vidimi a po dvou letech v České Lípě, kdež odbyl si třetí třídu.

Roku 1830 vstoupil na gymnasium litoměřické. Tam zvláště ve třídách humanitních počal se zvědavému zraku mladého, pilného studenta otvírati vábný, posud nevídaný svět staré Hellady a zavanuly k jeho sluchu z německé literatury první ohlasy mocných ideí burácejících v Evropě západní. Otevřel novým dojmům svou duši do kořán a uvítal je s nadšením. Čítal v originále báje Hesiodovy, idyly Theokritovy, Biónovy, Moschovy, seznámil se s rozpustilou Musou Anakreontovou, ale nejhlouběji ponořil se jeho duch v nádhernou poesii básní Homérových a dramat Sofoklových. Jak mocně zachvěl pěvec Iliady a Odysseie celým duchem Nebeského, jak obdiv jeho časem vzrůstal a s ním láska a porozumění geniálnímu národu hellénskému i sympatie k novověkým synům jeho, napověděl sám Nebeský r. 1841, posuzuje ve Květech (v Novinách str. 53.) Vlčkovského český překlad Iliady:

„Často jsem si přál býti Novořekem. Bylať to pro mne myšlénka nejrozkošnější, míti vlast nově probuzenou ze sna otrockého dlouhých století, míti to usvědomění, že ono krásné, velkolepé, lidskosvaté žití Řeků moji předkové žili, a pak to jedno: že měli Homéra! Kdykoli si na toho vzpomenu, psal bych dithyramby; neboť jest to jedna z oněch velkých, bohatých myšlének, ježto duši lidskou unášejí k blahému usvědomění své Promethejské tvořivosti a k hrdému přesvědčení, že člověčí duch něco velikánského jest... Má-li člověčenstvo Řekům za něco povděčným býti, jest to zajisté přede vším jiným to, že mu dali Homéra, neboť on jest — jakož každý pravý umělec — dobrodincem člověčenstva. A je-liž ono místo, kde se jen i jedno lidské srdce jednou radovalo, posvátné,

tedy jest to tím více Homéros; neboť kolik lidských duší zaplesalo již nad velkoleposti jeho výtvorů! — Kolik pobouřených srdcí upokojilo se na klidné hladině jeho krásy od časů, když poprvé zpěv jeho na březích Maeandru zazněl, až do časů nynějších, skoro skrze úplných tři tisíce let!"

Kdo dovedl taková slova v 23. roce svém napsati o Homérovi, musel chovati aspoň jiskru hellénského genia v své duši!

Za to latinská poesie zůstala v srdci i duši Nebeského bez ozvěny; znal sice asi již tehdy Virgila, Horáce, Catulla, Tibulla, Propertia a snad i jiné římské básníky, ale „praktický realismus římský" nerozehřál nadšeného idealisty, a dojmy jejich potuchly na mnoze se školou a oživly teprve v pozdním věku studiem literární historie. [3])

Sedmiletý pobyt v cizině a studia gymnasiální mocně působily na Nebeského také na jiné straně. Sám na sebe jsa odkázán poznal kus života, jeho bídy, boje a ústrky záhy dolehly na chudého studenta a kuly, až to někdy bolelo, jeho povahu. Nebeský vrátil se tvrdší, samostatnější ze svých studií litoměřických, jeho sebevědomí značně zmohutnělo, energie duševní sesílila. Hloubavý duch jeho vedle přírody, vlastně v přírodě ponořil se v tajemné hlubiny poesie, rostl v ní sám a ona v něm:

„Starší lidé v Jestřebicích podnes si vypravují, jak toho podivného šafářova hocha celé dny vídali sedat na jeho zamilovaném místečku — skalním to výběžku asi tři sta kroků od Nového dvora nad strání visícím, [4]) odkud s knihou v ruce po mnoho hodin nepohnutě se díval do tmavých lesů a hlubokých tůní. Tenkráte ovšem neuměli si to vysvětlit a nad podivným hochem nejednou povážlivě hlavou vrtěli — později však, když slavná pověst jejich krajana až k nim do těch skal a hvozdů pronikla, pochopili probudilejší z nich, co asi dělo se před lety v mladé hlavě hochově, a podnes dojímavá vděčnost prostého rolníka jestřebského na památném onom útulku Nebeského občas zavěšuje věnce z jehličí a polních květů." [5])

Jaké to knihy bývaly v rukou mladého snílka, snadno se dovtípíme. Výtvory řecké a německé krásné literatury převládaly, jinou literaturu tehdejší gymnasisté v Čechách, až na skrovné výjimky, neznali, znáti nesměli.

V zajímavém článečku: Třetí říjen 1843 [6]) Nebeský sám o tom vypravuje:

---

[3]) V Litoměřicích studoval Nebeský pod prefektem Fr. Effenbergerem, prof. třídním Ign. Rudschickem a od roku 1835 Ant. Kollarzikem s prospěchem velmi dobrým a dosti charakteristickým. Tak na př. v latině začal i skončil primou, v arithmetice začal primou a skončil eminencí, rovněž tak v zeměpise a dějepise. V řečtině, ve slohu a ve výkladu klassiků převládá eminenc.

[4]) Místo to nese posud jméno Nebeského, vtesané do skály.

[5]) Mělničan 1888.

[6]) V Č. Včele 1845 str. 221 sl.

„Znáte je, to naše vychování? Zaobalili mě do neznámého mi jazyka, z vlasti, abych řekl, mě ukradli a unesli do ciziny. Čeština v nás nesměla se ani hnouti. Ve škole jsme nesměli česky promluvit, měli jsme zvláštního dohlížitele ze spolužáků, kdo české slovo pronesl, musel úlohu několikrát opsat, ba na místě hanby stát. Nevypravuju staré báchorky, jsou to věci nedávno se stalé, ačkoliv k víře nepodobné. Ano, Čechy jsou země báchorek a divů! — A co při tom nejkrásnějšího, my museli býti vlastenci, jimž častokráte do uší znělo: pro Boha, vlast a cnost! my deklamovali: „Ihr Berge, stolzen Berge, du dunkle Wäldernacht". Byli jsme tenkráte tak naivní, že jsme ten nesmysl ani necítili, když jsme přiloživše ruku na srdce zvolali: „Vom Biederstamme Teuts." Takovému omamu jsme věřili, na hrobě praotce Čecha. Bylo by to k smíchu, kdyby to nebylo k hněvu a pláči. Nebylo ale na tom dost, oni nám vzali i celou minulost, naše slavné dějiny překládali v cizotu. Že by to byli Čechové bývali, jenž Evropou pohnuli, v Evropě svíci rozžehli, o tom jsme nezvěděli, byli to jenom die Böhmen; vše ostatní o tom národu bylo ethnografické mysterium. Každým prostředkem vyluzovali nám ze srdce lásku k vlasti, k matce. Ale čeština je jako český sedlák a vrba, čím více ji osekáváš, tím více roste; je jako ta cibule v ruce prastaré mumie egyptského krále, po 1000 letech ještě pučí."

I v Nebeském taková jiskra doutnala pod popelem němectví, ale jen malounká jiskra. Mluvil sice dosti slušně česky, ale o vlastenectví českém málo věděl, tím méně o literatuře Těch několik veršů Kralodvorského rukopisu a Kollárových i Čelakovského, které snad četl v překladech Svobodových a jinde, zapadlo v moři nádherné poesie německé a řecké téměř beze stopy; scházel průvodce, aby jim proklestil cestu do srdce, neboť jinde se vlastenectví české neujímalo, aby uvedl jej ve slavnou minulost národa, když v přítomnosti málo bylo lesku a slávy, jež by na se obrátila pozornost bystrého mladíka a vlákala jej ve vábné nadšení vlastenecké. Avšak i ta chvíle přišla.

Příchod do Prahy: Studia filosofická. Národní probuzení. První přátelé.

Na podzim r. 1836 přišel Nebeský do Prahy studovat filosofii. Poslouchal náboženství u *Podlesáka*, mathematiku u výborného *Jandery*, filologii latinskou i řeckou u *Müllera*, přírodovědu a technologii u slavného *Presla*, filosofii u *Exnera*, proslulého tlumočníka herbartismu. Na druhý rok (1837—38) přistoupily k tomu ještě přednášky o theorii dějin a dějinách (u *J. L. Knolla*), o fysice a j.

Přirozeně nevábily všecky tyto předměty stejně mladého idealistu. Zkoušky z přírodovědy, technologie, latinské filologie, fysiky,

z dějin středního a nového věku vykazují jen dobré známky, za to filologie řecká a dějiny starého věku vyznačeny vesměs prospěchem výborným. Patrné svědectví, jak neodolatelnou mocí vábili Nebeského stále helleniští velikánové. Z nich zvláště vznešené tragédie Aischylovy i kaustický vtip komédií Aristofanových budily v něm mocnou ozvěnu, významnou pro ducha, v němž tajilo se něco aischylovského i aristofanovského.

Neméně dojímaly mladého filosofa také přednášky liberálního[7]) filosofa *Exnera*. Jimi položen prvý základ jeho světového názoru, ovšem tehdy nikterak jednotného. *Herbart*, *Hegel*, *Schelling*, *Fichte*, ba i mystik *J. Böhme* a z klassiků filosof-básník *Plato*[8]) mocně na něho působili. Ale nejvíce upoutal asi mladého poetu-idealistu Hegel, vládce v tehdejší německé filosofii a zdroj všeho filosofování „mladého Německa", Nebeskému již tehdy blízkého, a Heglovi předchůdcové Fichte i Schelling. Tomu vedle jiných dokladů svědčí zvláště výmluvně nadšený obdiv, s kterým Nebeský ještě po letech charakterisuje jejich systémy v Časopise Musejním (1846): „Nedá se upříti, že největší pohybování ducha filosofického ze soustavy Heglovy pochází; ona hnula svým časem a zůstane bohatým pokladem člověčenstva. Její vliv byl velký a ve tkanině myšlének v Německu jest všude její nitě pozorovati, jednotlivé obraty a způsoby názorů alespoň znamenáme daleko a široko i v okresích, kam jen prostřednictvím se dostati mohly, což patrným důkazem jest, kterak mocně hnula celým smýšlením a kterak mu tvar a směr svůj dala . . ." A podobně píše Nebeský o jeho předchůdcích, vytýkaje s obdivem, jak rozšířili obor filosofie, ke všemu chtěli najíti klíče poznání, netříbili pouze nakupené poklady ducha a nedělali ploty okolo myšlének, nýbrž tvořivou mocí velkých geniů vydobyli netušených nových pokladů z hlubin mysli, do kterých geniální blesky metali a protož kouzlem takořka opanovali a zahrnuli mysl svého času a ji s sebou unášeli . . . Heglem a ovšem také velikým mistrem jeho Herderem položeny již na filosofii základy názorům a zásadám Nebeského v historii, aesthetice a kritice.

Než nejen hellenský starověk a systémy německé filosofie vábily tehdy žíznivého ducha Nebeského. Ještě mocněji lákala a dojímala ho Praha, ta „zkamenělá historie česká", a svěží ruch národa, probouzejícího se po dvoustoletém spánku k novému životu. Bloudě po pražských ulicích, nevšímal si snivý filosof z počátku

---

[7]) O liberálnosti Exnerově vypravuje Sojka zajímavou anekdotu ve spise „Naši mužové" (str. 684.). Vida prý, že se v Rakousku brání volnému pokroku věd a zvláště filosofie, říkával, že by bylo nejlépe, aby na kathedru filosofie povýšen byl nějaký pater Capucinorum . . .!

[8]) Viz Přílohu k Věnci 1844 str. 41 sl.

těchto dojmů. Čím déle však v Praze dlel, tím více dorážely naň, až posléze otevřely mu duši a rozdmychaly jiskru národního vědomí, posud sotva v něm doutnající, v mocný plamen. „Se mne padaly německé fráse a caparty“ — líčí sám významnou svou metamorfosu v článku Třetí říjen 1843 — „duše má rostla výš a výše, se všech stran se otvírala a rozprostírala. Nevýslovnou radostí byla pro mne tato doba poznání. S hrdým a plamenným srdcem kráčel jsem po Praze, našem Jerusalemě, v tomto chrámu slávy a velikosti České... Před mou duší stála celá naše minulost, já ji prožil v bolesti a radosti. S Čechem jsem přitáhl, na Řipu s ním stál, ohlížeje se po kraji požehnaném, s Libuší viděl jsem věšteckým okem budoucí slávu, s Břetislavem unášel Jitku, s Otakarem stál na Baltickém moři, a všecky jeho rány trpěl na poli osudném, s pluky Žižkovými táhl jsem stopou ohnivou a krvavou. Bylo to nadšené snění a blahé horování. — Jak bolestně jsem procitnul, jak hluboko jsem spadl! Nynějšek a skutečnost strhly se mne celé moje sladké mámení, já ohlédna se povrchně po vlasti, viděl jsem, an život Český, dle mého zdání, ležel na smrtné posteli. — Teď to arci jinak poznávám, teď vím, že kořen a jádro je zdravé, podstata zachovalá, že jen leskný a již pukající pokost je ukrývá; že cizota jen co skvělá pavučina národ obtáčí, že se o lidu říci může, že se teď zasívá, vzdělává, a že pravá flora přece jen Česká je. Na první pohled to ještě teď poněkud smutně vypadá: kdo hlouběji nevniknul, nemůže ocenit a poznat, jaká je v nás jarota. — Na neštěstí dostal se mi svazek s pojednáním Učené společnosti České, kde Pelzl píše, že v XV. století v Lipsku museli ještě uměti slovansky, aby se mohli s venkovskými lidmi smluvit; teď že jest všecko již německé a že za několik let bude u nás v Praze tak jako tam. To napsal Český dějepisec Pelzl asi před 50 lety, ani si při tom nezasteskna, neřku-li, aby v hněvu a žalu byl nad tím zaplakal. Jaké to bylo tenkráte smýšlení, jaký nový duch hnul teď národem! Takové zmalátnělé myšlénky nechovala chátra lidu, nýbrž jeho náčelníci, jako Dobrovský, jemuž Česká řeč byla mrtvolou, kterou on co pytvec rozbíral. On a jiní sbírali toliko klasy, které veliký pan čas po svých žních jim byl zanechal, mrtvé oudy národu chtěli zavěsiti do učeného Musea, jako předpotopní kostry. A já také věřil v umírání své vlasti, ano kdykoliv jsem na ni pomněl, umíral jsem v mysli s ní; ohněm muky byl jsem na vlastence přelit a proto vlast tak miluji, že jsem bolem, mukou, — že jsem plesem, nadšením, nadějí s ní srostl. — Jen ta láska, která stála v ohni bolesti, je pravá, je věčná. Dlouho trval tento stav duševní. Žil jsem uzavřen a odloučen, a nevěda, co se venku děje, stal jsem se vlastencem ne z venku, nýbrž ze vnitř, z myšlénky samorodé. — Znáš Řip, toho svéhlavce a odloučence, který opustiv spolek blízkých hor stojí poustevnicky sám a sám v širé planině? Jest to náš Ararat, neboť odtud rozšířilo se slavné České plémě po této požehnané zemi, jak krásná pověst stará hlásá. Zde by se měla

stavěti Česká Valhalla, na této hoře široko obzorné, na níž stál praotec náš, u jejížto paty jest pochován, na této hoře, která zde stojí na pomezí světa slovanského k západu. Pohledni na ni, nevypadá-li jako velikánská mohyla? Tenkrát se mi zdál býti symbolickým hrobem naší vlasti. Zde stál první Čech, zde by měl státi i poslední Čech a zde také býti pochován, když by obzíraje okem slzavým po zemi zapadlé v moře cizoty s červánkem umřel a s ním na rtu jeho poslední slovo české dozně1o. Bylo to mámení samovraždné otrapy; avšak co jsem cítil a trpěl, bylo přece jen pouhá bolestná pravda. Ve sny těšivé ukonejšila mě krásná báchorka o Blaníku. — Sv. Václava rytíři jsou tam ukryti, ježto se z hory vyřítiti mají, až vlast bude v největším nebezpečenství. Tu báchorku jsem si co nejpestřeji vyšperkoval. — Každého, kdo s rekovským mečem v ruce padl pro vlast, v Blaníku jsem umístil; Blaník byl mi návou mrtvých, v níž složena byla rekovská síla Čechů. Poznal jsem Kollára. Každý to sám zkusil, jak on celou duší zatřese až do nejtenších kořenů; celé Slovanstvo, potopená Atlantis, vystoupí v mladé kráse osvícené ranní záři básnického genia. Zde jest východ Slovanstva — ; v takovém poetickém ozáření, v takovém purpurovém lesku rána se snad již ta myšlénka nikdy nezjeví, a proto zůstane to dílo věčné. Kollár je takřka náš Homér, on byl první střed, ohnisko idey slovanské, z něhož opět dále paprsky vycházely. Jasněji, konkretněji, hlouběji a vyčlánkovatěji se ta idea vyvine, ale nikdy v tom mladistvém tvaru, v tom poetickém ozáření. Slávy dcera mé srdce rozervala, ve mně to hřmělo, ona mě zavedla v jasný den z mého v hlubině potopeného zadumání a naučila mne znáti pravý význam myšlénky naší národnosti . . .“

Zdá se mně, že tato slova patří k nejvýznamnějšímu, co z té doby známe o národním probouzení, o českém byronismu, o Nebeském. Zrcadlít se v nich nejen všechen ten mocný dojem, jakýmž působila slavná minulost na probouzející se národ, i ohromný vliv poesie Kollárovy, uchvacující stejně generaci starší i mladší, nýbrž také nálada, připravující půdu těm myšlénkám a citům, jež označuje literární historie názvem českého byronismu, nálada buzená bídnými poměry vlastního národa. Světobol Máchův i Nebeského jeví se pak výplodem nejen cizích literatur, nýbrž i domácího prostředí politického, společenského i literárního, jest tudíž také originální, český.

A neméně význačná jsou slova ta pro snivého idealistu Nebeského. Veliká minulost národa přivádí jej v extasi, hluboký jeho úpadek žene jej téměř v zoufalství, blízké samovraždě, až posléze jasné poznání filosofa-historika a věštecké tušení básníka dodává mu nové víry a naděje v budoucnost. K tajemné poesii Nebeského máme tu nejlepší klíč.

* * *

Nadšen, jako málo kdo, nastoupil tedy Nebeský hrdinské tažení v řadách českých bojovníků.

Prohlédněme si trochu tu nečetnou sice, ale smělou armádu českou, k níž se připojil. Na prvý pohled lze v ní postřehnouti tři křídla, patrně od sebe oddělená. Na pravém kolísaly se prořídlé řady šedivých veteránů. V čele jich *Šeb. Hněvkovský, Vojtěch Nejedlý*, *Jiří Palkovič* a jiní starší buditelé. Vedle nich, jakoby zaražen v skálu, stál mocný střed, jádro armády. *Jungmann*, *Palacký*, *Šafařík*, *Kollár*, *Čelakovský* byli jeho vůdci a kolem nich plné řady mužných bojovníků.

Posléze na levém křídle sešikovány řady nejmladších, vlastně rozestaveny bez přísného pořádku. Nemělť té doby vlastního vůdce, každý se postavil, kam chtěla mysl, a ta v mladém věku nezná stálosti.

Boj za vlast a národ byl společným heslem pravice, středu i levice, ale spásu a pokrok národa představoval si každý oddíl v jiné podobě i volil podle toho také jiný způsob boje. Jména vůdců na pravém křídle a ve středu charakterisují s dostatek snahy i prostředky přesně vytčené, mužně rozvážené i mnoholetou zkušeností osvědčené.

Naproti tomu na levici nebylo takové jednoty ani určitosti; dobré vůle a mladistvého, svěžího nadšení bylo až nazbyt, v každé hlavě nadanější — a takových bylo tu poměrně dosti — vřely celé sopky myšlének a plánů vypozorovaných od středu i naučených od ciziny — ale nebylo muže, jenž by tu směsici a bouři sil spojil v jedinou moc, jenž by jí vytkl pevný, jednotný směr ke společnému cíli.

Vzpomínáme-li, jak nebezpečná byla tehdy doba, že jednalo se o samu existenci národa a jeho mladé literatury, pochopíme, proč vůdcové druhých sborů s nedůvěrou, obavou, ano nelibostí hleděli na překotné snahy nejmladších svých druhů. Učiliť se ovšem také sami v cizině, ssáli své nadšení namnoze ze společných s nimi zdrojů, vyprýštivších koncem XVIII. a začátkem XIX. věku v západní Evropě, mnozí z nich postavili se jako novotáři kdysi na samé levici českých buditelů, ale přišli v boj s hotovými, jednotnými plány, s geniálními vůdci — a vítězili na celé čáře.

V generaci však *Máchově* a *Sabinově* — a ta stála nyní na levici — toho nebylo. Přinesla si ohnivé nadšení pro nejvyšší ideály lidstva, nasbírala i vytvořila mnoho nových, hlubokých myšlének, aby je vsadila v národní půdu, ale nedovedla je vypěstiti. Mácha, jejich geniální vůdce, zahynul u prostřed díla, Sabina, jinak bystrá hlava, nezrodil se vůdcem, tím méně ostatní. V tom přišel Nebeský. Duch i okolnosti, věk i vzdělání stejně mocně jej pudily mezi tyto mladé nadšence. Po dvou letech bylo tu již jméno jeho váženým, po dalších dvou stál v čele „mladé Čechie“ svými básněmi, kritikami, rozpravami. Slovem, v literatuře mladé generace do r. 1846

není význačnějšího, zvučnějšího jména a větší autority nad něho, protože on poprvé dovedl si uvědomiti temné snahy bouřící v duši Máchově i jeho druhů a spojiv je v mocný proud prolomil jim cestu v český život. Dovedl to již záhy a velmi důmys'ně památnými slovy ve Vlastimilu 1841 (str. 286 sl.): „Především musíme zvykati, považovati se za národ světodějný, kterýž má důležité místo vyplniti v hospodářství světa, kterýž je silnou potencí u vyvinování se duševního životění člověčenstva, a kteréhož tvořící duch všehomíra jen proto snad tak dlouho odpočívati nechal, že jím něco velkého vykonati hodlá...; musíme již počínání svoje považovati — ne za diletantismus a mluvozpytnou hračku — nýbrž za kročej k dosažení velkého cíle člověčenstva.“ Jen toto usvědomění jest půda velkých činů. Časové prý minuli, kdež muži naši, nejvěrnější synové národa, cizinci byli ve své vlasti, kde si krok za krokem museli vydobývati svou zem v srdci svých spolukmenovců, kdežto k překonání odpůrců museli ostrou zbraň pohotovu míti při stavění chrámu národní naší slávy. Snaha naše dosáhla ctného uznání, a musela ho dosáhnouti, neboť jest čistě lidská — národ přišel k poznání sebe samého Onť jest potomek velkých pradědů, jej vychovala slavná historie, jej živila země, v níž tlouklo častokráte první hnutí síly, kteráž celou Evropou otřásla. „My nejsme národ nynějška, nýbrž národ minulosti a budoucnosti — a z toho posledního vysvítá směr naší literatury, kteráž býti má zárodkem slavného příští. Z toho bych také soudil, že by žádný směr její potlačovati se neměl; neboť jen všestranností a napnutím každé síly bude nám lze dojíti k jasným ideálům snahy naší... — Čech a vůbec Slovan má i ve své literatuře dokázati, že také jemu všecka práva člověčenstva přináležejí, a že v duševním světě žádný monopol neplatí, a takto založiti zárodek k všestrannému vzdělání, k světovládné literatuře.“

Čtouce tato smělá slova, bezděky vzpomínáme na slavné Počátky českého básnictví, jimiž r. 1818 na literární bojiště vystoupili mladý Šafařík a Palacký, i na mnohé podobnosti mezi programem jejich a Nebeského, aspoň v posledních cílech. I „Počátky“ hlásaly obrození literatury i vší národní práce české, proti primitivním požadavkům starších buditelů kladly vyšší aesthetické měřítko na básně i vědecké práce, slovem žádaly za povznesení vší literatury na důstojné místo mezi vzdělanými národy. Generace Máchova a Nebeského nastoupila v letech třicátých tytéž dráhy; našla je urovnané pilnými, obětavými předchůdci, i odvážila se proto k dalšímu postupu. Cíle zůstaly tytéž, jen cesty poněkud se změnily, ježto národ zatím dospěl, sesílil a obzor jeho se rozšířil.

Ovšem odvaha mládí a vždy silnější nárazy z ciziny, zvláště od geniálních pěvců pobratřeného národa polského, strhly ohnivé mysli s Máchou v čele v překotný běh, který budil až pohoršení

anebo aspoň nedůvěru ve zdar, zvláště když revoluce polská skončila tak tragicky. Nebeský nastoupil týž směr, ale uvolnil běh v bystrý krok, jenž nevadil rozvaze a volnému rozhledu po poměrech a potřebách národních, a tím získal sympatie a důvěru i starší generace nejen pro sebe a své druhy, nýbrž i pro nové myšlénky a snahy.

Na cestě vedoucí k tomuto novému cíli Nebeský setkal se přirozeně s mnohými druhy, jdoucími ve šlepějích Máchových. Tak víme o jeho přátelství s *Frantou Šumavským, B. Jablonským* a jinými spolupracovníky „Květů“, jež od počátku tlumočily ideály mladé generace. Nejdůvěrněji však seznámil se s *Tylem, Čejkou, Sabinou* a *B. Němcovou*. Kdy spřátelil se Nebeský s Tylem, nedovedeme s určitostí udati, avšak stalo se to asi brzo po národním probuzení jeho. Bylť Tyl jako redaktor „Květů“ jedním z nejpřednějších členů mladé generace a přes svou kritiku „Máje“ horlivým ctitelem Máchovým. Že ostatně i v něm kolovalo pod klidným povrchem trochu nepokojné, divoké krve „mladé Evropy“, nasvědčuje jeho nepokojný život a také Nebeský napovídá něco podobného v zajímavé básni na Tyla:

Podivný ty muži!
Kdož ví, obličej že bledý!
Heklu kryje svými ledy?
Že se tvými v tváři hady
Střehou citů zlaté sklady?

Již z této básně můžeme zároveň souditi, že poměr Nebeského k Tylovi byl velmi důvěrný, a dále, že Tyl svým ryze vlasteneckým snažením, jemuž byl zvykl vše podřizovati, mocně působil na Nebeského a to nejen v jednotlivostech, nýbrž na celý ráz jeho literárních snah. Bylť očitým svědkem bouří, jež přinesla poesie Máchova, kypící cizím žárem, rozuměl geniu Máchovu i nevoli odpůrců jeho a dovedl na obou stranách postříci pravdu, smiřující oba soupeře.

A podivno! Všechny snahy Nebeského kolem let čtyřicátých jakoby řídila taková zkušenost! Menší stopy vlivu Tylova pozorujeme také v básních Nebeského, jež procházely jednak redakční rukou Tylovou, jednak přímo se hlásí k oblíbeným zásadám Tylovým (na př. Nebeského báseň Našim ženám).

Posléze nebyl zajisté bez významu také poměr Tylův ke „Květům“, v nichž dopřáno Nebeskému vytisknouti své první práce, uveřejniti všecky své názory o literatuře, o národním i společenském životě atd.

Nepodařilo se mně dopátrati, kolik pravdy jest na zprávě Nerudově v Poetických Besedách sv. XXVII., že básnické prvotiny Nebeského proti vůli jeho dostaly se do veřejnosti. Je-li pravdiva,

mohl to dobře býti Tyl, jenž zavlekl Nebeského na literární zápasiště.

Že také v soukromém životě bylo přátelství obou těchto mužů velmi důvěrné, snadno si domyslíme z tehdejších poměrů českých literátů, a v listech Nebeského Krouskému máme o tom také přímé zprávy. Tak r. 1841 zmiňuje se o nějaké intervenci své u Tyla ve prospěch či vlastně v neprospěch některých prací Haužvicových, a r. 1842 píše témuž:

„Jest-li na posvícení přijedu, nevím, musím se optat Tyla. — Sám nepřijedu; dnes k Tylovi již nepůjdu, teprv zítra...“ Pobyv tam, pokračuje pak: „Jest mi velice líto, že Vašeho dobrotivého pozvání použíti nemůžem, neb pan Tyl hraje v neděli v divadle, že by mu nestálo za to teprv v pondělí se na tak dalekou cestu vydati, an mimo to ještě Kaškovi slíbil do Zbraslavi na posvícení jíti, kam i též já poputuju.“

Tento přátelský styk Nebeského s Tylem charakterisuje ještě tato událost. Roku 1846 vstoupil na místo redaktorské při „Květech“ *Jakub Malý.* Jeho příchodem skončila se literární činnost Nebeského ve „Květech“, do nichž psával po osm let. Ovšem působil tu na Nebeského odpudivě také nový redaktor. Sympatií pak mezi tímto a Nebeským nevzbudily ani pozdější třicetileté styky při Museu a Musejníku.

V témže směru působil na Nebeského známý ctitel *G. Sanda* a franc. romantismu, *Jan Josef Čejka,* doktor lékařství. Byl o šest let starší. Již od studií gymnasiálních zanášel se pilně uměním, hudbou, literaturou a aesthetikou a pro vědomosti své byl od prvého příchodu do Prahy vítán mladému kruhu literárních přátel Tylových, s nimiž záhy navázal důvěrné osobní i literární styky. O vážnosti, jaké brzo si dobyl, učiníme si pojem ze zprávy Karoliny Světlé,[9]) vypravující, že Čejka v letech padesátých platil nejen za jednoho z nejpřednějších lékařů a spisovatelů v oboru své vědy, nýbrž ve vlasteneckých kruzích vedle Nebeského i za nejvzdělanějšího našeho aesthetika a za nejvýtečnějšího znatele literatur cizích.

V národních snahách českých záhy se účastnil (ve Květech a j.), ba od r. 1844 býval zván, ač nebyl členem Matice, na porady sboru matičného, jenž roku 1845 svěřil mu redakci připravované prostonárodní encyklopaedie a 1846 jmenoval jej s Jos. Jungmannem posuzovatelem Tomíčkovy „Doby prvního člověčenstva“, která potom tolik hluku nadělala.

Příbuzné ideály seznámily Čejku i Nebeského asi velmi záhy a důvěrně. Svědectví toho poznáme mnoho, zde aspoň dvě z nich.

---

[9]) „Ženské Listy“ 1880 str. 141—142.

Odjížděje na podzim r. 1843 do Vídně, Nebeský svěřil všecky své básně Čejkovi, aby obstaral jejich vydání.

Druhé jest pohrobní vzpomínka, kterou Nebeský věnoval svému příteli v předmluvě Kytice ze španělských romancí r. 1864: „Jak jimi (romancemi) byl okouzlen náš přítel Čejka, ta duše krásou vykojená, a s jakou rozkoší je do své nade vše milované. češtiny překládal, toť mi nyní bolestnou upomínkou, jak mne to tenkráte těšilo. Ave anima pia!“

Znamenitou okrasu a posilu dostal kroužek mladé Čechie r. 1842. Ve středu jeho octla se totiž žena, která brzo stala se Musou jejich. Nevšedně bohatý duch, vykojený výplody současné literatury, zvláště německé (Heine znala nazpamět!), ohnivé srdce, planoucí láskou konvertitky k vlasti, k svobodě, ke kráse, nádherný, svůdný zjev — vše to získalo jí rázem spřízněné mysli všech, a hluboké oko její sálající ohněm i krásná tvář, popsaná tajemným písmem genia, nadchla mnohého snílka nejen k horoucímu milování jejích ideálů, nýbrž rozbouřila mladá srdce také k jiným citům, lidštějším, sobečtějším . . . Zdá se, že i Nebeský byl mezi nimi, ba musili bychom se diviti, kdyby tento pěvec lásky nebyl mezi ctiteli *Boženy Němcové*. Spatřil ji ponejprv na českém bále pražském r. 1842 a od té doby byl jejím důvěrným přítelem v životě i v literatuře.

Současné zprávy o prvém namnoze mlčí. Pouze v korrespondenci Nebeského máme v té příčině dvě zajímavá místa:

„V Praze byl jsem bytem a na stravu u Němce,“ — píše Nebeský v prvém listě z Vídně (1843) Krouskému. — „Na rozloučenou večeře. Několik opic a něco pláče, já nepil a neplakal.“ O něco pak později (po svatbě Vocelově) píše Krouský Nebeskému: „S p. Němcem jsem též mluvil, nechá Vás pozdravovat. Jeho paní je něco, snad málo nemocna, nestrachujte se.“ Přátelství to potrvalo až do smrti nešťastné Němcové.

Tím více zpráv máme za to o poměru druhém, literárním. Nebeský toho času stál v čele ruchu mladé Čechie. Básnickým, snivým duchem vyrovnával se Němcové, filosofickým názorem na svět i život ji dalece předčil. Prvým získal si její srdce, že zcela se otevřelo jeho názorům, nehledě ani k tomu, že ženy vůbec a Němcová zvláště ráda se poddávala autoritě mužské.

Máme o tom zajímavé svědectví v pamětech Žofie Podlipské: [10])

„Na jaře 1843 pořádán společný výlet vlastenců do Šáreckého údolí a Hvězdy. Němcová účastnila se ho. O tomto výletu a zvláště o zpáteční cestě z Hvězdy pozdě večer při hvězdách ráda vypravo-

---

[10]) B. Němcová str. 268 sl.

vala, i zůstal jí nezapomenutelným. V. Nebeský byl při tomto návratu jejím průvodčím. Rozmluva rozpřádala se směle a zvletně ku pravdám a k bajkám člověčenstva a došla tak daleko, že Nebeský před láskyhodnou posluchačkou Hegelovu soustavu rozložil, líče jí tehdejší stav filosofie německé. „Ona mě poslouchala," toť jsou vlastní slova Nebeského, „dobrosrdečně a přece s jakousi ironickou nedůvěrou, vyhrazujíc si patrně svůj vlastní úsudek. Přece však viděl jsem, že mi porozuměla s řídkou chápavostí." Tak on o tom vypravoval. Ona líčila zase krásy onoho májového večera, mluvila o hvězdách, a jak byla okouzlena krajinou před tím ještě nepoznanou, pohledem na Prahu se Strahovské výšiny, a o sterých myšlénkách, jež při rozmluvě této v její hlavě vyskakovaly, jako na večerním nebi hvězda za hvězdou.

Duševní obzor otevřel se jí náhle. Jediná rozmluva s mužem vzdělaným v okamžiku nadšené nálady jí postačila k takovému značnému pokroku. Vesmír otevřel se jí. Opojený duch stápěl se v jeho šero, oblétal jeho světla. V tom labyrinthu nekonečna zjevil se jí malý, avšak intensivně jasný bod. To byla česká vlast... Němcová přišedši domů, napsala sloku za slokou báseň: „Českým ženám."

Již z tohoto dokladu tušíme, jak mocně působil Nebeský přímo na literární tvoření Němcové. Vedle toho jsou však i svědectví jiná. Vincenc Vávra vypravuje,[11]) že Nebeským uvedena Němcová v tajnosti prosodie a metriky české. A že i obsah a směr slavných povídek Němcové souvisel nějak s názory Nebeského, tomu zdá se nasvědčovati zajímavý jeho referát o Rankově spise „Aus dem Böhmerwalde".[12]) Nebeský líčí tu nepřirozenou abstraktnost v německé literatuře a pokračuje: „Najednou vystoupilo hejno spisovatelů s veskými povídkami: Weil, Rank, Auerbach, Willkomm atd.; byloť právě, jakoby se Musa na jaře stěhovala na venek. Obecenstvo bylo překvapeno; najednou vidělo zdravou zelenost, louky, lesy, vanulo to vůní borů a hor, vše to bylo čerstvé, a všude zvuk přírody. Tu mluvil a jednal lid, sedlák, veský hoch a holka, srdce se ozývalo hlasem svým mateřkým docela po sprostu, ale jadrně a silně, a co věčně a čistě člověčí, se ukázalo neleštěné a nelíčené. Je to něco velmi krásného a ctihodného, že cítění, chtění a myšlení, láska, slast a strast lidu tímto druhem literatury dosáhly svého práva; tím bylo uctěno člověčenstvo v třídě, která skoro nikde pravého zastání nemá a která v sobě chová více jadrného, ctihodného a zachovalého obsahu čistě lidského, než ony třídy, o které tu a tam v komorách se taková starostlivá péče vede, luza měst, dělníci ve fabrikách, proletáři. Tito jsou arci nebezpeční, a za časů našich je obchod a průmysl největší díl politiky. Fran-

---

[11]) Božena Němcová str. 48.

[12]) Ve „Květech" 1844, str. 324. sl.

couzi a Angličané (Bulwer, Boz, Sue) prolezli smutné příbytky těchto posledních; utěšenější a milejší je to někam do hor a lesů zajít k jadrnému a počestnému sedláku, do hospody, kde mládenci a holky v krásném nedělním šatě tancují. Tu se často nalézá pramluva srdce a jádro lidské, zdravost a svěžest...“ A mluvě dále o Auerbachovi, vytýká, jaké rozkošné figurky jsou jeho Tolpatsch, Buchmeier atd. Řeč posledního u ouřadu měl by prý každý sedlák uměti nazpamět, aneb raději sám tak mluviti. To je poctivost, jadrnost, zmužilost, hrdost, ale i jemnost.

Srovnejme tato slova a všecku lásku Nebeského k českému lidu, o níž tak tklivě mluví jeho vídenské dopisy, s povídkami Němcové a jejich vzory — a máme tuším jasný obraz vlivu Nebeského na Němcovou.

Posléze nesmíme zapomenouti ještě na jednoho důvěrníka Nebeského ze stavu selského, neboť ten dostal se snad nejhlouběji do jeho srdce.

V lednu totiž r. 1840 seznámil se Nebeský s *Janem Krouským*, zajímavým představitelem rolníka-vlastence. Téhož roku totiž počal vycházeti v Praze nákladem Jana Spurného periodický spis Vlastimil, při němž byl Tyl redaktorem a Nebeský „spoluspisovatelem“. Jakož pak v těch dobách bývalo obyčejem, Nebeský poslal Krouskému jako známému vlastenci pozvání na předplacení a šíření listu a připojil k tištěnému pozvání přípisek, že ačkoliv osobně ho nezná, nýbrž jen dle jména a šlechetného vlasteneckého smýšlení, přece pokládal by si to za hřích zpáchaný na dobré věci, kdyby toto krásné a důstojné podniknutí, z kteréhož se zajisté každý věrný syn vlasti radovati musí, jemu oznámiti liknal.

To byl první krok k jejich seznámení, z něhož vyrostlo záhy velmi důvěrné přátelství. Hojné listy, jichž se nám přes třicet zachovalo, podávají o tom dosti svědectví, že jediné tomuto příteli otvíral Nebeský svou duši dokořán. Všechny bouře, vnitřní i vnější, všecky radosti i boly, naděje i zklamání, dobré činy i hříchy, jakéž nakupily se v pohnutém jeho životě do konce let padesátých, zrcadlí se nám v této důvěrné korrespondenci k příteli, k němuž Nebeský také nejednou přicházel hledat útěchy v těžkých dobách.

Poesie Nebeského. Její zdroje a význam.

Byl to známý a zajímavý příznak českého vlastenectví před rokem osmačtyřicátým, že skoro vždy ozvalo se ze srdce, v něž vstoupilo, písní. Zjev ten ukázal se i na Nebeském: jeho nejprvnějším činem literárním byla báseň.

Jako celá literární činnost Nebeského tak i jeho poesie není zjevem nahodilým. Vyrostla organicky ze své doby a půdy, avšak od samého počátku řízena také reflexí básníka-historika a filosofa, naslouchajícího při každém kroku moudrému hlasu světových dějin. K objasnění toho musíme předeslati několik slov.

V životě evropských národů asi od konce XVIII. stol. shledáváme zajímavý zjev. Na poli národnostním a politickém utkávají se různí národové nepřátelsky, avšak ve vzdělanosti kráčejí nejvíce svorně vedle sebe, vzájemně si pomáhajíce. Německo, Francie a Anglie jsou význačným typem těchto protiv. Nejen ve stoletích minulých, ale i v XVIII. a XIX., za dnů nejkrutějšího nepřátelství politického a národního, viděti tu mocný proud duševní vanoucí mezi těmito národy a mohutně působící všude a zvláště v literatuře. A podivno: cizí tento proud nikde neodcizuje národ vlastním snahám, naopak sílí je, osvěžuje, unáší ke starým národním cílům, ano ukazuje nové, odvívaje z nich staré mlhy. Anglický i francouzský romantismus vzbudil nebývalé národní nadšení v Německu, ba vykrystalisoval se časem ve velkolepou ideu národní a ryze moderní, v pangermanství.

Některé vanutí onoho cizího proudu dostalo se také v náš mrtvý život XVIII. věku a osvěžilo jej, rozdmychalo jiskru sebevědomí již již uhasínající v památné vzkříšení národa a nevídanou mohutností ozvalo se v panslavské poesii Kollárově a monumentálních dílech Šafaříkových.

Bystrý duch Nebeského, patřící vždy na světové dějiny s povznešeného stanoviska Heglova a Herderova, zajisté postřehl tento podivný zjev — zkusilť ho také na vlastním vývoji — i užil ho při svých snahách o povznesení české literatury. Geniální budovatelé německé literatury, počínaje „velikým“ Herderem a „bojovným“ Lessingem, „kterýž vydobyl Němcům tolik vítězství“, byli mu vzory. Sám to na polo přiznává ve Květech (1844, str. 56):

„Lessing a romantikové Němcům vlastně otevřeli oči a naučili je znáti Shakespeara, Calderona atd., ano i Hellény a Goetheho; oni je udělali pozorné na poklady národu, starou literaturu, a chtěli jim pomoci k praněmecké poesii... Bylo by přáti, aby u nás Slovanů brzo povstali podobní mužové a vykoupili naši poesii. Litevská a ukrajinská škola básnická u Poláků již začala; bylo ale také hluku proti nim. My Čechové totéž cítíme, že nám zde něco chybí; ale ať jen žádný nemyslí, že nás pouhé nápodobnění národních písní spasí — ani hluk několika tak nazvaných klassiků; neb ti jsou odcizeni, jako oni do kletby dáni a velkým zmatkem pojemu romantikové nazváni; rozdíl je jenom ten, že klassikové jsou nudnější a že nosí — cop.“

Vzpomínáme-li na dlouhou řadu literárních prací Nebeského a srovnáme ji s tím, co chválí jako veliké zásluhy romantiků

a Lessinga, překvapí nás shoda nápadná: Také on ponenáhlu naučil Čechy znáti *Shakespeara, Calderona* atd., ano i *Hellény*; přiblížil jim a oživil poklady národu, starou literaturu a chtěl jim pomoci k veliké poesii, k takové, jaké se kořil v geniálních výtvorech předních evropských básníků s velikým *Byronem* v čele.

Doba a poměry byly nad míru příhodny právě tomuto směru. Roku 1830 probudil hromový rachot pařížské revoluce veřejné sebevědomí evropské, deptané dotud tísní absolutismu, a osvěžil všechen život duševní, politický i literární. V tomto zvláště mocný hlas britského pěvce budil nový, svěží ruch. Jeho titánský vzdor, nenasytná touha po velikých činech, pohrdání otroctvím, sympatie s národy utlačovanými, snaha o vyrovnání tak mnohých křivd věkův, láska ke svobodě a nádherná poesie budily odevždy obdiv v srdcích evropské mládeže. Romantická smrt, již nalezl bojuje za osvobození Řecka, obdiv ten obrátilo v nesmírné nadšení. Jako po slunci obracely se po něm všecky mladé talenty, stal se representantem téměř všeho, co krylo se ve slovech moderní duch, moderní poesie, jež významně pojmenována byronismem.

Nádherný, mohutný proud nových myšlének, citů a snah rozlil se po celé Evropě. Vedle Byrona plynuly v něm i francouzský romantismus, prostonárodní poesie, Shakespeare, Goethe, ba i helleňští geniové (Homér, Aischylos) a kypřily všude půdu pro novou společnost, nový život, novou poesii. „Mladé Německo“ s *Börnem* a *Heinem* v čele bylo jeho výtvorem. Avšak nejnádherněji vzešla nová setba na slovanském východě, mezi národy do té doby skoro neznámými.

Slavná jména *Mickiewicze, Krasińského, Słowackého, Puškina* a *Lermontova,* kteráž zůstanou na vždy nejkrásnějšími ozdobami poesie světové, vypučela z té půdy a svým leskem zvábila také pobratřenou českou mládež na tytéž dráhy, jimiž se bralo „mladé Německo“ a „mladá Polska“.

Život i poesie *K. H. Máchy* a *K. Sabiny,* prvých českých byronistů, dosvědčují to nade všecku pochybnost, naznačují také patrně cesty, kudy nový proud k nám se valil, a zrcadlí charakteristický jeho ráz politický.

Sabina — vypravuje Sojka v Našich mužích str. 810 — studuje tuším filosofii, organisoval již s Máchou a jistým Matějovským po pražských hospodách české společnosti, jejichž patrony byly *Hus, Žižka* a oba *Prokopové.* Byli tu mužové i ženy a říkali si vespolek důvěrně bratři a sestry . . .

Vzpomeneme-li si, že Sabina již tehdy byl agitátorem politické i společenské svobody, za niž bojovalo „mladé Německo“, že Hus, Žižka atd. byla jména odedávna jsoucí v kletbě u všech politických i církevních absolutistů, nemůžeme pochybovati o smyslu tohoto projevu a souvislosti jeho s podobnými spolky mezi německými a polskými studenty.

Druhá zpráva Sojkova (t. str. 808) jest ještě významnější a jasnější. K. Sabina zarazil prý již na filosofii zvláštní český klub, který vedle literatury i politikou se zabýval a za nedlouho v klub republikánský se proměnil. Náčelníci byli Sabina a jistý Lešanovský, jenž pak co medik zemřel. Republikánský klub tento vřele sympatisoval s Polskou, bojující za svobodu a hořce oplakával tragický její pád. Když pak zbytky polských povstalců prchaly r. 1831 skrze Čechy do vyhnanství, pobratřoval se s nimi Sabina a s přátely svými všemožně je podporoval, ba odvážil se i politické demonstrace, pro niž pak trestán vězením.[13])

Již tyto zjevy ukazují, jak mocně ozýval se u nás ohlas myšlének a snah „mladé Polsky a Německa".

Mystické verše Máchovy vypravují o tom ještě patrněji. Všimněme si tu jen jeho vlasteneckých básní. Znalci děl Máchových dobře vědí, že Mácha často celý tlum myšlének a pojmů naznačoval jediným slovem; rovněž až dosti jest známo, že přísná censura, kteráž „sice vše dovolovala psáti, jen když ve psaném nic nepraveno," nutila zvláště o politických věcech mluviti tak, že třeba bylo více čísti mezi řádky než v řádcích samých.

Čteme-li pak tímto způsobem básně Máchovy, jmenovitě jeho Návrat a jiné básně politicko-vlastenecké, najdeme často překvapující, významná místa, která nám zřejmě dávají tušiti, že jako v sousedním Německu a Polsku vřelo to i v národě našem pod idylicky tichým obalem, kterýmž náš život chtěla sevříti reakce. A snad vřelo to u nás více než jinde, protože proud svobody sílen byl vřelou, nadšenou láskou k národnosti zevšad tísněné, o jejíž bytí posud bojováno.

Mácha pokusil se také prvý o moderní poesii českou po vzoru byronismu a zvláště A. Mickiewicze. Avšak jen pokusil. Osud nedopřál mu dospěti konce. Sotva poznal cíl a dalekou cestu k němu vedoucí, zemřel v Litoměřicích r. 1836.

Téhož roku Nebeský přišel do Prahy na filosofii s nejlepším úmyslem pohroužiti se ve vábná studia klassická, k nimž ode dávna lnul, i státi se německým literátem. Ale osud, vlastně smělý duch vlastence-konvertity zavedl jej záhy na jiné dráhy: nastoupil opuštěnou, dalekou cestu nešťastného pěvce Máje, stal se nejvýmluvnějším hlasatelem jeho ideálů, nejvýznamnějším mluvčím a bojovníkem mladé Čechie.

Vlastní individualita duševní, vykojená divokými krásami přírodními, jež Máchu tolik dojímaly, celý proud poesie a všeho života Střední Evropy, z něhož ssál Nebeský prostřednictvím německé poesie a filosofie, české vlastenectví zidealisované v nádherných

[13]) Bezděky přichází při této zprávě na mysl známý přísný trest F. L. Čelakovského za jeho sympatie k poražené Polsce.

básních Kollárových a Čelakovského, tíseň politická, ano i soukromé i společenské poměry nutně vedly jej ve šlepěje Máchovy. Také tragická smrt nešťastného pěvce Máje v Litoměřicích, kde Nebeský studoval, sílila asi mocně sympatie Nebeského, zvláště když octl se v kruhu českých i německých ctitelů Máchových.

Jaký dojem učinily tehdy poesie i život Máchův na Nebeského, tušíme z úmyslu jeho vydati sebrané spisy Máchovy (1842) a zvláště ze vzpomínky Nebeského v Květech 1844, str. 351:

„Mácha zůstane u nás smutným úkazem. Individualnost básnická naskrz a naskrz, básnický talent, jakýž více nemáme, ačkoliv nebyl vykvašený; neměl zde nic než kus nešťastného života, něco pomluv a kus kritické hany. Na den svatby své umřel. Tu začíná jeho chvála. On byl zajisté silný dost, že mohl snésti křivdu mu činěnou od kritiky; boleti jej ale přece muselo to, že patrnou lží proti němu sočila. Předhazoval se mu Hegelianismus co nějaký hřích, ježto se ani památky toho tam nenalezá. Je to ku podivu, co lidem často napadává, a co neznají, to osočují. Ale i po smrti panuje nad tím, co od něho pochází, jakýsi smutný osud. Jeho spisy ještě nejsou vydány. Měli bychom sbírati, co máme, a ne tím plejtvati. nemáme k tomu příčiny. Jeho hrob je bez pomníku. Jednoduchý kámen s jeho jménem a lípa by to spravily.“

Mácha a zajisté také mocný rozruch, jejž vzbudila litevská škola polská v Evropě zvláště po tragickém pádu Polsky, přivedli Nebeského-básníka ke slavnému pěvci „Pana Tadeusze“. Ještě po patnácti letech vyčítáme ze slov jeho ten veliký obdiv *Adama Mickiewicze,* „muže geniálního, básníka tak velikého, že mu z nyní žijících nikoho po bok stavěti nemůžeme. pro nějž tajné prohlubiny přírody a ducha měly zvláštní půvab, ačkoliv i tu básnický jeho genius volnost svou zachoval, jak to na básníka přerozkošného ‚Pana Tadeusza‘ sluší“.[14])

A sama poesie Nebeského nejednou upomíná na tento veliký vzor, na př. Protichůdci v líčení morové panny na *Konráda Wallenroda,* básně vlastenecké na „Dziady“ a j.

Avšak nejmocněji doráželv k uchu Nebeského ozvuky tehdejší poesie německé, poněvadž hlas její tak blízko něho se ozýval v českoněmeckých stoupencích mladého Německa. K této vábily jej bezděky nejen německé studie, ale zvláště také kroužek mladých přátel, v němž Nebeský v Praze a potom ve Vídni po nějaký čas žil. Míníme totiž známé česko-německé básníky a spisovatele *Isidora Hellera* (naroz. v Ml. Boleslavi 1816), *Alfreda Meissnera, Morice Hartmanna, L. A. Frankla, S. Kappera* a j., s nimiž Nebeský, jako mnozí jeho druhové čeští, dosti důvěrně se seznámil.

Vynikající účasť na tomto seznámení Nebeského se zástupci mladého Německa měl asi *K. Sabina,* jeden z nejzajímavějších

[14]) Č. Mus. 1853, str. 135.

zjevů v české literatuře a životě od let třicátých do let sedmdesátých.[15]) Již od dob studentských účastnil se Sabina horlivě všech vlasteneckých snah a první porozuměl Máchovi i vstoupil ve skrovný a pohrdaný hlouček jeho ctitelů. První také, jak bylo již zmíněno, jal se šířiti snahy vlastenecké v nebezpečném rouchu politickém a s německými apoštoly svobody vstoupil záhy v důvěrné styky. Vypráví nám o tom celá jeho poesie, vykazující všude patrný vliv současných ideí německých[16]) a také Sojka[17]) zanechal zprávu o něm, že dopisoval do mnohých svobodomyslných zahraničných listů německých: Österr. Morgenblatt[18]) ve Vídni, Humorist, Telegraf, Ungarn v Pešti, Planet[18]) a Komet v Lipsku, Nürnberger Correspondent v Norimberce a j. Dle téhož pramene měl prý také Sabina *Rud. Glasera,* švagra K. E. Eberta, k vydávání německého listu Ost und West — jak jej Dr. *Exner* nazval — kterýž stoje pod ochranou nejvyššího purkrabího hr. Chotka měl tlumočiti Němcům snahy národů slovanských. Sabina sám řídil rubriky tohoto směru i seznámil se tak záhy s předními spolupracovníky náležejícími namnoze nejmladší generaci a uvedl v jejich kroužek scházející se v „Häuschen zum rothen Thurme" [19]) nejspíše také Nebeského, jakkoli nemáme o tom přímých zpráv. Přátelství to pak mělo významné následky na obou stranách: mezi německými druhy snažil se Nebeský buditi účasť pro národní snahy české, a oni zase působili na celý směr názorů a poesie Nebeského. V jaké míře se to dálo, patrno ze života i spisů těchto českoněmeckých básníků.

V literatuře nejvíce prosluli *Alfred Meissner* (naroz. v Teplicích r. 1822) a *Moric Hartmann* (narozený 1821 v Dušníku), nejznamenitější tehdy němečtí básníci v Čechách a zároveň nadšení hlasatelé a bojovníci za svobodu politickou a jiné ideály „mladého Německa". Oba svým byronismem, horováním a styky se G. Sandem a celým duchem své poesie, založené často na české minulosti, působili značně na směr i poesii „mladé Čechie".

Hartmann pocházel z rodiny židovské jako Heine, Börne a j. Studoval v Praze, kdež přilnul záhy k liberálním zásadám hýbajícím zvláště studentstvem a truchlil nad smutným osudem polských povstalců. Vedle Byrona horoval pro *Lenaua,* Hellerem pak uveden ve spisy *Börnovy* a *Heinovy.*

[15]) Netroufám si posud pronésti rozhodný soud o záhadném charakteru tohoto muže, ale tolik mohu směle říci, že historická spravedlnost volá již dávno po revisi celé té věci a že strannicky, ne-li zlomyslně snižovány jsou a byly jeho skvělé zásluhy literární... Viz článek J. Arbesa v „Nové Době" 1895: K. Sabina.

[16]) Viz M. Zdziechowski, Karol Hynek Mácha i bajronizm czeski.

[17]) Naši mužové, str. 811.

[18]) Oba listy přinesly obšírné recense o Máchově Máji.

[19]) Wurzbach, Biograf. Lexicon s. v. Hartmann.

Od mládí mluvil německy i česky, ano v prvních sbírkách básnických často honosil se, že zrodil se v zemi husitské a projevoval lásku k jejímu jazyku, vynášeje jej s polštinou nad ruštinu. Za to pro soudobé ideálné snahy českých buditelů i probuzení národa neměl porozumění ani naděje. Český národ jest mu ubohým jelenem, kterýž hluboko v lese dokrvácí, národem, jemuž ze slávy předků zbyla jen měkká, tajemná hudba, pod níž srdce taje. Proto také nedovedl se nadchnouti pro národní snahy české, tím méně, že hlasatelé jejich sympatisovali s despotickými cary ruskými, západním liberálům neméně hroznými, než Metternichovo Rakousko, „ta bastilla národů, v jejíž zdech vládne ticho smrti přerušované jen řinčením okovů.“

O poměru intimnějším však mezi Nebeským a (Meissnerem i) Hartmannem nemáme zpráv. Ještě z Vídně píše sice Nebeský, že jej a *Isidora Hellera* na jeho přání (1843) navštěvoval, ale nic více. Snad záhy přestaly důvěrnější styky, protože Hartmann vždy více se chýlil k Laubovi, příkrému nepříteli českých snah, a tím cesty jejich na vždy se rozešly.

Důvěrnější byl poměr Nebeského k Františkovi Zvěřinovi z Ruhwaldu a Bedřichu Bachovi. Od nich Nebeského duch nejen sám bral, nýbrž také jim dával — nadšenou totiž lásku k českému národu, zemi, jazyku a jeho skromné literatuře. Svědčí o tom dvě české básničky Bachovy a dvě básně Zvěřinovy, uveřejněné Nebeským ve Květech 1843 str. 29, z nichž zvláště poslední hárá vroucím citem vlasteneckým.

Snadno si představíme radostné nadšení, s jakýmž Nebeský tyto prvé plody své vlastenecké propagandy uveřejňoval; ozývá se také z přípisku, jímž je provázel tento „básník bohatě nadaný i oprávněný svých duchovních příbuzenců sudí“ (Koubek, Květy 1844, 314 sl.).[20])

Avšak byly básně ty skoro také posledními. Bach přestal básniti německy i česky; pouze jednou ještě objevily se v Květech jeho dvě básně, totiž r. 1844 v překladě Koubkově. Zvěřinu z Ruhwaldu po nemnohých slibných pokusech (v Květech) odňala české poesii a literatuře smrt.[21])

Rovněž tak krátké trvání mělo nadšení vzbuzené Nebeským v *Lud. A. Franklovi* pro českou národnost a literaturu. Známe pouze jedinou jeho básničku českou, uveřejněnou Nebeským v Květech 1845 (str. 229) jako pokus z mládí. Více česky nepsal přes veškeré domluvy Kapprovy i Nebeského, „protože prý český básník málo má obecenstva“, jak se přiznal sám Frankl slavnému Mezzofantimu.[22])

---

[20]) Básně i přípisek vyšly také v polsko-ruské Dennici varšavské (1843).

[21]) Jeho literární pozůstalost dostal Dr. Med. Bedřich Bach a podle zprávy v Květech (1846 str. 548) chtěl jeho české práce vydati tiskem (v prvém svazku básně, v druhém novelly), avšak k vydání tomu nedošlo.

[22]) Lwowskie Rozmanitości 1844.

Jak patrno, nepodařil se tedy pokus Nebeského, získati německé své přátele naší literatuře.

V povaze i cílech německého liberalismu nalezli bychom k tomu dosti důvodů, zde stačí poukázati jen na příběhy z r. 1848. Za to jejich vliv na Nebeského byl velmi značný.[23]) Třeba tu vzpomenouti jen na jeho byronismus, jeho zálibu v Heinovi a zvláště v Lenauovi, na jeho sympatie k Polsce a nechuť k ruskému despotismu, ba i na jeho stesky, že hudba nás nevytrhne, a na častá porovnání s jelenem v hlubokém lese zmírajícím; připojme k tomu bolný ráz poesie Bachovy, plné předtuchy smrti, již spatřuje tu v květině, tu v zvadlém lupenu; přidejme horování Nebeského pro V. Huga a Čejkovo i Němcové nadšení pro G. Sanda — i máme v hrubých rysech obraz působení česko-německých básníků na Nebeského i celou „mladou Čechii" ani Havlíčka nevyjímaje, jehož přátelství s Hartmannem a A. Meissnerem i reminiscence z Börna jsou dosti známy.

Avšak nejen ve všeobecných rysech, nýbrž po různu také v jednotlivostech dá se sledovati mohutný vliv současné poesie německé na Nebeského. Byl patrně znám již současníkům a nejednou Nebeskému vytýkán,[24]) tak že až musel se proti tomu brániti na př. ve Květech (1844, str. 56).

Není pak pro celý ráz poesie dvacítiletého Nebeského bez zajímavosti, že nejvíce takových „reminiscencí" má z *Goetha,* a zvláště z *Lenaua* a *Heina.*

Goethe, jak známo, nabyl v literatuře mladoněmecké neobyčejné vážnosti. U nás Mácha jako Mickiewicz byl pověstným jeho ctitelem, jak svědčí jeho Máj, v němž již Sabina rozpoznal prvky zvláště z druhého dílu *Fausta*; a čím byl Nebeskému, vyznal tento přímo i nepřímo.

Přímo na př. ve Květech (1844, str. 48): „V tom právě leží to krásné tajemství, jehož *Goethe* více než kdo jiný mocen byl, že v každém kousku celek, v jednotlivém všeobecné, ve skutečném ideální svítalo. Proto mají postavy a tvary jeho tolik opravdivosti a života, že dýchají. jsou naskrze individualnost; ale ona krásná, svobodná, ozářená. Goethe udělal světské a lidské nebeským a božským; on je zduchovatělá příroda, a zrovna jako ona, než se do ní vpraví a jí porozumí, příkrá a chladná; měkké a snivé srdce, na měkkém peří ideálnosti odpočívající, nesnese zdravotu, opravdivost a gigantičnost."

---

[23]) V pozůstalosti Nerudově našel se malý svazeček něm. básní z let čtyřicátých, který podle ústní zprávy p. Dra. J. Herbena prý vykazuje mnoho vlivu Nebeského. Přesvědčiti se o tomto zajímavém působení Nebeského na jeho německé přátely nebylo nám možno.

[24]) Viz na př. Vlastimil 1842. I. 93 a Květy Nov. 1843, str. 27.)

Nepřímé pak svědectví máme na př. v jeho písni *V noci* a v Goethově *Über allen Gipfeln ist Ruh.*

Noc a šero dřímá kol;	Über allen Gipfeln
Přes planinu, horu, dol	Ist Ruh.
Jemný spánek tiše vane;	In allen Wipfeln
Z jasných nebes libě kane	Spürest Du
Luzný sen a blahý mír.	Kaum einen Hauch,
Vše již dřímá šír a šír —	Die Vögelein schweigen im Walde,
Protož, srdce, přestaň lkát,	Warte nur, balde
Vždyť ty také půjdeš spát!	Ruhest Du auch.

Třeba jen srovnati obě básně, aby nám znám byl motiv písně Nebeského a snad i více než motiv.

Neméně mocně ujala se v srdci Nebeského také poesie *Heinova.* Bylť Heine nejen předním representantem mladého Německa, jehož snahy tlumočil nádhernými svými verši, nýbrž také miláčkem mládeže evropské. U nás na př. jest známo, že *Božena Němcová* do r. 1842 znala Heina nazpamět.

U Nebeského máme toho také dosti dokladů. Jako Heine libuje si i Nebeský v sladkých vzpomínkách a obrazech z dětství, verše obou prohřáty něžnou láskou k matce i k vlasti, při obou často vysloveno sebevědomí a kletba genia, nejčastěji však starosti a stesky erotické oblité sympatickým rámcem ze života přírody.

Také v podrobnostech dá se nalézti u Nebeského leckterý motiv, který upomíná na Heina, tak na př. Ticho kol, že bys moh' slyšet („Schilflieder"), Vlaštovka si na smrk sedla (v „Ein Fichtenbaum steht einsam").

Avšak nejvíce snad zaryla se do srdce Nebeského z celé literatury německé poesie *Lenauova.* Jistá příbuznost povahy obou mužů, vrcholící v tom, že Nebeský časem domníval se býti na pokraji šílenství, jež hroznou svou chmurou zakalilo poslední leta Lenauova, a veliká popularnost bolné a přece energické poesie Lenauovy zjev ten asi dosti vysvětlují, mnohé pak reminiscence jej dosvědčují. Jsou to buď jednotlivé obrazy [25]) buď motivy v nejrozmanitější škále podobnosti (srovn. Die Waldkapelle a Širým krajem luna dřímá; Begräbnis einer alten Bettlerin a Znáte žebračku, tu starou; Die Jugendträume a Pod jabloní baldachýnem).

---

[25]) *L.:* Die Unschuld — stille weisse Tauben, *N.:* nevinné lásky holoubátko, tiché, sněžné . . .

Dort heult im tiefen Waldesraum
Ein Wolf; — wie's Kind aufweckt die Mutter,
Schreit er die Nacht aus ihrem Traum
Und heischt von ihr sein blutig Futter.

(Lenau, Winternacht II.)

souhlasí se začátkem Protichůdců.

Mýlil by se však, kdo by z předchozích paralel chtěl viděti v poesii Nebeského jen mdlý odlesk skvělých idcí, jež plály ze slavných děl jmenovaných pěvců. Nemluvíc ani o tom, že leckteré místo jest nahodile shodným, plynouc z podobné nálady duševní, rozlité tehdy po celé Evropě, ukazují jen reminiscence ty, komu kořil se mladý Nebeský ze současných básníků a že dal se unášeti tím mohutným proudem, jenž v druhé čtvrtině našeho století rozvlnil největší duchy evropské a připravoval lidstvo k novému obrození. Ovšem nejen tvůrcům, nýbrž také rozšiřovatelům a tlumočníkům velkých myšlének vděčí národové za stálý svůj pokrok. Nebeský byl takým apoštolem velkých evropských myšlének v národě českém a v tom jest jedna z velikých zásluh jeho poesie. Avšak ona má také jiné skvělé stránky: zrodila se nejen mocným zavanutím myšlének a citů cizích, nýbrž vyplynula i z bohatého zřídla duše básníkovy, vyrostla z českého života a jeho zápasů; jest tedy také původní, samorostlá a česká: „Nebeský vlivu svých současníků krajanů se nevyhýbal, ale on zachoval sobě osobní ráz svůj, samostatnost svoji,“ jak pěkně i pravdivě pověděl o něm Neruda (Poetické Besedy č. XXVII.)

O českých poměrech veřejných a literárních asi sotva jest potřebí šíře zmiňovati se. Jsou to věci až příliš dobře známé a dosti charakterisované životem Máchovým, Langerovým a j. Krutý absolutismus, nedovolující ani jednoho volnějšího slova, svévolná censura, beroucí v podezření i Komenského Didaktiku, krajní reakce politická, náboženská i společenská a podobné věci — to bývaly první dary, jež každý literát dostával při samém narození do vínku. Nezbavil se jich do smrti, leda dobrovolným vyhnanstvím, jako na př. Hartmann, Meissner a j. Českému spisovateli nezbývalo ani toto útočiště, postavení jeho bylo ještě mnohem horší. Byť sebe smělejší myšlénky lomcovaly jeho nitrem, musely jeho verše býti tiché, krotké; vůči všemu bezpráví i křivdám odevšad na národ jeho se hrnoucím směla ústa jeho jen mlčeti.

„Nešťastného syna však pravice mdlá,
A síla úst jeho skřípění jen má.“

Hluboký smysl tají tato slova Máchova pro literární historii své doby a neporozuměl by našemu životu duševnímu, neocenil by snahy předních mužů, kdo by je stále neměl na paměti . . . O Máchově poesii platí neméně než o literární činnosti Jungmannově, Čelakovského, Šafaříkově a j.

A jak působily takové poměry na poesii Nebeského, napověděl sám v Básníku (1842):

Ach že musím vždy
Rámě mohutné své vůle schromit,
Orlům svým tu bujnou peruť zlomit!
Ach že musím zkouti v pouto tvrdé
Myšlének svých Titány hrdé!

Já to cítím. V duši mám lvy dravé,
Musím z nich však dělat šelmy hravé.
Pukni, hrudi má!
Tohoť nemohu již nésti dýle,
Nemožnost i Atlaské to síle:
Nebudu již podlým davem chodit,
Jak lva v okovech své srdce vodit.
Když se vykrvácí umíraje,
Nemá ho ta zpustlá vidět láje.

Rovněž o společenském postavení českého spisovatele není nám třeba mnoho vyprávěti. „Kdo chce v Praze pěkné literatuře se oddat, musí býti buď dvorním radou anebo alespoň professorem, jinak nemá vážnosti," psal o pražských poměrech K. Herloš.[26]) Českému spisovateli vedlo se ještě hůře: „Nekvetly mu žádné laury, žádná peněžitá odplata neodměňovala jeho snažení, toliko pocit svrchovaně potřebného vzdělání lidu řídil jeho péro." [27])

Básník širšího obzoru duševního, smělejšího vzletu, hlubších citů, novějších ideí neměl ani té potěchy: hořce nakvašený, k porodu nového duševního života pracující věk hleděl upřeným okem toliko na politické nebe a nepečoval leč o svou fysickou blaženost. Kde toho nebylo, nestačila zase dobrá vůle ani trochu bystřejšímu vzletu pěvcovu. Pro ideály básníkovy nebylo porozumění, a nevšímavost, ta ovšem jako krutý mráz spaluje něžné květy poesie. Mácha musel prožiti tuto trpkou zkušenost, Nebeský prožil ji také a nastínil trpké stopy její v své duši dojemnými slovy:

„Beru-li do ruky českou knihu, v kteréž básně jsou, vždy jest mi teskno a mám lítost. Básně, zkřišťalované slze probděných nocí, květ duše střesený se stromu života, stydlavé anděle svého srdce na odiv luze postavené, kvítí vyrvané z ňader a teď mezi publikum jako herbarium vivum v papírových deskách — a k tomu české básně — scripsit in tormentis, a když se někdo nad básníkem slituje a živou duši jeho na bílý kříž papíru přibije: pak si ho žádný nevšimne! Strom jeho poesie, toužebně kořeny a větve rozkládaje, hledá ňader lidských měkkou půdu, aby tam zrostl a zkvetl výš a výše; nenajde ji však a musí uschnouti. Kde letí jeho slovo jako blesk od srdce k srdci a rozněcuje mládež k velikým činům duševním? kde vznáší orličím křídlem nadšenou duši mezi zemí, mezi rájem? a kdo našel v knize českých básní list porosený slzou vyplakanou z krásných očí v samotnosti noční? Obrovskou silou národa svého zahynouti jest krásno, důstojno, jest něco rekovského; ale v lethargii kmene svého jako v benátských olověných komorách se umořiti, a nejkrásnější a nejdražší květy své duše vidět umírati

[26]) Květy 1845. 313.
[27]) Květy Nov. 1839. 36.

v mrazu svých spolunárodovců, jest myšlénka smutná, strašlivá.“ (Posudek Básní K. Sabiny v Květech Nov. 1841, 5.)

Ke všemu tomu přidejme ještě trudné životní osudy Nebeského. Bylo mu sotva dvacet let, když vyšla první jeho báseň, a v 26. roce nechal poesie — ale v jeho nitru zaburácela do té doby mnohá krutá bouře, zanechavši tu leckterou stopu svého řádění. Bylo to ovšem také podivné nevšední nitro, jako vůbec jeho celá osobnost. Nebeský nakreslil nám obraz jeho sám hlavně ve dvou zlomcích básnických, zbylých v jeho pozůstalosti, z nichž jeden jest bez titulu, druhý pak nadepsán *Bard,* oba obsahu na prvý pohled autobiografického, jak básník v prvém zlomku sám přiznává. Tu pak čteme zajímavé místo, o jehož pravdivosti, reálnosti nelze pochybovati:

Jako v cizině jsem na zemi vždy býval,
Jako ve vyhnanství tady bloudil,
Toužebně jsem se jen někdy vloudil
V domov můj, když blouznivě jsem sníval.
Nerozuměl já jsem rozhovoru,
Jaký trh a malé chtíče vedou;
S nocí, s hvězdami a s lunou bledou,
Se samotou zádumčivých borů,
S duchem světodějným dávných věků,
Se sochami ověnčených reků
Raděj tiché rozmluvy jsem míval.
K přírodě jsem věrné srdce vinul,
A naslouchal jako v matky klínu,
Jak dech Boží tvoří kol a vane,
A jak z nebes touha věčná kane.
Ano povždy světa trh jsem minul,
A ve kypivém nadšení vínu
Mládeneckou duši svou jsem koupal.
Trh jsem minul, do svých svatých palem
Samota mne unesla a čilá
Ňádra má svým mlékem vykojila,
Trudem to a rozjímavým žalem;
A noc, dumy pramáti, kol čela
Černá rouška svá mi rozestřela,
By z mých očí svět ten poodnesla:
A když země v moře temnot klesla,
By pak ze snů blahých povykvetla
Říše ztracená, ta říše světlá,
Kterouž nám jen v blahých dobách jeví
Tušení a Bohem dané zpěvy.
Často bylo mi, jak by se vznášel
Ke mně posel z otčiny mé dálné:
Tu jsem tušil křídel jeho vání
Na svém čele rtíků jeho plání.

A já nad obzorem země kalné
Do soumraku hvězdných oněch kurů
Na perutích jeho letěl vzhůru.
Ach, proč jsem se musel vrátit dolů,
Proč jsem neumřel v tom vytržení!
Ach, nač jsem byl zbuzen z toho snění
Zde na zemi v trní světských bolů!

Snadno si domyslíme, jak v této snivé, ideální, vznětlivé, básnické mysli řádily všeliké ty menší i větší svízele, provázející každého chudého studenta, jak otřásla jí do nejtajnějších hlubin filosofie s celým svým rozrušným kriticismem a nebezpečnou mystikou, jak rozvlnila ji idea vlastenectví, mezi jejíž bojovníky vstoupil, jak rozryla ji tajemná poesie duchů, jako byl Byron, Mickiewicz, Heine, Lenau, Mácha, v něž se jeho snivý duch ponořil. Avšak máme o tom také přímé zprávy, především báseň Svému srdci:

Aj mé srdce — tajné moře!
chmuř se, vlň se, pěň se jen!
zuř jen, bouře, kruté hoře!
rozrvi z hloubi ňádra má —
vždyť se ze tmy jasně denní,
bouře v tichý poklid mění!

Hořte, žhoucí bolu paly,
divý ohni, plápolej!
Ať se v rum a popel svalí
tato ňádra titanská —
z rumu zas se svět vyvine,
Phoenix z popele vyšine!

Jiné místo čteme v listě Nebeského Krouskému (ze 6. čna r. 1844): „Moje nespokojenost — ani to nejsem, jsem tichý a odhodlaný. Síla má je zlomena ne neštěstím, ale maličkostmi . . . Mnoho snad jsem sám provinil, více ale je vinna má povaha a okolnosti.“ A o něco později: „Teď jsem úplně odhodlán a také dosti spokojen, spokojen asi jako umrlý. Je mi jen trochu líto také života, který jsem nepoznal a ztratil . . . Jsou lidé, nad jejichžto hlavou smutný osud se vznáší, mně se zdá, že k nim patřím . . . Kdybych to věděl jen jistě, co tuším, totiž že brzo umru, věděl bych, jak bych si život zavedl. Mám toho ještě mnoho v duši zatajeného, touhy, lásky, tušení, citů a myšlének, ale nevím, kam s tím.“

Nejen vnější poměry vynucovaly tuším Nebeskému tak zoufalé, bolestné vzdechy, plné předtuchy smrti. Ozývá se v nich také jiný motiv, ještě hroznější než všecka ta bída, tušení medika, že tělo jeho tají chorobu, jež dříve nebo později skloní je v hrob

tělesný nebo duševní, tušení, jež děsným způsobem splnilo se na sklonku jeho života . . .

Jaká poesie mohla vyrůsti z takové půdy, v takovém ovzduší? Poesie bolu. A takou jest celá „sladkobolná“ musa Nebeského, jak již současníci jeho dobře vycítili. Na perutech nadšení vznáší se tento snivý, samotářský duch v tajemné říše ideálů tak vysoko, že mizí z obzoru temný pruh zemský, a tu snuje svůj názor o lidstvu, světě, životu, člověku, vlasti, božství. Pak vrací se na zem, do života, do vlasti, pozoruje skutečnost, srovnává ji s vysněným ideálem. Jak ohromná, děsná propast rozvírá se tu před jeho zrakem! Snil o lásce, nachází klam, zradu, opuštěnost, snil o svobodě vlasti a naleźá ji v otroctví a otroky obydlenou, kteří ani netouží po svobodě, snil o pokroku lidstva vedeného velikými myšlénkami a vidí zápas o chléb, vládu nízkých chtíčů, krev, utrpení, povržení jeho proroků, pěvců, snil o blahu vlastním a trpí bolest . . .

A to poznání a vědomí rozdírá mu duši, naplňuje ji titánským vzdorem proti božství, jež tak krutě vládne, a hořkostí proti světu, proti životu, proti davu vůkol se honícímu i prchá v samotu, k hrobům velkých mučedníků lidstva i vlastního národa, k noci a jejím velebným světlům, poslům z jiných, lepších světů, utíká se k přírodě, touží po smrti a klidu hrobovém. Potud stojí poesie Nebeského na stanovisku Máchově. Nešťastnému pěvci Máje nedopřál osud dostati se dále; krutá smrt zasáhla jej v prostřed cesty, vedoucí ke smíru ideálu a skutečnosti. Nebeský však dospěl toho cíle: po dlouhém, urputném boji zvítězil kritický filosof, historik nad pessimistickým básníkem, resignace nad rozervaností. Láska k matce, k lidstvu a jeho vznešeným úkolům tiší bol jeho sklamání, vědomí božského poslání a vznešeného úkolu sílí uštvaného pěvce, slavná minulost i víra v probouzející se budoucnost těší zoufalost vlastence, pohled na velkolepý, věčnými zákony řízený proud lidského dějinstva i na soulad všehomíra, jehož jednou částí cítí se býti, smiřuje jej se světem i životem plným bídy, utrpení, odříkání . . .

V tomto smíru leží veliký rozdíl a pokrok poesie Nebeského proti Máchově.

Rozsáhlé vzdělání přírodovědecké, filosofické a historické, pak hluboké studie antické, zvláště hellenské poesie, čímž Nebeský nad Máchu znamenitě vynikal, působily na obrat ten asi neméně, než pokročilejší vývoj byronismu v Čechách a pobyt i život Nebeského ve Vídni.

Částečně přispěl k tomu asi také zvláštní způsob básnického tvoření Nebeského, zdlouhavého, pracného, jak souditi možno jednak ze skrovného počtu jeho plodů, jednak z množství oprav a změn v zachovaných jeho rukopisech. To nasvědčuje patrně, že aestetik, umělec a filosof převládal nad básníkem, reflexe nad divinací.

Tato charakteristická zvláštnost musy Nebeského měla ovšem své důsledky také v obsahu básní: Nedává prorážeti bouřím citu,

vášně, obrazotvornosti s jejich elementarní silou, nýbrž mírníc jejich ohromnost, překotnost, dodává poesii Nebeského v jejích nejlepších výtvorech dojímavého klidu, harmonie, krásy, lahody a myšlénkové i citové hloubky.

Nebeský jest básníkem filosofické reflexe, jak o něm pěkně pověděl Zdziechowski, a jak on sám upřímně přiznává v Květech 1844 (str. 351): „Rozsedliny v usvědomění jednotlivce, obsah evropejských literatur již takořka ve zvláštní symbol a kultus ustálený, všecky velké snahy člověčenstva, jeho otázky o pravdu, jeho boj, odpor, pokrok na půdě zemské, jeho bída a radost, příroda a světodějiny a čistá říše ducha absolutního: všecko to doráží teď na duši básníka na vyšším stanovišti stojícího a chce býti pojmuto a v symbolech poesie vyřknuto. Poesie rozšířila svůj okres do dálky, hloubi a výšky, neboť se ví, že to věčné, co filosofie hledá, také poesie hlásá, ale jiným způsobem.“

Bezděky, avšak trefně charakterisoval Nebeský těmito slovy vlastní svou poesii.

Drobné básně a jejich motivy.

Do veřejnosti dostal se první plod musy Nebeského r. 1838. Nesl titul Píseň hrobní a podepsán Václavem *Bolemírem* Nebeským. Nové jméno dobře hodilo se k obsahu básně vrcholící v touze po klidu hrobním.

Motivem této touhy i básně jako většiny veršů Nebeského byla láska a sice skutečná láska k ženě i jest zajímavo sledovati zrcadlení její v duši básníkově.

Roku 1841 píše Nebeský v listě ke Krouskému: „Já teď nejsem člověk, a to proto, že předně mám 1. čce zkoušky z lučby, a za druhé, že jsem zamilovaný. Srdce plné, hlavu prázdnou! Hloupá, ale smutná historie . . .“ A opět: „České besedy bývají velmi četně navštěvovány. Tam přihodila se ta znamenitá historie, že jsem se zamiloval znova — staré rány, (bolestné) rány, kamaráde!“

Jest to jediná historická zpráva o dvou zajímavých událostech v duševním životě Nebeského, o jeho první a druhé lásce. Kdy probudil se tento cit v srdci jeho poprvé, kdo probudil jej, neznáme; o druhém víme jen tolik, kolik tu řečeno. Oba trvaly krátce:

„Dvakrát potkalo mne krátké štěstí,
Jež jsem ztratil v prvním nalezení.“ *(Bard).*

Pro poesii Nebeského jest zvláště prvý z těchto poměrů velmi významný, v ní uchován nám také jeho nejpěknější a tuším i dosti pravdivý obraz.

Bylo mu sotva 20 let, když se poprvé ten sladký cit do srdce mu vloudil. V duši jeho vřela sopka bouřlivých citů, myšlének a snah, až se celá jeho bytost chvěla. Báseň Svému srdci (1839) jest asi obrazem té duše rozbouřené, roztoužené. Přišla láska — a bouře tiší se v půvabnou selanku:

Jemnou myslí přivedla's mě
Ve života tiché dráhy,
A v selanku blahou, jemnou
Ty mé hrdé, bludné snahy.

Zdomácnělý dobrodruh chtěl
Tebe blaze vésti domů,
Kde je místo pro dvě hlavy
A dvě hlavičky snad k tomu.

Ještě po čase nemůže básník zapomenout na ty mocné dojmy, pod nimiž krvácí i kvete srdce, a na jejich blahé působení. Příroda musí mu vyložiti všecky své půvaby k jejímu vypsání:

Osvěžila duši jako máj, pláč její byl jako rosa růže; byla tak mladá, jako poupě, plachá jako lesní ptáče, tajná jako šepot noci, svěží jako rdění broskve, čerstvá jako pramének zdroj a blahá jako nalezení ...

Avšak nemnoho v písních Nebeského slov tak rozkošných, sladkých, šťastných a tak rozdílných od rozervané, kypící vášně byronistů i Máchovy. Netrval dlouho ten jeho krásný, teplý máj. Přešel, sotva malounko oblaživ, a po něm zbyla jen bolest, hořkost a stesk.

Nevíme nic bezpečného ani o době toho obratu ani o způsobu, jakým se stal. Roku 1839 byl již hotov a snad již r. 1838. Tohoto času čteme totiž v Květech první básně Nebeského, zmíněnou již Píseň hrobní a V šeru, a bol z nich vanoucí vyznívá silně v nešťastnou lásku, jakkoliv poměry, a zvláště motiv — smrt dívčina — jsou asi fikcí básníkovou. Kdykoliv totiž jindy mluví o tomto rozloučení — a jest to dosti často — mluvívá o sklamání, ba zradě, což jest pravděpodobnější. Tak hned v básni Na rozloučenou 1839, jedné z nejprvnějších:

S Bohem buď!
Duši zklamala jsi věrnou —
Odpouštím ti zradu černou
Zrušila jsi snů mých nebe —
Ach a přece žehnám tebe . . .

Od útlého mládí jsa duší snivou, samotářskou, po lásce prahnoucí, rozbouřen nad to sentimentalní romantikou a byronismem musel Nebeský v první chvíli pociťovati celou tíži svého neštěstí,

býti jím do duše sdrcen, uražen, k šílenství rozbouřen. Básně z r. 1838—39 zrcadlí tu náladu (Padneš v Květech 1843; Na rozloučenou t. 1839). Časem však přirozená šlechetnost vítězí nad hněvem, resignace nad zoufalstvím, nadšení pro vznešené ideály nad sobectvím; v duši jeho zavládá mír a smír. V básních Samota (III), Na mne vzpomínka co hvězda a j. máme o tom pěkná svědectví. Konečně mizí i poslední stopa hořkosti, v srdci zůstává jen krásná vzpomínka a když ta jím rozvlní, ozve se ono milou, útěšnou písní:

Tiché, sněžné holoubátko nevinné lásky ustlalo
si hnízdo v mém srdci. Ustlalo a — uletělo ze srdce proklatého!
Uleť! a jen své teplé hnízdo mi v srdci zanech
a pak jedno skrvácené pírko z bělounkého křídla!

V hnízdě osiřelém budu
sny své lásky pouspávat,
a tím pírkem skrváceným
tiché svoje písně psávat.

Od svého dětství Nebeský miloval snění a samotu. Veselá láska vyvábila jej z ní. Sklamání, bol, resignace přivedly jej opět z hlučného víru světa v její tichou náruč. „Ten, kdo chce žíti, vrhni se v hlučný vír světa, mne poutá více mé snění, můj tichý, bolný mír. Ňádra má jsou svatý hrob a v něm v křišťálové rakvi spočívá má mrtvá láska“ (Že tak samotinký bloudím). Tuto myšlénku vplétá často ve své verše. Tak v Radě:

Ať se jiní v světském hluku hbitě
honí sem a tam,
Koj ty v srdci jen svou muku,
A v komůrce zůstaň sám.
Zavři bránu srdce svého,
haj si snů svých outlý květ,
neb pro prsa nešťastného
není tento hlučný svět.

Příroda, tisícletá učitelka a těšitelka smutných duší, sama jako by jej do samoty lákala. A jako z hlubokého ticha často ozve se tesklivý povzdech boru, tak z hlubiny jeho duše vynořují se divné, temné dumy a blouznivé předtuchy:

Ticho kolem, tak ticho, že bys mohl slyšet zlaté
hvězdy v nebi chodit i hedvábné lesky měsíčka
brodit se v jezeře, tajné sny hrobního spáče i
mrtvé kapky času, jež pláče oko vesmíra.

Jen mé srdce pořád bije,
tlukot s tlukotem se honí —
jak hodiny všehomíra,
jež si sama hrana zvoní.

(Ticho kol, že bys mohl slyšet . . .)

Mocně dojímají ty vzdechy a sny básníkovy, vzpomínáme-li, že nejsou sentimentalní frasí, že derou se z nejtajnějších záhybů duše básníkovy, že mají také reální podklad v chorobě, o které nejednou mluví jeho listy.

V takových těžkých dobách ujala se svého syna příroda. Od dětských let učil se jí Nebeský obdivovati, ji milovati, studia klassická jeho lásku k ní živila, moderní filosofie, zvláště Fichte, Schelling i romantická poesie ji učinily jeho důvěrnou, nerozlučnou družkou, u níž básník se svým rozervaným nitrem často hledal a nalézal útěchu. A nejen to: v jejích zjevech hledal odraz a obraz vlastního nitra, v její rámec jako Byron, Heine, Bach a j. kladl všecku svou poesii.

V pěkné písni Na přírodu odvděčil se za její účast:

Přírodo, má svatá matko!
V chrámu tvého tichém stínu
spočinout je rajsky sladko —
jako děcku v matky klínu!
Pojmi syna v náruč svou,
on si z divých světa hluků
nese žal a tajnou muku —
zhoj ho jemnou rukou svou.

Ty jsi plna božské těchy!
Kdo k tvým ňadrům přijde lkáti,
kdo ti nosí svoje vzdechy,
ten u tebe, všeho máti,
jistě bývá zotaven!
A kdo bolně v srdci stůně,
ve tvém čistém, svatém lůně
divně bývá pozdraven.

Ovšem není ta příroda mrtvá. Vše v ní dýše, plesá radostí, pláče bolem, miluje láskou, nenavidí nenávistí: Velkokvětý lotus rozvírá v lunosnivé noci svá květná ňadra, zmíraje toužebnou mocí lásky, smrk, když v temné noci spává, touhou vzdychá, ostré jehly pláče (Vlaštovka si na smrk sedla), bor tesklivě vzdýchá (Samota 2.), čáp, duše dobrá, věrná, ulétá, na střechu-li, kde má hnízdo, padne tajně černá kletba.

A ještě více: živá příroda ta žije s básníkem, ona rozumí jeho radostem i bolům, naslouchá s živou účastí jeho vzdechům i žalobám a útěchu vlévá v rány jeho srdce. A jakož z duše jeho odstěhovaly se dávno slasti a resignovaný bol i předtucha smrti usadily se po všech koutech, tak také umírající, klidná příroda podzimní a noční jest mu nejmilejší, nejbližší. V jeseni, kdy svadly růže, spadly klasy a kolem všude žluté umírání, bezděky vzpomíná srdce jeho na své svadlé máje, na své léto žní i rubáš, vidouc ten žal přírody, holé kostry místo zpěvných hájů, v nichž ostrý vítr metá suché listy — popel máje (V jeseni). Kresby podzimních scén přírodních (na př. v Protichůdcích) patří také k nejkrásnějším v poesii Nebeského, ba v poesii české.

A čím byla básníkovi noc, vyčítáme z množství jeho básní a on sám přiznává to ve své autobiografii:

A noc, dumy pramáti, kol čela
Rouška svá mi černá rozestřela,
Aby z pratmy svaté povykvetla
Říše myšlenek, ta říše světlá,
Jako křišťály ve sluji tmavé. *(Bard.)*

Jako láska rozvlnila jeho srdce v píseň, tak také tajemná noc probouzí v něm zpěvnou strunu, jest druhou matkou jeho poesie. Vyslovil to v půvabné básni Nade zemí noční, tmavou:

Nad zemí zahalenou tmavým závojem noci vznáší se tichý seraf na mohutných modrých perutech, plných hvězd. Když malounko hne křídlem, zavznívají sladké kolébavky a kapky spánku se sny snášejí se na znavené lidstvo. Kde však bolná, žhoucí ňadra se nechtí dáti ukolébat v sen, tam on mocněji zavane libošumnou perutí, až z ní skane zlaté pírko, hvězda poesie:

A já v ňadrech věrných koje
nadšení a touhy svaté,
půjdu světem širošírým
hledat jedno pírko zlaté,
bych je zbožně, vřele vtopil
v purpurové ňader zdroje,
psal jím liliové listy
lásky — tiché písně moje.

Málo v naší literatuře tak půvabných básní a nemnohé z básní Nebeského, jež by tak krásně charakterisovaly ideální, tichou, něžnou musu jeho.

Noc zrodila jeho básně, jí také jedna z prvních posvěcena (V noci, 1839) jako by za dík, že vlila v jeho duši útěchu, utišila hluky, umírnila žal svým posvátným tichem:

Často mně tvá peruť blahostinná
V bolnovřelá ňádra chládek vála;
A když žalná touha v prsou plála,
Tys ji zhasla, noci míroplynná!
V tobě jsem se ukryl, luzná noci:
Nech mě spočívat v tvém libém stínu,
Ať se bolná ňádra má v tvém klínu
Opět uzdraví tvou tichou mocí.

Jako viola před sluncem zavírá svá květná ňadra, tak básník zamyká své bolné srdce před hlukem světa, avšak tiché noci svěřuje své touhy, vzdechy a sny. Ona jest mu, co vláha květu, co útěcha nebe umírajícím ňadrům. A nejen útěcha, také krása z ní line. Kolik půvabů zasvitne z ní, když bledá luna obestře ji svým tajemným jasem! A jak velká, božské věštby plná kniha tiše, divosvatě se otvírá srdci, když zírá oko v neznámé říše, kde se hvězda za hvězdou bez konce míhá!

Nikdy jsem ti nerozuměl, kniho svatá!
Ale teď, když na svém lůžku trudně sedím,
V oku slzu, v srdci bol, a vzhůru hledím —
Ach teď vím, co mluvíš, kniho hvězdozlatá!

Jako dítě vztahoval k jasným, vábnym světlům ručky, nyní táž touha pudí k nim básníka — idealistu. Zdají se mu býti slzami, jež nebe pláče nad věrným srdcem, umírajícím zradou osudu a lásky, a takovým jest také srdce jeho (Klesla hvězda s nebes výše). Opojen vůní z květných ňader noci, chtěl by v nich sníti a věčně neprocitnouti (Noc se kolem rozložila), neboť tento divý svět vezme vše, co jest srdci drahé, nedopřeje ani víry, ani květ snu a mamu (Ach jak mnoho, velmi mnoho). Láskou ponenáhlu oživují, rozumějí básníku co starému známému lépe než ten hlučný svět, neznající tajné mluvy muk, cítí s ním jeho bol; plynouce od neznámých krásných břehů po blankytném nebi přinášejí pěvci poselství a pozdravení od milých, jenž jsou v onom kraji, a přijímají jeho lkání, jeho vzkazy. Osud jejich jest s lidským úzce spojen. (Každá dívka má svou hvězdu.)

Poměrně nejméně nacházíme u Nebeského písní vlasteneckých. V době národního nadšení překvapuje tento zjev zvláště u básníka, kterýž horoval pro poesii Kollárovu a Čelakovského a kterýž tak často hlásal, že „vlasti každý velkomyslný svou krev a co více svou duši obětuje“,[28]) i žádá vysvětlení. Musíme si

[28]) Květy Nov. 1841. str. 6.

především vzpomenouti na poměr Nebeského ke starší škole básnické a vůbec k českému životu doby předešlé, na jeho přesvědčení tolikráte modifikované, že národ se vší svou poesií, vědou a všemi snahami nesmí ustrnouti na tom stanovisku, nýbrž všemi silami musí se bráti v před za národy a s národy cizími k nejvyšším cílům lidstva — a nebude nám zjev ten tak cizí.

Nebeský sám toto vysvětlení napověděl v Květech 1844 v památném článku o vlastenecké poesii.

Láska k vlasti, píše tu, jest jeden z nejhlavnějších živlů našeho básnictví, jeden z nejhrdějších, nejsvětějších, nejblaženějších a největších citů, v němž jest jakási občanská, ano i světodějinná mravnost. Ale sama o sobě nestačí. Na pouhém milování není dosti, to je příjemná a pohodlná věc, tu dovede leckdo; ale láska se musí státi činem, srdce musí míti ruce. Ostatně také není na tom dosti, své hory, doly, svou řeč, své tance a zpěvy milovati, ačkoliv je to hezká věc; ale jeť potřebí ještě něčeho jiného, totiž snahy, oběti, aby tu stál národ jasný, jadrný a silný, aby své srdce a svůj rozum měl, aby nebylo pořád třeba za něj mysliti a za něj chtíti. — Vlast má dva živly, jeden je přirozenost, druhý pochází ze samostatného, svobodného ducha, jeden je daný, druhý dobytý. Poloha, tvar, dar země, speciálnost vloh, cítění, myšlení a chtění atd národu je na jedné straně, na druhé onen duch, kterýž tuto látku přemohl, vzdělal, pronikl, svým dílem učinil, na ni svou pečeť vtlačil a pak řekl: to jest moje! (historie, umění, život pospolitý a t. d.) — Vlast má dvě stránky; kořeny má v přirozenosti, je však ale také vyrostlá v říši ducha a svobody (ve smyslu metafysickém). Ta duchová stránka je však právě ta, na kterou člověk a národ nejvíce hrdým býti má, to mu dává cenu, co ze sebe udělá, ne co je přírodou . . . Hory, krásné údolí, ano poněkud i krásná řeč atd. jsou darové přírody; za to žádný nemůže; co ale z té přirozenosti štědré udělal, to je jeho jmění, čest a hrdost. Proto také duchové stránky vlasti musíme si nejvíce všímati, ji pěstiti a obrati za látku v básnictví i jinde. My chválíme v poesiích jazyk svůj — my to museli, on nebyl ve svém právu, v kterémž býti má, my v něm úplně nežili. Tím se stal naším předmětem pro činnost. Kdybychme v něm byli úplně žili bez odporu, nebylo by nám napadlo jej opěvovati . . . Tak chválíme také své luhy, lesy, háje atd., naše děvy a ty zpěvy, všecko hezká věc, my však za to nemůžem. České děvy jsou ovšem andělské zjevy a ty háje pravé ráje; co se však týče vlastenectví, máme také něco vyššího . . .

Jaké to vyšší vlastenectví tanulo na mysli Nebeskému, napověděl již ve svém hesle; mělo mnoho podobností se smýšlením *Havlíčkovým*, jak je na příklad projevil v památné kritice Tylova „Posledního Čecha“. K tomu přidejme ještě mocný politický proud, který charakterisovali jsme již výše a který unášel zajisté Nebeského nemenší silou než Máchu a Sabinu a byronisty německé i polské,

vzpomeňme, že vlastenectví české bylo tehdy dospělejší, mužnější, smělejší v tužbách i prostředcích, jsouc již na cestě k roku osmačtyřicátému — i nebude nám zjev ten tak cizí, porozumíme také zvláštnímu tonu jeho vlastenecké poesie. Nemyslíme tu ovšem básně Pannám! (1842), ani Český máj (1839), tlumočící jeho národní city. Jsouť obě málo rozdílné od vlastenecké lyriky té doby.

Za to mohutnou silou, vroucím citem, mystickým nadšením pro nejvyšší ideály lidstva a zvláště svobodu, pohrdáním vší poroby hárají tajemné verše Básníka (Květy 1842), Mroucího bojovníka (1842), a dva básnické zlomky nalezené v pozůstalosti Nebeského. Patří s následujícími básněmi k nejvýznamnějším projevům byronismu Nebeského.

Přihlédněme napřed k obsahu těchto básní, dosti temných. Nesvědčí mráz květu a poroba písni. To krátký smysl prvních veršů Básníka, jemuž puká hruď pod nesnesitelným břemenem okovů a krvácí srdce nad bídným davem, který klidně je nese. Proto prchá v samotu, halí duši v trud a dumu, se svými nadějemi a sny utíká na velké mohyly slavnější minulosti. Žhoucí krví svou chce rozpečetit hroby velkých otců, mluvit s nimi, vzkřísit staré doby, s pláčem na jich slavná ňádra klesnout, lkát jim, a potom z mračen svého bolu hromem zahlaholit dolů píseň zvoucí ke z mrtvých vstání národa.

Mroucí bojovník vyslovuje podobnou myšlénku:

Umírající starý rek žádá si svého praporu, věrného meče, přílby, aby se utkal se smrtí naposledy v celé zbroji, když nepřáno mu zemříti v boji. Kdo to jest, tušíme z posledního přání jeho: chce býti pochován u hory, kde podlé pěkné české pověsti, dojímající neobyčejně české nadšence let 40. a 50., spí muži sv. Václava čekajíce, až rek boží přijede v plném oruží vyvést je ke spáse zubožené vlasti. Předtucha smrti budí v něm vzpomínku na minulost plnou seče a boje. „Pracný a parný byl ten den můj, a přece se mi chce zdáti, že je ztracen marně:

Když já své nesl palné rány,
byla tma a světu seraf jasný
nebyl ještě vyšel z jitra brány;
umírám a teď se začne život krásný!

Klesá nazpět. V koutě zvedá se již smrt, žena zmořená, a tasí bídný nůž. Toť jiná smrt než ona, jež z tisíců mečů hledí, v jejíž náruč mladých srdcí chtivou klesnout jest rozkoš. Rek však sní: „Leží v hrobě, východ plane a ten seraf výš a výše stoupá.

Posel Boží! Štít a meč se blýští,
bílá říza s oudů mocných vane,
z očí jasné z mrtvých vstání prýští,
vínek, blesky prše, s skrání plane.

Mocným mečem o štít zvučný tluče,
zhřmí, jako když na vzkříšení zvoní.
Prasknou hroby — svatý Václav ruče
jede v zbroji bílé na komoni.

Z mrtvých vstání! — Hučí řeky, bory,
prapor hrá, hřmí branné písně zvuky,
hromem otevře se brána hory,
z ní se řítí bouřkou Boží pluky.

Táhnou přes tichý hrob rekův, on probouzí se, plane s nimi jíti v boj, rozraziti hrob, vyskočí, však zase nazpět padne, bez ducha.

Ne ta žena, ale anděl Páně
přišel, na čelo jej líbá chladné,
palmou kryje ňádra mu a skráně.

Bard tlumočí v nedodělaných svých verších stejné idee:

Jasným májem vleče se šedovousý kmet. Jest šíleným. Tiše kráčí a tuše svou brzkou smrt, vzpomíná na minulost, zdroj svých útrap:

Proč jste se mi zjevily vy stvary
Nebetyčné zatopených věků,
Rozkotaných obrů oudy stary,
Rezem rozhlodané meče reků,
Na rozcestích roztroušené kosti
Otců — vlastních synů shýralostí...
Slavná dávnost — socho velikána,
Na hrobech ve rumy rozkotána,
Socho stará zasypaná v písku,
V bahně malých chtíčů, malých zisků,
Chráme svatý, v němž teď pohan sídlí,
Dome otců, v němžto syn teď bydlí
Podružstvím, o půdo prachem stlelých
Reků, krví velkých srdcí vřelých
Zúrodněná, aby mohl rosti
Bujný pahejl hrdé zcizenosti;
Hrobe matky v smutné nepaměti
U svých vlastních vyhýralých dětí...

Tušíme, kdo jsou ty vyhýralé děti zapomínající na hrob vlastní matky, kdo bujný pahýl hrdé zcizenosti, nad nimiž puká mu srdce žalem, jímž by chtěl hřímat své hněvy. Však co to platno: „Mrtvé živoucích je pokolení, a hroby nechtí oživnouti.“

Nechce volat ty k soudu, jenž v lačném bludu vraždili národ, nechce ukazovati vrahům stíny vražděných; chce zapome-

nout na staré rány, kleknout na svaté hroby a jim si postěžovat. Vždyť posud cítí v nich tlouci živé, vroucí srdce a až přijde doba, prasknou kypivým dechem života. A to pomyšlení vlévá mu v srdce balsám útěchy, zahání bol z duše jeho a plní ji novým nadšením, povznáší v říši ideálů. Po celý život spěl k nim po cestě odříkání, práce, boje, žalu, přemítání, sklamání. Dumal o svatých bojovnících Páně, kteří v žáru hranic chválu mu pěli, o mužích, jichžto bolné skráně nesly věnce z nebeského světla, o recích, kteří na svých mocných plecích nesli obrovské břímě svého století, o krvi, jež co nebes símě zúrodnila sady člověčenstva, o blízkém vykoupení lidstva z těžkých pout.

Snil o vítězném plese bitvy, pout řinkotu,
O krvi, jenž plesem z ran se lije,
By ní bylo lidstvo vykoupeno,
O srdci, jenž samo v kříž se bije,
O srdci, jenž světa muku celou
Samo chtělo nést svou láskou vřelou,
O mužích, jenž hrdou kradli rukou
Jiskru nebes pro zem osiřelou . . . Marně.
Já to z mrtvých vstání nemám sz říti
Mého národu; kol tuším Vesnu
Z hrobu zkvítat, Vesnu pokolení
Omlazených — a já ve hrob klesnu.
Běda, ve tmách zrozen, umřít musím
Na úsvitě nových rozednění . . .

Druhý zlomek nenadepsaný jest dle vlastního přiznání básníkova kus autobiografie tak pravdivé, že mohli jsme ji s dobrým svědomím předvésti jako obraz básníkovy duše a jejích dějin. Myšlénky jsou téměř tytéž jako v Bardu s nímž zlomek tento patrně souvisí. Jeho bol, jeho náklonnost k blouznění, samotářství, snění o velké minulosti, láska k přírodě, zvláště tiché a noční, nevážnost k reálnímu životu prosvítá tu z každého verše, jež v tom vzhledě jsou téměř koncentrovanou essencí, hrubě načrtnutým obrazem vší poesie Nebeského. Srovnejme nyní tyto básně. Na prvý pohled patrno, že vespolek velmi úzce souvisí. Osoby, hlavní ideje, tendence, ba i jednotlivé situace a celé skupiny veršů jsou tytéž neb aspoň tak si podobny, že to až překvapuje. Nenadepsaný zlomek poslední podává nám zároveň ke všemu klíč. Ukazujeť nade vši pochybnost, že v Básníku, Mroucím bojovníku i Bardovi tají se sám Nebeský, v rozmanitých situacích že skryty různé fase jeho duševního života a života českého vůbec. Z tohoto stanoviska, tuším, jsou pak jasna všecka ta slova o okovech, o potupě metané zhýralými syny na kosti slavných otců, o chrámě, v němž sídlí pohan, o domě otců, v němž syn je podruhem, o půdě kypřené prachem stlelých reků, krví velkých srdcí, na níž nyní

roste pahýl zcizenosti, o lačných vrazích národa, o mrtvém pokolení živoucích, od nichž prchá básník, nadšený pro svobodu vlasti, uštvaný její porobou, na hroby slavných předků, k mohylám větších, lepších dob a do říše svých snů. Avšak nejen bol, zoufalství, beznadějnost ozývají se z těch temných, mystických veršů básníkových. Věšteckým duchem svým proniká mrtvé ticho politického i národního života, nalezá v něm jiskru posud doutnající, tuší zářné slunce, které brzo zasvitne nad zuboženou vlastí a vzbudí ji k novému, krásnému životu:

Prasknou hroby — svatý Václav ruče
Jede v zbroji bílé na komoni.
Z mrtvých vstání! — Hučí řeky, bory,
Prapor hrá, hřmí branné písně zvuky,
Hromem otevře se brána hory,
Z ní se řítí bouřkou Boží pluky. *(Mroucí bojovník.)*

V *Bardu* ještě jasněji vyslovena táž naděje:

Já to z mrtvých vstání nemám zříti
Mého národu; kol tuším Vesnu
Z hrobu skvítat, Vesnu pokolení
Omlazených — a já ve hrob klesnu.
Běda! ve tmách zrozen, umřít musím
Na úsvitě nových rozednění . . .

Srovnejme tyto politické básně Nebeského s Máchovými, na př. s Návratem. Jak velký tu rozdíl při vší podobnosti! Mácha zoufá nad osudem vlasti a národa, Nebeský vidí v nejhroznější tmě politické spasnou hvězdu, v mrtvole tuší život, budí jej a hlasem věšteckým předvídá vzkříšení. Ovšem byl ten živel český již docela jiný než za Máchy, mnohem patrnější, smělejší, tak blízek roku osmačtyřicátému.

Avšak nejen národu zuboženému, také smutnému osudu vlastnímu dovede pěvec nalézti útěchy. Sem patří básně Blaha's vyhnanec! (1842), V noci bloudil jsem:

Kdo světem nést chce boží plamen písní, jest na vždy vyhnancem zemského blaha, štěstí. Plamen nadšení spálí jej, píseň tká mu rubáš, plete trnový věnec na skráně. Svět mění se pěvci v poušť, v níž písně jsou mu zdroje i stánek. On dává světu vše a nebéře od něho ničeho, ani lásky, ani štěstí rodinného. Nevěsta, jež v první noci zemřela, labuť, kteráž naposled již pěla, Kassandra ověnčená v oběť, vojín thermopylský, nesoucí si svoji rakev — štít — toť život pěvce bohem poslaného.

Avšak všecku tu kletbu, všecky ty strasti snáší rád, mužně, neb takový jest osud pěvce — božího posla:

Neboť komu přáno Boha zříti
A kdo jeho meč a slovo jesti,
Musí světa kříž a kletbu nésti.

V týž smírný souzvuk vyznívají také básně, byronovsky silně zabarvené, jimž motivem jest poměr básníkův k Bohu; sem patří Jak jsem přišel na tu zem... (1842):

Nevím, kdo a odkud jsem, ani jak přišel jsem na tuto zemi, ani kam odsud mám se bráti. Avšak aspoň to znám, že duši mou unáší Tvůj duch a to vědomí sílí mne v trpkém životě, plném touhy, mozolů, potu, krve, trní, v nějž jsi mne uvedl, ono jest mi odměnou za to, že ze svého žití stavím chrám Tvůj, že věčnou láskou planu k Tobě, jenž jsi vše...

Ne vždy míval básník tolik mírné resignace. Čteme jen báseň: Na hoře jsem stál — a duše moje žhavá... (1842) a zaslechneme ohlasy Byronova titánství: Moje duše vzrostla v pyšný, obrovský strom sahající až do nebes, srdce moje rozšířilo se nadšením, že by celou zemi obsáhnouti mohlo, moje myšlénky jarou pýchou jinocha bušily v tvrdou klenbu nebes jako Titáni, smrt chtěl jsem spoutat silou Storukána, co Atlas na se vzíti světská muka...

Jinou stránku duševního života básníkova zrcadlí báseň K novému roku (1843).

Tají neméně hluboké myšlénky, jak nepřímo přiznal sám Jungmann, přijav tuto báseň — jedinou z poesie mladé Čechie — do druhého vydání své Slovesnosti (r. 1845. str. 422). Zasloužila si té cti formou i obsahem krystalisujícím v poetických obrazech básníkův názor na velkolepý proud lidského dějinstva,

Jenž se valí obrovskými takty
Z temné brány, jako katarakty,
Duhou září, hřmí, démanty se stkví,
Letem bouře unáší své tvary,
Stín a světlo, jasný vznik a zmary.

V tento proud pouští jasný seraf, posel boží perlu — nový rok a žehná ji, zatím co starý klesá do propasti. V ten věčný hrob času, světa, lidstva patří básník a před jeho ohromností chvěje se mu srdce, až zapomíná na všední prach malých trudů, kalících život lidstva; jeho vlastní duch povznáší se do výše nadzemské, a pohlížeje odtud na velebné drama lidských dějin vyzírá z něho

novou filosofii života, stejně pravdivou jako skvělou, hrdou a povznášející filosofii smíru se životem:

Bleskem tká čas věčné roucho boží,
A když letí člunek jeho žhavý,
Zkrvaví on mnohý život hravý;
Protož obrň svoje ňádra měkká,
A když světla v sobě cítíš sémě,
Povznes hrdě, zmužile své témě;
I tys nití v tomto rouchu božím,
I tys vlnou v ohromném tom proudu:
Duše tvá v té věčné duze svítí:
Protož buď v tom rouchu světlou nití...

Protichůdci.

Nejobšírnějším a také nejvýznamnějším plodem poesie Nebeského jest filosofická báseň Protichůdci[29]. Nad ostatní básně vyniká rozsáhlejšími rozměry i pozdním složením — pochází asi z konce básnického tvoření Nebeského — i zrcadlí proto nejvěrněji světový názor básníkův na vrcholu jeho rozvoje. Vedle toho však i vznešená, všelidská idea, provedená v širokých, smělých rozměrech dává nám nejlepší příležitost nahlédnouti v duševní dílnu umělcovu i staví tím vedle jiných pěkných stránek ‚Protichůdce' do popředí vší poesie Nebeského. Bude nám tudíž snad odpuštěno, prodlíme-li při rozboru jejím poněkud déle, zvláště když obšírnějšího rozboru posud není.

Hned v prvých verších máme mistrovský popis děsné noci, hodný péra moderního symbolisty: Země mlčí, jakby nebe spící ve snu tajemství ji chtělo říci, jak by anděl — mír šel v tmavém lese. V tom ozvalo se vytí a z černého houští zablesklo cos, to žhavé oko vlka prahnoucího po kořisti.

Jak se vražda černé zrady loudí,
Tak on krvelačně v šeru bloudí,
Hrabe, větří, vyje, vztekle pláče,
Že mu noc žrát nedá[30]) — v kole skáče,
Sám se honě — žhou co uhlí oči —
Stojí, hravým vztekem zase skočí,
Jakby před sebou již kořist měl —
A zas větří, jakby slyšet chtěl
Živé srdce tlouci v noci tiché.

[29]) Vydána Jar. Pospíšilem v Praze 1844 (s třemi malými illustracemi) a po druhé v Kobrově Ústřední bibliotece r. 1882.
[30]) Srvn. Lenau, Winternacht II.:
Dort heult im tiefen Waldesraum
Ein Wolf; — wie's Kind aufweckt die Mutter,
Schreit er die Nacht aus ihrem Traum
Und heischt von ihr sein blutig Futter.

Z dáli ozývá se klusot koně, vlk radostně zavyje. Jezdec zastavil se před křížem, šeptá krátkou modlitbičku, bohu odporoučí vše, duši, ženu i v kolébce děcko a svádí hrozný, bídný boj s vlkem, tak rozdílný od čestného boje za vlast a národ, z něhož se právě vrací.

Najednou však ticho. Vlci prchají zděšeně, před jezdcem užaslým stojí olbřím

a kyj sukovitý
Nad hlavou napřahá svalovitý
Muž ten hrůzný, olbřimý a šedý;
Postava ta zdá se žula tvrdá,
Prací sta let dlouhou vydlabaná,
Divou bouří, bleskem ošlehaná, —
Tak je sešlá, vetchá, mocnohrdá;
Je to Ahasver, žid věčný.

Kristovi, když zemdlený kráčel na Golgathu, nesa těžké břímě lidských hříchů, nepřál odpočinku. Materialistický, konservativní duch jeho neporozuměl idealistovi reformátorovi, nepochopil ducha lidského dějinstva, unášejícího svět v stálém pokroku v před, stavil se mu v cestu! Za to proklet, mír vzat mu z ňader i z očí spánek. Drastickými, živými barvami kreslí básník jeho utrpení:

Až vše zhyne — hrob na hrobě všude —
Na hřbitově světa velkém bude
Bloudit zoufale od pólu k pólu,
V ňadrách nesa žhavé uhlí bolu,
Smutnou země hlídat kostnici.
Věčně v před jej nevidná štve ruka,
Nemůž nikdy pozbýt žití muka,
A tak těká století již mnohá
Plachá, kletbou štvaná jeho noha.
V soumrak vidět postavu tu šedou
S tváří vyschlou, zoufalostí bledou,
S tváří zvraštěnou života záští,
S tváří umořenou smrti touhou
Kráčet v šedém klobouku a plášti,
V dešti, mlze, v chumelici sněhu,
S holí sukovitou, těžkou, dlouhou,
Poutník žíznící po umírání,
Lovec ženoucí se v divém běhu,
Za smrtí, co zvěří zvětřelou,
Bez oddechu, bez tichého spaní.
A kde ona zuří nejkrutěji,
Tamo pádí noha jeho štvaná;
Smrt se mu však vyhne polekaná.

Vrhá se v plameny planoucího Jerusalema, v hrůzy padajícího Říma — marně. Řítí se v bitvy mečů, o kořist se rve s hladovým lvem, o mláďata s hyenou, vrhá se ve vodopády Niagary, v hořící prales, v hrozný Samum, mrzne v říši ledu, hoří v jícnu Hekly — nadarmo. Táž věčná touha po smrti zavedla jej i k nočnímu boji, ale opět marně... Materialista Ahasver, hledající smrt, a idealista jezdec, bránící se zoufale nečestné smrti od vlků — v boj pro vlast a národ spěl směle, bez bázně — toť první protichůdci.

Druhá část básně předvádí nám další protichůdce. Téže noci jel borem na bujném vraníku druhý jezdec, hrdý země syn, jejž zasypala příroda svými nejkrásnějšími dary. Výmluvným, plastickým slovem nakreslen ten obraz krásy a pychu, síly, marnosti i hříchu, pravý protichůdce prvého jezdce, k němuž vzdáleným modelem byli snad hrdinové Byronovi:

Rozkoš bujná byla jeho snaha,
Rozkoš opojená, polonahá,
Dívčí ret a květ a hlučný smích,
Hrdé klení, sladký šept a hřích.
V tocích vína bujnou duši koupat,
Na bělounkých ňadrech hlavu houpat,
A pak dívka volná, polonahá,
Při zpěvu a loutně tancující —
Korunou mu sloulo všeho blaha;
A pak život sem tam harcující,
Hody skvostné, vřava, zpitý ples,
Větronohý kůň a rázný pes,
Kopí ostré, damascenský meč,
Pohár s přátely a s vrahy seč;
Světem bloudit, dobrodružství hledat,
Na turnajích soka s koně zvedat,
Všude proslout vítězem a rekem,
Věncem pohrdat a dívek vděkem...
To jen pravým životem mu slulo.
Dvě však věci jsou mu k nevystání:
Modlení a pak to umírání.

Ostřeji nemohl básník nakresliti tohoto protichůdce proti jezdci prvému. Kdežto onen brání se potupné smrti pro ženu, dítě, národ a vlast, spěchá tento k zaklínači duchu pro nápoj nesmrtelnosti, aby věčně mohl užívati rozkoší tělesných, posmívati se světovému řádu i určení člověka, založenému na harmonii těla i ducha. Než trest jde v zápětí bezbožné jeho snaze v podobě morové panny,[31]) největšího nepřítele a zosobněného následku tělesných požitků, na

[31]) Pěkný popis její srovnává se nápadně s popisem morové dziewice v Mickiewiczově Konradu Wallenrodu.

nichž jezdec stavěl všecky své naděje. Jezdec vjíždí v úzký úval, mezi černé pusté skály, silně připomínající divoký dol Kokořínský, nejmilejší útulek básníkův, míjí bez povšimnutí Ahasvera i kříž, zabrán docela ve své sny o nesmrtelnosti a naději na světovládu a věčné požitky. V tom zavzní pláč k jeho uchu, kůň se děsí, však musí v před a jezdec zvedá dítě, netuše, že to morová panna. Plasticky, krásně, ale také trochu obšírně líčí básník divokou tu jízdu světem v náručí morové panny. Smrt i hroby značí stopu jejich...

Třetí oddělení básně začíná pěknou písní podzimní; jí naladuje básník duši na budoucí dojmy. A nejen čas, ale i místo týmže smutným, avšak i smírným tonem zabarveno: Mroucí jeseň, plání červánků, baldachýn stinných stromů, ticho vůkol, naproti skála s Kristem na kříži.

O tu skálu opřen v mechu sedět,
Mroucím okem do červánků hledět,
V nichž se země koupá ještě jednou;
Všecky otevříti duše zdroje,
Ještě svolat celé žití svoje,
Jeho tvary, touhy, sny a slasti,
Snahy, rány, hořké utrpení,
A pak, an ty pomalounku blednou,
Zapadají v jemném odeznění,
Veznít, vemřít, vežít v tam ty vlasti.

Naladiv nás tak dopřádá svůj děj. Na úlomku skály poutník — Ahasver zírá tiše na umírající červánky a dojemný ten pohled podivně rozechvívá jeho nitro, rozvlňuje jeho bol i vzpomínky. Vidí v duši své obrovským krokem kráčet ducha dějin, smutný osud svého národa, sladkosmavou, jasnou říši Zevovu, ocelové město římské, vidí kříž se vznášet a jeho mučenníky v ohni zpívat Bohu a v mukách plesat.

Vidí kráčet z brány časů šeré
Ve velebném šiku tisíceré
Světodějstva ozářené pluky,
Vedené kynutím Boží ruky.
Králi v purpuru a silní muži
V přílbách lesklých, v tuhé ve oruži,
Reci v duchu, bojovníci slovem
S knihou, s harfou, věnci v olivovém
V čele jdou a národy své vedou,
Ti se po nich hrnou mlhou šedou.
Roste šíř a šíře, výš a výše
Tato velebná, posvátná říše,
Z chtíčů, z duší, z velkých srdcí tkaná,
Dechem Božím tajně prochvívaná,
Dílo z Boží, dílo z lidské ruky,
Z plesu, z krve, z radostí a muky.

Vidí tvar, však nerozumí duchu, jenžto tvoří v tomto věčném ruchu, jako nerozuměl Kristovi a jeho vznešeným naukám.

Neb děl věčných svatotajné runy
Jsou mu písmo ze zavřené říše,
Pro dech ducha nemá v ňadrách struny.

Přec však mír jakýsi kolem vane, když tak zírá na velebné divadlo dějinstva lidského i na tajemný život všehomíra. Temná clona padá mu s duše, jest mu, jakoby tušil tajnou blízkost Páně:

Je mu divno v zatvrzelé duši,
Jak by měl zas jednou sabat světit,
Domů jít, ach! domů, a se zdětit . . .

Za těch vzpomínek přijela k němu morní panna, sňala závoj a stanula tu v celé své hrozné kráse. V ruce zachvívá krvavým šatem, jezdce, teď bídný obraz smrti, pouští z objetí k nohám Ahasvera a mizí sama v houští boru.

Oba muži sedí proti sobě mlčky, hledíce si v umořené tváře:

Ti dva muži z míru stánků hnaní,
V kletbu bludů závrativých daní,
Duše na protivách člověčenstva
Ve tmách, v pustách věčných kráčející,
An jsou vymknuly se z kolejí
Naznačených Bohem veškerenstva;
Hrdě bloudíc na propastných drahách
Odervanci v hříšných klamných snahách
Přemožení teď se oba vracejí.

Jinoch ozářený zjeví se u nich s růžným lícem, blankytným okem, na čele mu jasná hvězda hoří, kučer zlatý sterou vlnou pluje, roucho bílé tkané z nití jasu plyne jako proudy světla z údů. Vznese nad nimi palmovou ratolest míru, šeptá tajemné slovo. a Ahasver i jezdec, třetí dvojice protichůdců, si v náručí umírají . . .

Bylo pochybováno, hodí li se titul básně k jejímu obsahu. Myslíme, že ano. Prvý i druhý jezdec a Ahasver jsou si vzájemně protichůdci. Prvý jezdec vrací se z boje pro vlast. Nebál se čestné smrti, bojoval co hrdina, rád by byl prolil krev za myšlénku vznešenou. Avšak zahynouti hladovým vlkem, to je bídná smrt, a k tomu patří jeho život ženě a dítěti, proto brání se jí zoufale — a vítězí. Kontrast mezi ním a Ahasverem v povaze i snažení nakreslen tím docela určitě a rovněž snadno postihujeme také protivy mezi ním, ušlechtilým, zbožným idealistou, a druhým jezdcem, do krajnosti sobeckým, materialistickým. Kdežto prvý co pravý rek brání se potupné smrti od vlků a chrání život pro drahou rodinu a vyšší zájmy lidstva, shání se druhý po nápoji nesmrtelnosti, aby mohl

věčně užívati, všemu světu panovati, hověti nejnižším vášním. Ani pablesk vznešeného neb aspoň trochu spiritualného názoru na život lidský neozařuje jeho malicherné sny o budoucnosti. Vymknul se všemu řádu lidských dějin a všehomíra, jako Ahasver, nerozumějící vznešeným naukám Kristovým, nechápající tajemného ducha, jenž v před žene velkolepý proud lidského dějinstva. Trest přišel činům v zápětí, avšak i trestaní jsou protichůdci. Ahasver obávající se o svůj mír, pohodlí života, jemuž nesvědčí nové myšlénky, odsouzen k věčnému žití, bez míru, bez útěchy, jezdec k předčasné, bídné smrti. Utrpení a z něho vyzařující poznání, neb aspoň tušení pravdy posléze oba smiřuje s porušenym řádem světovým. Ahasverovi zazářila pravda ta z velebného věčného proudu lidského dějinstva, kterýž bezděky jej unášel, i z krásné harmonie všehomíra, jezdec musil ji viděti neb aspoň tušiti při hrozné jízdě, na níž morová panna sela hroby a pláč. Onomu žití, tomuto umírání ukázalo cenu a cíl života, ze země, z prachu, na němž dosud lpěli, povzneslo je v svět jiný, vyšší, v říši ducha, v niž lidstvo patří svou lepší částí, k níž také spěje po věčné dráze dobrých i špatných činů, radostí i utrpení, života i smrti. Světový názor básníka-idealisty, založený na filosofii Herderově a Hegelově, vypěstovaný mohutnými myšlénkami antických i moderních geniů a hlubokým vniknutím do věčné harmonie přírody a dějin lidstva, vyjádřen v této básni v nádherném rámci filosofické poesie.

„Skála sesula se na hrob pro své syny —“ končí báseň. Nejen oba své poutníky, ale také kus své duše, svého života pohřbil básník v hrobě tom — svůj pessimismus, kterýž v novém nazírání na život lidský, na jeho útrapy a boly, na jeho podstatu a úkol, neměl, nemohl míti místa. I v duši jeho vzešel nový život, život smíru mezi ideálem a skutečností:

A kde stará znamení dřív stála,
Nová, vyšší nad jich hrobem plála.

Kdyby nic jiného, již tento psychologický význam básně stačil by pojistiti Protichůdcům čestné místo v české literatuře. Máchův Máj odedávna je má co prvý mohutnější projev byronismu v české poesii, Protichůdci zasluhují ho jako další vývoj týchž ideí na české půdě, jako mohutný krok, jímž naše poesie brala se od Máchy až k Hálkovi, Nerudovi, Čechovi a Vrchlickému.[32])

---

[32]) Také Zdziechowski ve studii o K. H. Máchovi a českém byronismu souhlasí s tímto soudem o Protichůdcích (str. 41): „Głęboki, choć nieco mglisty, pomysł utworu, świetnie skreślone niektóre ustępy, jak opis żądzy śmierci u Ahasverusa, i cała charakterystyka Rycerza, wreszc e, doskonale odpowiadający poruszonym v poemacie głębokim uczuciom i silnym namiętnościom, styl zwięzły i dobitny, a wiersz energiczny i nadzwyczaj dźwięczny powinnyby zapewnić Antypodom jedno z pierwszych miejsc v poezyi czeskiej.“

Podali jsme poněkud obšírněji osnovu Protichůdců, aby tím jasněji vynikly hlavní myšlénky jejich. Zvláštní útvar básně i hloubka idcí zdála se nám to nejen omlouvati, nýbrž přímo žádati. Vlastní organisace duševní, bizarrní příroda, v níž se zrodil a vyrostl, trpké zkušenosti životní, těsné poměry literární, politické i společenské v Čechách, studium mystické filosofie a poesie Byronovy, Mickiewiczovy, Lenauovy a p. vlákaly ducha Nebeského jako Máchova občas do tajemných sítí mysticismu, jenž pak pronikal nejen v jeho poesii, ale i ve vědeckém badání a životě. V poesii ovšem nejvíce. Některé příklady toho již známe. Protichůdci, největší a zároveň nejhlubší báseň Nebeského, zrozená v trudné době kolem r. 1844, zrcadlí téměř v každém verši tuto náladu jeho. Tajemný zjev Ahasvera, tolik jímající básníky-filosofy našeho věku, morové panny, serafa smíru, nápoje nesmrtelnosti jsou postačitelnými svědectvími přímými; pochybnosti o smyslu básně, tolikráte pronesené, neporozumění a zneuznání její svědčí tomu nepřímo.

Sotva totiž objevili se Protichůdci na trhu literárním, dostalo se jim namnoze chladného uvítání. Obecenstvo čtoucí jen nepatrně je kupovalo — jak přiznal sám Pospíšil — a literární kritika předního českého časopisu (Musejníka 1846 str. 650) odbyla je krutými slovy: „Nebeský, tento schopný literární švihák, podal nám fantasticko-allegoricko romantické Protichůdce, kteří však s effektem zamýšleným se minuli. Naše čtenářstvo nemá ještě tak zkažený žaludek, aby si mohlo libovat v podobném cizozemském koření.“

Avšak nejen protivníci (takým byl recensent musejní Jakub Malý), nýbrž i přátelé Nebeského nevěděli si rady s mlhavou básní nepatrného děje, s abstraktními, typickými osobami, upomínajícími spíše na filosofické systémy než na individualní lidi s masem a krví. Tušili v ní něco velikého, geniálního, ale nemohli temnou mlhou mysticismu prohlédnouti v její hluboký smysl. To vidno z přední recense básně vyšlé v Květech 1844 (str. 192 a 196), o níž Nebeský právem psal 6. čna Krouskému: „Článek o Protichůdcích mě mrzel až hanba. Je to hloupost.“

Avšak nejen Protichůdcům, také ostatní poesii Nebeského přísluší velmi čestné místo v dějinách českého básnictví. Zasluhují ho pro svůj hluboký myšlénkový i citový obsah i formální přednosti. Pokusilť se Nebeský bohatou setbu myšlének a citů vyrostlých v největších mužích věku přesaditi také na českou půdu, povznésti jimi náš život a zvláště poesii na důstojné místo mezi národy. Pokus se podařil aspoň z části. Poesie Nebeského stala se mostem, po němž moderní básnictví přešlo od Máchy k pokolení mladšímu, jež v létech padesátých representovalo se „Ladou Niolou“ a „Májem“.

Avšak nejen po stránce obsahové, také formou patří básně Nebeského k nejlepšímu. Každý verš, třeba prostě stavěný, hlásí,

že Nebeský byl nejen výborným znalcem a vládcem jazyka, ale zároveň umělcem nejsolidnějšího jádra, v nejlepším slova smyslu, umělcem, jakýchž nemnoho vykazuje naše literatura z let čtyřicátých. [33])

Umlknutí musy Nebeského. Snahy o vydání sebraných básní. Dojmy současníků.

Kolem roku 1844 ponenáhlu umlká musa Nebeského. Dusivý tlak jeho soukromých poměrů vídenských nejvíce asi jí spoutal perutě, jak Nebeský sám připomíná v listě Krouskému (6. června r. 1844): „Chtěl jsem všeliké práce začít jako větší báseň Praha a ještě dvě jiné na způsob Protichůdců. Látky mám. Ale mám málo chuti, jsem docela sklíčený ... Jsou lidé, nad jejichžto hlavou smutný osud se vznáší; mně se zdá, že k nim patřím ... Chtěl bych pracovat, jen ne v literatuře, leda překlady a nádennickou prací, k jiným se necítím povolaným. Kdybych to věděl jen jistě, co tuším, totiž že brzo umru, věděl bych, jak bych si život zavedl. Mám toho ještě mnoho v duši zatajeného, touhy, lásky, tušení, citu a myšlének, ale nevím, kam s tím. Život o samotě by to přivedl k dozrání. Protož bych nejraději do kláštera někam. V literatuře to vyjevit nemohu, chtěl bych to ale přece rád prožít a snad i vylíti."

Vyčítáme z těchto slov nejen trapné soukromé poměry Nebeského, nýbrž také kus nepříjemné zkušenosti literární. Již od r. 1838 vycházely porůznu v časopisech jeho básně, „k měkké síti jejich sladkobolných tonů předl básník purpur vlastní duše", vlastního srdce, rozvlněného nadšením největších geniů evropských i osudem zubožené vlasti — avšak přes to vše nemohly nalézti ani porozumění ani ohlasu v národě. Jednu příčinu nezdaru toho Nebeský sám správně vycítil: rozptýleny jsouce po různých místech nemohly splynouti v jediný mohutný akkord. Proto staral se již od r. 1841 o souborné jejich vydání, ale marně.

První zmínku o tom čteme r. 1841 v Květech, básníkovi tak blízkých (na str. 24 ze dne 1. ledna): „Letošního roku, zdá se, vydá strom českého básnictví hojného ovoce. S velikým potěšením zaslechli jsme, že i mladistvý náš V. B. Nebeský — z jehož nejnovějších libovonných, sladkobolných plodů Květy ještě okázky podají — a známý vlastenecký pěvec, p. baron Villani, lyrické básně své k tisku připravují."

Ale nevyšly přece z příčin neznámých. Přední snad byl nedostatek nakladatele.

Soudíme tak z toho, co 31. ledna 1842 píše Nebeský Krouskému: „Já míním vydat své básně, ale na vlastní útraty. Seberte

[33]) Viz také posudek V. Hálkův v Květech 1868, 342.

několik odběratelů, asi za tři měsíce vyjdou. Pište, mnoho-li byste jich mohl u Vás odbýti . . .“

Ale ani tehdy nevyšly, jakkoli Noviny, příloha Květů (1842 str. 35), odvolávajíce se na svou známost rukopisu, hlásaly brzičké jich vyjití a vřele odporučovaly první jich svazeček slibujíce „všem, kteří vědí a cítí, co je pravá poesie, řídkou u nás pochoutku“. Jejich předpověď ani tehdá se nesplnila „z příčin nenadálých“, jak píší tytéž Noviny (t. r. str. 49) anebo lépe ‚poněvadž a jelikož censura mnoho vymazala‘ (dopis Nebeského Krouskému asi z r. 1842).

Avšak tím nebyla ještě věc ta odbyta. Roku 1843 mluví Nebeský opět o brzkém souborném vydání a sice péčí přítele Čejky.

Jak velké byly tehdy jeho naděje, svědčí také to, že hledal jim již tlumočníka pro veřejnost: „Kdybyste věděl o Sabinovi (já jej nemohl najít), pište mu, aby o nich napsal referát, on povídal, že to udělá, musí se mu ale připomenout. Mně je o to. abych nepadl nějakému h . . . . u do ruky, kdo tomu rozumí, ať o nich píše, co chce, jen aby mě Bůh chránil nějakého kritického v . . a, jakých u nás máme dost.“

Ale i tehdy naděje mu selhala, jak patrno z listu Krouskému, z r. 1844: „Kdybyste mohl nějak udělati, aby Pospíšil moje básně koupil! Za 25 zl. je dám. [34]) Pište Čejkovi. Sám je nechci nabízeti. Buďte tak dobrotiv.“ A v přípisku ještě opakuje svou žádost: „Stran těch básní to nějak vyjednejte “

Také Čejkovi psal, jak svědčí dopis Krouského Nebeskému, ale opět nadarmo: „Dr. Čejka mně říkal, že jste mu psal jeden interessantní list. — Jedno oddělení Vaší velké básně má již uchystáno pro Květy, co proti mému náhledu. Přemlouval jsem ho, aby se to nestalo. Co s tím? Zdá se mi, že to ňák bude pokulhávat s Vašemi básněmi, když nejste v Praze. Dr. Čejka, myslím, si to tak tuze na starost nebéře. Pište mu stran básní a to úsilně.“

Není pochybnosti, že i tenkráte poslechl Nebeský svého přítele, ale nepochodil lépe než dříve, nakladatele nenašel ani v Pospíšilovi ani v Krouském, v němž byla jeho poslední čáka.

Psal mu totiž 6. čna 1844: „Vy jste mi jednou psal, že byste nebyl od toho, moje básně vydat tiskem. Kdybyste to mínil, tak račte býti tak dobrotiv, udělejte to brzo, asi na podzim. Psal jste, že byste hodlal jen náklad na tisk vést, bylo by mi to ale milejší, kdybyste je docela vzal a mně za ně dal asi 20 zl. stř. 5 zl. stř. jsem Vám dlužen, tedy byste mi mohl ještě 15 zl. dát. Teď bych je skoro potřeboval. Jest-li tedy hodláte, buďte tak laskav a učiňte to až do konce toho měsíce. Alespoň mi pište Váš úmysl, ale prosil bych velmi brzo.“

Jak vyřízena tato žádost se strany Krouského, nedovedeme říci, ale sbírka ani tehdá nevyšla ani roku následujícího, kdy opět

[34]) Za Protichůdce dostal 8 zl. stř. List Krouskému 6. čna 1844.

vyskytla se zvěst, že přece má vyjíti tiskem Jar. Pospíšila (Česká Včela 18. list. 1845, str. 374).

Kus bídy českých literárních poměrů vane z této smutné historie básní Nebeského. Jak musila mraziti hrdou duši pěvcovu! Zajisté mnohem více než kruté úsudky současné kritiky, plynoucí jednak z nepochopení nového literárního proudu, jednak, a to častěji, z naivní zlomyslnosti. K prvým počítáme známou satiru Koubkovu Básník a nevlídníci (Květy 1842):

Čech je dítě veselého ducha,
A ten básník je pěnice hluchá
I nebude nikdy slavíkem,
Jenžto zoufanlivým povykem
Do veselých srdcí smutek hází
A ty oči českých děvčat pláčem kazí.
Mladí básníkové, nevím, čím to schází,
Že zoufalství váš zpěv často doprovází,
Že o cizí bolest rádi dbáte,
K zvonkům pohřebním se namáháte
Jak krkavci, kteří žili tři sta let;
Vždyť pak máte outlý hlásek,
Jako něžný konopásek,
Který včera prvníkráte k nebi vzlet!

K druhým patří „kritiky“ Jak. Malého, o nichž byla již řeč.

Také v širším obecenstvu došly celkem málo ohlasu, jednak z příčin zmíněných, jednak že obecenstvo svým vkusem a vzděláním nestačilo básníkovi stojícímu již tehdy v samém proudu evropských myšlének, citů a snah, a kritiky rozumné u nás posud nebylo, aby prostředkovala mezi básnickým geniem a čtenářstvem, ukázala jej v pravém světle, připravovala novým jeho myšlénkám cestu do srdce i mysli, kdež posud jiní hosté bydlili, bližší, mocnější pro tu chvíli než něžné, vzdálené ideály básníkovy. Svědčí o tom ironická poznámka Květů z r. 1845 (str. 140)[35]) i vlastní slova Nebeského v posudku básní B. Jablonského (Vlastimil 1841. I. 279 sll.): „Jenom ne básně! — to jest negativní panem et circenses obecenstva vůbec a Českého zvláště — to opakují kněhkupci, a ti pánové to vědí! Básně nemají to krásné právo, sloužiti za pamlsek ne právě labužnické chuti čtenářů. — Tedy jenom ne básně...

A přece pějte, nechť se proudí
Z ňader katarakty zvuků,
Nechť se valí zpěvu vlny
V lesklém, obrněném pluku!

[35]) „V Dánsku vychází od nového roku časopis pod názvem: „Improvisator“, kterýž nic jiného neobsahuje nežli básně, samé básně! — Rádi bychom věděli, najde-li se člověk, který to číst vydrží. Nám jde hlava kolem při pouhé myšlénce. Básně! — Samé básně! To je pravý očistec.“

I za našich časů mohou se Orfeovy a Amfionovy divy díti. Jenom hřměte do našich mlhavých a mdlých časů a nechte holubice písní svých vylétati, zajisté najdou někde zelený lísteček lidského srdce; neboť jsou ještě ňádra, kteráž na básnictví, na staré divy a na kouzedlné moci zpěvu v nadšení věří."

A Nebeský se nemýlil; našel taková ňádra. Mladší a nejmladší generace přivítala jeho písně s nadšením. Erotický jejich tón, sesílený často půvaby hudby, okouzloval srdce vlastenek, jež nazývaly Nebeského „drahým zasvěcencem musy, svým ideálem, miláčkem" (Čenský). Mladý pak dorost literární poznal v nich věrný obraz vlastní duše a horoval o nich neméně, jak svědčí uvedená již slova Květů a zvláště Paměti J. V. Friče: „Zatím co já ubožák obětoval jsem své čtvrtky návštěvě musejní knihovny, ... snášeli šťastnější mne druhové co chvíli pravé drahokamy, v různých časopisech roztroušené a takořka pohozené, básnických plodů Nebeského i Langera, důstojných stoupenců Máchových" (I. 112). A opět na str. 352: „Mám raději Máchův Máj než Macháčkovy básně a Nebeského básně raději nežli Vocelův „Labyrint". Rovněž v díle II str. 11: „Mácha, Langer, Jablonský a Nebeský byli tehdy heslem mládeže."

Týž Frič stál, jak známo, v popředí ruchu, z něhož se zrodila Lada Niola a Máj!

A že nebyl nikterak chvalořečníkem Nebeského, svědčí vedle mnohých míst Pamětí jeho parodie na báseň Nebeského „Já v tvé duši dávno dozněl" (v Pamětech IV. 467), kde vytýká Nebeskému, že přestal pěti „pro bídný kus chleba".

Domníváme se zajisté právem, že tento trochu nízký důvod jest úplně smyšlený. Osobní nevole mezi Fričem a Nebeským, jejíž příčiny ještě poznáme, jakož i různá nespravedlivá podezření, zvláště od osudného r. 1858 se vyskytující v české společnosti, asi stejně motivovaly toto kruté odsouzení povahy Nebeského. Ne naděje na blahobyt — takých nemohl míti Nebeský r. 1844 — umlčely jeho lyru, nýbrž naopak bídné poměry osobní i literární ochromily jeho ducha, zlomily perutě jeho tvůrčí básnické síly. Láska jeho k poesii neutuchla, ale probleskovala od té doby jiným způsobem, studiemi literárně aesthetickými a překlady — a těžko rozsouditi, prospěl-li by Nebeský českému písemnictví více původní tvorbou či svými kritickými studiemi.

Dějiny aspoň ukázaly, že básně jeho, ač stojí v popředí vší tehdejší české poesie a vynikají znamenitou cenou aesthetickou, filosofickou i formální, kromě vzácných ohlasů namnoze propadly zapomenutí a neporozumění, kdežto jeho literárně-historické studie působily mohutně na celý rozvoj literatury naší a podnes jsou spolehlivými vůdci českého literárního historika.

Nebeský ohlédající se v literárním tvoření svém stále na potřeby národa svého asi sám tušil tento různý účin svých prací

podobně jako *Jungmann, Palacký, Šafařík.* A snad také *Herder* a *Lessing,* jichž tolik si vážil, působili na tuto změnu, a pak vědomí malého daru básnického, jejž v přísné autokritice podceňoval.

Současníci aspoň vypravují, jak Nebeskému nestačily vlastní jeho básně v dobách pozdějších, a podobně poesie jeho nejednou totéž napovídá. Již v básni Podivná mi v duši sedí žena allegorisoval, tuším, své pracné básnické tvoření a ve známém autobiografickém zlomku básnickém, jenž zachován v jeho pozůstalosti, jest docela zřetelně totéž vysloveno:

Arciť malá byla jiskra moje,
Z plného jsem nepil světla zdroje;
Po věncích netouží moje skráně.
Skromná píseň má jen měla býti
Jako dálná hvězda, jakých svítí
Milliony v bezdnu nebes báně.
Vždyť i tato může skromným leskem
Někdy najít srdce outlé, tklivé,
Kteréž hledá ve míru nebeském
Tichou úlevu ve noci snivé.[36])

Kritiky a jiné drobné články.

Zajímavý obraz ducha Nebeského, jak jsme jej poznali v zrcadle jeho poesie, nacházíme také v ostatních plodech jeho z té doby. Leckterý temný rys, onde nedosti zřetelný, vystupuje zde výrazněji, ba mnohdy máme v nich kommentář k poesii Nebeského, pozadí, na němž ona teprve jasněji vyniká

Jest to především několik kritických pokusů Nebeského v Květech 1841—1843. Jsou tím zajímavější, že kritika naše byla tehdy sotva v dětských svých letech.

Příčiny této nedospělosti jsou samozřejmé a byly namnoze již tehdy u nás známy i vysloveny na př. Sabinou[37]) a zvláště Nebeským.[38])

Národ právě probuzený neměl času rozbírati své plody, on spěchal od činu k činu jak v životě tak v literatuře, neptaje se po kritice. Podruhé kterékoli české knihy za těch dob vyšly tiskem, měly svůj vznik jen ve vlastenecké horlivosti několika spisovatelů,

---

[36]) Sebrané básně Nebeského vydal neúplně J. Neruda v Poetických Besedách sv. XXVII., některé otiskl Jar. Goll ve své Anthologii z české lyriky. Množství netištěných ztratilo se prý. Větší výbor vydán také v překladu ruském v Petrohradě za prvých let sedmdesátých v obšírné anthologii z poesie slovanské. (Mělničan 1888.) Před tím dostaly se také některé ukázky do anthologií německých. Protichůdci přeloženi do polštiny Ant. Zawadzskim.

[37]) V Květech 1844, str. 381.

[38]) Květy Noviny 1841, str. 33 a Vlastimil 1841, str. 286 a j.

kteřížto nejen čas, ale i jmění vlasti v oběť přinášeli, neočekávajíce za to ani odměny ani slovutnosti. A na takové přikládati přísné měřítko kritiky bylo velmi obtížno. Proto „smutný byl pohled na naše kritiky".

V této době vystoupil Nebeský. Vzdělán nejlepšími vzory světové poesie moderní a antické i kritickými theoriemi Lessingovými a Herderovými, přinesl v literaturu českou nový, povznešený názor na kritiku a kritiky a vystoupil bezděky jakožto reformátor, klestící cestu názorům u nás celkem novým, názorům totiž Herderovým a jeho stoupenců.

Jako jim tak i Nebeskému jde při kritice hlavně o tvůrčího ducha, jenž projevuje se básní různě v různých poměrech národních, místních i časových, jako oni, tak i Nebeský zapomíná na svou individualitu, aby ponořiti se mohl v myšlénky a city kritisovaného básníka, čísti v jeho duši, a odtud spíše vykládati než souditi umělecké dílo.

Slovem, jako Herderova jest i Nebeského kritika historickou. Při literárně historických pracích Nebeského najdeme k tomu hojně dokladů, zde stůj aspoň jediný z posudku Básní Sabinových:

„Nechci básně tyto na Prokrustesovu postel aesthetické soustavy klásti, ani je na torturu jisté básnické školy vplétati a mučením věci z nich dobývati, kteréž by po sundání hned zas odvolávaly; nechci také formy jejich tak nazvanou rukou znaleckou omakávati a při tom na sebe soustavní obličej bráti, neb toto jest při lyrice vždy věc velmi podivná; duch mezi prsty ulítne a co nám pod rukou zůstane, jest chladná mrtvola; ale zapomena na svou vlastní individuálnost, chci se takřka ze své duše vysvléknouti a potopiti v proud jeho poesie a tak přežíti celý básnický život, kterýž v těchto výtvorech se vyvinuje, a pak všecky dojemy k jasnému usvědomění přivésti." [39])

Jak patrno, předpokládají tyto vyšší názory o methodě a účelu kritiky také vyšší názor o podstatě a zdroji poesie, než jaké měla doba Nebeského aspoň u nás. V rozboru básní Nebeského několikráte jsme našli toho stopy, v zajímavém článku Česká poesie [40]) (v Příloze k Věnci 1844, str. 41—44) Nebeský obšírně to sám vyložil: Poesie, čteme tu, jest darem bohů. Myšlénka tato táhne se od satirického Demokrita a nadšeného Platona až k Schellingovi, ačkoliv jinak vždy vyjádřena; smysl její není jiný, než že básník má v sobě dvě stránky, jednu zemskou, jasnou, usvědoměnou, a jednu tajnou, neusvědoměnou, nebeskou, daemonickou. Z duše

[39]) Květy Nov. 1841, str. 5.

[40]) Vedle všeobecných věcí mluví tu Nebeský o poesii Němcové, Tiché, Čacké a Rettigové; tato poslední tlumočí své dojmy v dopise vyšlém v knize Pospíšilově Z dob vlasteneckých, str. 27.

básníkovy vystupují postavy, kterým odolati nemůže, hlasy znějí z hlubin temných, z krajů, k nimž člověčenstvo buďto cestu ztratilo anebo teprv najde, jest to vanot, tah duši unášející. Jen kdo obě tyto stránky spojit umí, je umělec ve smyslu nejvyšším, jak jím byl nedostihlý Göthe. Skoro vždy však převládá jedna stránka... Jsouc tak připoutána k podstatě lidské duše, poesie nikdy nevyhyne, nemůže vyhynouti v lidstvu, jakkoliv často podivně překvapí člověka, navštíví — a odejde. Z téhož zdroje plyne Nebeskému také jiná vlastnost poesie, její čistota, posvátnost, vznešenost, ideálnost, dobře slušející básníku-idealistovi: „Šílenství poesie uchvátí jen duše útlé, čisté a svaté, zachovalé, v nichž potom bývá věčně duchový svátek; kdo bez tohoto šílenství přichází do předsíně poesie, mysle, že by pouhým umělkováním dost byl básníkem, ten je nesvěcený. Čistá, útlá, svatě zachovalá duše to musí býti, do kteréž tento duch Boží vstoupiti má; básník musí míti zvláštní posvěcení... Každý básník má své adyton, svatyni nepřístupnou podlostem života; poesie jest jantar, v kterém se jádro duše jako motýlové a kvítí věčně krásné a mladé zachová, ať leží kdekoli. A zajisté kdyby Byron, jejž kulhavým ďáblem nazvali, a Shelley, jehožto se vlastní otec odřekl, kdyby ti dva, oba takřka vyvrženci luzou pronásledovaní, byli té rotě otevřeli duše své a ukázali čisté, svaté tajemství toho chrámu poesie, musela by se v prachu kořiti."

Avšak nejen methoda kritiky Nebeského a související s ní názor na poesii, také věcný obsah jeho kritik a referátů jest v mnohém zajímavý. Tak ve zmíněném posudku Básní Jablonského zračí se nechuť idealisty k materialismu francouzských racionalistů rázu Voltairova, jindy opět brání moderních směrů v poesii (při posudku Vinařického Sněmů zvířat) a vyslovuje nedůvěru k českému pseudoklassicismu, vrcholící ve slova: „Básním, pohybujícím se v antickém rozměru a světě, musí vždy scházeti pravý život; musí býti vždy konvencionální. Starý věk je zapadlý, a živoucí má své právo." [41])

Proto také nebyl Nebeský nikdy příznivcem časomíry v českém verši. Již r. 1843 naříkal ve Květech (Noviny str. 13), že „máme přízvuk, časoměru a — anarchii" a r. 1844 (Květy str. 40) prohlásil docela určitě, že „duch řeči považuje přízvuk za základ, vždy však že mělo by se také na délku hleděti. Jemné ucho k naslouchání mluvy, národní píseň, hudba nejvíce nás naučí, více než dělání alkaických a sapfických veršů."

V době planého napodobení klassických, ba sanskrtských veršů svědčí taková slova — spolu se solidní stavbou vlastních veršů — nejen o moderním stanovisku Nebeského, nýbrž také o vzácném porozumění duchu jazyka a verše českého. Historicky jsou prvým tušením zásad, jež pak obšírně vyložil překládaje Aristofana (r. 1849)

[41]) Květy 1843, Noviny str. 18.; srovnej také posudek Básní Sabinových v Květech 1841, Noviny str. 5.

a prakticky provedl ve výborných svých překladech Aischyla a Aristofana v letech sedmdesátých.

Týž modernismus, jako v básnictví, shledáváme také v projevech národního i slovanského vědomí: „Jsou lidé — napsal Nebeský ve Květech Nov. 1841, str. 21., 35. a 41. — kteří jen minulost chválí. V nynějším století jest to urážka člověčenstva — jest to patrné znamení, že takový laudator temporis acti neporozuměl velikosti nynějšího času. Mně se zdá, že nyní člověčenstvu nové jaro nastalo; neboť kdy si bylo hlouběji vědomo a kdy je vedlo toto blahé usvědomění k větším činům v říši duševnosti a tělesnosti? — Kdy jím hnuly větší a vyšší myšlénky, než právě nyní? . . . Mezi největší myšlénky našeho veľkého věku náleží myšlénka Slovanstva! Ona jest to, kteráž ohromný národ k usvědomění — a tím k důstojnosti mravního faktora v duševním životění člověčenstva přivedla. Jesti v tom něco blahohrdého! Já aspoň počítám to k nejblaženějším dobám života svého, když v každé žíle cítím, že jsem Čech, a když mi toto vědomí v každé myšlénce, v každém citu a toužení se ozve. V těchto okamženích stojím na výšinách duševnosti, jsem hrdina v říši svých přání, toužení a snažení. Tenkrát dám se nadchnouti velikým duchem, vanoucím z minulosti, a mé duševní oko lpí na mramorových velikánských sochách, jenžto s člověčenstvem rostou a vznešeným temenem do vší budoucnosti sahají; tenkráte otvírá se před mou nadšenou duší minulost, i vidím v zoři samoleta naděje vznikati, a jako bych byl z těchto velikých vidění v Titana vzrostl: cítím v sobě sílu vrhnouti se hrdě v živý a mocný proud života, kde síla sílu tře, tlačí a vznáší . . . Slovanské krajiny podobají se na některých místech palimpsestům: staré, krásné, původní písmo, slovanský národní život, potáhl se pokostem, a cizota napsala na to své barbarství. Obrovský duch světodějstva cizí pokost otřel a reagoval žíravými city národnosti a národního usvědomění na zakryté písmo, toto živé roucho člověčenstva, ježto se nyní jasně, čerstvě a krásně ve veliký věk náš dívá. Slovan se probudil a nabyl svědomosti, že jest ustanoven ve světodějstvu duševním velké místo zajmouti — a on je zajme! S pravým rekovstvím hájí a vydobývá svou starobylost i svůj nynějšek a tak se připravuje k slavné budoucnosti.“

Taková slova nejen znovu ukazují, jak mocně působily ideje Kollárovy na Nebeského, nýbrž vrhají také nové světlo na byronsky vlasteneckou poesii jeho. Z nich také snadno si vysvětlíme i jiný zjev při Nebeském, jeho nechuť k vlasteneckému klinkání a k malichernым sporům pravopisným, jež tehdy stále ještě strašily v českém písemnictví. „U nás — píše o prvém v Květech 1844, str. 52. — udělala se již malá poetická fraseologie, jakýsi gradus ad parnassum všelijakých rýmů, jako: vlast — slast, země — plémě, zpěv — krev, a jiní kolovrátkoví patentní básničtí passusové, kteréž by měl Apollo od nejvyšší instance zapovědět. Udělalo se z toho úplné rejdiště; kdo si chce vydobýti básnické zlaté ostruhy, vyjede si na ten mlat.

Zpívat se to ještě dá, ale číst!" [42]) O věci druhé vyslovil se Nebeský po různu často, na př. v Květech 1844, str. 24.: „Pravopis zase nový, zase jsme bohatší! — Bude to brzo zásluha, psáti beze všeho pravopisu." A tamtéž na str. 40.: „Velká historie a několik jiných věcí, ku př. granáty a pravopisy, náleží k našemu bohatství."

Nemenší zajímavostí vyznačuje se také názor Nebeského o národních písních, pronesený při referátě o sbírce Erbenově v Květech Nov. 1841, str. 93 sl. Jako celá doba jeho, horuje i Nebeský o těchto plodech lidových, vytýká jejich zachovalost a národní ryzost, jejich národní význam, bodrý ráz, důležitost nápěvů, cenu básnickou, vliv na poesii umělou (Goethe, Mickiewicz), jejich příbuzenství s národní poesií slovanskou. Vřelého básníka a vlastence i bystrého historika poznáváme stejně v nadšených těch slovech: „Až do básnící duše lidu nedosáhnul duch cizoty a odnárodnění, a jest-li že i dosáhl, tedy jen velmi slabě; zde tvořil ryzý a neposkvrněný život národnosti, zde se prýští zdroj českého slovanstva nezkalený, písně tyto jsou pokladnice a květnice národu. Tam složil to nejkrásnější, co v duši choval, květ citů svých, své slze, perle své radosti, věnce a trní svého žití, v nich se pne duha jeho touhy, tam spějí andělé jeho modliteb, do nich zavěsil si vínek své milenky a zbraň svého bohatýra, v nich má všecko, co mu krásného, vzácného, nebeského v pozemství dáno — neboť jsou jeho poesie. Jakážto rozkoš pro pravého syna národu, když k němu v těchto písních zvukem hrdličím a skřivánčím mluví, co mu nejdražší jest — jeho lid! — když mu tento svá ňádra otevře a okáže, co plakal a plesal, co hřímal a nyl, co po dlouhá staletí citem a duší přežil. Kdo nemá srdce umořené cizotou, komu city v písku odnárodnění nezprahly, nechť přijde k živému zdroji národnosti; zde oživne, ledová kůra pohrdavé nevšímavosti všeho domácího pukne, obrazy zakalené opět vyniknou, obraz rodinné vísky, domácího údolí, zvuky slýchané v měkkých letech dětství vloudí se do nejtajnější hlubiny srdce, a mrtvý cit, dřímající myšlénka vlasti procitne. Tímto spůsobem mají písně lidu našeho, krom ceny a důležitosti všeobecné pro básníka, krasověde a vůbec každého, kdo se ve výtvorech krásného umění kochá, pro dějepisce, bájeslovce, mravozpytce, badatele řeči, pro nás tu neocenitelnou vzácnost a důležitost, že jsou živý obraz národnosti, v němžto se Čech zase poznati může, kam se utéci může z neživného živlu cizoty, aby zas okřál."

Avšak nejen obdiv, také skepsi přináší Nebeský této tehdy tak modní poesii. Přes všecku úctu tuší dobře meze aesthetické a literární dokonalosti lidové poesie, ohraničuje správně její vliv na poesii umělou a vystihuje vady horečného napodobení u současníků. I v tom klestil Nebeský patrně cestu dalším pokrokům českého básnictví.

---

[42]) Viz také Květy 1841, str. 72.

K témuž cíli směřují posléze také snahy Nebeského o reformu českého divadla.[43]) Brojí proti nízkému uměleckému niveau českého divadla, jež je namnoze jen ústavem pro zaopatřování herců a diletantů. žádá slušný repertoir, jenž jediné může býti na prospěch české literatuře a národnosti, přeje si povznesení hereckého umění, podporu české produkce a t. d. Úvaha tato přerušena charakteristickým způsobem: ostatek „pravdivých a upřímně míněných slov“ musila redakce vynechati pro mrzutosti!

Z ostatní literární činnosti této doby zajímavější jsou ještě tři nevelké článečky. Prvým jest Vpády Tatarů do Moravy a Rakouska roku 1241 (Květy 1841 str. 196 a 205; přeložen z „Oesterreichische kais. privil. Wiener Zeitung“), v němž líčen „jeden z nejskvělejších činů české hrdinnosti“, jehožto památka právě tehdy v Čechách slavena slovem, písmem i hudbou. Národní působivost dějepisu vylíčena tu zajímavými slovy. Druhé dva. totiž Svátky a slavnosti v nynějším Řecku (Květy 1841. 94—96) a Pohřební obřady u nynějších Řeků (Vlastimil 1841. I. 177—178) jsou patrně také překlady (prvý z Auslandu), ale dobře charakterisují sympatie Nebeského k Novořekům. potomkům velikého národa hellenského, k nimž všichni byronisté shlíželi s úctou. Jsou prvými předchůdci slavných jeho studií a překladů z obou literatur.

V klokotném víru vlasteneckého nadšení, ideálných snah a smělých plánů literárních i národních téměř se nám ztrácí soukromý život Nebeského za této doby. Podle všeho nebyl nikterak skvělým. Chudoba a vše to, co v jejím průvodu plíží se vždy za chudým studentem, začala dráti se v jeho pokojík, a k tomu přibylo záhy nemilé studium a starosti o budoucnost.

Skončiv totiž filosofii, nemohl se Nebeský — jak to již u nadaných mladíků bývá — dlouho rozhodnouti pro určitý obor universitního studia. Žíznivý duch jeho i horlivá píle honily jej od vědy ku vědě, všude něco jej poutalo, ale neupoutalo trvale. Uchvacujeť věda teprve tehdy, když tvrdá skořepina pracně sloupnuta, ale k tomu neměl Nebeský ani času ani chuti v té jarní době života, kdy vypučela mu v duši láska k ženě, vlasti a s ní poesie. Po mnohém váhání zavedla jej láska ku přírodě a snad také naděje na brzké zaopatření na fakultu medicinskou. Některé zprávy vypravují tu sice, že zvláště Hirtl, slavný anatom, mocně naň působil; ale přes to Nebeský k medicině nikdy nepřilnul. Zůstala mu studiem chlebným a tudíž nemilým. O tom svědčí již zachovaná vysvědčení Nebeského z roku 1841 a 1842. Kromě chemie obecné a farmacie vykazují vesměs jen dobré známky, nikoli eminence.

[43]) Květy 1842, str. 199, 212 a 251.

Že za takových poměrů národní ruch studentstva českého vábil Nebeského více než suchoparná medicina, snadno uvěříme, a listy ke Krouskému rovněž nám to potvrzují.

Především byly to pověstné české bály, jeden z nejvýznamnějších zjevů v našem životě za let čtyřicátých.

Myšlénka na ně zrodila se v bystré hlavě Jos. K. Tyla, neunavně vynalezajícího přerozmanité věci, jimiž české národnosti mohlo se pomoci. Uspořádal totiž ve známém útulku českého divadla, v klášteře Kajetánském (patřícím vlastenci Arbeitrovi) r. 1837 první masopustní merendu českou a když pokus se podařil, nejen opakovány merendy, nýbrž pomýšleno zároveň na veliký ples, který měl býti první veřejnou representací české vlastenecké společnosti. Sotva dostala se o tomto úmyslu zpráva do veřejnosti, uchvátila všecky, přátele i nepřátele. „Vlastencům českým chvělo se srdce v prsou rozkoší, jako bojovníkům chrabrým, nesoucím do boje vítězství slavné na zbroji své,“ praví o tehdejším nadšení Sojka (Naši mužové str. 340). Odpůrci pak pronásledovali novou myšlénku posměchem a osočováním. „Jedněm zdála se býti noční dusící můrou, druhým revoluční národní propagandou se stíny Jana Husa, slepým demokratem Janem Žižkou, oběma Prokopy, Jiřím Poděbradským a rytíři blanickými.“ (Sojka t.) V čele podniku byl Tyl s herci českého divadla a s mladými spisovateli i vlastenci, z nichž nejhorlivějšími byli *Jan Slavík, Pavel Vnouček* (Mnouček), *Pichl* a *Nebeský.*[44])

Poslední v dopisech Krouskému zachoval nám ledaco zajímavého ze své pořadatelské činnosti a zkušenosti.

„Český bál,“ píše 9. prosince 1841, „ustanoven na 26. příštího měsíce. Musíme však na lístky zvací vytisknouti krom českého i německé pozvání. Je prý to dvorním dekretem přikázáno.“ A 31. ledna 1842 pokračuje: „V Praze mají se věci velmi dobře. Úřednictvo je stejné mysli s námi, šlechta je nám nakloněna . . . Na bále jich bylo velmi mnoho, ačkoliv byl vojenský bál. Rohan nám zkázal, že velmi lituje, že nemohl přijeti, poněvadž byl churav... Druhý český bál již nebude (rozuměj týž rok). První nad míru skvostně vypadl. Dle všeobecné pověsti byl to nejkrásnější, nejčetnější, nejskvostnější bál v celé Praze za dlouhá léta. Na přesrok bude ještě slavnější, poněvadž ještě víc zkušenosti v tom máme. Můžete směle rozšiřovat, že bude v budoucím roku bál, a k tomu jaký!... Policie nám psala list velmi pochvalný stran našeho bálu, že měla veliké potěšení z něho atd.“

Bál ten r. 1843 skutečně pořádán a novým kouzlem jeho byly Pomněnky, skromninké knížečky básní. Že ani tehdy nadšení neochablo, o tom zachoval nám dojemné svědectví sám Nebeský.[45])

---

[44]) Ze zápisků El. Peškové v Nár. list. 1893, 23 dubna.
[45]) V Květech 1843 str. 68.

Dávaje totiž zprávu o smrti a pohřbu svého přítele Jana Stříbrného, píše: „Neduživý, jakýž on byl, stál samoten v tomto světě: ale vlastenecká láska byla mu statkem a berlou, otcem a matkou — ona stála při smrtelném jeho loži, plakala proň a kráčela s ním na poslední cestě ku chladnému lůžku... Ta samá láska učinila mu však také odchod poněkud trpký. Slze ho polily, když svým přátelům dva dny před smrtí řekl. že musí odejíti teď, když všecko rozkvítati začíná. Bylo to pohnutlivé podívání na vyzáblý jeho obličej s těmi velkými kníry a vousy, an při vzpomenutí na vlast slze po nich tekly! Ještě den před smrtí měl velkou radost z Pomněnek na letošní český bál. Celou noc prý nespal, když byl držán. Přítel, kterýž mu je přinesl, musel mu jich několik přečísti a vypravovati, co se krásného a nadějného pro naši vlast dělo."

Pěkný zajisté příspěvek ku charakteristice českého dorostu studentského, plného ideálů. Divme se pak, že i literatura nasákla tímto ovzduším, nám dnes neznámým, že mužové, jež doby ty zrodily a odchovaly, tak těžce s těmi krásnými city se loučí!!

A s touže účastí sleduje Nebeský všechen společenský, národní i literární ruch český v listech ke Krouskému: plán A. Jelena na žofínskou akademii (1842, 1844), Budeč Ammerlingova, Tylova divadelní společnost, počešťování techniky, to vše ho zajímá. Ale nejvíce rostoucí uvědomění národní:

„V Praze je docela jiné smýšlení o češtině — píše v lednu 1842 — než u vás na venku, mnohem hrdější, svobodnější, ráznější... Vůbec se to hezky činí s naší národností v Praze. Všude v hostincích scházejí se české společnosti, kde se pouze a dobře česky mluviti musí. Sic je pokuta!... Studenti čtou česky o přítrž... Nejvyšší purkrabka učí se česky. Vůbec teď mnoho šlechticů přiučuje se češtině. Hrabě Thun prý vydá tiskem knihu na českou šlechtu, aby se národní věci ujala. Již prý jsou tři archy tištěny."

A opět 1843: „Památná událost! Česká učená společnost měla sezení. Někdo (tuším Purkyně nebo Palacký) navrhl, aby společnost přijímala a vydávala tiskem také pojednání česká. Kalina z Jäthensteina...... byl proti tomu. Jiná strana pro to, mezi těmi Němci, ku př. i professor Hessler. Po dlouhé rozepři k návrhu Palackého hlasováno. Všecky hlasy pro to, jen Kalina z Jäthensteina proti tomu. My zvítězili. Časem může ta společnost býti celá česká! Zas něco Doktůrče! pro nás. Jsme my kubíci!"

Odjezd do Vídně. Vídenské dopisy.

Na podzim r. 1843 odjel Nebeský do Vídně. Snad vyhlídka na lepší opatření hmotné, slibované mu tuším Vocelem, přiměla jej k tomu, snad také jiné pohnutky, nyní neznámé.

S vlastí, s Prahou, tak významnou v jeho životě, loučil se těžce: „Na poslední večer — popisuje nám své loučení ve vzpomínce Třetí říjen 1843 — nezapomenu. Tu jsem poznal, co je láska k vlasti, co vlastenecké jedno srdce, jedna duše. Všecky v duchu líbám.[46]) Když jsme se rozcházeli, poznal jsem, co je české srdce; v tom okamžení jsem byl chladný . . . Když však za tmy ráno stráž mi otvírala bránu snící Prahy, a když vrata zase zapadla, tu mi bylo, jakoby v mém srdci také něco bylo zapadlo a jakoby snící Praha tisícerým ramenem duši mou byla objala, tu jsem se teprv dověděl, že jsme byli dohromady srostlí, že se v ní zapředly kořeny mého srdce. Jen rychle trhnout a žhavým železem přes ránu jeti! Je to přece jen naše Mekka, tato slavná, stará stověžatá Praha; tisícerým svazkem, tisícerou nadějí, radostí a bolestí je k ní České srdce připoutáno . . .“ V dopise Krouskému (z r. 1843) líčí Nebeský s humorem také svou cestu do Vídně. V dostavníku jeli s ním dva krejčí, jeden chmelař, tlustá paní „dohromady tři čtvrti duše i se mnou“. Ve dne v noci déšť, Moravu poznal jedním obědem, jednou snídaní a kopou švestek. Potom jízda po železné dráze. Ale šlo to pomalu. Pokuta berní ze dvou psaní, 2 zl. 24 kr. ve stříbře, to bylo prvé přivítání ve Vídni.

Vídeň Nebeského nepřekvapila ani prvým dojmem velkoměsta a residence, ani potom, když se v ní důkladněji poohlédl a poznal všechen její pestrý rej. Snivému básníkovi bylo tu vše příliš prosaickým, všedním i vzpomínal záhy na svůj tichý, krásný domov, na svou vlast českou, „to srdce Evropy a světodějin, na tu zem zasvěcenou utrpením, krví a slávou a ozářenou bleskem vycházejícího slunce“ [47]) a zvláště na Prahu, tu velebnou, vážnou, zadumanou vdovu, tu Spartu duchů, kde ulicemi kráčí zachmuřený stín velké, slavné a krvavé historie české. „Kdo v ní žije, ani neví, co má: pryč z ní musíš, abys ji poznal; čím dále od ní jdeš, tím výše ti vzrůstá. Někdo pravil, že v těchto dobách železnic a parních lodí postesk po domovu je věc marná, prázdná a hloupá. Ten jistě nešel z Prahy, nebyl Čech a vlastenec, sice by byl cítil, co to váží, opustit půdu svých krásných nadějí, půdu, v nížto leží slavné budoucnosti símě obnoveného národního života, zaseté obětmi a zavlažené potem nejšlechetnějších mužů. Co platno pomyslit sobě: za několik dní tam můžeš býti, co platno dostávat zprávy? Zpráva je vždy jen mrtvola. V živém pohybu státi, v srdci, odkud životodárná krev vybíhá a kam zase nazpět se vrací, každou žilku cítit tlouci v okřívajícím těle národa, to jest to pravé. V cizině staneš se teprv vlastencem, tam se roztoužíš, bys jen jednou dým aspoň uviděl nad vlastí vystupovat.“ [48])

[46]) Jak patrno z dopisu Krouskému z r. 1843, byl Nebeský poslední dny v Praze bytem a na stravu u Němce. „Na rozloučenou večeře. Několik opic a něco pláče, já nepil a neplakal . . .“

[47]) Česká Včela 1845, 220.

[48]) Třetí říjen 1843 v České Včele 1845, str. 221 sll.

Z víru kolem šumícího prchal Nebeský nejraději ve svůj tichý, malý pokojík a tu zapřádal se jeho duch v zamilované, vábné sny poesie nebo spřádal tenké tkanivo myšlének a vzpomínek a horlivě, přehorlivě studoval. Avšak nebyly to jen mrtvé knihy, do nichž se pohružoval, a zvláště ne medicinské; mnohem více byl to sám život jeho vlastní, plný trpkosti, chudoby, sklamání, bolu, život a budoucnost národa i Slovanstva ve Vídni živořícího, všechen ruch duševní v „německém velkoměstě zbudovaném na hrobech Slovanstva“. Studium zvláště posledních dvou předmětů jest pro rozvoj ducha Nebeského nejvýše významné. Můžeme je celkem dosti dobře sledovati, poněvadž v listech Nebeského Krouskému i v dopisech z Vídně, uveřejňovaných v Květech od roku 1844—1846 a v České Včele 1845—1846 máme o něm hojně zpráv. Jmenovitě pak poslední patří slohem i obsahem k významným památkám nejen života a ducha Nebeského, nýbrž všeho duševního života českého na začátku let čtyřicátých.

Dobře praví o Vídni sám Nebeský, že „mnohý stal se zde vlastencem, který jím doma nebyl, mnohý arci také při pověstných hrncích egyptských tomu nespůsobu se odnaučil“. Nebeskému přihodilo se prvé, ovšem v poněkud jiné formě.

Všechen ruch duševního života německého i rakouského obrážel se ve Vídni, když tam Nebeský přijel a pomocí četných svých přátel z Prahy v jeho proud se dostal. Vedle nejvěrnějších Metternichovců byli tu ctitelé a hlasatelé svobody dle vzoru mladého Německa, vedle zarytých germanisátorů a maďaronů nadšení Slované všech národů rakouských. A všechny tyto strany třely se na vzájem. Pro vnímavého, bystrého ducha Nebeského bylo to nad míru zajímavé a poučné divadlo. Spatřil tu před sebou náhle všecky ty idee, jež posud ssál z mrtvých spisů, kolující v živých massách, viděl jejich vzájemný boj, poznal jejich snahy, cíle, prostředky a ozbrojen obsáhlým studiem filosofů-historiků prohlédl i nejtajnější záhyby ve vnitru těchto bojovníků, postřehl prospěchy i nebezpečí jejich pro Slovanstvo a zvláště pro Čechy. Poznání to mělo a muselo míti dalekosáhlé následky na Nebeského snahy o povznesení národa i prostředky k němu. Přiblížilo jej více ke středu vlastenců českých, k Jungmannovi, Palackému a j., postavilo jej na důležité místo, s nímž spojen obtížný, ale zároveň vděčný úkol, prostředkovati mezi dědici Máchovými, „mladou Čechií“, smířiti snahy její se snahami starších generací a spojiti je v jednu mohutnou hradbu proti nepříteli vždy hrozivěji postupujícímu.

Jedním z předních motivů tohoto obratu v životě Nebeského byly živé styky jeho se zástupci zvláště mladšími ze zemí jinoslovanských, jichž ve Vídni hojně studovalo. Nebeský již v Praze hlásil se ke slovanské vzájemnosti — vždyť vyrostl v ovzduší ohnivé poesie Kollárovy a Čelakovského — ale ta pražská vzájemnost nevešla mu do krve, nezahřála jeho srdce, protože plamen její byl chlazen absolutismem ruským, jenž mladé Čechii, vychované

nejvíce poesií polskou, byl neméně odporný než mladému Německu, kdežto starší generace (Jungmanna, Marka) nad jiné uchvacoval. Proto také v pracích jeho do r. 1843 shledáváme málo projevů tohoto citu, a i v těchto ozývají se jen sympatie k Polákům, jejichž poesie i tragický osud politický uchvacoval všecku mládež evropskou, a k malým větvím slovanským. Tak v listě Krouskému z r. 1841: „Jordán bude od Nového roku vydávat srbský časopis. Já se předplatím. Čiňte totéž, zasluhuje to podpory. Neb ten nárůdek se zdvihá hezky, mají několik společností ku př. v Lipsku, ve Vratislavi a t. d. Snad již nezahyne, jak se bylo obávati, tedy jim jen pomáhejme."

Ve Vídni uchvátilo jej však obecné nadšení slovanské mládeže, v jejíž středu se octl, ve svůj neodolatelný proud a zaujalo duši jeho tou měrou, že každý list jeho odtud nese stopy vřelých sympatií slovanských. V nadšeném, sebevědomém kruhu slovanských studentů a vlastenců vlastní sebevědomí jeho národní zmohutnělo — sílilť je stejně pohled na nepřítele i přítele — životní zkušenost objasnila mu vznešené a opatrné snahy starších buditelů a smířila jej s nimi, vzkříšení české objevilo se mu daleko významnějším uprostřed tolika národností probouzejících se.

V jaké záři tehdy vystoupila před duší Nebeského myšlénka národnosti, svědčí známý již Třetí říjen r. 1843 a potom téměř každý list jeho z Vídně.

„Naše století — píše 1845 — můžeme směle stoletím probuzování se národností nazvati, neboť ještě nikdy nevniklo uvědomění národů tak hluboko, jako nyní. Tento mocný cit otřásá celou Evropou; všude vynikají živěji barvy a odstíny rozličných kmenů, a právě toto uvědomění a tento cit je pudí a tvoří v nich. Je to veliké hnutí a také tak brzo nepřestane; neboť je to síla přirozená, organická, kteráž toto hýbání se národností tak mocným činí: je to síla podobná oné rostoucího stromu. Z vnitřní své bytosti, ze svého jádra roste člověčenstvo, ze své totiž národnosti, a proto z té nově probuzené snahy pojde něco organického, samorostlého . . ." [49])

Přední podmínkou národnosti bylo přirozeně vzkříšení, rozšíření, ustálení jazyka. Všichni buditelé čeští šli tímto směrem, odtud ten filologický ráz českého vzkříšení, vrcholící v pracích Dobrovského, Jungmannových atd. a na druhé straně ústící v malicherných hádkách o *i* a *y*, *au* a *ou*, *w* a *v* a pod. Ještě v Praze bylo toto filologisování Nebeskému jako druhům jeho proti mysli; ve Vídni pozměnil se vlivem poměrů valně jeho názor, výčitka Mickiewiczova obrátila se mu v pochvalu: „Je opravdu zapotřebí," píše r. 1846, „abychom byli národ filologů, neboť kam by se náš jazyk poděl, jelikož život všemožně se přičiňuje, aby jej pokazil a zohyzdil. Musí mít opravdu kořeny dobré a život tuhý, že to

[49]) Květy 1845, 83.

všecko tak snesl a snáší, dřív bouře a blesky a rány a nyní to jemné dušení a rozžírání. Je to stav velmi smutný, vše takořka, co jinde jazyk vzdělává, kazí náš. jen literatura je jediná hráz proti tomu návalu, ačkoliv i ta není docela beze všeho podezření. Bohužel tak daleko to s námi došlo, že vše, co vzdělaností sluje, našeho jazyka a naší národnosti záhubou býti musí."

Než třeba smutné byly takové vyhlídky, přece netřeba zoufati: „Náš národní život prospěl již tak dalece, že si můžeme již říci, že naše postavení a naše snahy mnoho těžkostí do sebe mají; nyní nás to jen tuží, sílí, pomyslíme-li, co nám ještě schází. Naše školy, jednotlivé stavy, vyšší život pospolitý, obchodnický, průmyslný je cizí, je po dlouhých pohromách posud neuvědoměný. nemá hrdého citu pro svou národnost a její čest, a duchovou mocí doléhá na nás živel cizí. Za dobrý prospěch nám ale ručí tuhost a nevyhubitelnost naší povahy národní, která tolik osudných ran přečkala, pokrok již učiněný, a vůčihledě zmáhající se cit národnosti, i veškeré hnutí národnosti československé." [50])

Avšak nejen jazyk, vše, co s národností souvisí, její rozvoj podporuje, živí, sílí, ať vnitř nebo vně, živě staví se mu před duševní zrak pod mocnými dojmy vídenskými a zrcadlí se v jeho listech. Především minulost národa. Pamětliv, že jeho samého učinila Čechem, že v ní zrcadlí se výkvět českého dějinstva, nepomíjí žádné příležitosti, aby neotvíral svým krajanům nádhernou její perspektivu, aby neukazoval na ni jako kořen a zároveň vzor národního sebevědomí. Doslechnuv, že na jihu slovanském i děti zpívají o Marku Kraleviči, o Lazaru a jiných recích, stěžuje si, že bohužel to u nás v Čechách tak není. „Náš národ zapomněl svou historii a své hrdinské upomínky. Ale on si na ni zase vzpomene. Máme teď několik dobrých dějepisů pro lid. Pro jistý obor vystačí Tomkův, pro jiný zase onen Malého. Ještě by nám scházely zvláště dva druhy dějepisu českého. Jeden živý do duše a obraznosti sahající (kéž by nám ho napsal Tyl!), druhý důkladný a vědecký. Kéž by p. Palacký vřelému přání celého národa chtěl zadost učiniti, a výtečné své dílo také česky vydat. Naše vlast je přebohatá na velké dějiny a to by mělo zůstati zakryto pro národ? vždyť žije dvojnásobně, když se pozná ve svých dějinách, a nic není v stavu jej více povznésti než slavné vzpomínky. Uvědomění historické sílí, budí, podává rady a výstrahy." (Květy 1844.)

Než nejen na své slavné historii může se národ vzdělávati, také jeho špatné stránky skýtají mnoho poučení, a Nebeský nemilosrdně staví je svým krajanům před oči. „Naše snaha," omlouvá se, „má již tak pevný základ, že si něco do pravdy říci můžeme a nemusíme slova do bavlny zabalovat. Také bychom nemusili již jen na náš pokrok, ale víc na naše nedostatky poukazovat;

---

[50]) Květy 1845, str. 359.

nejsme již na tom stupni, že bychom si zoufal neb ochabli při pohledu na všeliké naše vady, slabosti, bídy, jejichž poznání nás jen síliti musí a také bude, nebo stud, zloba a bolest nutí ku předu, a to zajisté musí vlastenec hojně cítit, vida, jak velký díl jeho národu pozbyl vědomí pro čest, slávu a strast národní . . .

Proto s tím jen na světlo . . . žádné mazlení se sprostotou! Národ, který se nectí sám ve svém jazyku, ve své národní povaze, ve svých dějinách, který si není svědom historického povolání svého, ten je ztracen a ortel nad ním vyrčen. Svědomost a hrdost jsou okrasou každého národu. Tu přestává ostýchavá skromnost a nesmělá ústupnost; mnohá cnost, která zdobí jednotlivce, bývá celemu národu ohyzdou!" [51])

Vedle Jihoslovanů byl přirozeně český živel ve Vídni číselně nejhojněji zastoupen, ale málo zřejmý. Nebeský dobře vystihuje příčinu: jako všichni Slované tak zvláště Čechové přinášejí si z domova málo národního obsahu, citu, smýšlení a hrdosti. Zvláště tato jim schází. Celý jejich život až na ty poněmčilé nápisy a vývěsky zřejmě to ukazuje. „Člověk by mohl dostat křeče, dívaje se na ty mluvnické a pravopisné mrzáky. Ovšem Čech je z domova na ty hezké věci zvyklý, je otužen . . ." odlehčuje si ironicky. Oč mužněji, hrději jednají v tom Maďaři! Mají praněmecká jména a přece se píší maďarským pravopisem. Že na tom málo záleží? Je to zjevná hrdost, a od ní se musí Čech mnohému učiti.

Trochu více této hrdosti potřebovali nejen Čechové vídenští ale i pražští. Nebeský snaží se jim vštípit ji ironickou satirou: „Mně se často stalo, že jsem myslil, že jsem v Čechách; zvláště v neděli na večer je slyšeti mnoho češtiny. A to mě zvláště těší, an mi jistá paní pořád povídala, že je čeština sprostá, všední řeč, kdežto je naopak tuze nedělní. Ona paní je ovšem obstárlá a má ještě starší náhledy. Onať neví, jak je ta čeština vzácná řeč; mnohá slečna v Praze ji oblékne jen jednou za rok — na český bál, a to z pouhé šetrnosti. Mnohá arci zase jí užívá co negližé; když někam jde, oblíkne rukavičky a němčinu. Častěji to dá ovšem práci, nežli se do této dostane, a pak v ní chodí, jako by měla v mozku kuří oka, a jakoby ji ta její úzká němčina všude tlačila. Je to soužení!"

Satira a ironie na takové choroby dobře účinkuje, ale neléčí jich. Avšak Nebeský rád by je vyléčil i sahá hlouběji do toho nemocného tělesa slovanského. Neunavně prochází ulicemi, bystrým okem pozoruje pestré davy svých bratří a abstrahuje. Študent, tovaryš, nádenník, děvečka, kočovní kramář, přední představitelé vzdáleného národa českého, ti všickni jej zajímají a nalezají v listech Nebeského výborného umělce, jenž obratným pérem ve dvou, třech rysech je dovede zachytit a charakterisovat.

[51]) Česká Včela 1845, 75 a 226.

Dobromyslný, trudný drotař, podtatranští plátenníci, hračkáři, Slovačky s cibulemi a dětmi. Moravané s kudlami, vše to hemží se tu v pestrých svých krojích a ovšem i se vší svou bídou. Jen Čechové nemají národních krojů, ale bída jejich je tím větší: „Je to smutný pohled na ten náš lid, jak za tím kusem chleba běhá. Z jara táhnou z Čech celé houfy, osmahlí, chromí, s uzly na zádech: ulicemi Vídně unaveným kvapem kráčejí, ani se neohlédnou po krásných krámech a domích. Ta otupělost bolí při pohledu na ně nejvíce." A jaká příčina tohoto smutného stavu? táže se Nebeský. Nezná jí, tedy hledá a nalézá v nevzdělanosti: „Tato potupa a zneuctění jména českého, toto nádennictví, ta zmalátnělost jenom **národním vychováním** přestat může. Posud je Čech vyloučen od vzdělanosti veřejné, jenom dalekým zacházením a vraty cizími se k ní dostává, což by z krátka a lehko šlo. Musí české dřevěnky svléci, nežli může vstoupit. A co je národ bez vzdělanosti? V ní se zakládá moc, síla, čest, národní a osobní bohatství, blaho i mravnost; když se mu odejme ona, odejmou se mu také její výsledky. A může-li pak národ svůj jazyk, svou národnost a sám sebe ctít a milovat, když je mu jazyk a národnost jen překážkou ku všemu, co náleží k čistější a vyšší lidskosti? když je mu překážkou ku vzdělanosti a jejím výsledkům? Tak se vykoření u národu ctění sama sebe, láska k vlasti a s ní jedno z nejsilnějších mravních pudidel k obětem a povinnostem občanským a k činům šlechetným; tak je přinucena velká část vlasti zůstati stát, kde stojí; an zatím ostatní prostředkem vzdělanosti a jich výsledků pokročí; tím ona část trpí újmu, an druhá zatím z toho má kořist. Ale Všeobecné noviny praví, že česká národnost v jiné musí zahynouti a tím oživnouti a svou raci zušlechtiti. To je ten dobytkářský náhled dějin, nyní velmi oblíbený." [52])

A nejen účel, cíl, také způsob a cesta k němu Nebeského zajímá a v listech svých nejednou o tom mluví s upřímností sobě vlastní, neštítě se ani ostré kritiky tam, kde posavadní směr českého vlastenectví se mu nelíbí.

Ze všech tříd je mu lid nejspolehlivějším obráncem a nositelem národnosti. Proto je svatou povinností a svrchovanou potřebou, lidu co nejvíce si všímati, o něj pečovati. Upozorňuje tedy Nebeský na zbytky starého zřízení v obcích a jejich důležitost, na význam obcí pro národní život (Květy 1845, 231 sl.), vybízí k poučování a povznášení jeho pomocí biblioték pro lid, prostonárodních spisů právnických, hospodářských a pod. Při tom ovšem věren svým zásadám ani vyšších cílů národních nepouští s očí: „Pro uvarování všelikého nedorozumění buď podotknuto, že naše snažení nemůže

[52]) Květy 1845, 86.—87.

být pouze psaní knih pro domácí poradu, slabikářů atd., pořádný národ žádá vyšší život duševní, žádá svůj podíl v slávě a činnosti světodějinné." (Květy 1845, 235.) Z tohoto stanoviska jeví se mu také Matice Česká a její publikace v jiném než posud osvětlení: „Naše Matice patrně dokazuje, že jsme nevyžili, jak někteří po světě kvákají, nýbrž že je v nás život, a to silný, zdravý a jadrný, jenže se teprv jaksi z omraku zotavuje a křísí."

Neméně zajímavým jest v listech z Vídně také Nebeského názor na slovenské snahy a známý československý rozkol.

Probuzení Slováků, národní ruch mezi nimi se vzmáhající zajímaly Nebeského již v Praze. Psalť již 1842 Krouskému, že „ze Slovenska přicházejí smutné i též radostné noviny. Radostné proto, že cit národnosti se všude budí a sílí; smutné pro zuření maďarských divochů. Na budoucím sněmu má být Kollár, Štúr etc. ze země vypovězen, dovážení českých knih zapovězeno atd. To je však snad jenom žert aneb výhrůžka. Slovákům to škodit nebude, ti tím procitnou a sesílí. Maďaři si budou nad míru škodit na cti všeobecné občanské. To je barbarství a potupa člověčenstva".

Když pak pozoroval, kterak vždy více mohutní snahy po odloučení Slovenska od Čech, vidí hned hrozící nebezpečí a smutná předtucha jej jímá (1843): „Ze Slovenska ne tak příznivé zprávy. Chtějí se odtrhnout, již to jisté. Říkají arci, že jen z potřeby národu a pro uchránění své národnosti proti Maďaru, pro získání katolického duchovenstva a lidu, který by prý rád četl, ale není co, česky prý nerozumí: ale mně se zdá, že také trochu z uražené ctižádosti, z nenávisti. Mluvil jsem s některými. Jsou nadšeni, rázni, ale málo politického řádného smýšlení, kloní se k Rusu, co nám odporné. Velký idealismus, málo reálnosti, horování — žádný čin. Jsou stísněni. Mně se české smýšlení líp líbí. Tam je již jasnost, vyčlánkovanost, skutečnost. Uhlídáme, jak to vypadne: je to mrzutá věc to odpadnutí, ale již se to nedá zabránit, jak jsem zpozoroval, bude to kouskování, tolik dialektíčků v Slovanstvu, nevím, jaké to bude."

Ve Vídni posléze seznal pravý stav věci, seznámil se s mnohými slovenskými mladíky (s Kalinčákem), viděl na vlastní oči jejich snahy, slyšel o jejich plánech. A tu ne již soukromě, ale i veřejně ozval se proti rozkolu. Začal satirou a ironií. Avšak záhy opouští jej humor, duši jeho plní obavy a bolest, pudí ji k vážným výstrahám, pobádají k ohnivým slovům smíru mezi bratrskými národy, jež mu jsou stejně drahými.

Naplňoval-li rozkol československý Nebeského smutnými předtuchami o osudu Slovanstva, mírnil bolné ty dojmy nadějný život, probouzející se na jihu v Dalmacii, Chorvatsku, Srbsku, Krajině a Korutansku, o němž dovídal se od četných přátel jihoslovanských.

Snad žádný ze slovanských kmenů neupoutal sympatie Nebeského tou měrou, jako tito ohniví, smělí, sebevědomí synové jihu. Nebylo jich ve Vídni tolik co Čechů, ale všude je bylo znáti, všude ozýval se jejich jazyk, všude vřelo jejich nadšení. Přešlo i na něho, zvláště když poznal Vuka Karadžiće, Gaje, Stanka Vraze, a jeho listy tlumočily je i v Čechách.

„Jak statně si jižní Slované počínají, je beztoho vůbec známo. Tam je život! . . . píše r. 1844 —. Měl jsem příležitost slyšeti to od několika vysoko postavených mužů toho národa. O Češích velmi krásně smýšlejí, na ty pozorně hledí; u nás se jim zdá býti ohnisko čistého, řádného a mužného národního počínání. Je to přece jen naše česká Praha, zlatna Praga! . . .“ A opět jinde:

„To vlastenectví nadělá člověku radosti a žalosti. Jaká radost, když si člověk pomyslí, jak na jednotlivých místech usvědomění rozžalo svá ohniska a jak to odtud dále se rozšiřuje; co ještě nedávno ve spaní leželo a tmou přikryto bylo, jak to počíná nyní vynikat a svůj život osvědčovat. To platí zvláště o jihoslovanských zemích! Jak dlouho je Záhřeb probuzen — a jak statně si počíná. Jak mladý je život národní v Bělehradě a jak kráčí ku předu. Časopisy, školy národní, osvěta a literatura se zmáhají. Ostatní naši soukmenovci v Turecku trpí hrozně ukrutenstvím fanatických moslemínů. Hordy Arnautů táhnou po krajích zvláště tichých Bulharů, vraždí, co křesťanského, starce a děti, przní stařeny, panny, ženy, ano i děti loupí, pálí, vůbec tropí vše, co šílené barbarství jen může. A to se děje v Evropě v 19. století! Ze všech stran se ozývají hlasy o pomoc; dej Bůh, by se jim brzo stala. Sultán není v stavu ukrotit ty hordy šílené . . . Radostnější úkaz nám poskytuje Dalmacie. Mimo Zoru vychází ještě Magazin v Zádře, a pořád je slyšeti o probuzování citu národního. Musí to býti výtečný národ ten dalmatinský, jadrný a vytrvalý jako severan, při tom ohnivý a obratný jako jihozemec. Jistý starý plukovník si nemohl vynachválit vojáky dalmatinské, jsou prý jako panenky, ale v bitvě jako čerti. A jaké to plavce mají! Benátky je uměly vždy ocenit. Zvláště mě těšila ta zpráva, že tam i děti zpívají o Marku Kraleviči, o Lazaru a jiných recích . . .“

A toto nadšení proráží všude. Ať popisuje Turopolské rozmíšky a jiné politické události chorvatské, či vypravuje, jak Illyrové nechtěli na sněmě břetislavském mluvit maďarsky, ať píše o Štýrsku, Korutansku, Krajině, o ruchu národním, literárním, slovanském, v Květech nebo Krouskému, všude plno radostných výkřiků, slovanských sympatií, pokynu pro naše vlastní snahy. —

Avšak nejčastěji snad mluví Nebeský o poměru Slovanů k Němcům. Celým svým vzděláním, studiemi, duchem času veden byl Nebeský k literatuře německé; z ní ssál takové množství svých

myšlének, citů i snah, že současníci právem mu vytýkali němectví. Básně i příležitostné referáty do let 1843 jsou toho ostatně patrným úkazem.

Tu ocitnul se ve Vídni, německé Vídni, a celý ráz jeho ducha se změnil.

Jako v celém Německu tak i zde vládla těžká reakce a budila odpor, zvláště mladší generace. Její krásná, vábná hesla svobody politické, náboženské atd. vábila mysli všech a zvábila i Nebeského do svého středu. Vždyť celý jeho duch vykojený svobodnými ideami klassických i moderních geniů samoděk k nim lnul. Avšak bylo několik směrů, jimiž hlasatelé svobody brali se k cíli. Nás tu zajímají jenom dva. Jedni kořili se krásám jen vlastní, německé svobody a vykouzlili si bujnou fantasií nad zříceninami a hroby druhých národů republiku všeněmeckou.

Druzí pochopili svobodu lépe, klaněli se jí, ať kdekoli se objevila, ve všech formách a přáli ji nejen sobě, nýbrž všem.

Vůči Slovanům a zvláště Čechům bylo obě strany nejpatrněji viděti. Kdežto první nestačili vynalézati vše možné, aby každý pokrok Slovanstva zmařili, zneuctili, dívali se druzí s Dr. Franklem v čele nejen bez nepřízně, ale i s upřímnými často sympatiemi na rozvoj české a slovanské národnosti.[53])

Oba tyto směry byly ve Vídni značně zastoupeny, stýkaly se přátelsky i nepřátelsky vespolek i se Slovany a jako celé mladé Německo byly také ony repraesentovány nejvíce mladší intelligencí: mnozí studovali v Praze s Nebeským, a těmi uveden Nebeský také do těchto kruhů. Rozmanité spolky, k nimž patřil tuším také Juridisch-politischer Leseverein, připoutaly jej tím více.

Znajíce, jaké zásady zakořenily se v duchu Nebeského již v Praze, pochopíme snadno, jak tyto známosti působily na Nebeského. Vůči jednostrannému, nízkému pojímání německé svobody vzrůstala jeho láska k malému, ohroženému národu; stal se mu nyní tisíckráte dražší, než prázdná jejich hesla, chopil se péra, aby druhy své i celý národ upozornil na nebezpečí tající se úkladně za hradbou této vykřičené svobody.

A touto polemikou proti nepřátelům Slovanstva prosáklé jsou všecky jeho listy, ona zrací se ve všem jeho dalším životě i literárních pracích zvláště roku 1848 a Nebeský stává se jí nejen předchůdcem, ale také prvním bojovníkem za ty ideály, za něž bojoval nejgeniálnější publicista český, *Karel Havlíček Borovský*. Pochopujeme snadno, co brzo potom v Praze vzájemně přitahovalo oba muže, až se úzkým svazkem sdružili r. 1848.

Látky k polemice bylo tehdy dosti v nestydatých článcích různých německých listů, v útocích Laubových, Šuselkových a j.

„Němec ve své samolibosti," počíná hned první list z Vídně, „si myslí, ano i veřejně to projeviti se neostýchá, že Slovan v sobě

53) Květy 1844. Z Vídně.

nemá základů a živlů k vyššímu životu, že ani lebka jeho není schopna býti schránkou velkého, světovládného ducha, a přece Lessing, Leibnitz, Fichte, Kant a j. měli čistě slovanské lebky! Němec pořád mluví o světodějinném povolání svém, vykládá, že musí rozšířiti německého ducha a německou osvětu na východ. Proč právě německou? Přestaneme jen na duchu a osvětě vůbec, a o toto se již každý národ sám postará; nač se obtížným státi nevčasným vnucováním? Kdo se cítí, sám chce i dovede žíti. Národové nejsou děti, aby se jim musela kaše žvejkati.“ [54])

A tato polemika národní nejen že časem neslábne, nýbrž naopak vždy více mohutní, živí jeho hněv, rozpaluje jeho bojovnost až do roku 1846, tedy do poslední doby jeho pobytu ve Vídni. V pravdě stál tu Nebeský jako na stráži; žádné hnutí nepřítele neušlo jeho zanícenému, bystrému zraku, odkryl každý úklad, rozebral každé slibné heslo. Humor, satira, kaustický vtip, ironie, byly mu výbornými zbraněmi proti nepříteli, prorokujícímu s barbarskou drzostí záhubu slovanskému kmeni, spílajícímu nám Böhmaken a jinak se bavícímu se Slovany: přesvědčivá rhetorika, pěkný, hravý sloh, duchaplná forma a duch planoucí nadšením k vlasti a jejímu povznesení otvíraly jeho slovům závory i nejnedůvěřivějších srdcí.

Avšak nejen svým obsahem, také formou poutají nás tyto vídenské dopisy. Mnohdy shledáváme v nich podařený pokus českého feuilletonu, pozoruhodné předchůdce slavných feuilletonů Nerudových.

V rámec vídenských listů Nebeského a jeho snah o povznesení národního života a literatury musíme posléze zařaditi také jeho úsilí o emancipaci Židů českých a získání jich pro naše zájmy. Úsilí toto nebylo u nás ani místní, ani nahodilé. Objevovalo se od konce XVIII. stol. skoro po celé Evropě a zvláště v Německu, kde charakterisovalo snahy mladoněmecké. Tu byli to jmenovitě Lessing a Herder, kteří prostředkovali mezi svým národem a Židovstvem, a úsilovným a humanním jejich snahám podařilo se skutečně zasypati propast staletých předsudků i záští a získati tento nadaný kmen pro snahy svého národa. Výsledky praktické brzo se objevily. V umění, ve vědě a zvláště v literatuře německé prvé polovice XIX. stol. shledáváme velikou řadu mužů z rodu židovského, a nezajímají tito snad jen podřízených míst, nýbrž naopak stojí často v čele nového ruchu, na př. *Börne* a *Heine*. Mezi mladou generací, nesoucí v literatuře jméno „mladé Německo“, stáli v předních řadách, ba v čele, kořili se geniu Byronovu, horovali pro svobodu, jejíž kouzla po tisícletém pronásledování a opovržení poprvé poznali, a prosti jsouce všeho národního stranictví, dopřávali svobody i těšili se z ní, ať jevila se v jakékoli formě,

---

[54]) Květy 1844.

v kterémkoli národě, jak na př. se ukázalo při nešťastném povstání polském z let třicátých.

Tyto ideálné snahy, pro něž mužové jako Heine snažili se nadchnouti všecky své soukmenovce, získaly jim brzo leckde sympatie, tak na př. v Polsku přestávalo patrně pohrdání Židem křtěným i nekřtěným.[55]) Vždy rozsáhlejším šířením byronismu, jimi v Německu nejskvěleji představovaného, sympatie ty přirozeně jen rostly. U nás Mácha podává toho zajímavé svědectví v básni Opuštěný,[56]) kde vyslovuje živou účast k rozplašenému židovskému národu, jenž nemá, kam by hlavu sklonil a daleko od vlasti, od prachu otců svých žije v zlé potupě.

Takové projevy účasti nemohly ovšem zůstati bez patrných následků na smýšlení Židů ke Slovanstvu a u nás zvláště na poměr jejich k probouzejícímu se českému národu. Vždyť i v tom probuzení národním vanul dech svobody, kterou hlásali soukmenovci jejich v Německu, a pak probouzel se tu národ, mezi nímž od staletí požívali pohostinství, jehož země stala se jim novou vlastí, a heslo „vlast“ hýbalo tehdy vší Evropou, století probouzejících se národností vtisklo všem národům svou pečeť.

Vskutku také na počátku let čtyřicátých i mezi Židovstvem českým začal takový vlastenecký ruch. V literatuře, kteráž byla tehdy předním útočištěm českého vlastenectví a národních snah, zračí se nejvěrněji. Naskýtá se tu významně ve spolku se snahami „mladé Čechie“, tolik obdobnými s mladým Německem i Polskem a jakož Nebeský stál v letech čtyřicátých v čele všech těch snah, pojí se úzce k jeho jménu. Pokud nám známo, bylo Nebeského studium na pražské universitě kolem r. 1840 jeho zřídlem. Zde totiž seznámil se Nebeský, tehdy již horlivý vlastenec a nadšený dědic poesie Máchovy, s Moricem Hartmannem, Alfredem Meisznerem, L. A. Franklem, S. Kapprem a j. česko-německými studenty, a přátelství to, trvající dosti dlouho, mělo značný vliv na obě strany.

Jakého druhu byl tento vliv na poesii Nebeského, o tom byla již řeč. Zde týká se nás jen mocné působení jeho na poměr Nebeského k židovské otázce. V té příčině bylo nejvýznamnějším Nebeského přátelství se *Siegfriedem Kapprem.* Narodil se na Smíchově 1821 z rodičů židovských a od mladí pečlivě vzděláván nejprve otcem, pak na pražském gymnasiu. Na filosofii nebo universitě — připravoval se tu rok pro učitelství na Rusi — seznámil se s Nebeským, B. Bachem, M. Hartmannem a A. Meisznerem, a národní nadšení Nebeského, k němuž přilnul „oddaným“ přátelstvím, uchvátilo jej mohutně i trvale. Již v Praze počal seznamovati německé obecenstvo s písněmi slovanskými; ve Vídni, kam odešel 1840 studovat medicinu, horlivě v tom pokračoval, nalézaje ochotné přispění u mnohých vídenských Slovanů, na př. Vuka Stefanoviće

[55]) Pypin, Spasowicz, Historie literatur slovanských II., 127.
[56]) Spisy 1862. I. 98—99.

Karadžiće a j. Příchod Nebeského do Vídně uvítal s nadšením a záhy přilnul k němu upřímným přátelstvím i podrobil se jeho vlivu. O prvém svědčí Kapprova báseň „Věrnému příteli V. N.“ (Květy 1845), o druhém účast Nebeského na vydání básní Kapprových.

Avšak nejen vliv Nebeského na Kappra jest znatelný, také proud opačný tu byl. Proud ten, řízený nadšenou snahou o povznesení a sesílení českého národa, měl své zřídlo až v Herderovi a Lessingovi, živil se nadšením pro Byrona a jeho německo-židovské i polské tlumočníky (Börna, Heina; Mickiewicze) a sesilován jednak domácími pramének, jaký jsme postřehli u Máchy, a zvláště osobními styky s M. Hartmannem, L. Franklem, Davidem Kuhem a j. plnou silou vytryskl z duše jeho, aby smetl balvany staré nedůvěry, předsudků, nenávisti a pohrdání, větším nebo menším právem naházené na cestu, vedoucí k přátelskému dorozumění obou kmenů. Kapper byl Nebeskému v těch snahách až do poslední chvíle pobytu jeho ve Vídni (1846) věrným druhem, obětavým pomocníkem a jediný ze židovských přátel jeho zůstal českému národu věren na vždy.

První náraz, aby Nebeský činně vystoupil v otázce židovské, vyšel tuším již r. 1843 od D. Kuha, nadšeného tehdy sympatiemi ke Slovanstvu. Píšeť o tom Nebeský Krouskému v té době a zdá se, že ne poprvé: „Článek pro Židy, aby se ujali Slovanstva, je napsán. Vyjde v Zeitung des Judenthums. Dobrý článek, famosně psaný. Bude působiti znamenitě. Již to teď je cítit poněkud ve Vídni u Židů. Budu v tom směru pracovati. Ze Židů by nám vzrostly veliké síly. Je to národ famosní, podivuhodný, plný činův a ducha. Ti pomohli Němcům znamenitě. Kéž by pomohli i nám!“

Skutečně již o rok později upravuje si Nebeský cestu ke slíbenému vystoupení a sice v Květech 1844 (str. 91) a o málo později vyšel již jeho článek Něco o poměru Slovanů a Židů. Nebeský vytýká tu smutný úkaz, že posud Židé žádného podílu nebrali v národním snažení Slovanů, ano opak přidržováním se k cizímu živlu náš národní podrývali a tím na odpor stáli nejvřelejšímu přičinění našich soukmenovců; že žádný ze Židů se nestará o to, co každý národ bedlivě chránit musí, o naši národnost, nýbrž buď se zavře do čistě židovských studií a interessů, aneb se oddá cizotě. Každému skoro již národu dali oni výtečných mužů, nám nepodali nic, naopak takřka ubírali. V Německu žije asi 300.000 Židů a mají 7 časopisů v německé řeči pro své interessy, a kolik jich pracuje vůbec v německé literatuře? Mezi Slovany jich žije přes dva miliony, a nikde ani památky, ani dost maličkého úkazu nějaké činnosti na poli našem národním není pozorovati. Toto smutné a oběma stranám škodlivé odloučení mělo by přestati. Poměry byly příznivé. Vyšelť právě té doby vřele psaný článek D. Kuha, směřující k témuž cíli a s nadšením kreslící slovanskou budoucnost. K tomuto nadšenému hlasu, jenž Nebeského přirozeně musel

dojmouti, připojuje Nebeský některé poznámky. „Kdo má vyšší smysl pro velké hnutí národů a pro činné momenty v člověčenství, musí uznati, že v té záležitosti něco nadějného a velkého spočívá; my arci ovoce z trpkého toho kořene (jak se některým zdáti bude) kliditi nebudeme; to je všecko věc budoucnosti; my však ji máme připravovat, pro ni se zapřít a pro ni se obětovat, více než kterýkoliv národ; Slovan toho má nejvíce potřebí, aby se povznesl nejen nad nehody nynějšího věku, ale i nade všecky subjektivní nápady, náhledy, sympatie a antipatie, žádný národ nežije tak v budoucnosti a pro ni jako on. Nynějšek arci náleží srdci, je milý a má se ho použít, a budoucnost patří duchu, žádá zapření sebe sama a oběti.“ Pak vypočítává Nebeský dobré vlastnosti Židů, jejich význam dějinný, naráží také na známou k nim antipatii, žádá diskussi a odmítá obavy: „Vždyť jsme národ veliký, rozsáhlý, silný a mladý. Až se jen všude ta pravá síla národní ukáže; posud jen děláme malé předmluvy ku knize našich dějin. Teď má Slovanstvo pro každého, kdo ho líp nezná, něco temného, balvanovitého a hmotného, svět očekává skoro teskně, jaké dítě čas porodí. Kdyby nás jen nepovažovali nazvíce podle jedné strany, mnohem volněji by s námi cítili, neboť je naše snažení velmi ctihodné a krásné; vždyť chceme jen svou národní bytost, svůj obsah uskutečniti ve vědě, v umění, životě, svou národovou individualnost volně a s uvědoměním prožít, a v eposu světodějin své hrdiny postavit. Až nás Židé blíže seznají, budou zajisté tak nadšeni pro naše snažení jako kdokoliv z našich kmenovců; že jsou toho schopni, dokázali jinde již častokrát, ano nebylo jednou vřelejšího bojovníka pro ideu jako Židé ve starém zákoně, a že i v novějším čase mohou býti pro ideu národnosti, ukázali u Němců, a snad brzo ukáží také u nás.“

Vřele psaný článek Nebeského nezůstal nepovšimnut. Čtemeť v témže ročníku Květů str. 343 sl. zajímavý dopis z Roudnice, prvý, pokud nám známo, ohlas jeho.

Aby pak také z jiné strany připravována byla cesta ku vzájemnému dorozumění, vytiskl Nebeský v Květech 1844 (374) také dvě pověsti židovské, totiž Rabbi Löb a Zeď rabbiho Judy Chasida a v České Včele uveřejňoval Židovské vzpomínky (1845 str. 103, 119, 127).

O rok později čteme již druhý článek od V. Nebeského: Slované a Židé v Květech 1845. 51 a 55. Nebeský zmiňuje se tu o vlivu svých snah na Židy, pokud je pozoroval ve Vídni. Byly příznivé: jeden chystal se modlitby židovské přeložiti do češtiny, druhý katechismus, třetí bibli s výkladem atd. To dodává mu chuti k další práci. Vybízí Židy k novým skutkům. Slovanstvu pak ukazuje na četnou representaci židovstva v německé intelligenci a na výhody, kdyby se vespolek shodli. Potom pokračuje: „Až Slovan naskrze a naskrze svědom si bude svého národního povolání a až všecky ty ohromné síly toho obrovského národa se probudí a po-

hnou: pak nebude Žid v stavu odolati velikánskému hnutí, mocný proud jej unese. Hrdě se přizná k naší věci, i on jistě bude horlivým, věrným a mocným naším soudruhem na dráze nastoupené, a Slovan se podiví, seč neústupná, vytrvalá a pružná jeho síla je, a jakož on vystavěl duchovou budovu tisíce let trvající a základ založil k budově nad celým vzdělaným světem se klenoucí: tak se zajisté také přidruží k světodějinné snaze naší; svatost našich záměrů a velká budoucnost je přivábí, a to tím více, jest-li čistá lidskost našeho počínání jim slíbí volný okres k vyvinutí své individuálnosti, jest li uzří v naší celé snaze pevný základ pro svá práva . . .“

České básně německo židovského básníka S. Kappra, Nebeským brzo potom uveřejněné ve Květech (1845), měly dojem těchto slov sesíliti a zároveň ukázati oběma stranám, že spřátelení jest možné a že ponese pěkné ovoce. Tento prostředek patrně působil nejvíce, jak svědčí článek Opět něco o židech, uveřejněný v Květech 1845 str. 511.

Poslední článkv Nebeského vyšly v Květech 1846 a v České Včele 1846 (str. 24) v dopisu z Vídně; Nebeský přehlíží tu ovoce svých snah, ale jeho ohnivé nadšení zdá se již pod chladnou skutečností pozbývati onoho žáru, jenž dýchal z prvních slov. Z mladých přátel jeho zůstal českým snahám věrným jen Kapper a připravoval k tisku své české básně. Nebeský skládal v jejich vyjití velké naděje pro Židovstvo i českou literaturu a dává jim zde výraz.

Jinde však obzor jeho ideálních plánů o budoucnosti Slovanstva a Židovstva se zakalil. Mnozí z přátel jeho německo-židovských slevili značně na svých slibech vlasteneckých, prohlašujíce ve Philippsonových novinách. „že v Židech českých, byť i německé literatuře se oddali, neuhasne jakýsi interes pro vlast a národnost,“ jako u Frankla, Hartmanna, Kaufmanna (obránce Čechů proti Laubovi), ano i Kurandy, a to bylo ovšem i Nebeskému trochu málo. A na druhé straně také mezi českými vlastenci proskakoval sem tam hlas nedůvěry, takovými zjevy ještě sesílené, staletou zkušeností vypěstované a poměry v Haliči, Rusku i v Praze živené.[57] Nebeský snaží se sice vyvrátiti tuto nedůvěru, ale polemika jeho očividně slábne, ba tímto článkem doznívá hlas jeho v otázce židovské. Dusilyť jej mnohé a mnohé příčiny jak na straně české tak na straně židovské. V této totiž po nedlouho trvajícím nadšení národním nastal starý vlastenecký indiferentismus, přiostřující se čím blíže k roku osmačtyřicátému, tím rozhodněji v přímý odpor proti českým snahám, v nichž německo-židovští liberálové spatřovali kus reakce; na oné pak straně neustávaly staleté zkušenosti národa ozývati se proti humanním, avšak namnoze ideálním snahám Nebeského, a zvláště v prozíravém duchu Havlíčkově vzbudily

[57]) V Květech 1845, str. 467 sl.

energický odpor, projevivší se r. 1846 ve Včele. Blízká budoucnost ukázala, že realista Havlíček měl na ten čas v zásadě pravdu, a týž konec tušil snad i sám Nebeský již v posledním svém dopise z Vídně, jakkolivěk jeho židovské sympatie sahají i dále až do let padesátých, kdy vrhly naň tvrdé, neodpustitelné a neoprávněné podezření nevlastenectví a bezcharakternosti . . .

Soukromý život Nebeského ve Vídni r. 1843—1846.

V úchvatném víru duševního proudění, v jakémž octnul se Nebeský ve Vídni, sotva tam vkročil, mezi bouřemi vznešených snah a ideálů, k nimž mezi svými slovanskými i německými přátely přilnul celou horoucností svého mladého, čilého, ideálného ducha, ztratil se nám téměř skromný život jeho soukromý. Nebeský sám jest tím vinen. Zapomněl na sebe skoro docela v boji za vznešené ideje, nesoucí se k povznesení národa českého a Slovanstva, a svádí tím i životopisce. Snad měl k tomu své dobré příčiny. Na výšinách, k nimž povznášel ho jeho mohutný duch, bylo mu dobře, blaze, tam zapomínal na všechny ty malicherné strasti všedního života, proto tak rád vždy tam dlel a nerad spouštěl se na zemi, kdež čekalo naň málo příjemného. Ve Vídni bylo toho příjemného ještě méně. Zvolil si medicinu, ale ta ho netěšila. Připravoval se ke zkouškám, studoval, ale to studium neuspokojovalo jeho ducha, a brzo musil si přiznati, že chybil: „Medicina je v stavu mne umořiti," píše asi r. 1844 svému příteli, „nemocného jsem od jakživa nemohl vystát. Pak se k doktoření ani nehodím, nemám k tomu ani osobnost ani povahu ani nic. Mřel bych hlady. Mnoho snad jsem sám provinil, více ale je vinna má povaha a okolnosti."

Nebeský tedy mediciny nechal; ulevil tím svému duchu vzpouzejícímu se proti nechutnému studiu, avšak s úlevou dostavily se i obavy a pochybnosti o budoucnost a svíraly jeho nitro, že až v základech chvěla se jeho bytost bolestí, zoufáním. Jako ten ubohý český a slovenský lid, jehož smutné tváře viděl po ulicích vídenských, přišel i on do Vídně chud a postavení jeho nebylo o nic skvělejší; proto snad s ním tolik cítil, proto jeho bídě tak rozuměl a ji vyléčiti se snažil.

Lid ten byl aspoň otupělý, avšak v Nebeském vřela hrdá mysl, a chudoba i souvisící s ní odvislost tím bolestněji jej bodala. Vycitujeme ten nepříjemný dojem již z prvních listů Nebeského z Vídně, když píše: „Mam ještě vykonati několik návštěv, zvláště u dvorního advokáta (Dr. Jana K.) Dvořáčka, Vocel mi dal psaní; ten mě má vésti zase dále jako medvěda. Bože můj! pak si stáhnu rohy jako šnek a zůstanu doma."

Časem nepříjemnosti a strasti jeho rostou a s nimi mohutní v jeho snadno vznětlivé a měkké duši omrzelost i bolest, proni-

kající záhy ve výkřicích, jako „vedu život všivý, k omrzení. Co naplat!“

V dějinách chudého studentstva tak smutně proslulé učitelování po domích, jež Nebeský z nouze nastoupil, nepřidalo ovšem léku této chorobě, ač zmenšilo na čas jeho starosti o vezdejší chléb. Stalo se to asi krátce před únorem r. 1844, neboť toho času píše již Nebeský Krouskému: „Mám mnoho práce, zkoušky a mimo to tři hodiny denně učím u p. Weitlofa, co snad již od p. P. Nečáska víte.“ Nastoupení jeho v domě Weitlofově provázeno bylo ne právě slibnými auspiciemi — upadl a zranil si brejlemi oko, že celý týden musel proležeti — a také pobyt v domě málo byl příjemný, jak vidno z jeho listu Krouskému (1844):

„Nedělám mnoho, protože dost práce mám s klukem. Udělal dobrou zkoušku (jedno ademinenc, ostatní eminence). Že mně však bylo namáhati se, k tomu nehledí nikdo. Je to smutný proletariát to kantorování, zvláště v tom domě. To skrblení přemalicherné je mi již notně odporné. Moji známí (v domech židovských) dostávají více darův, než já platu, a mají o polovici méně práce. Stydím se skoro říci, co zde dostávám, ale hokyně Vídenská dává více svému kantoru. Dlouho jsem mlčel a věc tajil, ale Nečásek řekl jistě mnoho pravdy. V tom postavení jsem si představit musel svou budoucnost: opravdu mizerná vyhlídka ten věčný boj s hladem a nouzí, který mi nastane a který se smutně ukončit musí. Ať to chodí jak dlouho chce, až to nepůjde, praskne to samo.“

Až srdce se chví, když čteme tyto výbuchy duševní rozervanosti Nebeského. Tušíme, že hluboce tkví v duchu jeho, rozumíme teprve jeho básním, plným bolu opravdivého, procítěného. A takové výbuchy bolu ozývají se z listů Nebeského po celý rok 1844, neubývá jim síly, naopak stupňuje se jejich prudkost vědomím, že nebude nikdy moci odvděčiti se za lásku rodičům, leč sklamáním, bolestí, až posléze uléhá v duchu trpká, smutná resignace s vyhlídkami na klášterní tupý život, umírání: „Teď jsem úplně odhodlán a také dosti spokojen, spokojen asi jako umrlý. Je mi jen trochu líto také života, který jsem nepoznal a ztratil... Mám málo chuti k něčemu. Mám v úmyslu, ještě rok venku žíti, pak půjdu někam do kláštera, možno, že zůstanu ve Vídni. Chci se docela odloučiti. Co bych také venku dělal? Mám málo chuti k životu a k radosti. Tam mezi zdmi se zapředu a pomalu dohasnu. Je mi jen líto rodičů, zvláště maminky. Doufali, těšili se a tolik mě milovali! Špatně jim to splatím. V jejich stáří měl jsem jim býti radostí, potěchou a podporou, a zatím jdu se světa dříve než oni. Buďte tak laskav, vymluvte jim to... můžete jednou v neděli neb kdy máte po chvíli se tam k nim podívat a s nimi promluvit.“ Rovněž 6. čna. 1844: „Moje nespokojenost — ani to nejsem, jsem tichý a odhodlaný. Síla má je zlomena ne neštěstím, ale maličkostmi. Nechci od světa nic. Za malinký kousek chleba

chci poctivě nádenničit, jsem opravdu člověk nejskromnější.“ A opět v listě z 25. čce. 1844: „Kdybyste se sešel s mými rodiči, račte jim říci, aby o mne nijaké péče neměli, si žádnou nepříležitost nedělali, na mne zapomněli. Říká se, že jsem mrtev, dobře! Rodičům nemohu ničeho odplatit. Udělal jsem jim jen starost, žádnou radost ... Ten poměr zůstat nemůže. Chci sám a sám ve světě státi samostaten, žádné srdce nemá o mne pečovati. Proto se odříkám všeho. Láska k mým rodičům zůstane mi svatou. Upomínka na ně bude pro mne pobožností. Jsem neschopen ke skutkům. Kdyby jenom matka na mne zapomněla, to srdce nebeskou láskou mne milující!“

Vnějších motivů tohoto rozervaného stavu v duši Nebeského neznáme do podrobna, a ty, jež známe, nevysvětlují ho docela.

Takovým jest jistá, blíže nepovědomá pohroma, která stihla rodinu Weitlofovu a otřásla zároveň hmotným postavením Nebeského. „O neštěstí p. Weitlofa jsem také již slyšel,“ píše Nebeský Krouskému 6. čna 1844, „nemusím snad ani Vám říci, že ho lituju. Jak to se mnou teď stojí, teď nevím. Při svém odjezdu z Vídně mi povídal pan Weitlof, abych, jak brzo jen možno, k němu na panství přišel a že v domě budu a zůstanu. Přislíbil mně 20 zl. stř. měsíčně a všecko v domě. Jak to teď bude, nevím. K Windischgrätzovům jsem se mohl dostat, měl jsem se jen dát představit kněžně. Nešel jsem ale, protože jsem slyšel, že to tam není valné ...“ Do Čech přijdu. Snad mi bude pan Weitlof psát, jak to s námi stojí po té změně. Doufám, že se to vyrovná.“

Motivy další můžeme jen tušiti z podivného, cizího tonu a obsahu některých listů ke Krouskému. V listě z 25. čce 1844 čteme: „Váš list jsem obdržel i peníze. Děkuji za Vaši péči o mne. Prosím, nedělejte si pro mne pražádnou nepříležitost, bylo by mi to velmi nemilé, kdybyste pro mne měl nějakou nepříležitost, nechci žádnému býti obtížným ...“ Při tom nadpis — Velectěný pane — a podpis — zůstávám Váš uctivý sluha N.

V žádném listě Nebeského Krouskému od r. 1842 nenalézáme takové cizí, chladné zdvořilosti. Snad působil tu i nezdar, s jakýmž potkal se, vyjednávaje s Krouským o vydání svých básní. To tušim naznačuje také list ze 6. června 1844: „Jsou lidé, nad jejichžto hlavou smutný osud se vznáší; mně se zdá, že k nim patřím ... Chtěl bych pracovat, jen ne v literatuře, leda překlady a nádennickou prací, k jiným se necítím povolaným. Kdybych to věděl jen jistě, co tuším, totiž že brzo umru, věděl bych, jak bych si život zavedl. Mám toho ještě mnoho v duši zatajeného, touhy, lásky, tušení, citů a myšlének, ale nevím, kam s tím. Život o samotě by to přivedl k dozrání. Protož bych nejraději do kláštera někam. V literatuře to vyjevit nemohu, chtěl bych to ale přece rád prožít a snad i vylíti.“ Co znechutilo mu tak literární tvoření? Nezdar při vydávání jeho básní? Či zlomyslné posudky a neporozumění?

Ani projev důvěry a vážnosti pražských přátel, o němž došla zvěst, nedovedl rozptýliti temno, halící duši Nebeského, naopak zhustil je.

Josef Bekel totiž, český umělec, vrátiv se po letech do vlasti, předsevzal si vydávati kamenotiskem gallerii slavných mužů našeho národa. Počátek již r. 1841 učiněn s F. L. Čelakovským. Ročně mělo vyjíti asi 6 čísel. Roku 1844 měl býti vydán také obraz Nebeského. Ten zvěděv o tom, zle uvítal ten dobrý úmysl v listě ke Krouskému 25. čce 1844: „Že mou podobiznu vydají? To je posměch! Proč? Aby ze mne šašky dělali, k tomu se docela nehodím... Možná, že jsem polovičný blázen, ale do toho jim málo jest.“

Koncem r. 1844 vrací se konečně duši Nebeského klid — není to ovšem spokojenost, ale aspoň mužná resignace filosofa — a s ním vrací se také touha a chuť do vážné práce, která záhy duševní harmonii jeho utužuje a zahání všecku malomyslnost. Dopis Krouskému z 12. prosince 1844 svědčí o tom výmluvně: „Pracuju teď velmi pilně. Mám rozličná pojednání pro Musejník rozepsaná nebo rozmyšlená. Básně nebo něco podobného abych vytvořil, nejsem s to. Od rána do večera míti chlapce na krku se všemi těmi malichernými starostmi a pracemi a k tomu taková paní, která má neštěstí, že ji příroda, choroba a povaha, vůbec všecko učinilo omrzelou pro každého, ačkoliv i mnoho podivuhodných vlastností má. Inu člověk to musí snésti dílem pro své postavení a dílem proto, že ani za to nemůže. Ale to vím, že budu žehnati tu dobu, která mě z toho mizeráctví vykoupí, ač nelituju, že jsem je poznal.“

Tento list jest z mnoha příčin zajímavý. Pociťujeme z něho sice ještě tíhu dusící posud Nebeského, ale vidíme zároveň, že i vědomí vlastní síly se probouzí, pudí jej k nové usilovné práci, a s ní i v ní utišuje se bouře zuřící v jeho nitru. Jsou to jeho studia literárně historická, jimž Nebeský zcela se oddal od r. 1844. Zajímavá tu obdoba: filosofie, hluboký vzhled do lidského dějinstva smířily Nebeského básníka s prosou skutečnosti. Filosofie a studium téhož dějinstva, tajícího se nejpůvabněji ve výtvorech literárních, smířily Nebeského člověka se světem a životem a vrátily jej zároveň do vlasti, do Prahy. Tak nejen v ideální, také v hmotný život Nebeského nové studium zaneslo smír, otevřelo mu nové vyhlídky, slovem zahájilo novou dobu jeho života.[58])

Návrat do Prahy. Dům Neuberkův. Přechod k pracím vědeckým.

„Ale to vím, že budu žehnati tu dobu, která mne z toho mizeráctví vykoupí, ač nelituju, že jsem je poznal.“ Tak psal Nebeský Krouskému na sklonku r. 1844. O dvě léta později přišlo konečně

[58]) Tím vysvětlíme si také částečně, že odmítl 1845 nabídnutí, aby vstoupil do státní služby ve Vídni, o kterém činí zmínku p. V. Nebeský.

tak dávno očekávané vykoupení. Nebeský uvítal je ovšem s radostí: „Valně se do Prahy a do Čech těším. Jakobych nastoupil novou dobu svého života,“ píše o svých citech Krouskému z Hlohnice r. 1846.

Avšak nejen Praha a Čechy lákaly tehdy Nebeského, nýbrž také jiné naděje, z nichž většina se splnila. Především bylo to nové působiště a nový obor jeho vychovatelské činnosti. Nebeský totiž přijal místo ve chvalně známém domě rytíře Jana Norberta z Neuberka. Prohlédněme si poněkud toto nové jeho působiště. Rod Neuberkův nevynikal ani stářím, ani rozsáhlými statky, ale výborným duchem, skvělým vzděláním a upřímnými sympatiemi k probouzející se české národnosti povznesl se vysoko nad mnohý starý rod český a paměť jeho v dějinách českého národa našich věků zapsána zlatým písmem.

Jaké neobmezené důvěře se těšil Jan z Neuberka, patrno z toho, že po Hanušovi Kolovratovi Krakovském zvolen do musejního výboru a již v červnu r. 1841 nastoupil čestný a důležitý úřad kuratora Matice České zároveň s Palackým, jenž vyvolen za jednatele.

Na rozdíl od svých předchůdců účastnil se Neuberk horlivě důležitých sezení matičných, odbývaných po jeho návrhu dvakrát za měsíc v jeho domě, a spřáteliv se s vynikajícími vlastenci, jako s Jungmannem, Šafaříkem, Palackým a j., podporoval horlivě všechny jejich snahy, čelící ku povznesení českého národa.

Brzo potom zvolen také za presidenta sboru musejního a tu ukázala se všechna jeho skromnost a oblíbenost. Neuberk uvolil se totiž přijmouti tento čestný úřad pouze na rok, odvolávaje se k tomu, že museum, jsouc v poměrech dosti stísněných, potřebuje tolik pomoci, kolik on ve svém postavení nemohl by poskytnouti: „ale důvěra shromážděných poctila jej plnou měrou“.[59]

Od té doby dějiny Musea i Matice při každé příležitosti zmiňují se o jeho účasti: tu obohacuje ze své bohaté knihovny bibliotéku musejní, podporuje šíření archivu, pomáhá peněžitými prostředky vydávání starých památek české literatury, tu opět budí živější činnost v Matici opatřuje jí větší jmění vydajné (1847), jindy hájí jmění matičního proti dobrodružným choutkám Sabiny a jeho druhů, když chtěli ho užit pro své plány politické, ba roku 1844 shledáváme jej i ve Vídni hájícího české národnosti a patrně i zájmů musejních, jak o tom píše Nebeský Krouskému, připomínaje, „že jim tam mluvil řádně“.

Za Neuberka byla nejskvělejší doba České Matice a to bylo vedle Palackého hlavně jeho zásluhou. A neméně zasloužil se o České Museum: „Zásluhy ryt. Neuberka o Museum, ačkoli zajisté menší nejsou než Klebersberkovy, tají se namnoze před veřejností, poněvadž nejvíce k vnitřní správě se vztahují. Tak na př. musel při přestavování domu musejního jednati se všemi řemesl-

[59]) Nebeský, Dějiny musea, str. 127.

níky, jejich práci a účty schvalovati a vůbec nad celou stavbou dozor vésti. Kde nějaké jednání bylo s úřady neb s osobami soukromými, nějaká soudní záležitost neb nemilá věc uvnitř ústavu, bylo to pokaždé jemu svěřeno. Podobně bývalo udělování remunerací, ano i přijímání služebníků jeho uznání ponecháno. Jeho praktičnost, s laskavostí spojená práva milovnost a účinná vůle činily ho zvláště spůsobilým k takovým věcem. Rytíř Neuberk získal si také s hrabětem Thunem velké zásluhy o museum, když se o zaopatření nového domu pro ně jednalo. Vůbec miloval rytíř Neuberk, jakožto věrný syn vlasti, Museum s vřelou oddaností, a maje sám krásnou sbírku mincí a starožitností, značnou knihovnu a také sbírky přírodnin, rozuměl nejen vědeckým pokladům musea a měl pro zájmy jeho smysl, nýbrž obětoval jim jak své duševní, tak i hmotné síly a prostředky." [60])

A v tomto vlasteneckém domě přijal Nebeský krátce před 15. září 1846 místo vychovatelské. Píšeť v ten čas o tom již Krouskému přidávaje, že začátkem října přijede z Hlohnice, kde prodléval s Weitlofem, do Prahy. Jak se na tu cestu těšil, vyčítáme z listu o málo pozdějšího (22. září), jímž oznamuje příteli svou návštěvu: „Vy jste mne zval do Katusic, tedy slyšte, chci Vám Vaši slušnou prosbu milostivě vyplnit a poctím Vás svou vznešenou návštěvou a sice vyjedu z Glognic 1. října a 3. bych Vám to (nesmírné) potěšení udělal, mou rýmovanou osobu pod Vaší střechou míti."

Tolik humoru nenalezli jsme za dlouhý čas v dopisech Nebeského; svědčí patrné, s jakou radostí spěchal vstříc novému úřadu do Prahy.

Někdy v prvé polovici října nastoupil Nebeský své místo v domě Neuberkově a s ním zároveň nová začala epocha v jeho životě. Smutná tři léta u Weitlofů, plná všelikých hořkostí a nehod, naučila jej vysoce si vážiti vlastenecké rodiny, v jejímž středu měl nyní žíti, a zvýšila půvab příjemných chvil, jež mu zde kynuly. Tříletá pak zkušenost, kterouž nasbíral ve Vídni mezi nadšeným studentstvem jihoslovanským i německým, přišla mu vhod, když po delší době ocítl se opět v kruhu pražských přátel a v proudu jejich národních snah.

V domě Neuberkově zdomácněl záhy a okřál znamenitě. Rozsáhlé a důkladné vzdělání, v němž klassicismus snoubil se s modernismem v harmonickou jednotu, bystrý duch se záblesky genia, planoucí touhou po vznešených ideálech, mysl stejně smělá jako rozvážná, a srdce plápolající láskou k vlasti i touhou vtěliti lásku tu v činy ku povznesení národa na čestné místo mezi vzdělanými národy evropské — vše to získalo Nebeskému záhy plnou důvěru všech českých vlastenců a především spanilomyslného presidenta

---

[60]) Nebeský, Dějiny musea 162—3.

Českého Musea. Nebeský brzo nebyl tu jen domácím vychovatelem, ale spíše přítelem a to důvěrným a za takových okolností rádi mu uvěříme píšícímu, že „jest v domě neuberském tuze spokojen, že to velmi řádný dům". (1846 v prosinci).

Ku příjemnostem v rodině neuberské přidaly se záhy důvěrné styky s pražskými vlastenci. Kruh jejich pro Nebeského se znamenitě rozmnožil; získalť si svou vídenskou činností literární nových přátel, zvláště mezi staršími spisovateli, k nimž svými snahami se značně přiblížil. V tom ohledu jest zajímavým svědectvím, že Jungmann přijal již r. 1845 jeho báseň K Novému roku do druhého vydání své Slovesnosti a dále že Nebeský stal se spolupracovníkem Časopisu Musejního (od r. 1845).

Avšak tím nebyly nikterak přerušeny přátelské styky s mladší generací vlasteneckou a básnickou. Jeho duch neopustil starých ideálů této družiny, naopak život vídenský zapsal je tím hlouběji v jeho nitro, ale zároveň přidal tam k nim opatrného strážce, zkušenost.

O životě tom vypravuje Čenský, jenž znal Nebeského osobně po šest roků (1846—51) a scházíval se zhusta s ním: „Ve přátelských schůzkách těch byl nás již dosti hojný houfec uvědomělých spisovatelů a národovcův, mezi nimi Tyl, Erben, Zap, dr. Jos. Čejka, dr. Jos. Podlipský, Jos. Franta Šumavský, J. J. Kolár, dr. J. Boj. Pichl, Jak. B. Malý, Jan Slavomír Tomíček, J. Jar. Kalina, Frt. Hajniš, Bedř. Peška, A. Vl. Rýrenšaft, K. Sabina, dr. Jos. Pečírka, Ferd. B. Mikovec, dr. Jos. A. Gabriel, Ant. Skřivan, Frt. Tesař, Vinc. Bíba, Fr. Špatný, Ludvík z Rittersberga, prof. Kristian Štefan, prof. Václ. Žirovnický, Jos. Burgerštein, Jan Knedlhans Liblínský, Slavomír Vávra, Prokop Chocholoušek, kand. prof. Frt. Girgl, Vojtěch Svoboda (nyní renegát a nepřítel Čechů, něm. žurnalista) a j., k nimž jsme my mladší dorůstající vrstevníci jejich s úctou a pokornou ostýchavostí se přidružovali. V těch společnostech Nebeský býval druhem mile vítaným, upřímným, sdílným, joviálním, ob čas i vtipkujícím, ale nikdy neurážejícím, mysli bodré a veselé, povahy mírné a skrovné, vtělená solidnost, jež se nikdy nevtlačovala do veřejnosti. Nepozorovali jsme nikdy v jeho charakteru nijaké dvojitosti, polovičatosti nebo dvojsmyslnosti." [61])

Podivným způsobem nenalézáme jednoho jmena v řadě Čenského, totiž *Karla Havlíčka Borovského*. Již svrchu jsme se zmínili, že Havlíček nejen znamenitým nadáním, ale také svými myšlénkami a snahami, slovem celým duchem šel touže cestou jako Nebeský. Také on byl odchovancem ideí, jež tehdy živily nejnadanější mládež střední a západní Evropy, studoval Heina a zvláště Börna, s nímž duchem byl příbuzen, přátelil se s M. Hartmannem, A. Meisznerem a huboval s nimi na despotismus ruský a t. d. jako Nebeský. Proto

[61]) Osvěta 1883, 203 sl.

setkání jejich bylo přirozené a nutné a vskutku od r. 1846 máme také zprávy o přátelství obou mladých mužů, kteréž stalo se záhy dosti důvěrným. Havlíček redigoval tehdy Českou Včelu, kteráž s Květy do r. 1846 zastupovala dva nevelké odstíny v Mladé Čechii.

Pokud byl Tyl redaktorem, držel se Nebeský více Květů: sotva však r. 1846 nastoupil redakci J. Malý, přestalo jejich osmileté přátelství, a Nebeský jakož i Čejka vstoupili v kruh přispěvatelů do listu Havlíčkova.

Dopis z konce r. 1846 jest zajímavým dokladem, jak Nebeský a Havlíček záhy si porozuměli: „Od nového roku (1847) snad budu redigovati Včelu. Borový mi ji nabídl. Čejka mi radí, abych ji vzal. Co myslíte? Řekněte to Vinařickému. Dal bych tomu vyšší směr . . . Řekněte Vinařickému též, aby mi něco psal, co by on myslil o směru a plánu."

Nacházíme-li vzdor důvěrnému poměru mezi Nebeským a Havlíčkem ve Včele celkem nemnoho příspěvků z plodného péra Nebeského, musíme hledati příčinu ve změně jeho literárních prací, kteréž méně se hodily do Včely, kdežto vítány byly vědeckému Musejníku. Nebeský totiž zahloubal se od r. 1844 do studií aesthetických a literárně historických a docela téměř opustil poesii, aspoň po roce 1844 nemáme žádné zprávy, že by psal nějaké básně původní.

Motivy, kteréž přivedly jej k takovému obratu, byly několikeré a rozmanité. Vzpomínáme-li na podobné zjevy v životě Jungmannově, Palackého, Šafaříkově, ano i Kollárově, zdá se věru, jakoby cos leželo ve vzduchu a době tehdejší co nutilo k takovým změnám a co bychom mohli nazvati převahou reflexe nad produktivní mohutností. Romantismus český měl by pak v tom o jeden společný rys více s romantismem německým, kterýž týž nedostatek produktivnosti vykazuje.

Vedlé tohoto motivu sociologického byly tu však také jiné, více individuální, neb aspoň soukromé. Jako Máchova poesie tak také Nebeského neujala se v národě, objevivši se před časem, v trampotách všedního života pomrzal její květ a k tomu bylo ovzduší politické tak dusné, že volné ideje sotva v něm mohly vydechovati.

Nebeský proto brzy vzdal se produkce básnické, ale že byla jeho duchu příliš drahá, nemohl se s ní rozejíti docela i stal se jako kritik prostředníkem mezi ní a obecenstvem, pohroužil se jako aesthetik badatel v její tajemné hlubiny, sledoval jako historik její zajímavý, vábný život. Geniální duch pudil jej ku geniům v poesii, k Homérovi, Aristofanovi, Aischylovi, Calderonovi, Shakespearovi, Goethovi, avšak srdce vrátilo jej vždy domácí skrovné literatuře, jíž i oni velikáni museli sloužiti.

Kritické působení Nebeského již známe; bylo spolu s básnickou tvořivostí výbornou přípravou pro jeho aestheticko-literární studie. O těchto máme první zmínky až r. 1844 v listech Krou-

skému: „Chtěl jsem všeliké práce začít jako o *Homéru,* o *Tristramu,* o symbolice, filosofii historie atd.... Ale mám málo chuti, jsem docela sklíčený a zahanbený do sebe.“

Avšak již z 12. prosince t. r. máme zprávy, že nechuť ta pominula a úmysl stal se částečně skutkem: pracoval velmi pilně na rozličných pojednáních pro Musejník. V příštím ročníku Musejníka shledáváme také skutečně již první literární studii Nebeského o písních *Br. Augusty* a od té doby každý ročník přináší jeho duchaplné články z dějin básnické literatury, zvláště české. Prohlížíme-li tu dlouhou řadu prací jen tak povrchně, shledáváme dva zajímavé zjevy: ducha Nebeského jakoby zvláštním kouzlem přitahuje starověk české poesie od nejdávnějších dob až po husitismus a pak poesie lidu. Myslím, že obé není nahodilým, zvláště při analogii s Palackým a Šafaříkem i s celým probuzením českým. Vzpomeňme si jen na obdiv, jakýž choval Nebeský pro slavnou minulost svého národa, na význam, jakýž měla u něho pro vzkříšení národnosti a její povznesení, uvědomění, vzpomeňme dále na jeho vřelé sympatie k lidu, jenž byl předním činitelem české renaissance, z něhož sám Nebeský jako většina českých buditelů vyšel, jehož bídu a potřeby na své oči a v celé nahotě spatřil a procítil ve Vídni — a jsme tuším na stopě aspoň některých příčin obou těch zajímavých zjevů.

Literárně historické zásady: Herder, Gervinus.

Stesk po dobré knize o dějinách české literatury ozýval se již ode dávna v mladém písemnictví našem. Shledáváme se s ním již v provolání, kteréž za příčinou založení Musea vytiskl dne 18. dubna 1818 v „Pražských Novinách“ hrabě František Klebelsberg a od té doby často se opakuje. Stesk tento byl docela přirozeným, plynul nutně z poměrů. Sotva procitla česká národnost a literatura, obracela zraky své opět a opět do minulosti, aby z jejích slavných listů čerpala sílu, důvěru, naději. A čím více rostlo sebevědomí české, čím více množily se útoky nepřátel a čím skrovnější objevoval se u porovnání s cizinou život český v přítomnosti, tím roztouženější stávaly se ty pohledy na slavný život předků, zvláště pod mocnými nárazy západoevropského romantismu, horujícího pro středověk. Avšak nejen minulost, také přítomnost žádala zrcadla svých snah a citů, a to zvláště v mladší generaci, posud nevykrystalované, zmítané nejrůznějšími proudy literatury evropské.

„Posaváde bohužel nemáme žádný literární dějepis,“ stýskal si Sabina, „jenž by nám poskytnul pravého náhledu v duševní stránku našeho písemnictví a k bližšímu poznání našich literárních reků a snahy jejich by přispíval; máme jen jakési knihopisy, v nichžto se nadpisy kněh jako kostry na výstavě okazují; kde však jest

duch, jímž jediným pravý život literární se osvědčuje? duch, jejž osvoboditi z pout všednosti počátkem a oučelem jest veškerého snažení literárního.“ [62])

Čeští buditelé do počátku let čtyřicátých snažili se také horlivě vyhověti takovým tužbám. Hojné kroniky, dějepisy a jiné historické spisy, vrcholící v dílech *Dobrovského, Šafaříka* a *Palackého*, jsou toho výmluvným svědectvím. Kdežto však dějepis politický, jazykový a j. právě těmito muži povznesen v methodě i podstatě dávno na výši současné vědy, nemohly dějiny literatury, tato nejvýznamnější větev lidského dějinstva, dostati se přes primitivní stupeň biografie a bibliografie. „V časové posloupnosti se udávaly titule knih a děl, zde a onde se přidalo poznamenání historické a zvláště jazykozpytné. Na tuto poslední stránku se nejvíce ohledu bralo, jelikož se naše památky literní více co úkaz mluvozpytný považovaly, než co plod ducha, jako vůbec naše národní záležitosti byly dlouhý čas jen předmětem mluvozpytu a ochotníků spisovatelských. Takovým zpracováním se ovšem více na zevnitřek památky literární hledělo, ne ale na vnitřní obsah a souvislost její s celým ústrojem duševním věku jejího.“ [63])

Tento citelný nedostatek odstraniti aneb aspoň zmírniti, vzal si za životní úkol Nebeský. Připravoval se k svému dílu velmi svědomitě i s plným vědomím cíle, a při duchu jeho, jak víme, také příroda nespořila svými dary. Obdařilať jej znamenitou vnímavostí, bohatou fantasií, bystrým rozumem i výmluvným pérem, slovem vystrojila jej všemi dary poety ne-li geniálního, tedy aspoň velmi talentovaného. Obsáhlým studiem literatury světové, zvláště německé a klassické i vlastním tvořením Nebeský toto přirozené nadání bystřil a rozvíjel a studiem *Winkelmanna,* o němž máme výslovnou zmínku v jeho prvých listech ke Krouskému, *Lessinga,* a zvláště *Herdera, Hegela, Gervinusa,* dal mu pevný základ filosofický. Pod vedením těchto geniálních mužů, kteří otevřeli Němcům minulost a u nichž učili se největší kritikové a historikové evropští (Taine, Carlyle, Bělinskij), zabral se také Nebeský do tajemných síní minulosti i učil se dívati do dějinstva lidského ducha a jeho výtvorů. Která část výtvorů poutala tu nejvíce jeho mysl, napověděl zřetelně již při posudku „Sněmu zvířat“ (Květy Nov. 1841, 17):

„I myšlénky mají svůj věk; rodí se a jak elektrická síla člověčenstvem pohnou, pak opět slábnou a mrou; neboť jako se v duši jednotníka vespolek sílejí a naopak zas potlačují: tak se děje též v duševnosti celého člověčenstva. Toto vyvinování se a rozpadání v organismu duševnosti dalo by látku k vědě nejzajímavější a nejdůležitější, totiž: k historii myšlének, a dle mého zdání byla by ta historie větší a důstojnější, nežli ona válek a mocnářů, kteréž dlouho přezdívali dějepis světa. Ale bohužel

[62]) Květy 1844, str. 381.
[63]) Časopis Musejní 1847, I., str. 584. sl.

máme v této vědě posud takořka jen abecedu, ačkoliv látky a příprav hojně vůkol se naskytuje.“

Že pak při tom zpytování duševního života minulosti obzvláště vábila jej poesie, lehce se domyslíme z celé ideální povahy Nebeského i ze směru, jakýmž braly se snahy jeho vzorů, zvláště Herdera a Gervinusa, té doby největšího žáka jeho a spisovatele proslulých Dějin německého básnictví (1835—1842). Kritické pokusy Nebeského, počínající již r. 1841 dokazují to v praksi; na nich také postřehli jsme již stopy studia spisů Herderových neméně patrné, jako při jeho snahách o rozřešení otázky židovské.

Mnohem patrněji prosvítá vliv Herderův a zvláště Gervinusův[64]) v literárně historických pracích Nebeského a to v celku, míníme totiž celou methodu i pojem literatury a dějin, i v jednotlivostech, na př. ve studii o Alexandreidě, Shakespearovi a j. Slova, kteráž geniální spisovatel „Geschichte der poëtischen Nationalliteratur der Deutschen“ položil v čelo svého spisu, tanula zajisté na mysli Nebeskému, když r. 1847 psal v Č. Mus. (sv. I., str. 584 sl.) generální credo svých literárně-historických zásad:

„Čtenáři bezprostřednímu se arci jeví každé dílo co úkaz jednotlivý, samostatný a nesouvisící; ale věda se takovým pojímáním uspokojiti nedá, ona je musí považovati co výrostek z půdy věku tehdejšího, a organické spojení jeho vytknouti s celým duchem tehdejším. Tím nabývá každá památka literní teprv života, a jen tenkrát se úplně poznati, oceniti a pojmouti může; tím přestává historie literatury býti pouhým jmenoslovím a začíná býti historií duševního života. Při tom arci se musí zachovati jisté meze, aby takové slídění po nitích jednotlivých celé tkaniny literatury se nestalo pouhým vplyvkováním, jakoby každý ku své stvůře byl vzal jen kus tak nazvaného názoru svého věku, musí se šetřit samočinná síla osobnosti, z které se právě rodí tento názor věku, a sebe menší síla měla jakési působení na jeho utvoření, jako se právě zase ta nejsamostatnější mu uhnouti v stavu není. K literární historii ale také nestačí pouhé vypátrání, jak skladba vyrostla ze svého věku, jest třeba na ni též klásti měřítko všeobecné idey absolutní, buď aesthetiky, buď jiné vědy, do jakého oboru právě patří. Nesmí se arci nikdy zapomenouti, že tato míra jest zase jen výrůstek věku, ale i živoucí má své právo a duch své jádro absolutní a věčné, byť se i zjevoval v přetvorách nejrozmanitějších dle osobnosti národu přirozené a dle osobnosti věku historické. Není tedy ani možno, ani záslužno se odříci takového měřítka, některé stvůry středověké je arci jen těžko snášejí a po-

[64]) V rozpravě o Shakespearovi nazývá Nebeský Gervinusa mužem rozsáhlou učeností literární a zdravým vkusem vynikajícím i jadrným a mužným smýšlením výtečným i nestranností v posuzování vlastní literatury německé a poměrů proslulým, vykojeným pragmatickými studiemi historickými.

žadují pojímání jen pouze ve svém duchu. Dle našeho zdání musí se každá památka umělecká a básnická pojmout co výrůstek svého věku, v organickém spojení s ním co plod ducha tvořícího osobnosti samostatné, a dle idey všeobecné vědecké; opomine-li se první, vede to k jalovému a nepravdivému rozumování a nespravedlivé a nesnášenlivé subjektivnosti, pakli se nebéře ohled na druhé, činí se křivda osobnosti samostatně ze sebe tvořící, a třetí zavádí k nechutnému a bezdušnému pouhému podávání."

Přirozeně a nutně vyrostla z takového názoru na literární památky a jejich oceňování, souvisícího patrně se známým nám míněním Nebeského o básnickém tvoření, methoda srovnávací; u Nebeského není bez jistých motivů se strany jeho přírodovědeckých studií. Tak aspoň soudíme z „Několika slov o literární historii", provádějících přímo paralelu mezi naukami přírodními a literární historií a ze zajímavých slov v Čas. Musejním.[65])

Literárně-historické studie Nebeského braly se dvojím směrem jako celý život český: směrem k minulosti a budoucnosti. Jednak totiž zahloubával se Nebeský do české minulosti, urovnával cesty k ní, rozsvěcoval světla v temných jejích síních, pod nimiž bylo lze spatřiti život literárních památek nejen v živých stycích s ostatním žitím národa, nýbrž i spojitost jejich s literaturami a žitím národů sousedních.

Práce tohoto druhu zakládal Nebeský nejčastěji na Výbor z české literatury (díl I.), tehdy vydaný, a na bibliografickou historii *Dobrovského* i *Jungmannovu,* jež zároveň doplňoval.

Avšak nejen k minulosti, nýbrž také do budoucnosti hleděl bystrý duch Nebeského. Již básně jeho měly tento směr; jsouce namnoze nesrozumitelny současníkům, došly uznání a ocenění za našich dnů, byly prvními vlaštovkami jara české poesie, Májistů z let padesátých a šedesátých. A týž úkol měly Nebeského studie a překlady vynikajících děl cizích literatur. Měly literatuře české podati vzory k dalšímu tvoření, měly ji povznésti, rozšířiti český obzor, zušlechtiti její vkus, vésti ji za sebou ke slavné budoucnosti. Nebeský bral se touto cestou s plným uvědoměním cíle i prostředků a nezmenšuje jeho zásluhy, že i tu řídil se vzorem Herdera a romantiků.

Písně br. Augusty. Několik slov o filosofii. Tristram. Alexandreis. Legendy. Mastičkář. Literatura lidu.

Kreslili jsme posud historickou methodu Nebeského sice na základě vlastních jeho slov, avšak bez zřetele k praxi, t. j. ke skutečným jeho obrazům literárně-historickým. Ježto však theorie Nebeského, jako každá theorie, teprve tímto způsobem se doceluje,

[65]) 1848, II., str. 67—68.

dostává maso a krev, oživuje před námi, jest nám nyní poohlédnouti se po praktické činnosti jeho v tomto směru, vybrati výsledky, jichž se tu dodělal, a srovnati je s prací doby předešlé. Tím nejen způsob práce Nebeského znamenitě se objasní, ale poznáme také myšlénkový obsah jeho studií a tím zároveň i místo, jakéž zajímá Nebeský v dějinách české literární historie.

Co do času prvními jsou dvě studie, tvořící patrně přechod od posavadního literárního tvoření Nebeského k odborným pracím historickym. Tendencí a namnoze i obsahem patří ještě patrně k dopisům z Vídně, avšak neméně hlásí se již také v nový obor jeho badání.

Míníme totiž Nebeského článek Písně bratra Jana Augusty, kteréž dělal ve vězení.[66] Byla to první práce jeho pro Musejník, práce zajímavá ne tak obsahem nebo formou jako spíše motivem, jejž Nebeský sám zřejmě naznačil ve svých dopisech z Vídně. Ukazuje tu totiž k veliké kulturní a národní ceně této památky, tak krásně svědčící o české povaze a připomíná, že dávno již zasloužila si proto obšírnějšího pojednání.

Nedostatku tu zmíněnému umínil si Nebeský sám odpomoci a tím zároveň otevřel zajímavý pohled v motivy, jež vedly jej na jinou dráhu literárního působení. Článek nedlouhý obsahuje dvě části: život Jana Augusty podle biografie Blahoslavovy a rozbor jeho písní složených v žaláři a zachovaných v rukopise vídenské dvorní knihovny. Objektivní, spravedlivý historik mluví v celém pojednání, vrcholícím v soudě na str. 604: „Z celého vysvítá, že lyrický živel daleko převýšen jest vypravujícím, ponaučením a mravním, a že více dogmatiky a církevní historie v těchto písních jest, než básnického obsahu, jako vůbec více šlechetným, ukončeným, mírným, Bohu oddaným, zbožným duchem vynikají. než bohatostí a skvělostí myšlének, horujícím citem a dokonalostí formy v smyslu širším a užším.“ Lépe podnes nebyla charakterisována zbožná poesie nejen Augustova, ale všeho husitismu českého.

Obracel-li Nebeský v článku tomto svůj zřetel k minulosti, aby odtud vybíral zlatá svědectví národního charakteru, má článek druhý směr docela opačný, čelí v budoucnost. Míníme totiž Několik slov o filosofii, pronesených v Musejníku roku 1846 na str. 231—248.

Tento článek Nebeského musíme zařaditi v rámec snah Mladé Čechie a v něm jej posuzovati.

Jest až dosti známo a výše také vzpomenuto, čím mladému Německu byla filosofie, zvláště Hegelova, nejen v různých oborech vědeckých a v poesii, nýbrž i v životě. V literatuře české naproti tomu v té době sotva bylo lze nalézti jméno její a měla mnohem více nepřátel než pěstitelů. Čteme o tom zajímavý článek v Kvě-

[66]) Č. Mus. 1845. IV. 595—604.

tech Nov. r. 1843 (str. 10 sl.) a v Musejníku 1844. str. 236. K poslední rozpravě (od J. Fidermuce) navazuje Nebeský svou studii. Líbí se mu, že spisovatel hlásá potřebu filosofie také u nás, a podpírá proto jeho důvody podstatou filosofie i stavem jejím v přítomnosti.

Filosofie jest nerozlučnou částí lidského ducha, jest tak stará jako lidstvo samo; filosofie patří k nejpotřebnějším vědám, má velké zásluhy o člověčenstvo — toť hlavní opory jeho obšírné argumentace. Jmenovitě poslední důvod mnoho zajímá Nebeského: „Zásluhy filosofie jen ten uzná, kdo oceniti chce a umí velké dary národu a lidstva: vědomí sama sebe, pravdu, právo, mužnou samostatnost a světlo ducha. A to pravá filosofie vždy hájila, a když časem to nečinila, stalo se to tím, že duch zmalátnělý povolil jiným živlům a sloužil, kde vládnouti měl . . . To však brzo přirozený pud zdravého rozumu, v neporušenosti své neklamný mravní cit čijí a tomu se protiví. Jest-li ale v národu i myšlénka sama se prodá, jest konec všemu.“

K témuž účelu probírá Nebeský dále také různé fase filosofie, zvláště moderní (Hegla, Fichte, Schellinga). Stav ten není ovšem nikterak skvělý, ale na druhé straně nehodí se také za důkaz, že bychom my Slované již nyní zdědili velikého ducha té vědy, jak se zdá mnohým našincům:

„S radostnou nadějí jsme pevně přesvědčeni o velkém a zvláštním povolání světodějinném Slovanů; jsme přesvědčeni o velkém nadání filosofickém našeho kmene (Leibnitz, Fichte, Kant, Hegel pocházeli z germanisovaného Slovanstva), ale posud nemůžeme říci, že bychom to dědictví již byli nastoupili, spíše musíme přiznati se, že náš národ slovanský (neboť jen v jeho celistvosti ducha od něho něco velkého očekávati lze) ještě docela jinak duchem proniknut býti musí se shora až dolů a že mnohý kus práce bude muset podstoupiti, než se prodere k samostatné filosofii.“

U nás Čechů jest to ještě horší.

„Jsme národ, jemužto veřejnými poměry všechen vyšší život odňat jest, který alespoň z těchto pokladů největších člověčenstva jen tolik má, co si mimořádně ne bez obtíží a osočení vydobyl myslí obětivou. Však i v stavu tomto řada vzdělanců samostatných a nepodlehlých ani v návalu ani svodu rozličném, neztratila důvěry v sílu a kořen národu a ve spravedlivost osudu, a zponenáhla se zmocnila zase opozdilé vzdělanosti a kleslého života společenského.

Tato všestranná snaha i po nejvyšším jest nám rukojmě pro budoucnost; národ náš chce doplniti a zaceliti mezery povstalé smutnými osudy zašlých století,

chce vyváznouti z rozervanosti, podřízenosti a tísní, on cítí potřebu býti organismem celistvým, nejsa více spokojen se životem v nízkém okresu, snaží se proklestiti sobě dráhu ke všem oborům ducha a života. Toto plné a hrdé vědomí svého oprávnění a povolání k tomu musí více a více v něm se šířiti a síliti, neboť i lidu, na který nyní takořka nejvíce odkázáni jsme, by nebylo zpomoženo bez národního života ve třídách a okresích vyšších: jen tenkrát očekávati můžeme světlo, posilu, čest a moc, když síla vědy, pravá vzdělanost a umění ve vyšších těchto třídách v tom samém národním duchu se vyvinula. Jen z plnosti a celistvosti může řádný a podstatný národ povstati, všecka polovičnost a rozkouskovanost vede k zmaru. Protož musí naše snaha celý obor života vyššího zajmouti, abychom zvěděli, zda-li z nás bude něco celistvého čili nic; musíme se připravovati, abychom v čas svůj, až usilování naše se uskuteční, v stavu byli všecky okresy vyplniti."

Že i filosofie bude pak v této řadě, nepochybuje Nebeský. Ale dříve zdá se mu býti potřebí, vyplniti citelnější mezery. Takovou jest především vzdělanost lidu a související s tím národní školy. V lidu máme své kořeny, svou sílu, svůj základ, jej především musíme chrániti v národnosti, vzbuditi a povznésti; on má býti naše první a hlavní péče, aby cizotou rozežrán a mařen nebyl, jelikož z něho rosteme . . .

Sotva potřebujeme připomínati, jak významno je, že Nebeský počíná své historické studie charakteristikou dějin filosofie. Byla asi výbornou průpravou k novým pracím a místy charakterisuje dobře Nebeského a jeho poměr k panslavismu Kollárovu.

V Květech z téhož roku (str. 128) máme zachováno zajímavé svědectví o dojmu, jakýž Nebeského slova způsobila. Referent K. Štorch shledává v nich mnohou dobrou myšlénku, ale „příliš zběžným perem a nejistým směrem" nastíněnu a lituje, „že Nebeský všecko najednou odbýti chce". Vidíme v těchto slovech spíše lichotný soud o Nebeském a potvrzení, že článek tento psán spíše rhetorickým slohem vídenských listů jeho.

Týmž rokem počíná také nepřetržitá činnost Nebeského na zanedbaném poli české literární historie. Vyniká rozmanitostí, láskou k věci, vřelostí, ozdobnou formou a bohatstvím, methodou i věcným obsahem skoro nade vše, čím do té doby mohla se vykázati naše literatura v tom oboru a staví Nebeského mezi prvé a také mezi nejlepší pracovníky v české literární historii.

Ale na jeden nedostatek musíme přece již předem upozorniti: mezi hojnými paralelami z cizích literatur, jež citovány k objasnění

různých našich památek, téměř nikdy nenalézáme odkazu k literaturám slovanským, v tom ohledu tak důležitým, jak ukázaly na př. jen u nás studie Gebauerovy, Polívkovy a j., jinde Vesselovskij, Jagić a m. j.

Jinak však zírá Nebeský, jako každý pravý historik, ve všech svých monografiích široko daleko za svůj předmět, jinými slovy: kreslí každý literární zjev na rozsáhlém pozadí, se stálým zřetelem k ostatním historickým jevům národním. Výsledkem toho jest, že ačkoli napsal jen několik monografií ze staré literatury české, můžeme z nich přece abstrahovati celistvý jeho názor na starou naši literaturu. Názor ten jest velmi zajímavý. Nejcennější památky v celé staré literatuře naší jsou Nebeskému jako vší jeho době oba rukopisy, Kralodvorský a Zelenohorský. Ony jsou mu památkami neocenitelnými ducha národního a ušlechtilosti podivu hodné a to památkami posledními. Pak byly již všecky hráze prolomeny a cizí živel básnictví a názorů se valem dral do našeho života i literatury.

My byli oderváni takořka od velkého tělesa slovanského, a naše politické a církevní poměry a svazky dostaly svah více západní. Vlna proudu duševního, západní Evropou hýbající, musela i nás se dotknouti, nové živly se k nám dostaly, které velký převrat v celém našem životě učinily. Staré národní formy básnictví se rozpadaly, národní obsah jeho, z oboru vzdělanosti a vyššího života vytlačen, dostal se mezi lid, který tužší a stálejší jsa než měnivé vyšší třídy, mnoho starého věrně zachoval a kojil, ano i pohanstvo pradávné až podnes lze stopovati. Prostředníci hlavní toho ducha pro nás byli Němci, kteří jej přijali od národů románských. Mnoho arci naši předkové čerpali z pramenů původních pobytím jednotlivců v zemích románských, jak toho náš jazyk sám některé známky na sobě nese, mnoho také sami přispěli k utváření aneb spíše k nepřetvoře toho ducha, davše jemu barvu zvláštní dle své osobnosti národní, jak to čilá a činná mysl česká požadovala. Předce ale celé pásmo našich skladeb básnických od té doby jest výrostek ducha onoho všeobecného západní Evropy, a krásná původní síla básnická se více nezjevila, ačkoliv se naše památky dost dobře po boku stavěti mohou podobným Němců a Francouzů.

Všecky tři proudy literární, výše zmíněné, národně slovanský, západní a lidový, charakterisovány také podrobné monografiemi Nebeského:

Prvý studiemi o Kralodvorském rukopise (v Čas. Mus. 1852—53), druhý studiemi o Tristramu (a Tandariáši), Alexandreidě, o Zlomcích básní dějepravných, Sváru duše s tělem a Ježíšově mládí, o Mastičkáři, třetí studiemi o Literatuře lidu (1847) a písni Osiřelé dítě (1848).

V pořadí časovém na prvním místě stojí studie o Tristramovi, velkém reku, připravovaná již r. 1844. Methodicky charakterisuje dobře zásady výše uvedené i široký rozhled Nebeského. Tristram

souvisí se středověkým rytířstvím. Proto obšírně probráno, jak rytířství to vyrostlo z románské půdy, oplodněné živly antickými a křesťanskými. Duch změnil se v obsahu i směru a s ním vnitřní i vnější svět: brány dělící posud cizí národy se otevřely, zvláště za výprav křižáckých. Hrdinství dostalo nový směr, ozářeno posvátným leskem náboženským, ženy ctěny zvláštním způsobem, dvory knížecí staly se sídly moci a vzdělanosti. Nová, podivná poesie musila vykvésti z této půdy, poesie rytířská. Nebeský charakterisuje její ráz a rozvoj v cizině, její příchod do Čech a působení na český život a literaturu. Na širokém tomto pozadí kulturním kreslen pak okres pověstí bretoňských s králem Artušem a jeho soustolovníky. Tristram patří do jejich kruhu. Nebeský jde pak po stopách této pověsti v starou poesii bardskou, francouzskou, anglickou, charakterisuje francouzské vzdělání XII. stol., vzorné pro skladatele evropské, probírá skladby německé, po nichž pověst přešla k nám, stanoví poměr české památky k jejím vzorům a oceňuje ji po stránce aesthetické, literární a kulturní tak případně, že dnes sotva možno učiniti lépe.

Nejvýznačnější a také nejlepší prací Nebeského v tomto oboru jest však studie o Alexandreidě. Patří posud k nejlepšímu, co v této příčině má naše literatura, a to obsahem i formou. Všecko jeho nadšení pro klassického, zvláště hellenského genia a jeho výtvory, hluboké porozumění velikým ideám křesťanstva, vzácné pochopení historického významu Alexandra Velikého, podivné jeho přetvořování ve středověku na reka pohádkového, to vše zrcadlí se jasně již v krásné předmluvě, vynikající nad to i skvělým slohem.

Nejen odborník, ale také vzdělaný neodborník zajisté s chutí přečte si tuto kapitolu plnou duchaplných myšlének, v literární historii naší dotud neslýchaných, oděných formou vskutku uměleckou.

Podav stručnou charakteristiku známých okresů středověké básnické literatury kreslí Nebeský slovem výmluvným ducha a vliv onoho skvělého světa, jemuž osobnost Alexandrova náleží, světa klassického. Nejen nadšený obdiv Nebeského pro ducha antického vyčítáme z jeho vřelých slov, ale také zárodky a motivy těch snah, jež jej vedly k obnovení klassických studií v české literatuře ve formě ovšem jiné, než jak do té doby pěstovány.[67])

---

[67]) „Ve velké směsici živlů rozmanitých, kteréž svět podmaňující idea názoru křesťanského sloučila, činí živel antický velikou část, a jeho sílu a moc v tom viděti lze, že se vydral zase z velkého kvašení myšlének a náhledu středověkého, že v ryzosti a původnosti své poznán, v zachovalých úkazech svých se znovu stal na konci XIV. stol. zárodkem nové vzdělanosti, nového umění a nové vědy, stal se vzkřísitelem ušlechtilého života. Širokým pásmem se táhne dogmaty jeho vliv, ač i na čas zde a onde zanikl, zase se prodral, a duševním životem národů zrůstá, tak že na vrcholku nejslavnějším literatury a umění národ i jím nejvíce proniknut a nejhorlivěji proň roznícen bývá. Protož se zachoval u Vlachů vždy jakýsi lepší

Jako jinde, proniká Nebeský i zde ke zdroji všech básní o Alexandrovi, k přečetným pověstem, jež dělí ve dvě větve:

Perskou se vzděláním arabským, arménským, tureckým a perským, zvláště Nisamiho, jež charakterisováno jako „příjemná a líbezná pohádka, plná skvělých květů a pestrých hříček vtipu, z jejíhožto báchorkovitého obalu zde a onde skutečný děj prosvítá".

Druhá větev zrodila se v Egyptě, v zemi, kde vyvolené Alexandrovo město leželo, kde jeho nádherný hrob se skvěl. A jako vůbec Alexandrie, kde se na velkém tržišti tří dílů světa také jich myšlénky vyměňovaly, jest spolurodištěm ducha novějšího a mostem do Evropy: tak i pověsti o Alexandrovi po tomto mostě přešly do Byzancie a Říma a po velkých těchto drahách vešly v duševní výtvory ostatních národů evropských. Nebeský stopuje báj egyptskou až k Pseudokallisthenovi, jejž dobře charakterisuje. Probrav pak odnože Pseudokallisthena v literatuře latinské, španělské, německé, francouzské, anglické, celtické a novořecké, rozbírá a charakterisuje báseň *Waltera Castillionského* i její přepracování norvéžské, islandské. nizozemské, německé. Z Němec se skladbou Ulricha z Eschenbachu dostala se k nám známost o Alexandrovi a snad i báseň Walterova, podle níž sepsána i česká Alexandreida za krále Václava II. Český skladatel uměl lépe latinsky než Ulrich, jehož, jestli jej znal, nepoužil. „Jest to samostatná práce ducha umělejšího a ušlechtilejšího, verš jest uhlazený, pravidelný a krásný, sloh jasný, plynný. řeč ušlechtilá a bohatá na krásné staré formy, ačkoliv v ní již zde onde propukuje živel cizí, novou dobou, ano i látkou básnickou z ciziny přišlou vnesený."

Uveřejňuje zlomek Alexandreidy a některých legend v Musejníku (1847, I., 310), poznamenal Šafařík:

„Avšak ocenění jich, vyšetření původu a udání poměru jejich k podobným plodům cizích literatur zůstaveno budiž důmyslu a pilnosti ctihodného původce článku o básních dějepravných v sv. I. t. r, kterýž při delším setrvání v pracech tak chvalně začatých nepochybně nové žádoucí světlo na celý ten předmět vyleje."

Sotva potřebí připomínati, že Nebeský, jenž tu míněn, takovou naději skvěle splnil. Dodnes zůstala jeho rozprava v celku vzornou a také v jednotlivostech, na př. v nazírání jeho na význam Alexandra, v aesthetickém ocenění různých pověstí, ve stanovení věku českého sepsání a v úsudku o jeho ceně i poměru k Ulrichovi z Eschenbachu i pozdější horlivé badání málo změnilo.

V týž široký rámec vkládá Nebeský také své obrazy duchovního básnictví českého. Tak mluvě o Zlomcích dějepravných

---

vkus a duch vědy i umění ušlechtilejší, a proto oni se stali vůdci všech národů středověkých na drahách životních, že u nich onen velkolepý duch nikdy docela neutuchl."

básní (v Č. Mus. 1847. I. 11—22), ukazuje, jak velké změny a převraty v celém národním životě pohanském nový překonavý duch musil způsobiti, jak starý názor světa jím byl zrušen, jak jeho zbořeniny ještě posud v pověrách, zvycích a pořekadlech lidu lze pozorovati. Dále charakterisuje nenáhlý vzrůst křesťanské literatury od prostých překladů až k samostatnému tvoření, její boj s literaturou světskou, zjalovění poesie v didaktiku, allegorii, mystiku a t. d.

Svědčí-li takové rozhledy o širokém obzoru Nebeského po cizích literaturách, ukazují opět podrobnosti bedlivé studium samých památek zvláště českých, jež srovnává s německými i latinskými, a bystrý soud literární i historický.

Nejedna domněnka Nebeského má své místo v naší literární historii, ač již skoro půlstoletí nad nimi přešlo. Tak na př. jeho hypothesa, že legendy o apoštolích jsou „odryvkem z veršovaného vypravování dějin světa", soud o básnické škole kvetoucí kolem roku 1300 a ovšem i jeho ocenění aesthetickoliterární zůstaly podnes neotřeseny, ač spisovatel se netají, že více si libuje v Oidipovi než v Řehoři Hartmanna von der Aue. Patrno, na jak objektivní stanovisko snažil se vždy postaviti, stanovisko, jež theoreticky formuloval často, na př. v Musejníku 1858. II. [68])

Týž obdiv pro ducha klassického a táž objektivnost pro názor středověkého křesťanství proráží také v jeho studii o Sporu duše s tělem [69]) a zvláště v pěkném úvodě k rozpravě té.

Nejen že po takovýchto duchaplných rozborech jasní se nám šero halící popisované památky, jejich vznik, ráz, oblibu, rozšíření, ale v nádherném rámci tom vypadají ty často nechutné výplody středověku také samy lépe, sympatičtěji i pro moderního čtenáře. Zásady, stavěti svou kritikou mosty mezi literárními díly a čtenářstvem, držel se patrně Nebeský také v literární historii a tím znamenitě přiblížil náš starověk době nové. Avšak i ryze vědecké výsledky vykazuje spolu s rozborem Ježíšova mládí (t. 1847. 596 sl.) tato rozprava v hojných analogiích z literatury domácí i cizí a zvláště v úhrnném soudu, majícím podnes svou plnou váhu.[70])

Posud mluvili jsme pouze o epice. Studie Nebeského sem spadající ukazují rozsáhlý jeho obzor i vzácné porozumění.

Mastičkář (Čas. Mus. 1847. I. 325—341. a Naučný Slovník kol. 1866) svědčí o těchže vlastnostech ve směru poněkud jiném,

---

[68]) „I sebe všestrannější literární historik a sebe soustavnější aesthetik má vždy přece jen měřítko svého věku, a to tím více, čím doba, v kteréž žije, samostatností, ráznosti a plodností vyniká . . . Stanoviště náboženské, rozdílný názor světa i jiný směr aesthetický rozhodují tu obyčejně při oceňování. Literární kritika však nesmí se tímto přes míru říditi. Kdo se této zásady nepřidržuje, pronese přísné, avšak nespravedlivé úsudky."

[69]) V Čas. Mus. 1847. I. 584—595.

[70]) Totéž platí také o posudku Barlaama a Josafata v Časop. Mus. 1847. I. 596—7.

v dramatu, ve smyslu ovšem středověkém. Způsob, jakým Nebeský charakterisuje toto drama, jeho zárodky, vznik, vývoj, poměr k dramatu antickému i prostonárodní literatuře, jeho cenu skrovnou proti dramatu antickému i modernímu, jeho přechod v literatury národní a proměnu rázu duchovního ve světský, není podnes bez zajímavosti a ceny vědecké, ač důkladné studie novější na př. J. Truhlářovy leckde opravily a prohloubily názory Nebeského.

V českém písemnictví zná Nebeský ovšem jen tři památky sem spadající a z nich charakterisuje obšírně pouze Mastičkáře, umísťuje jej správně ve XIV. stol., podává význačný obsah, vyslovuje nesprávné domnění, že byl vzorem německým skladbám, za to dobře rozpoznává formální nedbalost a správně oceňuje obsah.

Další článek Nebeského (v Č. Mus. 1847. II. 337—368) věnován jest Literatuře lidu. Nebeský rozumí tím kratochvilné a podivné historie a kroniky, rozličná proroctví apokryfická, snáře, doktorství neomylná a t. d., tedy totéž, čemu Němci říkají Volksbücher. Vypravuje, kde se uschovávají, popisuje jejich prostou formu, špatný papír, starodávný tisk, konservativní abecedu, obrázky, vazbu, ukazuje na vážnost, jaké se u lidu těší, charakterisuje rozdíl od písní, báchorek, přísloví a podobných plodů tradicí pěstovaných a chovaných, poukazuje na hluboký často význam této pestré literatury, na její stáří a rozmanitý původ, vysvětluje dnešní mizení její i příčiny toho a její důležitost pro literární historii. Literárnímu historikovi nastává povinnost všímati si této literatury tím bedlivěji, čím více mizí. Ale nejen proto, také pro svou cenu zvláště kulturní, pro svůj starodávný původ a podivný život i ráz zasluhují toho:

„Populárnost arci není vždy znamením výtečnosti; ale plod, který svou zkoušku na tolikerých srdcích a mysli nejrozmanitějších národů a věků odbyl, jako mnohý spisek tento, musí do sebe něco míti docela obzvláštního... Co tak všeobecnou a trvanlivou vládu nad myslí lidskou mělo, nemůže býti docela chatrné a jalové. V nepatrné hrudě se musí ukrývat zlato a zvláštní kouzlo v něm spočívat. A kdyby jen tu zásluhu měly, že tolik duší v nich se těšilo, zasluhovaly by naší pozornosti.“

Již z uvedeného patrno, kam Nebeský svou rozpravou mířil: k povzbuzení pozornosti vzdělaného obecenstva k této důležité a zajímavé větvi literatury. Že při tom dávné sympatie jeho k lidu každou chvíli probleskují, rozumí se samo sebou u tak výborného znalce tohoto jádra národu, jakým Nebeský byl. Že však také nepřeceňoval význam lidu a zvláště jeho poesie, jak to v době jeho bylo obyčejem, svědčí zajímavá jeho slova o významu národních písní.

Na známé knížce O sedmi mudrcích podává Nebeský zároveň příklad a doklad ke svým úvahám.

Celý článek označen číslem I. Měl tudíž Nebeský v úmyslu pokračovati v těchto studiích, ale nedošlo k tomu, leda bychom

považovali za pokračování pěkný rozbor písně Osiřelo dítě (v Čas. Mus. 1848. II. 67—83). Poznámka uvedená tamtéž mohla by pak býti vysvětlením, proč Nebeský slibu svému nedostál: byl překvapen bouřemi r. 1848, které žádaly jiných směrů, jiných slov.

Studie tato, dosti zvláštní mezi ostatními pracemi Nebeského této doby, jest z mnohé stránky vysoce zajímava, ač je spíše mosaikou myšlének než jednotným celkem. Především jest to její methoda, skrz na skrz přírodovědecká, založená na známé zásadě, že různé zjevy přírodní dají se svésti na jediný zárodkový pratvar. Takový pratvar snaží se Nebeský i zde konstruovati a sleduje jeho vývoj v různých poměrech lidové poesie. Podruhé dotýkaje se rozměru písně Osiřelo dítě, zmiňuje se Nebeský také o úmyslu napsati obšírnější studii o metrice, k níž nedošlo. Posléze charakteristický jest v této studii pro Nebeského poměr jeho historické methody ku psychologii vůbec a ke Görresovi, Eschenmeyerovi, Ennemoserovi, Schubertovi,[71]) Justinu Kernerovi a jiným „badatelům o noční stránce přírodních věd" (Nachtseite der Naturwissenschaften). Nebeský má úkaz tento za důležitý a zajímavý:

„Spisovatelé tito tu zásluhu mají do sebe, že poukázali na tajemné stránky přírody a bytosti lidské a mnohé hlubiny odkryli, kterým se holý a sprostý rationalismus buď vyhýbá aneb které ve své obmezené samolibosti upírá, kterých se ale outleji a šlechetněji organisovaná duše nikterak neodřekne a také odříci nemůže. Kdo úplně zná celý okres názoru mužů těchto, neupře, že při tolikerém bludu přece jimi nám mnohý průhled v říši nadpozemskou, ideální, s kterouž mocnými a tajnými svazky spojeno jest člověčenstvo, otevřen jest."

Mysticismus a symbolismus, který jsme poznali již v poesii Nebeského, zvláště v ‚Protichůdcích', jeví se nám po těchto slovech v jasnějším světle, ukazuje patrně na vlivy německé školy novoromantické.

Rok 1848 a 1849: Nebeský co politik, žurnalista, poslanec a historik. Docentura.

Klidným a celkem šťastným tokem plynul život Nebeského v Praze v útulném domě Neuberském. Mezi starými, zaprášenými folianty bohaté knihovny Neuberské, v nichž snažil se vzbuditi dávný život, bylo jeho samotářskému, hloubavému duchu opět volno, vážná, horlivá práce vědecká vrátila mu důvěru ve vlastní síly a v budoucnost, práce potkávající se s obecným uznáním a pochvalou (na př. Šafaříkovou) uvedla opět harmonii v jeho nitro a jen na této harmonii zakládá se každé blaho člověka.

---

[71]) Již v dopise Krouskému z počátku let čtyřicátých čteme, že četl Nebeský anebo aspoň se pídil po Schubertově Geschichte der Seele.

Jiný klid uhostil se tehdy ve veřejném životě nejen českém a rakouském, ale vůbec evropském. Klid ten byl dusný jako před bouří, kteréž blízkost věštil leckterý úkaz zvláště za hranicemi rakouskými.

Avšak nejen tam, také u nás divné věci se dály, ovšem jen potají. Vzdor vší censuře a přísným zákazům úřadů čteny svobodomyslné listy německé (Augsburger Zeitung, Gränzbote)[72]) mezi probudilejším měšťanstvem pražským, rozšiřovány revoluční brožurky,[73]) ba i na velmocného Metternicha odvážil se smělý vtip ostrou parodií Otčenáše,[74]) dobře charakterisující obecnou náladu, svrchovatě nespokojenou.

Vyciťujeme z těchto příznaků, jak hrozný byl všechen ten Metternichův despotismus, jak budil všude nespokojenost, kterak tato živená jednak nadějí na svobodu, jednak všeobecnou děsnou bídou hmotnou kvapem rostla jako ohromné mračno. Jen jediné otřesení atmosféry, a divé elementy skryté v něm musely se rozbouřiti. Zkušení politikové čekali takové otřesení z největší sopky evropské, z Paříže, kde vládl stařec Louis Filipp, předpovídajíce, že po jeho smrti propukne mocná bouře. Avšak nastala dříve. Již 24. února 1848 zaburácel hromový hlas revoluce po ulicích pařížských a odtud s báječnou rychlostí nesl se po Evropě. Jako hrom odráží se v horách od balvanu k balvanu, tak hřměla ozvěna velké bouře pařížské od města k městu v divém, památném roce 1848.

V Rakousku nejdříve zadunělo to v Praze. Přistoupilť tu ke zmíněným bídným poměrům evropským starý boj mezi národnostmi, novému hnutí vyšel tu s otevřenou náručí vstříc „český živel, utužený, organisovaný a soustředěný v dávné opposici proti staré vládě, která mu to odepřela, čeho mohl požadovati právem nejsvětějším a čeho ona jiným národům přece dopřála“, národnost. A tento český živel politický obrat nejen urychlil, ale také záhy jej uvedl na jiné cesty, než jakými se bral v cizině, zvláště v Německu.

Jediným slovem můžeme charakterisovati rozdíl, podmíněný na obou stranách celou minulostí i stávajícími poměry: heslem Německa byla svoboda, heslem Čechů a Slovanů vůbec svoboda a národnost. Tyto dvě veliké ideje prosvítají všemi událostmi pražskými té doby, vrcholícími v památném Slovanském sjezdu, jimi nadšeni i vedeni byli všickni vynikající mužové čeští, z nich vyprýštily také všecky ty hořkosti, stupňované časem až v záští, jež po krátkém příměří přerušily všecky styky mezi národem německým a českým, ony také charakterisují známých patnácte článků petice svatováclavské, jíž české hnutí poprvé se ozvalo.

---

[72]) Ženské Listy 1880, 51.
[73]) Österreich hüte dich vor dem Jahre 1848; Arnoldův pamflet na jesovity.
[74]) V pozůstalosti J. Krouského německý originál.

Bylo tu mezi předními požadavky, aby v království českém jak ve školách tak v úřadech řeč česká navrácena byla ve stejnou platnost s řečí německou, aby země koruny české, Čechy, Morava a Slezsko, měly společný sněm, volený ze šlechty i lidu, aby nastala svoboda náboženství, přestala robota atd.

A tento zájem národní vyznačuje celý proud událostí, vždy více mohutnějící, zvláště od té doby, kdy proti frankfurtskému sněmu vyvstala skvělá myšlénka Slovanského sjezdu v Praze, na němž Slované rakouští spojili se na obranu svých práv a zájmů proti přehmatům německým a maďarským.

Památné toto hnutí národní strhlo ovšem také Nebeského v překotný svůj proud. Muselo jej strhnouti. Bylť duch jeho kojen od samého počátku týmiž sny a tužbami, jeho poesie halila tytéž snahy, myšlénky a city, jež připravovaly rok osmačtyřicátý. Studie a život ve Vídni, pobyt v domě Neuberském, přátelství s Palackým, Havlíčkem, Vocelem a j. působilo v témž směru a určilo zároveň směr jeho snah v celém tom hnutí, směr charakterisovaný dosti jmény *Neuberka, Palackého* a *Havlíčka.*

Při všech důležitějších událostech, kde tito mužové byli, vyjímaje prvou schůzi svatováclavskou, na všech skoro listinách, kde jména jich stála, nacházíme také Nebeského po jich boku: s nimi účastnil se prací a jednání národního výboru, s nimi připravoval Slovanský sjezd a zasedal v jeho schůzích jako náhradník písaře ve III. sboru česko-moravsko-slezsko-slovenském, s nimi účastnil se také památného sněmu vídensko-kroměřížského, sedaje tu na pravici (č. 33) po boku Neuberka (č. 32) a Palackého (č. 31).[75])

Avšak nejen jeho politické činy, také všechno jeho publicistické a historické působení, slovem vše, co v době té psal, proniknuto jest názory těchto mužů. Vyčítáme to již z jeho soukromých listů Krouskému. Vedle prostých referátů o pražských událostech nacházíme v nich plno projevů vlastního nadšení, sympatií, povzbuzení, agitace, vše ve smyslu výše zmíněném. Tak píše 12. března: „Prahu nelze poznati co do smýšlení. Samá nadšenost, horlivost, odhodlanost. V úterý dne 14. března sejdou se literáti, čeští i němečtí, a připojí k adresse zvláštní přípis. Budou žádat za svobodu tisku. Též knihkupci se připojí. Dnes v neděli sešli se oficíři městské gardy, aby zřídili velkou městskou gardu. Každý měšťan se musí zapsat. O ručnice prozatím žádají u generálního komanda. Hrabě Thun František též zvolen za výbora, přišel tam a řekl, že to nepřijímá a že to vůbec neuznává za věc pořádnou atd. Řeklo se mu ale, aby tedy šel, že se musí tady rokovat. Popadl klobouk a utekl . . .

Venkovská města též snad nezůstanou pozadu a snad i vesnice! Studentstvo také se organisuje. Professor Petřina, jak slyším, chce

---

[75]) Národní Noviny 1849. č. 22.

v akad. senátě mluviti a vyzvati k petici. Řekni p. Vinařickému, co literáti zamýšlejí. Má se každý podepsat. Šafařík, Palacký to bez pochyby učiní. Půjdou také k Pešinovi, Jirsíkovi a k duchovenstvu literárnímu. Očekávají, že i venkovští svá jména zašlou. Snad též pan Vinařický podpíše. Zděl mu to hned. Schůze byla z Vídně dovolena. Stadion napsal do Vídně referát o schůzce, dosti prý liberálně a dobře. Panoval největší pokoj a pořádek. Ale vojsko a děla byla připravena, arci docela zbytečně. Slyším, že ve Vídni také něco takového bude. Slované to tam prý řídí . . .“

A opět 14. března: „Dnes se to v Praze všecko ozbrojí, měšťanstvo, šlechta, študenti, umělci, literáti atd., aby se všem nepokojům a krveprolití hráz postavila. Petice hotova, dnes na 10 místech se to bude podpisovat, na rozích to oznámeno jako i v novinách. Měšťanosta (Müller) složil hodnost apelačního rady a je pouze purkmistrem. Chlapík dělal dříve machinace, ale na zprávy z Vídně obrátil. Stadion slíbil, že vše učiní, aby se petice povolila. Doufám, že se v celku povolí, že nic neodepřou. Šlechta na sněmě vše to samé žádat bude. Je již rozepsán. Aby se jen venku zachoval pořádek. Teď začíná nám nová historie!“

A o něco později: „Zarazil se slovanský klub „Lípa slovanská“. Všude se zřídí filiálky. Poraďte všude Němcům časopis: „Freund des Volkes“ od Hirkla. Má českou tendenci. Musíme jej hodně rozšířit . . . Proti Židům je bouření. Včera (v pondělí) byly šarvatky, v tandlmarku a v židovském městě tloukli okna atd. Dnes ráno o 6. hodině začala luza zas okna a budky tlouci, pak na ni vytrhlo studentstvo a vojsko a rozplašilo ji. Včera byl jeden buřič probodnut.“

Velké naděje skládány také do příštího sněmu českého, o němž hojně mluveno jak na straně české tak vládní. 11. dubna přinesla druhá deputace o jeho zřízení a svolání určitější zprávy a již před tím vydala sama šlechta o něm prohlášení. V dopise Krouského k Nebeskému ze dne 6. dubna máme významné svědectví, jaké nadšení tyto zprávy budily na uvědomělém venkově českém. Vrcholem národních snah, jež dodaly zvláštního rázu a směru české revoluci v roce 1848, byla ideální a velkolepá myšlénka Slovanského sjezdu.

V korrespondenci Nebeského máme o něm zmínku již v listě z 11. dubna: „Dnes bylo volení výboru (národního), který má připravovati na konstituci, pak zjednati spojení s ostatními slovanskými bratry v Rakousku. Jsem též do něho zvolen. Výbor velmi valný, asi sto osob.“ Obšírnější zprávu čteme teprve z počátku (1.) května:

„Nového dost a to důležitého. Na 21. květen je svolán do staroslavné české Prahy sjezd mužů ze všech zemí slovanských a rakouských k poradě o svých záležitostech. Psalo se jen do Vídně, aby Šafařík svůj podpis též na to napsal. I z nerakou-

ských zemí (Slované) mohou přijíti. Jordan pravil, že mu psáno z Poznaňska, že jich odtamtud přijde nejméně 40, snad třeba 80. Z Lužice přijdou dva. Štúr za Slovensko ručí V Záhřebě myšlénka ta již se vkořenila, neboť psalo se již o tom v národních novinách. Havlíček pojede v úterý 2. máje do Krakova, Vídně, Prešpurku, Záhřeba atd., aby pro tu myšlénku verboval. Praha bude tedy slovanský Frankfurt. Byli tu z Frankfurtu Kuranda, Schilling a Wächter, aby slyšeli, co my smýšlíme s Frankfurtem. Nepořídili nic. Předešlou sobotu měl Konstitutioneller Verein (Němci, kteří chtějí do Frankfurtu) schůzi v sále konviktském. Češi ho rozplašili . . . Do Frankfurtu nevolte a zadejte do protokolu protestaci proti všem výlohám z toho pošlým. Jedna strana zuřivá ve Vídni, která by ráda, aby se Rakousko rozpadlo a oni se k Německu dostali, donutila ministerium, aby ty volby rozepsalo. Ať se usnesou ve Frankfurtě na čemkoli, neplatí to, pokud to naše vláda nepřijme; tedy je zbytečno, tam jíti. Ministerium rozkázalo: kdo chce volit, ať volí, kdo ne, nevol. Tedy nevolte. Vláda ve Vídni čeká jen, až bude moci naši politiku rakouskou ve skutek uvésti. Pošlete posly na všecky strany, aby občanstvo nevolilo. Čiňte, co možno. Národní výbor na všecky strany bude poučovat. Leo Thun to obstará po krajských úřadech. Svornost není rozpuštěna a také nebude, až bude zřízena celá národní garda."

Týmže směrem a se stejným nadšením brala se také publicistická činnost Nebeského v Národních Novinách. Jak vysoce si Havlíček těchto příspěvků vážil, svědčí Mělničan 1888, vypravující, že Havlíček omrzelý a bez pomoci chtěl již v červnu 1848 vzdáti se redakce (?), a jen pomoc Nebeského že od úmyslu toho jej zdržela.

Výborný pak Náhled o politice Rakouska (v Národních Novinách 1848 č. 28., 7. května), politické kredo Nebeského, charakterisuje nejen solidnost jeho publicistickou, nýbrž také zmíněnou již shodu s názory Palackého. Dva veliké principy zdají se tu Nebeskému nutnými zdroji a zárukami politického života v Rakousku: svoboda a politická idea. Posud toho nebylo, ohromný tento stát nebyl posud s to uvnitř sebe najíti střed své tíže na velikou škodu nejen svou, ale celé Evropy. Její blaho a mír požadují mocné a velké Rakousko, aby tu imposantně stálo co smírce a držitel rovnováhy mezi dvěma světy, východem a západem . . . Snahy frankfurtského sněmu čelí proti takové politice. Rakousko jen na svou škodu by je mohlo podporovat, ježto by tím zaprodalo svých 18 milionů Slovanů. Tito totiž nemohou věřiti slibům frankfurtským, vzpomínajíce na svou minulost a přítomnost, i byli by hnáni tím k novým bojům o svou národnost, bez níž není žádné svobody, k bojům, jež by musily otřásti mírem celé Evropy. Tento však bude pojištěn, když se západní Slovanstvo spojí s východním Německem, jak to v Rakousku máme, v jeden velký a mocný stát, aby oba živly stejného práva užívajíce, stejným interessem v jeden

státní celek spojeny byly. Jen tím se dají oba živly smířit, jen v tom vidíme rukojemství pro blaho a mír Evropy a zvláště Slovanů i Němců. Pak-li se jednomu z těchto živlů křivda učiní, rozežere se zášť a nepřátelství, a dva ohromní národové se rozstoupnou na dva nepřátelské tábory. Protož by si měli v Rakousku ruce podati bratrsky a láska jich se upevnit požíváním práva stejného. Oba by pak měli jeden na západ, druhý na východ, vedle sebe samostatné státy rodných bratří, oni pak sami by mezi nimi stáli co smírcové a držitelé rovnováhy, každý by poskytoval rukojemství na obě strany. Žádný však nesmí býti podmaněn od druhého, což by jistě bylo se Slovany, kdyby Rakousko se stalo provincií říše německé, která se nyní přičiněním parlamentu frankfurtského vyvinout má . . .

Tato příbuznost názorů přivedla Nebeského také záhy do redakce Národních Novin, již převzal v sobotu 8. čce 1848. Číslo z 9. čce jmenuje jej již „odpovědným prozatímním redaktorem“ a přináší chvatné, stručné ohlášení, že povede ji, „jak dlouho se to s jeho svědomím a zásadami srovnávat bude.“

V úterním čísle (11. čce) čteme o tom obšírnější zprávu. Nebeský doufal, že Havlíček záhy bude propuštěn a že tedy jeho redakce nebude dlouho trvati. „Jinak arci, kdyby p. Havlíček se odebral co deputovaný na říšský sněm, kam, jak až posud známo, na pěti místech zvolen jest, pak ať on sám ustanoví, jak to s redakcí míti chce. Já ji převzal dle svého mínění na ten krátký čas, až se zákonně rozhodne o zmíněném jeho článku“ (v 70. čísle Národních Novin).

Okolnosti, za jakých Nebeský redakci přijal, nebyly vábné. „Soudný člověk každý uzná, že v nynějších okolnostech odpovědná redakce je věc poněkud nesnadná,“ psal o tom svému čtenářstvu. „Žijeme totiž v mimořádném, nepřirozeném stavu, který ani dlouho trvat nemůže, jelikož podstatný odpor v celé věci se nachází, odpor totiž mezi principem a skutkem. Máme totiž dle slova J. M. císaře práva konstituční, ale zákon vojenský stojí nyní nad nimi, a skutečně neužíváme v plné míře ani jednoho. Vojenský zákon se nesrovnává se svobodnou associací a ani s úplnou volností tisku, jelikož požaduje prostředky repressivní, nesrovnávající se se zákonem o tisku. Redaktor tedy se nemůže na zákon svůj stavět, a musí, nechce-li, aby on sám a princip volného tisku zkusil odpor mezi právem vojenským a konstitučním, na čas jen jakousi podivnou šetrností svých výhod co konstituční občan požívat, a to ještě neví, zda-li všemu požadování zadost učinil, jelikož on pražádnou míru nemá pro své počínání. V nynějších okolnostech může se něco považovat za popudlivé. co by jindy tím nebylo . . . Paragraf tu rozhodnouti nemůže. to může jen zdravý, nestranný soud řádných občanů při soudu veřejném, jako vůbec jen soud přísežných dává jistotu pro volný tisk a to jen tam, kde již samostatné a řádné politické smýšlení rozšířeno.“

Ale přes to vše přijal Nebeský obtížný úkol a čestně jej plnil až do konce.

Téměř každé číslo Národních Novin přinášelo pak úvodní článek z péra Nebeského. Jsou většinou vysoce zajímavy jako věrné zrcadlo své doby i jako doklady politických názorů Nebeského. Obsah jich jest velmi pestrý, jako pestrý a pohnutý byl tehdy život český. Politické poměry německé i rakouské a jejich zmatenost, rozpuštění Svornosti a její snahy, stav obležení, snahy studentské, polovičatost úřadů, kolísavost šlechty, neupřímnost vlády, perfidie vídenského časopisectva, naděje na říšský sněm a j. věci hýbající tehdy národem obrážejí se v těchto článcích a charakterisovány přesně, jadrně, plasticky, na základě širokého rozhledu i pevného přesvědčení politického, u vědomí pravdy a spravedlnosti věci zastávané, u vědomí prospěchu národa.

„Pravda a právo nade všecko — neohlížeti se ani bázlivě nahoru ani podle dolů — pojímati úkol publicistiky co věc posvátnou, býti si vědom své veliké zodpovědnosti před zákonem mravním a celým národem“ — to byly přední zásady Nebeského jako žurnalisty.

V červnu (28.) 1848 složil Nebeský redakci Národních Novin, odebíraje se za svým povoláním co deputovaný do Vídně.

Než však budeme sledovati Nebeského na půdě jeho skrovné parlamentární činnosti, třeba nám zastaviti se ještě u jedné práce, patřící roku 1848. Zajímavě doplňuje jeho názory i soud o této důležité době. Míníme totiž jeho historický článek Od 11. Března do 11. Června.[76])

Pohnutá doba r. 1848, zvláštní poměr mezi politikou a literárním i národním životem měly ovšem také mocný vliv na přední časopis český, Musejník. Jakkoli vždy dálil se politiky, tehda nedovedl se jí vyhnouti, jak o tom svědčí hojná provolání, listiny a zvláště nadšené články Vocelovy, jedna z nejzajímavějších památek těch bouřlivých, krásných dnů.

Z těchto poměrů vyšel také motiv ke článku Nebeského, jenž měl stručně vylíčiti politické události „od 11. března až do nejbližší doby“ a po čtvrtletích vždy pokračovati.

Neočekávaně přikvapivší tíseň reakce zabránila bohužel úplné provedení tohoto úmyslu. Vyšla pouze prvá část, avšak i ta zůstává nejen zajímavým příspěvkem k dějinám těch několika dnů, nýbrž i charakteristickým zrcadlem liberálních názorů i povahy Nebeského. Široký rozhled historický, bystré oko, pronikající vždy do samého jádra příběhů a spatřující i denní události na širokém základě příčin historických i sociálních, smělá, jasná, liberální mysl, duchaplný sloh, láska k národu, vědomí, že tento konečně zvítěziti musí, toť přední ozdoby i tohoto článku. Ať kreslí Nebeský krutou

---

[76]) Čas. Mus. 1848. II. sv. 1. str. 97 sl.

restauraci Metternichovu, nebo bázlivost jistých kruhů pražských, ať odsuzuje podivné smýšlení a jednání vlády vůči Slovanům, ať líčí egoistický liberalismus Němců a slabost české šlechty nebo ironisuje chyby výboru národního, všude probleskují ony přednosti.

Jako poslanec okresu Benátského odebral se Nebeský do Vídně na říšský sněm. Šel tam s různými city. Těšila ho zajisté důvěra tímto způsobem projevená a snad i naděje, že bude moci přispěti ohrožené svobodě a národnosti české. V tom smyslu píše aspoň voličům okresu benátského: „Důvěrou velkou jste mne poctili, vyvolivše mne k důstojnému a důležitému povolání, nad kteréž vyššího neznám v státu svobodném, a to zvláště nyní, když se jedná o novorození říše tak mohutné a velké, o její ustálení a zachování v dobách tak nebezpečných a o pojistění práv a svobody jak národů celých, tak občanů jednotlivých.

Tato důvěra je srdci mému tím milejší, že mne ní poctili mužové velectění z mé pokrajiny rodinné. S radostí a hrdostí beru tedy na sebe úřad svěřený, ač i dobře cítím, jak těžké toto povolání a jakých sil požaduje. Co dobrá vůle a vřelá snaha vlastenecká dovedou, to vždy radostně a obětivě podstoupím, a seč síly moje budou, se přičiním k dosažení velikého cíle nám vytknutého, aby totiž konečně náš národ slovanský po staleté porobě, aby národ český po dlouhém umrtvení se hrdě postavil se stejným právem a stejnou svobodou po bok ostatním národům novorozeného Rakouska, kteréž mocně a neodvisle v úplné své celistvosti a suverenitě důstojné své místo a svou váhu mezi prvními mocnostmi evropskými nejen zachovat, ale i ve všem výše postoupit má co soustátí pevně a nerozlučně sice spojené, ale aby samostatnost jednotlivých částí hájena a šetřena byla tak, jak toho důstojnost, zvláštní duch a národnost a stará práva a sláva zemí — jmenovitě koruny české — požadují.[77])

Avšak také jiné city zmítaly asi tehdy nitrem Nebeského: nejistota, obavy, jak skončí sněm vídenský a co pak bude následovati. Napověděl to sám již v 75 čísle Národních Novin, kde přál si jednak, aby se sněm ve Vídni odbýval, jelikož v tom viděl jakousi jistotu pro volný princip. S jiné strany viděl však v tom také nebezpečí: jak se sněm neprohlásí pro Frankfurt a nebude-li radikální, není jist, může se rozehnat. „Vídeň není město, které by provinciím rozumělo, ona by ráda chtěla být Paříží a vše v sobě koncentrovat. Ano jeden blázen navrhl, aby se Rakousko pouze do departementů rozdělilo jako Francouzsko, aby totiž více nebylo Čech, Moravy atd., a ten nesmysl od posluchačů tleskotem přijat byl. Pro jakousi samostatnost provincií nebude asi tam ve velkém obecenstvu mnoho hlasů. Pro Slovana a zástupce své vlasti nebude ve Vídni mnoho jistoty, že by mu gallerie do slova nevpadly aneb vůbec nějakou demonstraci i z venku udělali. Má se tedy sněm za bodáky a kanony odbývat, jak se k tomu vojsko nabízí? Také těžká věc! Vůbec se nám to míchání vojska do politiky nelíbí. Máme velikou starost o tento nastávající říšský sněm, jelikož stojí mezi Scyllou a Charybdou, a snad konečně přece jen ještě rozum a věrnost Čechů vypomohou, že by totiž

[77]) Národní Noviny 1848. 28. čce č. 90.

každá země své záležitosti uspořádati měla, a z toho teprv, až provincie v pořádku budou, se celek monarchie utvořit. Vídeň se mi nikterak nezdá způsobnou k reorganisaci Rakouska, zvláště jaké živly nyní má."

Jest až dosti známo, jak záhy splnily se obavy Nebeského. Bouře vídenské přinutily jej jako jiné poslance české již po dvou měsících k odjezdu, vlastně k útěku do Prahy, kde nalézáme jej již 10. října mezi poslanci zvoucími k poradě (Palacký, Rieger, Havlíček a j.); 11. října čteme opět jeho jméno na vyzvání volajícím poslance do Brna „k poradě o krocích potřebných pro blaho celé říše, k pojištění parlamentární svobody a bezpečného trvání ústavního sněmu říšského"; 13. října podepsán opět na vyjádření českých poslanců ospravedlňujících svou nepřítomnost ve vídenské sněmovně.

Účastnil se sice ještě sněmu kroměřížského, ale opět ne na dlouho. Bystrý jeho duch postřehl záhy, že parlamentarism rakouský ocituje se vždy více na šikmé ploše reakce, že porady a usnesení sněmu jsou vzdušné zámky, jichž nikdo méně si nevšímá než vláda. Psal o tom již 7. února 1849: „Komora ve Vídni stála na bouřlivém moři, ale bylo jí líp než nyní zde, kde jako v povětří visí neb jako na močálu stojí. Žijeme tu v politické mlze. Ministrové jako bohové Olympští na výsosti jsouce jako u Homéra zahaleni ve chmury, rozhodují nad losem národů."

Kromě toho také hlučné bojiště politické pro samotářského, snivého idealistu a učence málo se hodilo. Na palčivé půdě parlamentu vídenského i kroměřížského, uprostřed bouřlivých řečí nesčetných politických řečníků stýskalo se mu záhy po tichých jeho studiích, tanul mu na mysli skromný plán, jejž již před dvěma roky naznačil v listě Krouskému: „Teď jsem se oddal učenosti! Snad jsi to četl v Musejníku? Ještě více jsem toho již poslal. Také bych se rád doškrabal na nějaké maličké doktůrče a to sice z filosofie."

Pohnutá doba roku osmačtyřicátého přinutila jej odložiti na chvíli takový úmysl, ale již r. 1849 chápe se ho Nebeský znova a napovídá zároveň motiv, kterýž ho k tomu přiměl: Nebeský chtěl se ucházeti o profesorské místo na universitě.

Pochvala, s jakouž setkaly se jeho první vědecké studie u vynikajících odborníků (Šafaříka) [78]) a jejímž nejmocnějším projevem bylo jmenování Nebeského mimořádným členem Královské české společnosti nauk (v řádné schůzi z 9. dubna 1848, diplom datován 20. dubna 1848), [79]) úmysl ten přirozeně sesilovala.

[78]) V Národních Novinách 1849. č. 16. staveny literárně historické rozpravy Nebeského po bok pracím Šafaříkovým a Palackého!

[79]) Nebeský již dříve chodíval do schůzí Učené společnosti na př. 5. dubna roku 1849.

Za tou příčinou chtěl Nebeský odebrati se na čas na universitu lipskou. „Buďte tak laskav — píše o tom 1. ledna 1849 z Kroměříže Krouskému — a pošlete na Kovanec k p. Strakovi, pastorovi, vyřiďte mu moje pozdravení a poručení, aby mi po Vás udal adressu svých p. synů v Lipsku studujících, že bych jim rád psal v jisté záležitosti mne se týkající. Chci se totiž na nějaký čas do Lipska na universitu podívat. Prosím . . . co nejrychleji.“

Zatím však ucházel se Nebeský i bez lipských studií o docenturu universitní řecké literatury a dějin české poesie a žádost jeho příznivě vyřízena, o čemž Nebeský zpraven 26. února 1849. Po tomto rozhodnutí neváhal déle. Rozloučil se s vírným životem politickým a zabral se opět do starých svých studií. Píše o tom již 1. března 1849: „Dejte mi teď pokoj s politikou, mandát svůj složím asi za 4—6 dní. Jsem docentem na fakultě filosofické. Půjdu do Prahy a budu studovati. Jsem rád, že konečně zase budu moci se zabrati do literárního.“

Nebeský zřekl se tedy politiky, ovšem jen v praksi. „V theorii i dále sledoval horlivě politické události domácí i cizí, zvláště pokud týkaly se našeho národu, každé i nejjemnější hnutí, jež rozčeřilo jen poněkud vlny našeho politického života, hluboce vždy procítil a veškeré kroky našich akcí stopoval s interessem až zimničným . . . Proto také byly mu později často nabízeny redakce politických novin,[80]) ovšem marně.“ [81])

Sekretářství musejní. Redakce Musejníka. Nové studie literárně-historické.

Naděje Nebeského na stolici universitní nesplnily se však. Jako u Riegra rozhodovala tu asi politická a zvláště publicistická i redaktorská činnost Nebeského v r. 1848 a kromě toho i jeho úřad v domě Neuberském.[82]) Ale dostalo se mu za to náhrady jiné: 3. března 1850 zvolen totiž za redaktora Musejního Časopisu (s honorářem 60 zlatých za 12archový svazek) a 27. prosince 1851 jmenován po Erbenovi také sekretářem musejním (potvrzen v obém 1852 Výborem musejním),[83]) rok na to sekretářem Matice České a správcem musejní pokladny (do roku 1861.). Osudy Nebeského odtud srůstají na vždy s osudy tohoto důležitého národního ústavu.

Ne vždy byl mu Nebeský tak blízek. V starší době nejednou vyslovil se o fadesse Musejního Časopisu aspoň soukromě. Avšak pobyt ve Vídni spřátelil jej s tímto důležitým ústavem národním.

---

80) Na př. Pražských Novin (Svět. 1882. 443).
81) Mělničan 1888.
82) Viz Jahresberichte d. kön. böhm. Gesellschaft d. Wiss. 1883. p. XLV.
83) Tieftrunk, Dějiny Matice 81.

tak že častěji psával již o velikém významu Matice i Musea. Od r. 1845 uveřejňoval v Čas. Mus. své studie a v r. 1848 nejednou býval hostem na matičních schůzích s Čejkou a j.[84])

První zmínku o zvolení jeho za redaktora máme v Čas. Mus. 1850. I. str. 180 ze dne 15. dubna pod názvem Návěští o redakcí. Jím totiž loučí se Vocel, posavadní redaktor, s časopisem i jeho spolupracovníky a čtenáři, odebíraje se na učitelskou stolici archaeologie při pražské universitě a končí: „Přeji srdečně, aby nástupce můj, pan Václav Nebeský, výtečný, ducha jarého spisovatel, lépe a důkladněji, nežli se mně to bylo podařilo, u konání velké úlohy pokračoval; pročež vroucně žádám, aby jemu jak velectěné obecenstvo, tak i pp. spisovatelé čeští příznivou náklonnost svou věnovali."

A s toutéž pochvalou referoval o něm i Palacký v jednatelské zprávě čtené 1. čce 1850: „Redakce časopisu svěřena jest od sboru chvalně známému spisovateli p. V. Nebeskému."

Nebeský nastoupil úřad svůj již při druhém svazku téhož ročníku.

Třeba si jen vzpomenouti na slavná jména *Palackého, Šafaříka, Vocela*, kteří byli předchůdci Nebeského, abychom si učinili ponětí o důležitosti nového úřadu jeho a zároveň o důvěře, jaké v rozhodujících kruzích vlastenců českých si získal.

Přátelství s Vocelem, Čejkou a Palackým, skvělé uznání Šafaříkovo jeho literárně-historických prací,[85]) všechno smýšlení jeho o české práci i slovanské vzájemnosti, jeho účast při událostech r. 1848 zakládaly tuto důvěru asi neméně než mocná přímluva rytíře Neuberka, tehdejšího kurátora Matice České a presidenta musejního, s jehož domem zůstával Nebeský i na dále v důvěrných stycích. Svědčí o tom to, že již jako redaktor stal se Nebeský r. 1850 činným údem Musea zároveň s mladším Janem rytířem z Neuberka a Dr. Čejkou[86]) a že i později, patrně doporučen Neuberkem, vyučoval některé šlechtičny češtině.

Nové úřady byly pro Nebeského jako stvořeny. Nejen že pojistily na vždy hmotné postavení jeho, ale také výborně se hodily k jeho studiím literárně-historickým. Jakkoliněk vyžadovaly dosti práce, ponechávaly přece Nebeskému času k jeho studiím soukro-

---

[84]) Tieftrunk, Dějiny Matice 81.

[85]) V té příčině zasluhuje také zmínky, že r. 1850 zvolen Nebeský, vedle Čelakovského, Hanuše a Šafaříka, Koubka a Wenziga do kommisse pro posouzení nejzdařilejší hry z domácího života novější doby a dramatu z dějin českých, na něž zemský výbor království českého vypsal ceny; r. 1851 vyzván P. J. Šafaříkem jako předsedou kommisse pro revisi a doplnění vědecké terminologie české k účastenství také na této práci „pro známou svou vědeckou činnost a pro dobré národu horlivost". Dopisy o tom (z 24. února 1850 a z 10. čce 1851) v pozůstalosti Nebeského.

[86]) Viz Č. Mus. 1850. III. 480.

mým, jež nad to znamenitě povzbuzovány byly stálými styky s vynikajícími badateli českými a cizími, i bohatými poklady knihovny musejní, s nimiž Nebeský záhy co nejvíce snažil se seznámiti.[87])

Radostné pocity, jakéž vzbudily se v srdci Nebeského, když konečně po mnohých útrapách cítil pod sebou pevnou půdu zajištěné existence, a jejichž vzpomínku čteme ještě po čtyřech letech v listě Krouskému, záhy však již byly kaleny a z krásných nadějí jeho rval osud i svět list za listem.

Především byly to poměry české vůbec a pražské zvláště, které od samého počátku přiměšovaly žluči jeho redigování i novému úřadu.

Nedlouho vysílalo zářné slunce svobody své jasné, teplé paprsky na Evropu v památném jaře roku osmačtyřicátého, ale plálo přece dosti dlouho, aby všude vzbudilo touhu tím větší, čím krutěji dolehla brzo reakce absolutismu na národy a zvláště na národ český.

Mrazivý, dusný jeho dech zavanul také záhy do síní musejních. Jeho ryze národní směr, slovanské sympatie, hojné styky se Svorností a hosty Slovanského sjezdu zavdávaly v těch podezřívavých dobách dosti záminek, a je známo, že již za samých bouří na Museum bylo stříleno. Avšak nejen slovanskonárodní duch ústavu, také mužové stojící v jeho čele málo se líbili nové vládě i bylo tedy dosti příčin, aby poměry v Museu se změnily. Prostředky našly se v těch tajemných kruzích brzy. Jaké byly, aspoň tušíme z některých musejních událostí té doby, především z aféry *Palackého*, která byla asi prvou hořkou zkouškou pro Nebeského, dávného ctitele a přítele Palackého.

Palacký již od r. 1849 neúčastnil se schůzí matičních, poněvadž nesrovnával se (prý) s novotami pravopisnými (ou, v), tehdá sborem přijatými. Roku 1850 (8. pros.) přišel však do schůze opět, aby vzkřísil svou starou myšlénku o vydávání českého konversačního slovníka. Sbor tehdy uznal jeho vážné důvody, přijal jeho návrh, a Springer a Gabler, zamýšlení redaktoři, měli již v budoucí schůzi předložiti návrh o díle i jeho nákladu. Do této schůze přišli Šafařík, Palacký, Purkyně, Vocel, Čelakovský, Staněk, Neubauer, Nebeský, Čejka, Hanka, Frič, Erben. Podlé plánu podaného měl býti slovník základem národního vzdělání. Exaktní vědy měly se podávati stručně, za to naukám historickým či mravním mělo býti přáno většího místa. Dílo mělo býti sice objektivním, ale československým formou i obsahem a předem „mělo vyhovovati těm potřebám duševním, které na národ náš, po Čechách, Moravě, Slezsku a Slovensku rozlehlý, nejvíce dolehají“.

Čelakovský, Fabián, Palacký, Petřina, Purkyně, Šafařík, Štrobach a Vocel měli vykonávati censuru vědeckou, Čejka, Erben, Gabler, Nebeský a Springer pod předsedou Palackým měli se uvá-

[87]) Roku 1851 na př. sám se nabízel k pomoci při znamenání a popisování musejních rukopisů. Viz Zprávu jednatele v Čas. Mus. 1851. II. 176.

zati v redigování. V říjnu mělo se počíti tiskem, roku 1852 po Novém roce s vydáváním. Nebeský vzal na se filologii staroklassickou i německou. Ale o odpor Čelakovského, Vocela a Tomka, odvolávajících se na změněné poměry politické, literární i hmotné — jednání již počaté se rozbilo. Podnik odložen aspoň pro ten čas, a sám Purkyně i Nebeský hlasovali posléze proti vydávání díla, jež by vždy při stávajících poměrech patřilo „ku prostřední literatuře“. Marně protestoval Palacký u Sboru, marně ukazoval na to, že v nynější ochablosti politické a literární třeba soustřediti spisovatele i čtenáře v novém velkolepém podniknutí národním, pravě: „Čas jest, aby povzbudil se znova národ náš a orientoval se v duchu věku nového; aby povznesl zrak svůj nad úzké meze své otčiny, a nepřestávaje býti vlastencem věrným, aby spolu stal se světaobčanem bedlivým a opatrným. Musímeť i my účastniti se v obchodu světovém a kořistiti pro sebe z pokroku všeobecného; musímeť opustiti, ne starou víru a poctivost svou, ale starý a zarytý onen zvyk šlendrianský, onu dávnou ochabělost a zahálku, která jest příčinou chudoby a malomyslnosti naší ... Slovník naučný nebude a nemá býti jedinou knihou českou; on dosti učiní, vzbudí-li jen touhu po dalším čtení a všestrannějším vzdělání se. Duch národu má jím jen u hojnější míře povzbuzen, na vyšší a širší rozhled povýšen i do jařejší činnosti uveden býti.“

Jako mnozí tak jmenovitě Nebeský asi vřele cítil s Palackým a pochopil jeho smělou, vznešenou myšlénku, kteráž také jeho snažení od let čtyřicátých řídila, ale z mnoha příčin nemohl ji podporovati, ba byl nucen odmítnouti Palackého, když tento chtěl uveřejniti v Časopise Musejním své memorandum o té věci, a odkázati ho na Sbor, kterýž úmysl Palackého zmařil. Patrně rozpaky a bázeň jako vůbec po Čechách vnikly již i do Sboru, v němž vládl nyní jiný duch, a zvláště do Výboru musejního, kdež od roku 1852—1860 nevládli již tak „vlastenečtí“ mužové, jako r. 1839 při povolení subvence Jungmannovu Slovníku.[88]) To asi Palacký dobře tušil a proto také vzdal se jednatelství i na dlouho vzdaloval se ústavu, jenž mu vždy tolik na srdci ležel ...

Avšak nejen na Palackého, také na jiné došla řada. Již r. 1852 čteme ve zprávě jednatelově,[89]) že pan *„rytíř z Neuberka*, nelitovav po mnohá léta žádných obětí ani žádné práce, kdekoli jednalo se o podporování našeho ústavu, viděl se nyní rodinnými poměry přinucena, složiti předsednictví v naší společnosti“.[90])

Jaké to byly „rodinné poměry“, uhodneme snadno z horlivé politické činnosti tohoto výborného muže r. 1848 a také Nebeský

[88]) Ţieftrunk, Dějiny Matice str. 135—143.
[89]) Čas. Mus. 1852. III. 51.
[90]) 4. května r. 1853 poděkoval se z kuratorství Matice, 6. července rozloučil se pohnutlivými slovy s výborem musejním.

napověděl to v Dějinách Musea str. 121—123: „Mnozí mužové, kteříž vynikající a prospěšnou činnost ve veřejném životě a jmenovitě také při našem ústavě byli rozvíjeli, vzdalovali se dílem dobrovolně, dílem jiným rozhodným vlivem k tomu nuceni, buď hned neb později. Tím utrpěla naše společnost a také správní výbor několik bolestných ztrát."

V dubnu r. 1853 poděkoval se také Dr. *Čejka,* již před ním *Šafařík* a Dr. *Štrobach* ze Sboru. „Vystoupení Šafaříkovo a Čejkovo nebylo zajisté bez významu; dávalo na jevo nejen hlubokou rozmrzelost výtečných těchto mužů nad některými událostmi při ústavu, nýbrž bylo zajisté také znamením věcí příštích, neboť v takových případech měli Šafařík a Čejka velmi jemné čití. A vskutku nastaly brzo při museu poměry velmi nemilé.[91])

Jaké to byly události minulé i příští, jež tu Nebeský jen napovídá, tušíme aspoň z dějin musejních od r. 1852. Tehdy totiž začala v museu pověstná vláda dvorského rady a rytíře *Sacher Masocha* a to nejen ve výboru musejním, nýbrž i ve sboru matičním, na presidenta zvolen aklamací hrabě Kristian Waldštein, a o věci musejní počaly horlivě pečovati orgány úřední.

Jaká atmosfera nastala potom v museu, snadno si domyslíme. Stůjtež zde aspoň některé ukázky.

„Již mezi jednáním o vydávání encyklopaedického slovníku ozývaly se jakési výstrahy; mluvilo se o kraji záhuby, kdež by se museum bylo snadno octnouti mohlo. A první schůzka sboru přírodovědeckého dne 12. října 1852, v níž prof. Purkyně některé poznámky o postavení Čech ke slovanskému a německému světu byl učinil, stala se předmětem denunciací u velícího generála, a věc se na zlou stránku chýlila, ale byla zase napravena. Avšak našli úřadové brzo zas a často příčinu k důtkám a opatřením proti sekci této, a to hlavně proto, že do jejích schůzek také hosté přicházeli ... Následkem toho zastavila přírodovědecká sekce r. 1859 na čas činnost svou docela." [92])

„K návrhu Dra. Riegra vysloveny 7. března r. 1861 Vojtěchu Náprstkovi díky za četné a vzácné jeho dary ke sbírkám. Náprstek sebral tyto příspěvky již r. 1857 ještě za svého pobytu v Americe pro museum, což však od agentů ihned rakouské vládě co věc nebezpečná oznámeno bylo, a povstalo z toho dopisování mezi c. k. místodržitelstvím a presidentem musejním hrabětem Waldšteinem, jehož výsledek ten byl, že zásilka Náprstkova ve vší tichosti přijmouti se směla, ale zvláštní úřední prohlídce podrobiti se musela; poděkovat se však tenkráte Náprstkovi nesmělo." [93])

---

[91]) Nebeský, Dějiny Musea 146.
[92]) Nebeský, Dějiny Musea 146 a 157 sl.
[93]) Nebeský, Dějiny Musea 166.

Matici nevedlo se lépe. Vzdor loyalním projevům roku 1854 (album ku přítomnosti J. J. V. V. v Praze a upsání 15.000 zl. k národní půjčce) bylo Museum jistým kruhům stále nepříjemným. Již 5. pros. 1854 došel dekret c. k. policejního ředitelství, jímž se činnost musejních sekcí podstatně zužuje, jmenovitě pak Sboru matičnímu až do stvrzení stanov musejních všechno nakládání s důchody Matice odnímá, výboru musejnímu odkazuje a jemu nařizuje, aby se jen přísně vědeckými otázkami zanášel. Nové obtíže nastaly i za příčinou potvrzení stanov (až do r. 1861) a svolávání hromad, ba i jméno Společnost vlasteneckého Musea muselo se předělati na Museum Království českého (1854).[94]) Ne bez příčiny nastala tedy ve Sboru nejistota, ba obava před zkázou a následkem toho i přísná úzkostlivost na všech stranách. Sbor matičný rozpakoval se často vydati spis ne pro závadný obsah, ale pro jméno spisovatelovo (Rieger).[95]) Když pak r. 1854 uveřejnil kněz Josef Ehrenberger v Musejníku článek „O nesnázích měst šosních", který, ač klidně dle listin psán, vzbudil nevoli policie. napomenut nejen pisatel od konsistoře, ale také redaktorovi od Sboru uložena největší opatrnost.[96])

A v této trudné době plné reakce, policie, podezření a denunciace na straně jedné, sklamání, omrzelosti, tísně, nechuti na straně druhé, měl Nebeský vésti přední český časopis, jsoucí k tomu pod bezprostřední správou a censurou mužů dříve vzpomenutých! Byla to úloha těžká, velmi těžká, a nesnáze Nebeského byly tím větší, že jako musejní a matiční sekretář byl úplně závislým na obou těch institucích, opuštěných na mnoze od přátel jako Čejky, Neuberka a j. Představme si jen situaci, v jaké se ocítil. Kolem a nad ním všude samý přítel nové vlády, po r. 1848 krutější než kdy jindy a uprostřed Nebeský, vykojený liberalismem německo-slovanským, přítel Palackého a Havlíčka i slovanské myšlénky. Situace tato nebyla nepodobná situaci Palackého a Havlíčkově, avšak Nebeský neměl heroické, železné energie Havlíčkovy ani nezávislosti Palackého, nedovedl v těch kritických, těžkých dobách obejíti se bez některých obojatostí, které potom krutě se mu pomstily a jejichž stín dlouho jej pronásledoval.

Bohužel máme z této důležité doby jen skrovné a také trochu kalné prameny i nemůžeme vrhnouti na život Nebeského tolik světla, aby stačilo osvětliti aspoň hlavní rysy jeho, ale některá světélka jsou tu přece.

Již v letech čtyřicátých a zvláště padesátých vyskytovaly se po různu hlasy nevole nejen proti „copařskému" výboru musejnímu, nýbrž i proti „fadesse" Musejníka. Hlasy ty, nejsoucí vždy bez

---

[94]) Nebeský, Dějiny Musea 146—148.

[95]) Viz Tieftrunk, Dějiny Matice str. 173.

[96]) Tieftrunk l. c. 168; srovnej také, co o censuře II. dílu Výboru z české literatury řečeno v Nebeského Dějinách Musea 149.

práva, přirozeně si vysvětlíme z tehdejších literárních poměrů, které způsobily jisté napjetí mezi generací starší (musejní) a generací mladší (protimusejní). V roce a po roce osmačtyřicátém napjetí to nejen neochablo, ale naopak se zvětšilo a to jednak svrchu zmíněnými poměry musejními a jednak událostmi politickými, v nichž generace starší dosti příkře se postavila proti straně nejmladší, *Fričově*, na níž lpělo podezření, že zavinila pouliční bouře roku osmačtyřicátého a tím zmařila politické naděje české.

Poměry tyto musely působiti patrně na chování obecenstva k Musejníku, které stávalo se rok od roku chladnější, a jakož to již bývá, přičítána vina především redaktorovi, Nebeskému, jemuž vytýkána liknavost, neporozumění současným potřebám národním, ba i jisté reakcionářství; myslíme, že neprávem.

Mělť Nebeský v plné míře vlastnosti, které nad jiné činily jej vhodným pro orgán takový, jakým byl Musejník. Rozsáhlé a důkladné vzdělání vědecké, v němž splýval duch antického klassicismu s duchem ryze moderním, v němž sloučily se v harmonii směr reální s ideálním, obsáhlá znalost literatur v nejgeniálnějších výtvorech jejich, jemný cit aesthetický i básnický, jasný a moderní názor o snahách českého národa nevyčtený z knih, nýbrž vykrystalovaný z mohutného ducha i dlouhé zkušenosti v Praze i ve Vídni a prostředkující mezi snahami starších buditelů i mladé Čechie, přátelské svazky s většinou starších i mladších spisovatelů, bystrý, kritický, obsáhlý duch, pěkný sloh, to vše činilo jej redaktorem nad jiné schopným, ale ovšem nestačilo na přemožení těsných poměrů, které zdrtily mnohem větší energii, než byla Nebeského, Havlíčkovu totiž, a na zdolání překážek, s kterými podnes zápasí redakce Musejníka, jako s nimi zápasila i dříve, na př. za Šafaříka.[97]) Překážky ty naznačuje Nebeský po čtyřleté zkušenosti ve „Slově k laskavému obecenstvu".[98]) Jsou pro literární poměry tak vysoce zajímavé, že musíme se po nich poněkud důkladněji ohlédnouti. Nalezneme také ledaco, což objasní nám situaci a snahy jeho redaktorské.

Jako v celém životě, tak také při vedení Časopisu Musejního staví si Nebeský za heslo vlast, t. j. ušlechtilé vzdělání národa i pěstování jeho jazyka, ale také vědu. Bez této každá literatura zůstává polovičatou, a on českou literaturu rád by povznesl na důstojné místo v evropské vzdělanosti. Za stávajících poměrů bylo to heslo krásné, avšak také těžké. Reakce, sklamání a jiné následky roku 1848 umlčely mnoho spisovatelů, zhasily zápal a mladistvý enthusiasmus jejich i obecenstva, uvolnily úzké svazky mezi oběma, založené na lásce a obětavosti vlastenecké. Obtíže plynoucí redakci z těchto poměrů zvětšila ještě zvláštní uzpůsobilost odběratelů a čtenářů i zvláštní postavení Časopisu

[97]) Viz Pavel Jos. Šafařík od J. Hanuše (v Matici lidu 1895) str. 144 sl.
[98]) V Č. Mus. 1855. I. str. 3—8.

Musejního, jediného v české literatuře, vyžadující na jedné straně popularnosti obsahu, na druhé také vyššího stanoviska vědeckého. Sjednotiti oba směry byl úkol velmi obtížný, zvláště za tehdejších poměrů.

Jest velmi zajímavo pozorovati, jakými cestami a jakým způsobem Nebeský za tímto cílem spěl. Vypravují nám o tom jednak snahy jeho spolupracovníků, jednak vlastní jeho práce literárně aesthetické, zvláště do r. 1855.

Mezi spolupracovníky čteme mnohá zajímavá jména: F. L. Čelakovského, Dra. Fr. Čupra, J. E. Vocela, Dra. J. Čejku, W. W. Tomka, V. Dušana-Lambla, K. J. Hanuše, Dra. J. Pečírku, E. Šöbla, A. Schleichra, V. Svobodu, Jos. Ehrenbergra, A. Friče, V. Hanku, J. Šrůtka, K. B. Štorcha, J. Malého, F. A. Petřinu, K. Vinařického, K. V. Zapa, H. Jirečka, J. Jirečka, F. B. Mikovce, J. B. Kořínka, J. V. Houšku, K. J. Erbena, Fr. Douchu, M. Hattalu, V. Č. Bendla, J. B. Pichla a také P. J. Šafaříka, Fr. Palackého, Dra. J. Purkyni, Frantu Šumavského, Dra. Springra a Dra. Fr. L. Riegra.

Jako v dopisovatelích těchto shledáváme téměř všechnu representaci tehdejšího života literárního, tak také v obsahu patrna všude rozmanitost v látce a pěkná rovnováha mezi přísnou vědou a články populárními. Zastoupena tu filosofie, fysika, přírodopis, aesthetika, národní hospodářství, mluvnice, umění, dějepis, ale zvláště literatura a to jmenovitě československoslovanská, studiemi, jež namnoze patří posud k ozdobám našeho písemnictví. Slovem, dle našeho zdání patří tato doba Musejníka k nejskvělejším, zvláště uvážíme-li těžké překážky, s nimiž bylo redakci zápasiti.

Tentýž cíl, zajisté vlastenecký a záslužný, měly také vlastní práce Nebeského, vyšlé v Čas. Musejním do r. 1855. Můžeme si je dobře rozdělit na skupiny. Ve skupině prvé kráčí Nebeský po stopách Dobrovského, Jungmanna, Šafaříka a j. vydavatelů a bibliografů staročeských děl. Otiskuje totiž po různu se vyskytající a posud nevydané památky české, doplňuje tím a opravuje výborná bibliografická díla Dobrovského a Jungmannovo, jež při tom stále má na mysli. Zásady, jimiž se při tom Nebeský řídil, byly přirozeně literárně historické a téhož rázu byly také poznámky je provázející. Týkají se totiž určení jejich stáří, v čemž dovolává se Nebeský rád „velmi opatrného, slavného, výtečného Dobrovského“, vyšetřují poměr k současné literatuře domácí i cizí, význam kulturně historický a cenu aesthetickou.

Nečetná řada těchto publikací počíná již r. 1848, kdy Nebeský podal v Č. Mus. podrobnou bibliografickou zprávu o rukopise neuberském (Zpráva o rukopise Májového snu, str. 113 až 137) s obsahem i literárně historickými poznámkami, týkajícími

se zvláště tak zvaného Májového sna Hynka z Poděbrad, v němž Nebeský prvý odkryl omyl Hankův, staročeského překladu Dekameronu a j.; obsahuje pak dále popis rukopisu vídenského obsahu nábožného se známou makaronskou písní In dulci jubilo, při níž Nebeský rozhovořuje se o makaronismu v literatuře německé a české, a vzpomíná zvláště starobylé písně Hospodine pomiluj ny.[99])

Roku 1851[100]) vydán týmže způsobem zlomek veršované legendy o sv. Alexiovi z pozůstalosti Bočkovy pravopisem původním i v transkribci tehdy obyčejné a opatřen parallelami z dvou prosaických passionálů.

V úvodě charakterisován poměr naší legendy k příbuzným zlomkům o apoštolech, umučení Páně, Jidáši, Pilátovi, sv. Duchu a zároveň zmíněno vztahů k literatuře cizí (latinské). Nejčetněji však zastoupena tu satyrická poesie doby husitské, která ode dávna Nebeského vysoce zajímala.[1]) Zbytky satyr té doby chtěl Nebeský, jak sám přiznává (Č. Mus. 1852. II. 75), vydati souhrnně v Musejníku. Otištěno pouze 6 básní.[2]) V poznámkách k nim určuje Nebeský věk a při prvé pěkně nastiňuje jejich význam literární i výmluvnost kulturní: „Líčí velmi dobře povahu onoho velkého hnutí národu českého a onu hlubokou a skoro bezpříkladnou energii, jaká se v něm tenkráte soustředila, že v poměru skromný počet lidí odolal spojeným silám celé téměř Evropy."

V době, kdy „Hus nesměl býti ani jmenován v Rakousku, aby opět nebyl spálen",[3]) jsou taková slova o husitismu zajisté zmínky hodná a dobře charakterisují povahu spisovatele i jeho tendence.

Ještě r. 1858 vyšel poslední článek z této řady, Bydžovští ševci.[4]) Obsahuje stručný úvod bibliografický, zmínku o parallelní písni husitské Němci sú zúfalí na Betlém běhali a vytištění písně samé A ševciť jsú zúfalí na klášter v Bydžově běhali.

---

[99]) Č. Mus. 1850. 221—226.

[100]) Č. Mus. 138—146.

[1]) V Květech Nov. 1843. 71. napsal: „Doba husitská jest doba, na kteréž také ještě kletba spočívá, jižto snad budoucí teprve věk sejme, až pozná, že velká myšlénka v těchto hrůzách se ozývala, jako v bouři hlas Boží, a že krev prolita byla v oběť světodějskou; neboť duch, který v dějinách tvoří, je přísný a krvavý, on zláme a rozdrtí mnohé srdce."

[2]) V Č. Mus. 1851. III. 114—121 Souvěká píseň hanlivá na Husity; 1852. I. 141—151 Verše na Husity; II. 75—80, III. 44—48 Dvě staré satyry.

[3]) List Šafaříkův k Pogodinovi 25. ledna 1857.

[4]) Č. Mus. 1858. III. 392 sl.

Skupina druhá obsahuje dvě vysoce zajímavé literárně historické studie, totiž o Kralodvorském Rukopise[5]) a o Králi Václavovi I, milostném básníkovi německém.[6])

Rukopisem Kralodvorským zanášel se Nebeský velmi záhy a horlivě, jak svědčí již prvé jeho práce literárně historické na rozmanitých a hojných místech a zvláště také list z Vídně z r. 1845.[7]) Všude tu projevuje svou plnou důvěru v tuto památku českou, líčí jeho cenu literární, historickou a kulturní, mluví o rozdílu mezi ním a Nibelungy atd. Již tehdy vyslovil se Nebeský také o naléhavé potřebě důkladného rozboru RK po stránce literární, grammatické, kulturní, národní a t. d.

Při příležitosti Hankova vydání polyglotty RK Nebeský sám takovému rozboru připravoval pohodlnou cestu svou obšírnou studií:

„Aby se aspoň něco málo stalo v tomto oboru, odhodlal se spisovatel k článku tomuto s tím účelem, aby se konečně stal přehled toho, co posud o RK psáno a bádáno je. Hlavní tedy naše snaha čelí k sebrání a sestavení literární látky, posud sem a tam roztroušené.“ [8])

V tomto směru nese se také celý obšírný článek: podává totiž po krátkém úvodu všeobecném popis a zevnější historii RK (jeho nalezení, vydání rozličná, překlady, kritiku jeho textu a všeobecné o něm úsudky), pak rozbírá obsah jeho, jak se na dějinách a zkazkách národních zakládá, a vyličuje povahu jeho básní, jejich význam a postavení v naší literární historii.[9])

Zvláštní stanovisko Nebeského i útvar látky zavinily přirozeně, že tato rozprava při vší své důkladnosti a rozsáhlosti nerovná se ostatním článkům literárně historickým, na př. o Alexandreidě, prozrazujícím stejně učence jako umělce. Ovšem v jednotlivostech shledáváme staré ty přednosti v plné míře: obsáhlé vědomosti, bystrou kritiku, duchaplné pojetí, široký rozhled po literární historii, obratný styl a j. V jednotlivostech spočívá také trvalá cena práce Nebeského i pro nás, kdož na základě nejnovějších nálezů literární a grammatické kritiky máme o RK jiné mínění, než je měl autor a skoro celá jeho doba. Nebeský totiž, jakkoli uznává, že RK má mnoho „temných stránek“, jež upřímně odhaluje, jest pevně přesvědčen o pravosti RK: „Každý řádek RK je zajisté i svědkem své autentičnosti a žádná kritika s to

[5]) Čas. Mus. 1852. III. 127—174; IV. 129—168; 1853. I. 116—166 a II. 335—388.
[6]) Č. Mus. 1854. III. 347—363.
[7]) Květy str. 95.
[8]) Čas. Mus. 1852, str. 137.
[9]) Ukázku z této rozpravy, totiž „O historickém podkladě básně Oldřich a Boleslav a jejím poměru k ostatním pověstem a zprávám týkajícím se téže události“, četl Nebeský roku 1853 v Učené Společnosti (viz Sitzungs-Berichte, 1853, strana 40).

nebude, aby vyvrátiti jej mohla a Čechům vyrvati jich chloubu a tak roztrhnouti krásné svazky duševní, jimiž, abych řekl, duch poesie smířlivý spojil prostřednictvím básní těchto Čecha nejen s bratry svými slovanskými, nýbrž i s národy cizími, u nichžto snaha jeho jinak se často potkává s odporem a s neuznáním" (str. 130). A opět: „Nemůžeme dosti vysoko stavěti cenu RK co jediné památky ryzí naší poesie národní; považovati jej musíme za poklad neocenitedlný, za zdroj oživující, z něhož okřáti by měl duch náš, pakli původní tvorčí síla básnická v něm ještě docela nevymizela. Jako se Homéros nazývá biblí národa řeckého, můžeme i my slavné zbytky RK v šetrné lásce chovati co svou malou světskou bibli básnickou, ačkoliv je co do rozsahu myšlének a co do bohatosti názoru při vší horlivosti vlastenecké v roveň staviti nemůžeme s praotcem poesie řecké . . ." (t. 136). Jakož pak docela upřímně pronáší tuto svou víru v pravost RK, tak také snaží se docela upřímně vyvraceti rozmanité výtky památce této činěné jmenovitě se strany německých badatelů, ne vždy prostých národních předsudků.

Než víra v RK nepůsobila přece na polemiku Nebeského tou měrou, aby zaostřoval ji tím osobním rázem, jaký na straně obranců českých tak zhusta vynikal do popředí a podnes vyniká. Patrné toho svědectví jest při šetrné polemice jeho s *B. Kopitarem,* u nás tehdy právem tak zle proslulým, podobně s *Köpkem* a j.

V téže příčině jsou také zajímavy jeho výroky o *Dobrovském,* jejž z pravidla nazývá slavným mistrem.[10])

Mnohem temněji než o RK mluví za to Nebeský celkem o Libušině soudu (str. 145. I.), kdež patrně mocně naň působí zdrcující soud Dobrovského. Nedůvěra jeho nevyslovena sice zřejmě, ale, aspoň na mne to takový dojem činí, prosvítá přece; nebylo asi také bez důvodu, že Nebeský o této památce nenapsal samostatného článku, jakkolivěk věc tak byla na snadě po jeho obsáhlé studii o RK[11]) a jakkoli z počátku snad i sám na to pomýšlel.[12])

Z téhož asi důvodu jsou dosti pochybny jeho výroky o Písni pod Vyšehradem (viz t. 145. pozn.) a zvláště o Milostné písni krále Václava, o níž již roku 1853 napsal v Č. Mus. str. 129: „Důvody, jež p. prof. M. Haupt uvedl, aby dokázal, že překlad této milostné písně pochází z dob novějších, nepřesvědčily nás ovšem úplně, ale bez velké lítosti se veršů těchto odříkáme, ačkoliv naše literatura ne právě bohata je na dobré básně." [13])

Z jiných jednotlivostí podnes je zajímava Nebeského zmínka o básnické činnosti Záviše z Falkenšteina, o působení německých

[10]) Str. 141; srov. také str. 145, 147, 155 a j.
[11]) Srovn. Č. Mus. 1852. 145. pozn.
[12]) Viz pozn. na str. 146., I.
[13]) Srovn. také II., str. 138 pozn.

minnesingrů v Čechách, o Lachmannových studiích homérských, jež Nebeský vysoce cení, o epice Homérově, o Kosmovi, o němž prvý dokazuje, že svou Kroniku pro dobu nejstarší nečerpal z písní, nýbrž z pověstí porušených a prosaických, o nejstarší básnické formě pověstí, o nemožnosti nějakého všeslovanského jazyka, o dojmu a působení RK na probuzenou národnost českou, o tak zvaném zlatém věku české literatury, jejž Nebeský správně posuzuje, o české poesii z počátku našeho století, která, byť byla sebe četnější, nedovede prý nikdy vyvážiti několik znělek Kollárových a Lesní pannu Čelakovského, jichž si vysoce váží, o probuzení českém pomocí archaeologických a filologických studií, o Kronice Hájkově a mnohé jiné. Pro tyto jednotlivosti má článek Nebeského podnes svou značnou cenu nejen historickou, ale i positivní.

Jak řečeno, projevil Nebeský již v rozpravě o RK nedůvěru k Milostné písni krále Václava. O dvě léta později vrátil se k ní ještě jednou, patrně aby šíře dokázal své mínění, které asi způsobilo jistý rozruch v české veřejnosti. Stalo se to Studií o králi Václavovi I., přednesenou roku 1854 v Učené Společnosti [14]) a vydanou v Č. Mus. 1854. Zajímá nás hlavně obsahem svým. Týkáť se předně jedné formy staročeské lyriky, o níž Nebeský jinde nepsal, podruhé pak zřetelně vyslovuje a odůvodňuje nedůvěru Nebeského ke známé milostné písni Václavově.

Dříve domníváno se, že česká píseň jest vlastním originálem, z něhož německá přeložena. Toto mínění Nebeský vyvrací mnohými důvody a hlavně srovnáním obou textů. Kdežto V. A. Svoboda vytýkal německému skládání nemotornost u porovnání s českým, musí dáti Nebeský za pravdu „kritickému mistru“ Dobrovskému, neohlížeje se při tom na žádné vlastenecké lahodění, jak sám připomíná. „Náležíť zajisté německá píseň Václavova mezi nejlepší básně toho druhu a vyniká nade českou znamenitě. Její forma jest bezúhonná, skladba veršů umělá, myšlénky jsou jasně podány, trefně provedeny a důmyslně spojeny, kdežto české skládání co do formy je nepravidelné, ano u porovnání s velkou umělostí podobných skladeb cizích skoro barbarské, co do smyslu ale nejasné a skřivené.“ A nejen to, různé „podivné omyly“ její zdají se býti nejnovějšího původu a jen dvě okolnosti zdržují tu přímý jeho soud a odsouzení: že velicí takových věcí znalcové, Dobrovský a Palacký, nebrali píseň českou v podezření po stránce palaeografické, a že novější padělatel nebyl by věc tu, nesnadnou a obtížnou, vyvedl tak nemotorným způsobem. „Ostatně můžeme ztrátu této básně pro naši literaturu snadno oželeti“, připomíná významně.

---

[14]) Viz Sitzungs-Berichte 1854, str. 80.

Do skupiny třetí náleží Nebeského překlady a rozbory geniálních básníků cizích, jak antických tak i moderních, zvláště dramatických.

K prvému druhu patří již v této době (do r. 1855) překlad komédií Aristofanových Acharnští[15]) a Rytíři[16]) a studie o Tragickém básnictví Řeků.[17]) Obojí překlad opatřen dosti obšírnou předmluvou a hojnými poznámkami. Ukazují na dobu i poměry, kdy komédie provozována, líčí politický i společenský život, z něhož vyrostla, podávají parallely z moderní literatury a doby, jíž Nebeský ani na okamžik nespouští s očí, popisují vznik dramatu a zařízení divadla řeckého i jeho poměr ke státu i obecenstvu a podobné věci, jichž třeba laikovi, aby porozuměl dílům geniálního Helléna; Nebeský popisuje to vše se vzácnou objektivností, znalostí a zároveň tak duchaplně a zajímavě, jak to nejsme v podobných případech zvyklí slyšeti.[18])

Překlady samy nejsou úplné; některé verše vynechány, „jelikož naše čtenářstvo nemůže býti v humoru athénském o svátcích Bakchových“ (Rytíři), jiné, na př. konec „Acharnských“, protože překladatel netroufal si pokračovati: „Měli jsme vlastně úmysl celou komedii podat, pro množství poznamenání ale již tyto výjímky tak zrostly, že jsme upustit museli od svého předsevzetí.“[19]) Rovněž i ukončení „Rytířů“ nahrazeno stručným obsahem.

Ve studii o řeckém básnictví tragickém kreslí Nebeský původ a vývoj eposu, lyriky a dramatu v Helladě dle zásady, že dílo básnické souvisí úplně a organicky s povahou času, kdy, a s povahou kmene a jeho poměrů přírodných, kde se zrodilo a kvetlo. Drama jest vrchol poesie, řecké drama jest zdroj a dovršení dramatu. Jeho ideální ráz a rozdíl od dramatu moderního pěkně určen a charakteristicky pro názor Nebeského. Pak líčen vznik jeho. Vyvinulo se v náboženství, z dithyrambu, jakož i drama středověké a snad i indické, a to jak tragédie tak komédie. Probrav pak začátky dramatu u Dorů, oceňuje drama attické, líčí provozování jeho, roucha herců, masky, zařízení divadla řeckého, mluví o pověstné jednotě místa, o choru, jeho tancích i písních, o rozměrech metrických. Posléze duchaplnými, vřelými slovy charakterisuje život a díla *Aischylova* (jehož Promethea staví vysoko nad Fausta) a *Sofoklova*.

Chceme-li porozuměti celému dosahu, formě i obsahu těchto studií Nebeského o hellénském klassicismu, třeba nám pohlédnouti se do dřívějšího života Nebeského a jeho snah o povznesení české literatury a národnosti. Od prvého okamžiku, co seznámil

---

[15]) V Č. Mus. 1849 I. str. 3–36 a II. 45–62.

[16]) V Č. Mus. 1850 III. 364–399 a IV. 596–623.

[17]) V Č. Mus. 1853 a 1854.

[18]) Při tom zajímavo jest skoňování řeckých jmen: Salamisu, Plataiy, Belerophona, Telephosa, Philoktetesa a j.

[19]) Č. Mus. 1849. II. 62.

se s podivuhodnými výtvory hellénského genia, stal se Nebeský nadšeným ctitelem a obdivovatelem jeho. Každá práce jeho odtud nese stopy tohoto obdivu. Některá místa toho druhu poznali jsme již, na př. jeho soud o Homérovi, o němž chtěl také psáti zvláštní studii: z jiných přemnohých vzpomínáme zde jen na studii o Alexandreidě, o Mastičkáři a j. i na vliv, jakýž postřehli jsme také v Nebeského poesii a v utváření jeho světového názoru. Studium Herdera, Gervinusa, Goetha a německého i polského romantismu takové sympatie přirozeně sesílilo.

Roku 1848—49 naskytl se nový motiv: naděje, že by se mohl státi professorem řecké (a české) literatury na pražské universitě. Od té doby počíná také systematické studium hellénské literatury, a překlady i literárně-historické práce z let 1849 a sl. jsou ovocem tohoto studia. Avšak nejen tento motiv, také jiný tu působil, motiv hýbající mocně všemi snahami Nebeského a námi již dříve charakterisovaný.

Míníme totiž jeho přesvědčení o úkolu všech českých snah a jejich cíli: Nejen zachování, ale také povznesení české literatury, národnosti, slovem všeho českého k významu světodějinnému, k významu, jakýž v dějinách lidstva měli a mají ostatní národové evropští, jakýž měli i Čechové za lepších svých dnů. Známe již, že Nebeský všemi silami k cíli tomu spěl, svou poesií, kritikou i rozpravami, a jeho studie klassické měly týž smělý a vznešený motiv a cíl. Podávají zároveň pěkný doklad, jak hluboce porozuměl Nebeský geniálnímu duchu Herderovu, jenž v Němcích touže cestou se bral se znamenitým zdarem, a jak bystře z velebného proudu lidského dějinstva dovedl abstrahovati poučení nejen pro svou poesii a světový názor, nýbrž i pro svá díla literárně-historická.

Že správně oceňujeme tyto snahy Nebeského, svědčí vlastní jeho slova: „Naše literatura a náš národ toho potřebují, aby živlem klassickým proniknuty byly, živlem, kterýmž každý národ na vyšším stupni vzdělanosti stojící vykojen jest. Klassická studia nás vytrhla z poroby duševní a z barbarství, ona nás vedla k svobodě ducha, k čisté lidskosti, ku vědám a uměním, my jsme z většího dílu jejich vychovanci, ano směle tvrdit můžeme, že hlavní zárodek takřka všeho, co je chloubou a slastí věků našich, zárodek onoho ducha vědeckého a citu svobody, oné volnosti a rozsáhlosti snah všechny stránky lidské bytosti souměrně obsahujících, zárodek božského vděku básnictví a umění vyššího založen jest v památkách ducha starých Řeků a Římanů. Člověčenstvo jen k vlastní své ujmě by se úplně odtrhnouti mohlo od těchto kořenů novější vzdělanosti, jelikož ducha a díla starých klassiků v mnohém ohledu přestihnouti nelze, a oni nám vždy zůstanou zkušeným a ukončeným měřítkem, zdravým kvasem a takořka omlazující lázní ducha.“

Mýlil by se, kdo by v těchto slovech hledal projev jednostranného filologa, pro nějž nic neexistuje než antika, filologa, jakýchž podnes nacházíme dosti. Rozumělť Nebeský také duchu sve doby; ne darmo napájel se z bohatých zdrojů moderních geniů, již v jeho duchu měli rovné právo s antickými i budovali onu krásnou humanitu, pro niž Nebeský tolik obdivován.[20])

Avšak nejen klassická studia vůbec, také volba děl, s nimiž seznamoval Nebeský národ český, řízena byla pevnými zásadami, plynoucími jednak z povšechných jeho snah a jednak z ohledu na smutné poměry české té doby. Vycitujeme to téměř z každé stránky prací těchto. Tak nebylo již bez důvodu, že volil *Aristofana,* básníka nejen geniálního, ale také politického a vlasteneckého par excellence, jak při každé příležitosti rád připomíná:

„Kdo se nedá klamati povrchem našich poměrů, vidí, že u nás by bylo dosti látky pro podobnou komedii, kdyby sme sil měli takovou geniální mocí překypujících a kdyby naše doby jen čtvrtý díl té volnosti snesly, jako Athény. Věčným mládím se skvoucí postavy Aristophanesových komedií takořka až k nám se blíží a čerstvý dech geniálnosti a svobody z nich nás ochvívá. Mne alespoň v tísni našich politických poměrů, v tomto dusném oparu, Aristophanes vždy občerstvuje svou volností, bujností a svěžestí ducha, u nás tak vzácnou, ano nemožnou.“ [21])

Ušlechtilá tato tendence, prospěti literatuře vlastního národa i všemu jeho ruchu, řídila přirozeně také Nebeského formu a zásady překladatelské. Všude snaží se vniknouti v duši originálu, ne pouze slabiku na slabiku a slovo na slovo klásti, usiluje nahlédnouti a porozuměti každému citu, každé myšlénce až do nejhlubších kořenů a do nejjemnějšího rozvětvení. Proto věrnost překladu podrobuje lehkosti a plynnosti: „Mně tu nešlo o filology, nýbrž o vzdělané obecenstvo.“

S jakým zdarem pak povedla se práce jeho, svědčí nejen obdiv jeho současníků (V. Hálka, Ferd. Schulze), ale i pochvala povolaného odborníka, prof. Jos. Krále, přiznávajícího překladům Nebeského správnost i plynnost. Neschvaluje-li týž soudce zbytečné volnosti, výrazů a obratů zcela moderních, jimiž se ráz staré komedie attické poněkud stírá, dále přílišné volnosti meter po stránce rhytmické, vysvětlíme si výtky tyto snadno jednak tendencí a různým stanoviskem, jednak dobou — složeny před 50 lety — a tak do jisté míry omluvíme tyto první pokusy i musíme jim přiřknouti čestné místo v dějinách českých překladů. S jakou opravdovostí ostatně Nebeský k svému úkolu přistupoval, jak tušil již tehdy leckde správnou cestu, na niž naše doba teprv po dlouhém bloudění se vrátila, svědčí jeho theoretické úvahy, obsažené v úvo-

[20]) Viz t. 1850. IV. 597 sl.
[21]) Čas. Mus. 1850. IV. 597.

dech ku překladům.[22]) Tlumočí jeho zajímavé mínění o významu přízvuku v prosodii antické (dle Ferd. Wolfa) a končí oceněním jeho v literaturách moderních, zvláště české:

„I čeština podléhá jeho zákonu, ačkoliv se nedá upříti, že i časoměry schopna jest, ale vždy se může tato jen za něco umělého, do našeho jazyka vnešeného považovati, kdežto přízvuk dle mého zdání má do sebe ráz přirozenosti a prostonárodnosti. ... Nicméně však nechci nikterak časoměru úplně v českém veršování zavrhnout a snad zastávat hexametr přízvukový, naopak jsem docela srozuměn, aby toto nám a vůbec celému modernímu básnictví cizí metrum se řídilo podle pravidel národa, odkud vzato jest, a že jazyk náš se tu odříci musí práv svých moderních a se podrobit zákonům na jiných principech založeným. Z druhé strany má přízvuk náš bez odporu znamenité vady, jmenovitě se nedá upříti, že pro pevné a umělé formy rozměrů lyrických u Řeků, jaké se i v komedii a tragedii vyskytují, je příliš jednotvárný a slabý a nestačí nikterak k nápodobnění bohatých a ukončených forem těchto. Dle mého zdání však máme prostředek při ruce, ráz jeho slabý sesílit a jednotvárnost jeho zmírnit, a sice tím, když místy, kdež toho metrum požaduje, přízvuk s délkou se stýká, kterýmžto splynutím obou metrických momentů verš český znamenité ráznosti, plnosti a ukončenosti nabýti může. Musím se arci přiznati, že jsem sám toho prostředku nepoužil v tom překladu, nýbrž docela se řídil podle obyčejného způsobu přízvukování, čímž jednotlivé části sborů v porovnání s originálem na barbarskou neforemnost trpí. Kdyby se mi jednou naskytla příležitost překlady z Aristophanesa o sobě vydati, pokusil bych se nějaký takový prostředek v tom ohledu najíti.“

Velmi zajímavá to slova. Svědčí nejen o hlubokém studiu a překladatelské solidnosti,[23]) nýbrž znamenitě osvětlují také poměr Nebeského k Dobrovskému, vždy bližší a bližší.

Podobné pěkné stránky shledáváme i v literárně-historických pracích Nebeského z tohoto oboru:

„Úvody v obou překladech jsou dobré a článek „Tragické básnictví Řeků“ psán jest s dobrou znalostí tehdejší literatury, jasně a přehledně a jest prost závažnějších poklesků. Skladatel patrně v něm nechtěl podávati nic nového, nýbrž chtěl dle tehdejších našich vědomostí o tragickém básnictví řeckém podati o něm jasný obraz širšímu obecenstvu a tím pro ně vzbuditi zájem. To se mu v plné míře podařilo. Poněvadž od r. 1853 změnily se naše názory o tragickém básnictví řeckém jen v menších věcech, nepozbyl článek ten až dosud ceny a s několika málo

[22]) Čas. Mus. 1850. 599—603 a 1851. III. 144.
[23]) K ní charakteristicky vybízel Nebeský v Květech 1841, str. 22.

změnami obstál by jako článek populárně-vědecký i nyní," vyslovuje se o něm prof. Král.

Přidejme k tomu ještě jemný vkus i bystrého ducha, jenž dovedl látku úplně proniknouti a pak mravní dojem, jejž Nebeský svým plastickým obrazem veliké doby hellenské vzbuditi chtěl, i snahu jeho, aby upozornil živořící naši literaturu dramatickou na skvělý vzor geniů hellenských (jako později studií o Shakespearovi a Calderonovi), a máme tento směr činnosti Nebeského dosti charakterisován.

Jinému národu a jiné době náleží genius Shakespearův, s jehož velikými výtvory Nebeský v téže době seznamoval české obecenstvo a stavěl je za vzor českému dramatu ve studii *W. Shakespeare.*[24]) Jako žák Lessingův, Herderův a Gervinusův a stoupenec německých i polských romantiků kořil se Nebeský velikému Britovi od své mladosti a předvídal také mocný vliv jeho, kdyby známost o něm ujala se ve Slovanstvu a zvláště v Čechách. Vyslovil toto přesvědčení své již r. 1843 v příloze Novinách ke Květům (str. 13): „Shakespeare zbudí snad největší účastenství u našeho obecenstva... Kéž by také u nás tak blahodatně působil svým oživujícím geniem!" Přání tehdy již vyslovené, aby „i u nás někdo připravil mu cestu rozborem a výkladem, aby všude našel brány otevřeny", ve studii výše zmíněné splnil Nebeský sám způsobem záslužným a zároveň tendenčním v nejlepším smyslu slova. Psal totiž se zřejmým zřetelem ku tehdejším poměrům života literárního i veřejného, jehož proudu i směru porozuměl s bystrostí překvapující:

„Máme nyní dobu, kde by jistá rovnováha mezi životem myšlénkovým a praktickým po víru událostí let posledních nastati mohla. Kde taková rovnováha a pravý poměr mezi oběma se vyskytuje, svědčí to o zdravosti a síle národa. Působení jednoho na druhý je vzájemné a jen proniknutím se obou může národ prospívat." Takovou blahou souměrnost vidí Nebeský u Angličanů, a největší jich básník *Shakespeare,* „vzor ducha sahajícího vzletem svým až k ideálům krásy nejvyšším a mužnou energií svou pronikajícího záležitosti vezdejší", hodí se proto nad jiné, aby šlechtil vkus básnický, povznesl literaturu, rozšířil její obzor a kul charaktery společenské i politické pro budoucnost.

Sotva potřebujeme připomínati, že tato tendence zavinila jistou nesouměrnost, neurovnanost a jednostrannost celého článku Nebeského. Přes to však patří nejen k prvým, ale také k nejdůležitějším v literatuře české. Jakkoli není původní, nýbrž z větší části podle vlastního přiznání autorova přejat ze slavného spisu Gervinusova, bude míti vždy aspoň tu zásluhu, že v době těžké pro národ náš

[24]) V Čas. Mus. 1851. III. 122—141; 1852. I. 152—168; II. 147—159.

snažil se vychovávat charaktery a dále že jest prvým vědomým projevem českého shakespearování. Shakespeare kolébal novorozenou dramatickou literaturu německou, jak děl Gervinus. Tak měl nyní s geniem hellénským a Calderonem obrodit ubohou literaturu českou a zvláště drama. Pokud se to Nebeskému podařilo, vypráví literární historie naše let šedesátých a následujících, postihující všude větší neb menší vliv Shakespearův (Hálek a j.).

Snahy, které jsme vyčetli z vlastních článků Nebeského, uveřejňovaných v Č. Mus., obrážejí se také v nečetných jeho úvahách.

Počínají teprve ročníkem 1851, sv. II., kdež Nebeský vřele doporoučí český překlad Mignetovy Historie revoluce francouzské (od J. Malého) jednak se stránky praktické a jednak proto, „že jest pravým obohacením české literatury, která nesmí déle váhati u přisvojování sobě tak výtečných cizích děl."

Stejným tonem provází Vojáčkův překlad Lamartinových Girondistů, J. Palackého přeložení knihy Guizotovy O dějinách vzdělanosti v Evropě a Novotného překlad Macaulayovy Historie Anglicka, děl pro jich výtečnost po celé Evropě slavně známých a nám velepotřebných. Přísné odsouzení nesvědomité, povrchní práce poslední (překladu) jest jen novým dokladem překladatelské vážnosti a svědomitosti Nebeského.

Z úvah ostatních není bez zajímavosti také stručný, ale významný posudek o Erbenově Kytici (nepodepsaný sice, ale zajisté pochází od Nebeského, jakož i následující), díle vysoce básnickém a národním, v němž ukázáno „jak se oněch živlů, ježto se v podáních a písních a vůbec v celém spůsobu duševního života lidu skrývají, použíti má, aby opravdově národní básnictví se vyvinulo". Avšak o tomto zajímavém mínění Nebeského o významu prostonárodního podání a jeho poměru k poesii umělé promluvíme si při jiné příležitosti souborně.

Oznámení pověstného *V. Ziakova* překladu „Osvoboděného Jerusaléma" jest opět charakteristické míněním Nebeského o moderním hexametru a o poměru k česko-slovenskému rozkolu. V prvé příčině považuje hexameter „za cizího hosta v básnictví novějším, jenž do něho se dostal branou učenosti" a míní, že se nehodí zvláště do básní tak naskrze romantických jako báseň Tassova.

V příčině druhé uznává sice Nebeský dobrou vůli překladatelovu, aby zabránil roztržce mezi českým západem a východem jistými ústupky v jazyce, ale jeho provincialismy málo se mu líbí, zvláště když prý i bez nich upevňuje se starý svazek mezi Čechy, Moravou a Slovenskem, jak svědčí nejnovější česká publikace Štúrova (o slovanských písních národních).

Ohlas Musejníka v české veřejnosti. Obzor a účinky jeho.

Přese všecky tyto upřímné snahy o povznesení české literatury i vzdělanosti, plynoucí z hlubokého přesvědčení Nebeského i bystrého porozumění přítomnosti i budoucnosti národa,[25]) neušel Musejník rozmanitým výtkám. Jedni s patrnou nevolí proti celé správě musejní a s příchutí podezření, že redakce k ní patří, vytýkali Nebeskému politickou obojatost a literární filisterství, druzí opět nebyli spokojeni s vědecky vážným směrem, jímž Musejník se nesl.

K prvým patří některá místa z Pamětí *J. V. Friče.* Tam totiž v díle IV. str. 367 čteme, že prý „systematicky paralysoval Sacher-Masoch sbor Musejní a Matici Českou — že pomocí pánů Tomků, Nebeských a Wocelů, poslušných pokynům hr. Lva Thuna, či vlastně téhož panošům, bratřím Jirečkům, vykousal z Musea otce Palackého — zamezil vydání České encyklopaedie atd. . . .“

A jinde: „Koubek svým sokem Nebeským krok za krokem stíhán a pobočníkem Thunovým Jirečkem různými výstrahami terorisován, netroufal si s katedry již vřelejšího slova pronésti, boje se vlastního stínu.“ (Tamtéž 368.)

Jindy opět vytýká Frič, že „Musejník vychází právě jen, aby honoroval práce svých 3—5 spolupracovníků, kteří v praksi píší leda pro 5—7 odborníků, kritika že tam strannická“ (IV. 427 sl.) atd.

Při skrovnosti pramenů nám přístupných nemůžeme bohužel vysvětliti všecky tyto výtky Fričovy a tak ukázati jejich neoprávněnost vůči Nebeskému, ale ledaco můžeme přece uvésti na obranu Nebeského. Něco bylo již připomenuto, zvláště o obsahu Musejníka, jeho dopisovatelích, Palackém a j.

Co se Koubka týče, musíme při vší úctě k nebožtíku Fričovi upřímně doznati, že jeho zpráva jest nepodstatna. Jiní faktorové než Koubek zabránili Nebeskému vstup na universitu, i nemohla odtud povstati nevole mezi oběma. Kromě toho obrana literární činnosti Koubkovy,[26]) pocházející od Nebeského, proti životopisci Pospíšilova Obzoru (r. 1855) svědčí právě o opaku.

Také osobní poměr mezi Nebeským a Jirečky byl asi jiný než jak Frič vypravuje; soudíme to z opposice Jirečkova Světozoru a Slovenských novin proti Musejníku i z podivného chování J. Jirečka a jeho přátel k Nebeskému, když vzdal se roku 1861 redakce Časopisu Musejního. Že pak Nebeský i v těžkém postavení při Museu dovedl si zachovati vzácnou svobodomyslnost a měl také dosti odvahy vyjádřiti ji ve svých literárních pracích, vycházejících v Musejníku tak úzkostlivě censurovaném (viz příklad

[25]) „Zdá se mi, že je to právě účel tohoto časopisu, míti dvě tváře jako Janus: jednu hledící do minulosti, a druhou do přítomnosti a budoucnosti;“ Čas. Mus. 1850. 221.

[26]) Čas. Mus. 1855 str. 124.

s Ehrenberkem), často bylo ukázáno a dokázáno a také pamětníci těch dob o tom vypravují. Přidejme k tomu zmíněné již poměry musejní i napjetí mezi stranou Fričovou a stranou starší, druhdy musejní, zvýšené příběhy roku 1848 (srovn. Fričovy Paměti IV. 399—400), zvláštní literární stanovisko a snadno vznětlivou i nedůvěřivou povahu Fričovu, dále celou dobu náchylnou ke klepům a pozdní složení „Pamětí" v době, kdy na Nebeském lpělo podezření Tagesbotské, a jsme snad na správné stopě, vedoucí k motivům i k vysvětlení oněch výtek a podezření projevených v „Pamětech", o nichž také jinak dosti je známo, že nejsou vždy spolehlivé a objektivní.

Výtky druhé ozvaly se zvláště v „Pražských Novinách" 1853 č. 78 a měly prý posléze ten následek, že založen Pospíšilův Obzor za hlavní účasti Erbena, Štorcha a Zeleného, aby dělal konkurenci a opposici Musejníku.[27])

Prohlédli jsme za tím účelem onen časopis, ale nenalezli jsme nepřátelské tendence ani v programu, ani v článcích, ani v osobách. Obzor, ‚listy pro národopis. dějepis, veřejný život, literaturu a umění, zvláště nynějška a vlasti' (přispěním pp. K. J. Erbena, Karla Štorcha, Václ. Zeleného a j. sestavený a vydaný Jar. Pospíšilem v Praze 1855), měl účel „pozorovati bedlivě každý ruch duševní, zvláště pak literárního života našeho, pronášeti důvodný soud o každém důležitějším výjevu na obzoru písemnictví českého, při tom však pilně stopovati i vyvinování se cizích literatur, slovanských i západních, jakož i výjevů života národního vůbec; podávati zprávy o oněch podniknutích, jež směřují k poznání země i jejích obyvatelů; popisovati cesty po vodě i po zemi".[28])

Tento program nejen že nemohl čeliti proti Musejníku, jak si jej Nebeský přál právem, nýbrž naopak jej vhodně doplňoval. Vysvítá to také z úvahy, kterou sám Nebeský v Čas. Musejním (1855 str. 123 sl.) napsal:

„Soudíce podle prvního svazku můžeme jen velice schvalovati krásné podniknutí toto a přáti, aby u obecenstva toho povšimnutí došlo, jaké v skutku zasluhuje. Články posud podané jsou nejen rozmanité a zajímavé, nýbrž poslouží zajisté k rozšiřování prospěšných vědomostí a ušlechtilejšího vzdělání. Na tuto poslední věc klademe zvláštní váhu, neboť jedna z výtečných stránek spisu toho je ta, že nadchnut jest jakýmsi duchem vzdělanosti, což se jak ve formě uhlazené a ladné tak i v úsudcích a názorech pronešených jeví, zvláště pak v úvodním článku: Věk náš a literatura česká, jenž o ideálnějším směru a rozsáhlejším rozhledu jakož i o jakési dospělejší přemýšlivosti svědčí. Blaze opravdu působí na mysl tato uhlazená vzdělanost a ladnost, jaká se v celku v článcích zračí" atd.

[27]) J. Malý, Naše znovuzrození.
[28]) Obzor, str. 7.

Ale ovšem pravdou jest, že ve Sboru matičném jednáno o této věci, jak svědčí poznámka k Úvahám (v Čas. Mus. 1855 str. 118) i Slovo k laskavému obecenstvu (t. str. 1 sl.), v němž zračí se také účin Obzoru na Musejník.

Že také Obzor choval se k Musejníku docela přátelsky, vyčítáme již ze zmínky, kterou provázel „Slovo" Nebeského (na str. 145), svědčící prý o jeho spanilém snažení, a z obhajování Musejníka proti Lumíru (1854), Pražským Novinám a zvláště Slovenským Novinám i jejich příloze Světozoru (Jirečkovu) a proti Wiener Zeitungu. Bylo to přirozeno, poněvadž Obzor veden byl muži, s nimiž nejen Musejník ale i redaktor byl v dobrém přátelství a v živých literárních stycích, a spor nezavinily tu osobnosti, nýbrž známá nám již záhada populárního a vědeckého rázu Musejníka, která theoreticky snadno se řešila, kdežto v praksi tolik působila obtíží, že ani příhodnější poměry literární, politické i musejní za redakce Vrťátkovy, Lepařovy, Emlerovy nerozřešily jí k obecné spokojenosti.

Život soukromý. Studie o Číně, španělských romancích a Calderonovi.

Avšak nejen nad literárním a veřejným působením Nebeského, nýbrž také nad jeho soukromým životem začaly se té doby hromaditi temné chmury. Od r. 1852 žil totiž Nebeský ve šťastném manželství s Eliškou Jungmannovou, dcerou zasloužilého professora, potom od roku 1853 ředitele známého vyučovacího ústavu v Praze, na němž Nebeský spolu s Ed. Grégrem a j. působil.[29])

Roku 1855 zemřela mu tato první choť na choleru, zůstavivši mu sotva dvouletého synáčka, právě když psal zajímavý svůj článek o elegii, zachovaný v jeho pozůstalosti s tklivou poznámkou: „poslední práce, kterou četl jsem Elišce".

Zajímavá práce tato, podávající nám pěkný doklad o všestrannosti Nebeského, bezděky nutí nás litovati, že více nepsal o theorii básnictví, poetice, v níž tak bystře dovedl dogma aesthetické spojovati s jevy historickými. Zůstala nedokončena. Podobá se pravdě, že Nebeský zdrcen ranou osudu práce své nedodělal. Jeho měkká, citlivá duše otřásla se do nejhlubších základů jako kdysi ve Vídni, a podlehla opět zadumčivé melancholii plné žíravého bolu, zoufalství, zmalátnělosti. Dojemné přípisky v ročníku Č. Mus. z r. 1855, zachovaného v jeho knihovně v černé vazbě, i dopis Krouskému ze dne 8. září 1855 zrcadlí nám výrazně tuto náladu:

---

[29]) Privat-Lehr- und Erziehungsanstalt höherer theoretisch praktischer Bildung für alle Stände; obsahoval nižší a vyšší gymnasium, nižší a vyšší reálku, školu hospodářskou a obchodní.

„Chci o sv. Václavě k rodičům, kde i své dítě mám. Velmi rád bych se právě nyní k Vám podíval; ale nemohu již přijíti. Jsou tomu zrovna čtyři leta, co jsem v těch krajinách byl, tenkráte ovšem pln blahých nadějí. Nyní je vše zmařeno! Ještě doklepu ten život tak, jak to právě půjde. Redakci (Musejníka) složím. Psáti víc nebudu, leda pro sebe.“

Redakce Nebeský sice se nevzdal, ale v celém ročníku 1855 (kromě I. sv.) není až na některé úvahy a článek o Číně žádného pojednání od Nebeského a teprve r. 1856 počíná opět jeho literární tvořivost, ale, a to jest zajímavé, marně hledáme studii o českých literárních památkách. Práce o Kralodvorském rukopise a Milostné písni krále Václava zůstaly do r. 1858 posledními!

Nežli však s vlastním literárním tvořením Nebeského se počneme obírati, nutno nám poohlédnouti opět se po redaktorské jeho činnosti v tomto období.

Jakub Malý (Naše znovuzrození str. 47 a sl.) vypráví, že prý Nebeský, sotva Obzor přestal vycházeti, upadl zcela do starých chyb, sveden svou „obvyklou pohodlností a neomluvitelnou liknavostí“. Výčitka ta je nesprávna, jak nás přesvědčí dosti povrchní pohled na hojné a vynikající spolupracovníky Musejníka a jejich rozmanité, cenné články (do r. 1858 incl.) i jeho vlastní práce. Nevidíme nikde žádného poklesnutí ani uchýlení se od zásad Nebeského, a ve vlastních jeho článcích pozorovati to tím méně. Hlavní z nich zůstanou vždy ozdobou naší literatury, uznány za takovou nejen domácími znalci, nýbrž i cizími odborníky (Wolfem). Ale také podřízené, příležitostné jeho práce dělají mu čest. Míníme zvláště Národopisné nástiny z kulturního života: I. Čína,[30]) zajímavý, duchaplný článek, podávající pěkným způsobem obraz duševního vývoje Číny, jak zrcadlí se v jazyce, literatuře, náboženství, ve zřízení politickém i společenském. Rozsáhlý obzor a filosofický vtip Nebeského proniká i zde všude patrně a o věcné správnosti jeho svědčí pochvalný soud odborníka, prof. Dr. Rud Dvořáka, ústně mi laskavě sdělený. Článek o Číně jest výsledkem porad musejních, v nichž po přání jisté části obecenstva jednáno o popularisování obsahu Časopisu Musejního. Všecky ostatní jeho studie berou se však cestou nám již známou: ušlechťují vkus obecenstva i spisovatelstva k novým výtvorům, vychovávají národ i poesii pro budoucnost a sice na nejcennějších, jinde osvědčených vzorech poesie prostonárodní, která od této doby neobyčejně poutá Nebeského.

Jak promyšlen byl tento nový způsob a krok za krokem veden zkušeností čerpanou z dějin literatur světových, svědčí úvodní slova Kytice ze španělských romancí (str. VII—VIII.). Nebeský mluví

---

[30]) V Čas. Mus. 1855. I. 61—80.

tu o úpadku básnictví a vůbec umění západních národů evropských v 18. stol. pseudoklassickým formalismem a ukazuje, jak zvláště básnictví nový se vyprýštil zdroj v poesii prostonárodní: „V písních národních začal se zase dávno zanedbaný pramen svěží a čisté poesie prýštiti. Zároveň s tím začali národové zase si všímati dávno zapomenutých památek staré své literatury, a z ponenáhla všeho, v čemž se jejich bytost a podstata duševní jeví... Nová věda, obdobná staré klassické filologii, vzrostla z tohoto snažení a jest již nyní nádherná budova. Avšak má tento úkaz mimo aesthetickou a vědeckou stránku ještě jinou veledůležitou, an souvisí s probuzením národního sebevědomí, ježto nejen příčinou jeho jest, ale z něho také zase podnětu a podstaty nabývá. Důkaz toho nám blízký uvedu ten, že Starobylá skládání a první sbírky českých národních písní v tu dobu u nás vyšly, když duch národní mocněji se hýbati začal. Tak zajisté tyto snahy, jimž z počátku řemeslná učenost a panující vkus se jen posmívaly, staly se předůležitým momentem v literatuře a ve vědě i mocnou pákou v životě národním..."

A v témž smyslu píše Nebeský i v úvodu k Novořeckým písním: „Básnictví umělé, kdež rozvoj jeho samorostle a samostatné se děje, vyrůstá z národního a na vrcholi svém zase s ním se stýká. Je tu potřebí jen ke Goethovi. Mickiewiczovi, Puškinu ukázati. Též v naší literatuře krásné toho příklady máme. A když Shakespeare v Ofelii, Desdemoně průhled do nejtajemnějších hlubin srdce otevříti chce, činí to písní národní. My pak Slované máme více příčin než kterýkoliv jiný národ, abychom z těchto pokladů kořistili. Chceme-li však vniknouti k pravému poznání našeho básnictví národního a vůbec celého duševního života slovanského, musíme se též v cizině ohlédnouti..."

Prvým krokem na té nové cestě byla studie O španělských romancích.[31]) Proč Nebeský volil právě tento druh, vyčítáme z jeho vlastních slov: „V romancích nalezl básnický duch národa španělského svůj prvotní a původní výraz, ano může se říci, že vše, co kdy čilou a hrdou myslí i horoucím a hrdinským srdcem rytířského a ušlechtilého toho národu hýbalo, v jeho romancích ohlasu nalezlo. Jsouť ony zajisté zpěvy národními v nejpravějším a nejkrásnějším toho slova smyslu. neboť se v nich zrcadlí povaha a bytost, život duševní a veřejný, dějiny a pověsti národu tak čistě a původně, jako v žádném jiném druhu literatury jeho." [32])

Ve studii samé Nebeský svým duchaplným způsobem popisuje jednak na základě vlastních studií a dojmů, jednak podle cizích

---

[31]) Čas. Mus. 1856. IV. 35—78.
[32]) Čas. Mus. 1856. IV. 37—38.

pramenů, jež uvádí (hlavně F. J. Wolfa), půvabnou vlast romancí, poetické Španěly, stanoví jejich význam literární a aesthetický, vypravuje o jejich tradičním uchovávání a měnění, vyčítá jejich bibliografii domácí i cizí, sleduje jejich původ, formu, metrum, shledává jejich motivy a obsah, posuzuje jejich třídění dle původu i obsahu i zpytuje jejich historický význam. Jemný aesthetický cit, rozsáhlý rozhled po literaturách, bystrý soud charakterisuje také tuto pěknou práci Nebeského, nad niž naše literatura podnes nemá lepší. Slavný badatel v tomto oboru, F. J. Wolf, sám jí vzdal tuto chválu, dav si ji přeložiti do němčiny.[33])

Rozprava illustrována zároveň hojnými ukázkami romancí přeložených jednak od *Nebeského* (12) a jednak od *Čejky* (13), jež potom (r. 1864) vyšly také o sobě značně rozmnoženy ve sbírce Kytice ze španělských romancí. Sbírka tato vybrána z knihy Primavera y Flor de romances etc. par don Fern. José Wolf y don Conr. Hofmann (Berlín 1856), obsahuje jen staré a historické romance a uspořádána netoliko z aesthetického, nýbrž také literárního stanoviska. Obsahuje 24 romance v překladu Nebeského a 23 v překladu Čejkově. Od Nebeského pochází také zajímavý úvod a poznámky svědčící, jak bedlivě obíral se té doby studiem prostonárodní poesie české i cizí.

Co se překladu týče, máme na Romancích nový doklad vzácné překladatelské svědomitosti a dovednosti Nebeského. Než odhodlal se k vydání — přiznává sám v Čas. Mus. 1856. IV. str. 52 — činil s přítelem svým mnohé zkoušky, jmenovitě s ohledem na metrickou formu překladu. Výsledkem pokusů těch bylo, že užito místo španělské assonance střídavého rýmu, a často jen volného, jak se to s povahou národního básnictví snášeti zdá. Několik romancí přeloženo je bez rýmu i assonance.

Překlad svůj provází Nebeský přáním, „aby u českého obecenstva výbor tento tutéž oblibu našel, jaké tyto překrásné plody národního básnictví v jiných literaturách našly... (Herderův Cid stal se u Němců knihou národní.) Chováme totiž to přesvědčení, že hlavně výtvory staroklassické literatury a plody básnictví opravdu národního s to jsou, aby v dobách, kde vkus aesthetický pobluzuje, k tomu v básnictví vedly, což věčné platnosti míti bude, byť třeba na ně v kolísání literárním na čas zapomínáno bývalo. Za druhé považujeme za věc nutnou, aby se obzor literární u nás rozšiřoval i abychom z pramenů samých čerpali. Pokud naše literatura hlavně jen k jedné cizí literatuře přiléhati bude, jen s tíží nabude samostatnosti, když pak se pohybovati bude ve velkém oboru literatur světových, tuť přijde sama k sobě."

---

[33]) Viz Kytice ze španělských romancí. V Praze 1864, str. XI. pozn.

Jak tyto naděje Nebeského se splnily, jaký ohlas našla jeho práce u českých básníků, vypravují nám slova Hálkova, pronesená v Literárním Obzoru r. 1868, str. 148. a Nerudova v Poet. Besedách č. XVII.

Jak zahloubal se Nebeský do španělské literatury v této době, svědčí také druhá jeho studie, vyšlá v Čas. Musejním, Calderon de la Barca — nástin literární.[34]) Nebeský charakterisuje tu mocný rozvoj novověkého dramatu ve Francii, Anglii a Španělsku. Kdežto však drama prvých dvou národů nachází mohutný ohlas v Evropě, nepřekročili geniální dramatikové španělští hranic své vlasti a kde se tak stalo, nenalezly jejich výtvory vřelejšího uvítání a trvalého pohostinství v cizině.

A přece bohatstvím předčí drama španělské nade všecky a vnitřní cenou se jim aspoň vyrovná, ba Goethe pronesl docela, „že by poesie, kdyby všechna ze světa vymizela a jen Calderonův „Statný kralevic" zbyl, z něho nahraditi se mohla". Kde tedy příčina této neoblibenosti? Nebeský snaží se k této otázce odpověděti právě svým článkem o dovršiteli španělské dramatiky, Calderonovi, na jehož nejslavnějších výtvorech (Statný kralevic, Zázračný magus, Dva milovníci nebes, Pobožnost ke kříži) charakterisována ta zvláštní forma a podstata španělského dramatu. „Toto vyvinulo se totiž původněji a samostatněji než kterákoli jiná dramatická literatura novější z vnitřní povahy národní, a pro tento samorostlý vývin nabylo tak zvláštního rázu a sloučeno je z takových živlů, že jinému národu velmi těžko je, v ně se vpraviti a úplně jich pojmouti."

Obsahu a aesthetickému i kulturnímu rozboru zmíněných děl věnována větší část rozpravy a jen stručně odbyt (podle Ticknora a Schacka) život básníkův a bibliografie jeho výtvorů.

Sotva třeba připomínati, že i tato práce nebyla beze vztahu k domácí produkci dramatické; že nalezla ohlasu, svědčí nejen studie, ale také překlady ze španělské literatury dramatické a zvláště z Calderona, uveřejňované záhy na př. *Stankovským,* jemuž Nebeský sám byl pomocen při překládání . . .

Listy Thorsonovy z roku 1858—1859. Polemika s J. J. Hanušem. Affaira „Tagesbotská".

Krátký, ale vysoce zajímavý pohled do soukromého života Nebeského na konci let padesátých otvírají nám tři německé dopisy Eug. Thorsona Nebeskému.[35]) Thorson, narozený v Dánsku

[34]) Čas. Mus. 1858, II. 212—221 a III. 375—391.

[35]) Z Krakova 16. dubna 1858; z Báňské Bystřice 27. září 1858; z Kodaně 26. října 1859.

asi v letech dvacátých nebo třicátých, studuje horlivě slovanské jazyky a literatury, zavítal na jaře (nebo dříve) r. 1858 také do Prahy. Na konci března neb začátkem dubna odjel do Krakova a pobyv i v jiných městech polských, navštívil Tatry a přes Báňskou Bystřici odjel do Pešti a Vídně. Na podzim t. r. vrátil se do Kodaně.

Svým studiem, v němž všude probleskuje upřímná sympathie ke Slovanstvu, vysokým i rozsáhlým vzděláním, svou duchaplností i milou hovorností získal si Thorson v Praze záhy přízně pražských literátův a učencův, kteráž při Nebeském vzrostla až v důvěrný poměr přátelský, pro povahu Nebeského té doby velmi charakteristický. Svědčí o tom hned prvý list, kde Thorson přiznává, že prvy jeho dopis měl být Nebeskému, a na konci píše: „A nyní končím, milý příteli, tím, čím jsem měl vlastně začíti, srdečným díkem za Vaši laskavost a Vaše přátelství i za příjemné hodiny, které jsme spolu strávili a které, doufám, nebudou posledními. Neuplyne ani den, abych se netěšil na naše shledání. Žijte blaze, a až jednou budete mít chuť a příležitost, vzpomeňte si na mne několika řádky. Váš vždy oddaný . . .“

Rovněž v listě z 28. října 1859: „A nyní, milý příteli, musím pro tentokrát ukončiti. Toto jest, nemýlím-li se, třetí nebo čtvrté psaní, jež Vám píši, kdežto od Vás nedostal jsem ani řádky. Podle toho máte značný dluh splatiti, i doufám, že budoucně již začnete mně spláceti dlouhým českým listem. Žijte blaze, milý příteli . . .“

Nepochybujeme ani dost málo, že uvedená slova jsou něčím více, než pouhou listovní zdvořilostí; podle všeho tonu i obsahu listů jsou zajisté výlevy upřímného přátelství a tím nový paprsek vrhají na povahu Nebeského, od r. 1859 tak nesdílného. O tom máme ostatně také jiné svědectví v týchž listech. Vraceje se z Vídně domů, zastavil se Thorson v Praze a byl vítaným hostem Nebeského. V listě z Kodaně vzpomíná na ty chvíle slovy charakteristickými nejen pro sebe, ale i pro hostitele: „Především musím Vám, milý příteli, srdečně poděkovati za všechnu Vaši přívětivost a pohostinství za mého předposledního i posledního pobytu u Vás. Ty poslední dva dni byly mně nad míru příjemny, zač zvláště Vám mám děkovati. Kéž bych byl jen mohl podle Vašeho vlídného přání svůj pobyt o krátkou dobu prodloužiti! Nic by mně nebylo vítanější a příjemnější, avšak „fata trahunt“. Doufejme přece, že nám budoucnost ještě popřeje několik veselých a příjemných hodin spolu stráviti. Tento dvojí ráz měla aspoň naše poslední hostina na rozloučenou. Šlo to vesele, že? Tak bych rád býval při tom! Veselý zpěv a přátelský rozhovor, toť vždy můj živel a při tom rád vždy pobudu. Jestli pak milé ‚pivo‘ vstoupí trochu do hlavy, co z toho? Tu ukáže se každý, jakým jest. Tu probleskne přátelské smýšlení, dobromyslný humor, veselost mnohem

zřetelněji, ovšem jen mezi vzdělanými a stejně smýšlejícími přáteli. Do smrti nezapomenu na ten večer!“

Vedle těchto důvěrných přátelských projevů nacházíme také některé jiného, ovšem příbuzného rázu. Nebeský totiž asi hlavně zasvěcoval Thorsona do studií českých v Museu, opatřoval mu různé pomůcky literární, ba vyžadoval si od něho i zprávy pro Časopis Musejní, zvláště o jeho cestách po Slovanstvu.

Thorson naopak snažil se jeho sympathie k sobě rozšířiti na celý svůj národ, získati jej a jeho přítelkyni Němcovou pro literaturu dánskou. „Bylo by mně zadostučiněním,“ píše o tom z Kodaně, „kdybych Vás získal pro naši literaturu. S řečí půjde to mnohem lépe, než si myslíte . . . Pište mi něco o literární činnosti u Vás! Já jsem již přes rok Vašemu literárnímu životu téměř odcizen. Zde jsem docela isolován, neslyším takřka ani hlásku ze slovanských zemí, leda co oznamují mně laskavě moji přátelé. A k tomu ještě tak málo naděje, že se to zlepší. Než i kdyby snahy usilující o to, aby naše literatury vzájemně se přiblížily, nenesly hned ovoce, nebudou přece nikdy docela marnými. Budoucnost jistě se nějakého ovoce dočká. Něco jsem přece jen u nás dovedl . . . Slovanská literatura jest tak bohatá a v mnohých směrech tak bujará a původní, slovanská budoucnost tak slibná, že stojí to za práci, nasaditi své síly na to, abychom přivedli ostatní indogermánské národy k lepšímu, hlubšímu porozumění celého slovanského života i práce.“

Sotva se klameme, přisuzujeme-li aspoň některé motivy těchto zajímavých projevů nejlepšímu příteli Thorsonovu v Čechách, Nebeskému, který asi motivoval také jiné místo v dopisech Thorsonových, jednající o úkolu současné literatury české: „Literární, vědecká práce zdá se mi pro tu chvíli býti předním úkolem českým. Výborné památky staré zachovávati lidu v čerstvé paměti, pokud možno výborná díla nová vyvésti, národní život síliti, toť další, budoucí úkoly. Jest to krásný cíl . . . Vy máte krásný úřad, milý příteli, jako redaktor prvého vědeckého časopisu své vlasti. Pracujte čile i zmužile dále, než přijde noc, kdy nebudeme moci pracovati!“

Také o zamýšlené cestě Nebeského do Tater, kterou s Erbenem a Sucheckim chtěl podniknouti na jaře nebo v létě r. 1858, o zamýšlené cestě do Kodaně r. 1859 dovídáme se z listů Thorsonových a vedle toho o hojné řadě přátel Nebeského. Jmenují se tu Hanka, Erben, Dunder, Tomíček, Náprstek, Čejka, Vocel, Hattala, Wenzig, Zap, Němcová.

Jak klidně stojí ta jména vedle sebe, a přece právě tehdy divný proud hořkosti počal se mezi ně rozlévati, a o rok později sotva by byl Thorson našel kruh jejich plný. A nejen to. Sotva

také byl by záviděl Nebeskému krásné postavení jeho při Museu a Musejním časopise!

Ze dvou sobě blízkých zřídel prýštil onen proud hořkostí, jenž záhy zaplavil všechen literární i soukromý život pražský r. 1858: z literárního časopisu Kritische Blätter, redigovaného tehdy I. J. Hanušem, a z politického denníku Tagesbote aus Böhmen, řízeného D. Kuhem. Ohlédněme se nejdříve po prvém sporu. Zrcadlí se ve dvou brožurách od Hanuše a Nebeského.

Prvá nadepsána Die Stellung der kritischen Blätter für Literatur und Kunst zu einer Fraction der neuböhmischen Literatur. Ein Culturbild mit einem Schattenrisse von I. J. Hanuš.[36]) V brožurce této charakterisuje Hanuš úkol a cíl svého listu i uspokojivé výsledky, jakých se dodělal v Rakousku.

Jen malá frakce novočeské literatury neschvaluje prý směr ten, „na štěstí z důvodů docela nevědeckých, ano nedůstojných, jak již zmíněno bylo v Kritických listech, zvláště v č. 20. ve článku ‚Die Kritik und der gesunde Menschenverstand'“. Aby tedy tuto frakci v pravé její podstatě vylíčil, nastiňuje právě tento kulturní obrázek, jenž objasní prý tuto frakci vůbec v jejím historickém vývoji, a zvláště na jednom příkladě nové doby.

Hanuš líčí nám pak idylické literární poměry v prvých dvou desítiletích našeho věku, které vážné a přísné kritiky nedopouštěly. Avšak již r. 1837 Palacký jako redaktor Musejníka žádal ve vší literatuře a také v kritice obrat. Než jakkoli od toho již 20 let minulo a literatura znamenitého stupně dosáhla, v kritice posud nepokročeno. „Ovšem, pokud on (Palacký) a po něm Šafařík redigoval Časopis Musejní — druhdy ústřední orgán české literatury — brán zřetel v něm na nejvýznačnější zjevy evropské a zvláště slovanské literatury, a referáty i kritiky pošinovaly plody českého písemnictví mocně do živého proudu evropského literárního života, ano také pod jejich bezprostředním nástupcem vyprýštil se sem tam svěží pramen; než čím více blížíme se přítomnosti, klesala i klesá kritika v Čechách pod každé dovolené niveau.“ Sotva třeba připomínati, že hrot Hanušův míří tu na Nebeského, redaktora Musejníka.

„Po renaissanční epoše jednoty,“ pokračuje Hanuš, „přišla epocha rozdvojení, jež subjektivně často bolestně působila, budíc nepřátelství a strany, kteréž si navzájem neoslazují života, avšak objektivně nutnou a prospěšnou byla, poněvadž všechen život vyvíjí se jen v rozdílech, ano v protivách. Díl české literatury přimknul se k literatuře evropské a prodělávaje s ní všecky fase rozvoje, vyšinul se ke znamenité výši. S nimi souvisí čelná jména *Šafaříka, Purkyně a Palackého,* k nim přidaly se i síly nejmladší.

Část druhá těchto mladších mužů, mezi nimiž jen ještě jediný ze starých se nachází (totiž Hanka), kteréhož za to mladší jako

---

[36]) V Praze 1. čce. 1853 (datum otisku!).

fossilního světce ctí, ustavila se během 4. a 5. desítiletí našeho věku v retardující clique literární stagnace, a to jest naše zmíněná frakce, v níž vládne všemocná kamaraderie, jak dobře řekl Miklosić Tito oddělili se od evropské a zvláště německé osvěty i byli mezi nimi lidé, již žádné německé knihy netrpěli ve své knihovně.

Oblaží-li někdo z těchto bratří svět nějakým dílem, zavzní pochvalné trouby nad ním — ale kritika nesmí se ozvati. Počet těchto bratří není ovšem veliký a stále se menší, ale jsou ještě dosti mocní, zvláště proto, že každého svého odpůrce terrorisují vším možným.

Ovšem jsou mezi nimi také výborné hlavy. Jedny sem zahnala obmezenost, druhé božská lenost, třetí prospěchářství.

Jedním význačným z nich jest prý také K. V. Zap. V Pam. archaeol. a místopis. (1858. III. 2. na obálce) ozval se totiž Zap proti posudku Kritische Blätter (č. 19. str. 132.) vyčítaje Hanušovi mezi jinými věcmi, že snižuje před německým obecenstvem českou literaturu, že šetří jen těch spisovatelů, kterých se bojí neb o jichž přízeň se uchází, že je nepoctivým odpadlíkem zastírajícím se pláštěm líčeného horlení pro pravdu a prospěch literatury atd., výtky z části oprávněné, jak jsme se přesvědčili čtouce Kritische Blätter za jeho redakce.

„Takovýchto výplodů této frakce,“ odpovídá Hanuš, „máme již několik. Oni podezřívali Miklosiće z plagiátorství na Kopitarovi, že musel se ohraditi spiskem Uiber Herrn W. H. Albernheiten und Lügen (Slov. Bibl. I. 267—321), kterýž Hanku literárně zabil, jakož svědčí mezi jiným to, že Učená Společnost neváhala potom jmenovati Miklosiće svým členem, že prof. Höfler naleznuv pražské hlaholské zlomky svěřil je Šafaříkovi, ba že samo české Museum muselo nedávno předsevzíti operaci pro V. H. svrchovaně důtklivou (ohledání Milostné písně krále Václava), ba my prorokujeme docela, že tato první operace nebude poslední, nýbrž že podle nově objevené léčivé methody Sickelfoucardovy teprve hlavní operace přijde. A to zcela přirozeno jest, neboť co se zdá, není vždy pravda. (Schein kann ja nicht immer fort sein.)“

Po té činí Hanuš různé výtky Zapovi, výtky nezcela prosté sofistiky, ba i denunciace na Zapa a Vocela atd.

Polemika tato nezůstala ovšem bez odpovědi.

Nebeský, také jeden z napadených, ozval se nejostřeji brožurkou, anonymní sice, ale tak zřejmou přece, že jméno skladatelovo záhy ve známost vešlo. Jest to Aristarchus redivivus. Ein offenes Brieflein an dr. J. J. Hanuš.[37])

[37]) Ein kleiner Jux in 1000 Exemplaren zu Einem Groschen. Zugleich eine nothwendige Beilage zu den „Kritischen Blättern“. (str. 8 in 8⁰) Prag. Im Jahre I. der Hanušischen Kritik.

Již motto zrcadlí dobře náladu, jíž celá odpověď zbarvena:

„Za groš ta junda stojí." (Alter Spruch)
„Ba za dva!" (Ein neuer Philosoph)
„Unglückselig Flötenspiel!"

(Dr. Hanuš nach Dr. Schiller.)

Pak pokračuje:

Pane Doktore! Vy jste tedy ten, který v Praze založil nestrannou a svobodomyslnou vědeckou kritiku a ohradil jste se jmeny znamenitých mužů, Šafaříka, Palackého, Purkyně, Miklosiće, Hattaly, ano i J. E. hraběte Thuna, kdežto na druhé by byla frakce novočeské literatury? Nebeský porovnává jej jednak se Saulem mezi proroky, jednak s kadidelníkem, jenž v hustém kouři kadidla snadno se zdá jedním z kněží.

Na to pokračuje: Vy tedy jste zavedl v naší krásné Praze svrchu zmíněnou kritiku? Ve svém listě příliš často jste to tvrdil, i nemůžete tedy leč přisvědčiti.

Z Vašeho listu s důstatek víme, že byste byl s to psáti kritiky o všem možném i nemožném a ještě třeba o něčem. Ale něco Vám přece schází a to Vám škodí. Pamatujete se, že jste zkřesal Wenzigův překlad jedné české básně? Pan Wenzig Vám ukázal, že takový překlad nikdy nikde nevyšel — ač Vy jste i sbírku jmenoval! — a co Vy jste vyzván od něho prohlásil? Že Wenzig v obecném smyslu má pravdu, Vy pak ve smyslu vyšším, protože Váš soud zůstal neporušen!!! Tak chcete se z oka vyvléknouti? To nejde se zdravou kůží, tu uvázne celý kritický talár, a Vy jste zcela nahý! O Aristarche redivive!

Ale ani po tom jste nezmoudřel. Naopak. Mnoho lidí kritisovalo již knihy, kterých nečetlo, právě jako Vy, ale ti byli chytří a znali aspoň tituly knih recensovaných, a to právě je, co Vám schází. Nebeský ukazuje to na příkladě s Dr. Petržilkou velmi frapantně, že Hanuš, „grosser indoeuropäischer Philolog, kolossaler Slavischer Runenfrage-Löser und unsterblicher Cyrilloglagolita, ein angeblicher Nebenmann von Šafařík und Miklosić", nejen nečetl knihy, nýbrž ani neviděl, ba ani titulu nerozuměl a holý nesmysl napsal, aby se stal tvůrcem nového druhu svobodomyslné a nestranné kritiky. Ale to by nebylo ještě nejhorší. Způsob, jakým tuto hroznou nevědomost a neodpustitelnou lehkomyslnost v kritisování zastříci chtěl, to nemůže mu Nebeský odpustiti, zvláště proto, že ani dále nemlčel, ani se nepolepšil.

Upozorněn totiž nějak na svou chybu, vymlouval se Hanuš, že při korrektuře zapomněl vložiti celou řádku, která vypadla. „Z deště pod okap," volá Nebeský. „Nemožno pro to a pro to! To by musily litery býti živy a pak by udělaly bez Vás lepší kritiky. Za druhé bylo by to ještě větším nesmyslem než nyní. I nenašel byste člověka, který by Vám to věřil, kdybyste byl Ahasverus II. Criticus."

Avšak ještě jeden příklad. Znáte básně od prof. Uhlíře? Ovšem, řeknete, psal jsem o nich dlouhou kritiku (Kritische Blätter 1858 č. 29.) pro svých 80 abonentů. Tam čteme: Herr Uhlíř theilt seine Gedichte in Gelegenheitsgedichte, Minnelieder, Frühlingslieder, nächtliche Gesänge, dialogische Blätter (listy rozpravné). Opět jste nečetl knihy, a abyste se tím více blamoval, přidal jste ještě český titul. Přece listy rozpravné jsou zvláštní ironií osudu pravým opakem dialogických básní, totiž básně epické! Četl jste patrně nějakou českou recensi a překládal asi tak pěkně jako Hrad Lipnický na Burg Lipnický! . . .

„Nyní s Bohem!“ končí Nebeský. „Chovejte se dobře, jinak chopíme se Vás ještě jednou, ale pak do opravdy. Víte, že máte na svědomí ještě mnoho kritických a literárních hříchů, pro něž po druhé tak lehce neproklouznete jako dnes. Proto jen z ticha! jinak uvidíme se opět u Filipp . . .“

Probíráme-li dnes celý tento spor chladnou myslí, shledáváme ovšem kus pravdy na té i oné straně, avšak na straně Nebeského jest rozhodně převaha. Kritische Blätter neměly všech těch dobrých vlastností, jakéž Hanuš vyčítal, ani polovic, a jmenovitě duch jejich byl tak pramálo český a vůbec slovanský, že nikterak nedivíme se, když budil odpor. Dokladem toho jest vedle celého obsahu Kritische Blätter spor Hanušův se Zapem.

A že také kritika Hanušova a jeho druhů i přes svá „drastická“ porovnání (s husami kapitolinskými) nebyla právě vzornou ani hlubokou, svědčí jednak pravdivé výtky Nebeského a jednak dra. Náje posudek almanachu Máje (v Kritische Blätter 1858. II. 260—262), odsuzující zcela i práce Barákovy, Hálkovy, Nerudovy („protivné humoristické pohrávání s lidskou bídou“), Světlé a j. a končící: „Tak má tento Máj právě tak málo poeticky teplého dechu, jako náš skutečný máj jen skrovnými paprsky nás ohřál.“

Jak mocně působila ostatně Nebeského brožura v české veřejnosti, vidno z toho, že Kritické listy Hanušovy na dobro zabila. Od té doby přestaly vycházeti . . .

* *
*

Daleko významnější jest událost druhá. Souvisí s předešlou, ale podivnou hrou osudu líčen tu v téže době dvojí kontrast v povaze Nebeského: Hanuš stotožňoval jej s planým, nabubřelým vlasteneckým chauvinismem, zde pak měl Nebeský opět býti zrádcem národa anebo něčím podobným; onen měl jej za člena vlastenecké kliky, jdoucího ruku v ruce s Hankou, zde pak měl býti najednou zuřivým nepřítelem Hankovým, jehož prý chtěl strhnouti s bibliotékářství (J. V. Frič) . . .

Abychom nevytrhli tuto záležitost z tehdejších poměrů, nutno nastíniti dvěma, třemi rysy její pozadí.

Podivné chmury počaly se hromaditi nad Museem od té doby, co patrně dokázána podvrženost Milostné písně Václavovy.

A jmenovitě na Hanku, bibliotékáře musejního, padal jeden blesk za druhým. Miklosić již dávno otřásl vědeckou autoritou jeho, a r. 1858 nahromadilo se takových událostí hned několik, jakoby za odpověď na poctu, kterou 16. září 1857 připravili Hankovi návodem Nerudovým mladší spisovatelé albem básní.

„Neue Preussische Zeitung přináší od některé doby,“ píšou Hanušovy Kritische Blätter 1858 I. 23. (v lednu), „dopisy z Prahy, které se všemožně snaží, aby vzbudily sensaci různými paradoxy, zprávami, podezříváním pražských českých spisovatelův a nízkým napadáním. V jednom z posledních čísel dostalo se také starému, zasloužilému bibliotékáři V. Hankovi té cti, že tímto způsobem byl zneuctěn od pražského korespondenta; ba dopis ten osobuje si docela právo prohlašovati nepochybnou podvrženost Rukopisu Kralodvorského a doporučovati ‚České akademii‘ autority k opětnému prozkoumání téže památky.“

A v týchž listech čteme o něco později (1858. III. str. 141.) slova I. J. Hanuše, prohlašující přímo formální (nikoliv reální) podvrženost Libušina soudu a jinde (1858 II. 240.) charakteristickou illustraci téže poznámky: „Praví a solidní přátelé Českého musea a českého národa vůbec nemohou dosti vděčni býti p. Fejfalíkovi za to (že odkryl padělání Písně Václavovy), neboť čistota jest půl života, pravil Herkules, když čistil jisté místo.“ [38])

V témž smyslu prohlásil se Hanuš také v brožurce výše zmíněné, připomínaje, že jest na čase, předložiti otázku pravosti některých staročeských rukopisů před forum vědeckého obecenstva, aby podezření, jež tak těžce a nespravedlivě tíží český národ, déle ho netísnilo k vůli některým osobnostem.

Výmluvná, zřetelná tato místa sotva potřebují vysvětlení. Jen na jedno v nich upozorňujeme:

Projevy nepřízně vycházejí tu většinou z kruhův české národnosti cizích a stíhají nejen Hanku, nýbrž také ostatní personál musejní a také Nebeského.

A z týchž zdrojů, s touže tendencí vyplynul podle našeho mínění také anonymní feuilleton Handschriftliche Lügen und palaeographische Wahrheiten,[39]) který tu především se nás týká.

Vtipným, někdy až satirou broušeným pérem líčil tu neznámý pisatel nepěknou historii některých známých padělků, totiž Macphersonova Ossiana, německých Gebet-, Zauber- und Spruchformeln a Simonida. To však byl jen úvod k části další a hlavní, v níž „obrací se spisovatel k pozorování literárně historické mystifikace, která, jakkoliv se udála před našima očima, přece právě mezi námi posud příliš málo povšimnutí dochází“. Míněny tu známé

[38]) rozuměj chlév.
[39]) Vyšlý v časopise „Tagesbote aus Böhmen“ v č. 276. sl. r. 1858.

památky: Píseň krále Václava, Píseň pod Vyšehradem, Libušin soud a Libušino proroctví.

Podezření své, vlastně přesvědčení o padělku, zakládá spisovatel při prvé písni na rozbor Palackého a zvláště Fejfalíkův a Hauptův, při písni druhé na palaeografii a soud Šemberův. Za to šíře rozebírá Libušin soud. Jsou prý o něm tři mínění: Jedni (Dobrovský, Kopitar, Palkovič) mají jej prostě za padělek. Druzí připouštějí padělek jen částečný: mají totiž rukopis za pravý, ale přiznávají, že později opravován, aby se zdál starší. Toto mínění jest veřejným tajemstvím jisté strany anonymní. Posléze třetí mínění (Hankovo, Jungmannovo, Svobodovo, Palackého a Šafaříkovo) věří v památku beze vší výhrady.

„Nechceme odporovati,“ pokračuje pisatel, „že v otázkách diplomatických hlasy Palackého a Šafaříkův mnoho váží, ba chceme také rádi přiznati panu V. Hankovi, že svou velikou činností, jakouž ode dávna rozvinul v badání rukopisném, získal si znamenité zásluhy a vážnosti u četných svých přívrženců; než ani Palacký, ani Šafařík nebudou si přikládati palaeografické neomylnosti po zkušenosti s Písní milostnou a Vyšehradskou ani při Libušině soudu. — Na to probírána zběžně stránka palaeografická (pergamen, inkoust, písmo), jazyková (dle Dobrovského a Kopitara a proti Palackému a Šafaříkovi) a posléze obsah. Pisatel připomíná mezi jiným, že v době nejstarší znají národové jenom epiku, která opěvuje události nejmocněji působící na jejich smysly (velké války, rány osudu a pod.). V LS však prý jest théma spíše dramatické, totiž soudní spor. I kdyby to byla jen scéna delší básně, jak se o LS říká, nemohlo by prý předcházeti nic jiného nežli svár bratří a shodnutí, aby je Libuše rozsoudila. Následovati pak musilo buď smíření nebo pokračování sváru, tedy prvky vesměs neepické, leda bychom chtěli naivně věřiti, že Němci začali válku, aby odsouzenému bratrovi pomohli k právu! Spíše prý celá báseň vybízí k domněnce, že mělo se se stanoviska moderních právních dějin nabýti poetické verifikace pro vlasteneckou hypothesu, že již nejstarší doba národa českého chlubiti se může existencí spořádaného stavu právního a tím i nárokem na relativní kulturu. K tomu také kontrast mezi německým a slovanským právem, tu vyslovený, budí totéž podezření a také tajemné zaslání, a posléze Dobrovský, jenž přímo měl Hanku, Jungmanna a Lindu za padělatele. — Pisatel nechce tak kategoricky držeti se určitých jmen, za to však klade energický důraz na to, že Dobrovského odsouzení LS přes všechen boj posud nikým vědecky nevyvráceno, ani Palackým a Šafaříkem. Naopak právě nyní pozvedá se vždy více hlasů, které totéž stanovisko zajímají k LS jako Dobrovský. K umlčení těchto hlasů jest jen jediný prostředek: celý proces podezřelé památky ještě jednou předložiti tribunálu vědy k opětné revisi. Prostředek ten jest na snadě: proč váhají obhájci LS sáhnouti k němu? Mělo se to státi hned po výroku Dobrov-

ského. Proč si Hanka dal líbit takové podezření, proč ze strachu před Dobrovským skrýval se s rukopisem? — „Tato tři fakta docela stačí ku potvrzení existence literárního Cagliostra, kterýž sám, anebo pravdě podobněji s několika pomocníky provedl ne právě zdařilý umělecký kousek: citoval totiž za bílého dne přítomnosti palaeografickou magií duchy staročeského básnictví. A že zaklínání nebylo žádným švindlem, dokázal mág nejen černé na bílém, nýbrž také zelené na hnědě žlutém. Avšak duchové staročeského básnictví rozplývali se v moderní páry, přeludy (Dunstgebilde) a zelenožluté důkazy dotvrdily více než dosti, že písařská škola staročeská, stanovená Šafaříkem a Palackým, kvetla vlastně v XIX. století. Kvetla? Ovšem; neboť aby se tvrzení o jejím moderním rozkvětu nezdálo příliš smělým, musíme věděti, že mezi r. 1820 až 1840 kromě tří výše zmíněných vytvořila tolik staročeských rukopisů, že bylo možno udržovati formální jejich export do jistého severního velkoměsta, zvláště zaujatého pro knihovní cimelie.“

Sem patří také Šafaříkem odsouzené Proroctví Libušino. „Ačkoli zpráva o něm i rukopisech ve vší tichosti odsouzených nepronikla v širší veřejnost, zůstává přece nicméně pravdou, že staročeská písařská škola svou působnost organisovala velikolepým způsobem a rozvinula smělou produktivnost. Kdo však z nás všech, kteří nepatříme k zasvěcencům této písařské školy, dovede prohlédnouti tajemství její? Kdo může s jistotou naznačiti hranice, u nichž přestává systém jejích klamů? Kdo může stanoviti číselné množství jejích literárních falsifikátů? Kdo za to ručiti, že podezřelá ona škola nestojí v poměru obecné, ačkoliv také anonymní matky ke všem staročeským rukopisům, objeveným od r. 1817? Ano musíme to zde, jakkoliv srdce se zdráhá, otevřeně vysloviti: ani Kralodvorský poklad není prost onoho podezření, jež budí, ba vnucuje nám analogie těchto příkladů; musíme to, třeba neradi, přece bezohledně vysloviti: také v našich očích otřásla moc oné analogie vážností RK.“

K tomu podány některé důvody: RK vycházel zároveň s padělky v té formě, jakoby se mělo podati Corpus poeseos veterobohemicae. Básně jeho jsou, jak vůbec známo, bez výjimky literární unica. Jsou-li pak — jak se předstírá — skutečně starými básněmi, které zaznívaly z úst národních pěvců a tím také druhdy mezi lidem, jak dá se potom vysvětliti, že kromě RK nic se nezachovalo? K tomu to společné nalezení s Vyšehradskou písní! Také forma moderní anthologie jest podezřelá. Podle kapitol RK bylo toho tak mnoho, a přece nic se nezachovalo! Neméně podezřelé jsou historické motivy (vlastenečtí rodové šlechtičtí ve spolku s lidem), osvěžování písma od Hanky (dle svědectví Nebeského z roku 1853), nedůvěra Fejfalíkova porůznu vyslovená, Sicklova a j.

„Když pak uvažujeme, že RK od prvého objevení roku 1817 nebyl posud zkoušen, že nedůvěra v něj opět a opět vyslovena, že nedávno učiněný návrh ke zkoušení jeho pravosti na příslušném

místě byl skoro odmítnut: máme, doufáme, plné právo k otázce: proč se odporuje všem těmto vyzváním po zachránění cti literárního palladia, tak na snadě jsoucím? Dovedou-li jen celé a zdravou vůlí konané činy získati sympathie jiných, bude míti již rozhodnutí, pohlédnouti pravdě — ať je jakákoli — v oči, smiřující moc takového celého a zdravého činu!“

Na tento článek odpověděl, jak známo, Palacký v Bohemii velmi ostře a trochu autoritativně, k čemuž Anonymus ozval se také ostře v Tagesbote v č. 310. a 312. hned po článku Palackého: „Herr Palacký und der kategorische Imperativ seiner palaeographischen Moral“. V palaeografii dovolává se soudu Wattenbachova a Pertzova (o LS), jinde Miklosiće, jehož srovnává s Grimmem a Dietzem. Také prý Wenzig, stoupenec Palackého, žádal za zkoušku RK. Pak dodává:

„Pouze písni Václavově a Vyšehradské a Soudu Libušinu odepřeli jsme naprosto a rozhodně autentičnost; naproti tomu nešli jsme vzhledem k RK dále, nežli jsme směli z důvodů slušných a oprávněných . . . Pronesli jsme větu: Prokázaly-li se některé mezi staročeskými rukopisy pražského Musea jako fakticky nepravé, vnucuje se tím podezření, že také ostatní, ještě nezkoušené, snad jsou podvrženy. Proti RK nepronesli jsme tedy tvrzení, nýbrž podezření nepravosti a připojili jsme, že podezření bude potud trvati, až zvráceno bude palaeografickým ohledáním.“

Posléze hájí se Anonymus proti domnění, jako by článkem svým chtěl se dotýkati národnostních poměrů. Žádné vedlejší úmysly, jediné zřetel ku pravdě vedly prý jeho péro:

„Za posvátné musejí být považovány všechny poklady, jichž nabývají národové poctivou duševní prací; na nich dopustiti se přehmatu, byl by vandalismus, my však nejsme Vandaly; není naším úmyslem páchati loupež na kulturním majetku kteréhokoliv národa; nechceme jako fanatičtí obrazoborci vpadati v chrám některé literatury, abychom tu bořili posvěcené obrazy a oltáře. Nikoliv! Jen proti tomu brojíme, aby někdo činem nesvatým posmíval se naší literární víře, vystavoval literární přeludy a z jejich osamělosti soudil na hromadné ztráty, které prý zavinili novější Vandalové. Ať byli tito sebe surovější a fanatičtější, bylo by se jim právě tak málo jako jinde podařilo, uloupiti národu jeho národní eposy. Proto žádáme, aby závoj pochybnosti spočívající na památce RK byl odhalen. Daleci jsouce toho, abychom zaujati byli proti rozhodnutí příznivému RK, pozdravili bychom naopak ten den, v němž by chemické ohledání jeho nedotknutelnost potvrdilo, s vědomím, že jsme si nejen činu toho vždy žádali, nýbrž mu také snad přispěli; neboť tento zbytek starých básní opravňoval by, pravý jsa, k vyšší vážnosti před kulturním životem národa v surovější dávnověkosti.“

V české veřejnosti a zvláště v kruhu českých literátův i učencův, majících nějaké styky s Museem, vzbudil článek ten ohromnou sensaci a bouři nevole. Podnes vyciťujeme to z různých zpráv současníků, tak jmenovitě ze zprávy J. Malého (Naše znovuzrození IV. str. 61. sl.), ze zmíněné odpovědi Palackého (v Bohemii), ba i zpráva musejní mluví „o útocích vedených proti našim posvátným památkám literárním vášnivě, nenávistivě a beze všeho vědeckého rázu“ (Čas. Mus. 1859. str. 14).

Odtud také vyložíme si snadno, jaká bouře hněvu musila se strhnouti na pisatele. Ten však přísnou anonymitou se zahalil a tím unikl bouři. Redaktor Kuh dal totiž hned po vysázení rozpravy originál její zapečetiti a sobě vrátiti (Osv. 1883 201.) a zachoval o věci nejpřísnější tajemství. Teprve po letech počalo se o této věci znova veřejně mluviti, jmenovitě také o autoru oné rozpravy.

Prof. Hattala totiž 12. pros. 1880 v sezení Král. české Společnosti nauk se zmínil o pověsti, která r. 1880 na Rusi ponejprve tiskem vyšla na veřejnost, a to skrze Ondřeje Staroženka, jehož Očerki izъ istorii českoj literatury, vydané roku 1880 v Kyjevě, obsahují na str. 155 a 156 výňatek z listu, který nebožtík professor Alex. Kotliarevský z Prahy dne 6. září 1875 do Ruska dopsal. Výňatek zní: „Autorem rozpravy, jak jsem se z hodnověrného pramene dověděl, byl sekretář musea českého. Václav Nebeský. Rozprava byla tištěna v tiskárně Bellmannově dvěma sazeči, bratry Náglovými. Starší bratr zarazil se nad rukopisnými zvláštnostmi rozpravy, zachoval je v paměti své tím více, že vydavatel Kuh žádal, aby po vysázení rozpravy originál její byl zapečetěn a vrácen redakci. Když se potom sazečovi událo spatřiti rukopis Nebeského, hned poznal totožnost jeho s písmem rozpravy. Všecko to vypravoval mi sazeč sám, k čemuž ještě poznamenati sluší, že sazeč N-l nikdy neznal, ba ani neviděl nikdy osobně Nebeského.“

Týž názor opakován s některými omyly v časopise Česká Koruna 1882 (č. 5. ze dne 18. ledna), ba v některých kruzích pražských koloval již dříve, jak svědčí vedle jiných zvláště Čenský, J. Malý, J. V. Frič a Legis Glückselig. Prvý dle vlastního doznání slyšel jej z úst K. J. Erbena, blízkého druhdy přítele Nebeského. „Nikdo jiný nebyl pisatelem článků Tagesbotových, než Nebeský,“ řekl prý Erben několik neděl před smrtí V témž smyslu psal také Ant. Rybička Čenskému 23. list. 1874: „Věztež, že i mně zvěčnělý Erben o Nebeském věc v týž rozum vykládal, jako Vám, a já mám za to, že přítel Erben měl pravdu, ježto jsem já sám později lecčehož ještě se dověděl, co charakterisuje velmi dobře Václava a přátele jeho Tagesbotské.“ Jen mimochodem připomínáme při této příležitosti, že osobní poměr mezi Rybičkou a Nebeským podle všeho nebyl příliš přátelský, snad od té doby, kdy Rybička místo Nebeského stal se dopisovatelem z Vídně do Květů (za redakce Malého roku 1846). Aspoň takový dojem činí na nás

dopis Rybičkův, zachovaný v Nebeského pozůstalosti (ze 26. srpna 1868) a vyčítající Nebeskému, že r. 1853 nepřijal do Musejníka článek o J. L. Zieglerovi.

Podobně mluví o Nebeském Frič ve svých Pamětech (IV. 435):

„Již tehdy z rozmluv svých s Liblinským, jenž pracoval v časopise nám z počátku dosti příznivém u Davida Kuha, porozuměl jsem, že náš Václav B. Nebeský, aby vypichl Hanku z bibliotékářství (ač byl nedávno sepsal a e s t h e t i c k ý (!?) rozbor Královdvorských básní), slíbil onomu vydatný materiál k útokům na pravost naší přední chlouby, což se, než dva roky minuly, také dost smutně vyplnilo."

A také Malý v témž smyslu se vyslovuje, ovšem s reservou jistou:

„Článek ten (v Tagesbotc) psán byl s takovou znalostí věci, že patrně nemohl pocházeti od nikoho, leč od našince, který byl rukopisu samého dobře povědom. Hádáno všelijak, a veřejné podezření konečně utkvělo na osobě, která ovšem byla nad jiné způsobilá k sepsání takového článku a proti které také svědčily rozličné okolnosti, o nížto však jen s vnitřním odporem bylo lze domnívati se tak nešlechetného kousku. Hankovy nemotorné manipulace se starými rukopisy známy byly tehdáž jen velmi skrovnému počtu filologů českých, kteří měli volný přístup k literárním pokladům v Museu Českém chovaným a Tagesbotův feuilleton vycházel patrně z těchto kruhů." [40])

Vedle podezřívatelů našli se však i obránci Nebeského. Takovým byl dle zprávy Čenského Jar. Pospíšil a zvláště Čenský sám, jak píše v Osvětě 1883 203.

Shodujeme se v p o d s t a t ě s názorem Čenského a podpíráme jej novými důvody, sebranými svědomitým studiem materiálu nám přístupného.

Takovým důvodem jest třeba nepřímo také vysvětlení, jak asi pověst ta vznikla. Již výše bylo pověděno, za jakých okolností seznámil se Nebeský ve Vídni s D. Kuhem. Přátelství to nezaniklo ani později, a když Kuh počal vydávati list Tagesbote, byl s ním v dosti úzkém spojení, tím užším, že Tagesbote i v době kruté reakce zachoval si ráz svobodomyslný, jak dosvědčil to o redaktorovi jeho již Havlíček ve Slovanu, a vůči Čechům i Slovanům vůbec psal s dosti vřelými sympatiemi, maje ve své redakci muže jako Baráka, Nerudu a jiné. Tyto styky s Tagesbotem a jeho redakcí i přáteli byly zajisté také předním motivem k oné pověsti, avšak nikoliv jediným.

Druhý motiv shledáváme ve stycích Nebeského s J u l i e m F e j f a l í k e m. Datují se tuším od odkrytí padělku Milostné písně

[40]) Znovuzrození IV. 62.

krále Václava a zračí se ve dvou dopisech zachovaných v pozůstalosti Nebeského (z 26. června a 6. srpna 1858). V prvém posílá Fejfalík Nebeskému Zlomky legendy staročeské o sv. Anselmovi pro Musejník a táže se, směl-li by mu k témuž účelu poslati také jiné příspěvky ze staročeské literatury. V listě druhém odpovídá Fejfalík k dopisu Nebeského, děkuje mu, že příspěvek jeho přijal a nabízí zároveň pro Musejník Dramatické hry národu moravského Ke konci žádá, aby „Nebeský povšiml si laskavě nahodilých germanismů v jeho práci, které se mu němemecky vzdělanému naskytují, ač upřímně se snaží dobře česky psáti".

Žádný z těchto článků neotištěn v Musejníku! Byl asi té doby závadou autor, který již tehdy byl znám svými pochybnostmi o Rukopisech (od r. 1857), a Nebeský, který se asi pokusil, aby dostál slovu danému Fejfalíkovi, stal se bezděky v témže směru podezřelým, tím spíše, že poměr mezi „obstrusním" Hankou a jím nebýval nejlepší od odkrytí padělku v Písni milostné. Vzpomeňme si k tomu, jak vyslovil se Nebeský o písni Václavově, jak ukazoval na některé záhady RK již roku 1853, jak neurčitě mluvil o Dobrovského odsouzení Libušina Soudu, tak že se zdá, jakoby patřil k oné „anonymní straně", o níž se zmiňuje pisatel v Tagesbote, jak vysoce vůbec vážil si „kritického mistra" Dobrovského, jak prozradil podivné manipulace Hankovy s RK, a k tomu připočtěme anonymní jeho odpověď Hanušovi, v téže době vydanou, podivné poměry v Museu a v úřednictvu musejním, plném malicherných svárů, nepřízně, sočení, nedůvěry a pod. pěkných věcí — i jsme zajisté na dobré stopě toho, jak pověst povstala.

Než máme také dosti důvodů přímých.

Sdělení sazeče zdá se nám více než pochybné. Stalo se pozdě po události a anonymní rukopis nesrovnán vážně a přesně s rukopisem Nebeského, neboť domnělá shoda teprve po letech objevena byla podnětem prof. Hattaly, kterýž p. Naglovi předložil některé rukopisy, z nichž on po *paměti* (rukopisu onoho nemaje) uznal písmo Nebeského za podobné rukopisu Anonyma v Tagesbote.[41])

---

[41]) Podle ústního sdělení pana Nagla, z něhož vyjímáme ještě následující zajímavé zprávy. P. Nagel, pobyv od r. 1847 ve Vídni, vrátil se teprve r. 1857 do Prahy i byl r. 1858 nikoliv sazečem, nýbrž meteurenpagem, jenž rozděloval rukopisy sazečům a pořádal sazbu. Za dlouhého pobytu ve Vídni nestaral se pranic o českou literaturu, a zvláště otázka rukopisná byla mu zcela cizí; proto také pranic nezajímal ho obsah anonymního článku, jemuž namnoze nerozuměl, a zvláštní forma i příkaz, s nímž D. Kuh článek mu odevzdal, rovněž nebudila jeho pozornosti, protože se tak stávalo častěji. Teprve později, když slyšel o rozruchu, jejž článek způsobil, vzpomněl si na celou věc s větší účastí, ale kdo by byl pisatelem, nevěděl ani netušil, a také z rukopisu nic mu nezbylo a nikomu tudíž nemohl ho ukázati, ač mu Hanka již r. 1859 (nebo 1860) za každý řádek nabízel dukát.

Pochybnost naše jest pak tím větší, že nějakých nápadných zvláštností, jež by se do paměti sazeče, střídajícího tolik různých rukopisů, vtiskly, písmo Nebeského nemá. „I my známe rukopisy Nebeského od r. 1840 až do roku 1874 velmi dobře, ale nenalézáme při nich pražádných zvláštností. Latinkou psával čitelně, někdy stojatou literou, podruhé ležatou (touto pravidlem), ale vždy zběžně, a proto vynechával šmahem znaménka diakritická, jak tomu svědčí dopisy Krouskému zasílané, jež chová u sebe professor Šafránek. Známe též rukopisy Nebeského švabachem psané. Ani tam není zvláštností, neboť litery jsou obyčejné, ležaté, toho tvaru, jemuž jsme se přiučovali ve školách předbřeznových,“ píše F. Čenský v Osvětě 1883 201. — K tomu všemu přidejme ještě: podle všeho chtěl pisatel svoji anonymitu zachovati velmi přísně před veřejností českou; ale pak sotva by byl svěřil do rukou nespolehlivého sazeče svůj „nápadný“ rukopis, podle něhož tak snadno mohl býti odkryt každý a zvláště Nebeský.[42])

K témuž závěru vede také sloh. Nejen že neprozrazuje nikde formy Nebeského, dosti charakteristické, nýbrž naopak svědčí, že původce článku byl někdo jiný, nejspíše právník. Zdají se tomu nasvědčovati i celkové úvahy a závěry, bezděky činící dojem právního aktu, i mnohá reminiscence slohu právnického, a to nejen v článku v Tagesbote, nýbrž i v odvolání Kuhově proti nepříznivému rozsudku (Berufungs-Schrift), jež mi laskavě propůjčeno k nahlédnutí vzácnou ochotou p. Jos. Truhláře, univ. skriptora. Na doklad připomínáme jen obraty, jako materia peccans (č. 285.), Corpus poeseos veterobohemicae (č. 299), Rechtstitel a j., pak zvláště místo v č. 292.[43])

Tomuto našemu mínění neodporuje, nýbrž přímo nasvědčuje i obsah, duchaplný sice a vtipný, nikoli však originální a hluboký. Dobře sluší právníkovi d i l e t a n t o v i, jak pisatel sám se n a z ý v á, a my n e m á m e p ř í č i n y o t o m p o c h y b o v a t i — avšak nehodí se odbornému znalci, jakýmž bez odporu Nebeský byl. Nepodáváť žádného nového objevu a důvodu vlastního, spoléhaje vesměs na jiné autority a zprávy již uveřejněné, a kde pouští se v úvahy literárně historické, píše až naivně a někdy docela od-

[42]) V té příčině jest charakteristické vyjádření Kuhovo vůči p. Naglovi, že rukopis byl prý opsán ž e n s k o u r u k o u!

[43]) „Ohne mit bestimmten Namen so kategorisch umzugehen, als Dobrovský, betonen wir es doch mit energischem Akzent, dass Dobrovský's Verurtheilung des LG trotz aller Fehde durch Niemanden, auch nicht durch Palacký und Šafařík zu einem Akte gelehrter Kabinetsjustiz gestempelt werden konnte. Im Gegentheile erheben sich gerade im gegenwärtigen Augenblick immer mehr Stimmen, welche dem Libussa-Gericht gegenüber den Standpunkt Dobrovský's einnehmen. Diese Stimmen zum Schweigen zu bringen, gibt es nur ein Mittel: den Prozess des inkriminirten Fragments vor dem Tribunale der Wissenschaft einer abermaligen Revision zu unterwerfen. Das Mittel liegt so nahe: warum zögern die Anwälte des Libussa-Gerichtes darnach zu greifen?“

porně náhledům Nebeského (při obsahu LS v č. 292.). Právem pronesl o něm Tomek (Čas. Mus. 1859 I. 47.), že bojoval jen „lehkou zbraní“, a v témž smyslu mluvil o něm také Palacký (v Bohemii 1858).

Ostatně všecky ty podezřelé příznaky znal Nebeský již r. 1853, mnohé také sám upřímně odkryl, jiné aspoň napověděl, ale dojem, jakýž naň vše to učinilo, byl docela jiný, a psychologicky pro tu dobu pochopitelnější. Bylo to asi totéž stanovisko, s kterého hájil druhdy prof. Gebauer RK, ač nalézal v něm úchylky od svých objevů gramatických, stanovisko psychologicky i historicky nejen pochopitelné, ale té doby nutné. Bylo potřebí daleko pádnějších důkazů k otřesení názoru tolika kořeny tkvícího v českém národě i v Nebeském, než je měla věda kolem r. 1858, ba dlouho ještě po něm.

Také některé jednotlivosti jiné nehodí se podle našeho zdání dobře na Nebeského. Jakýsi nádech národní nepřízně neb aspoň lhostejnosti, prorážející zvláště na místech, kde mluví se o starověké kultuře české, pak také kousavá ironie, s jakou zmiňuje se o Palackém, ba i Šafaříkovi, téměř kontrastují se vším, co o Nebeském známe v té příčině nejen ze zpráv veřejných (zvláště z článku o RK, kde často polemisuje proti Palackému), nýbrž i soukromých.

Pomíjejíce dosti charakteristického citování autorit cizích, zvláště německých, aspoň o Miklosićovi musíme se zmíniti, jehož v té době sotva Nebeský by byl kladl na roveň Grimmovi a Dietzovi, jak soudíme z posudku v Čas. Mus. 1861.

A nemenší váhu mají také hojná svědectví vnější, čerpaná jednak ze spisů Nebeského a jednak ze spisů cizích.

K prvým patří článek Nebeského „Rukopis Kralodvorský a p. M. Büdinger“.[44]) U nás mluvívá se o tomto článku s jistou nedůvěrou, plynoucí ovšem přirozeně z výše zmíněného podezřívání Nebeského. Nebeský psal prý tyto obrany jen na oko, neupřímně, ironicky, téměř za pokání, aby smyl hřích Tagesbotský. Při nejlepší vůli nepodařilo se nám odkrýti ani dost malé stopy takové neupřímnosti, ani v celku, ani v jednotlivostech. Bojuje-li tu Nebeský poněkud lehčí zbraní dialektiky a satiry, jest to dosti odůvodněno lehkými, místy lehkomyslnými nájezdy Büdingrovými. A právě jen při takových příležitostech užívá břitké satiry a duchaplné dialektiky, kdežto proti vážným důvodům staví opět vážné důvody. Proto však ostří jeho polemiky vždy hluboko se zařezává do protivníka.

O téže vážnosti a upřímnosti této polemiky svědčí také veliká shoda mínění, vlastně přesvědčení Nebeského o RK s míněním již r. 1852—53 proneseným.

---

[44]) Čtený v Učené Společnosti r. 1859 (Sitz.-Ber. 1859 I. 41.) a otištěný v Čas. Mus. 1859 II. str. 198 sl.

Zmiňuje se o palaeografické stránce RK, která při každém „rukopise jest nejpřednější a nejhlavnější“, praví: „S té se posud nikdo našeho Rukopisu nedotekl a Museum zajisté se s ním netají; ležíť v hlavní síni za sklem a dá a dal se do ruky každému, kdož toho požádal. Tuť jej viděl mnohý znalec: abychom jen jednoho uvedli, jmenujeme slavného Pertze, jenž prohlédnuv naše Museum, ve své zprávě RK uvozuje, aniž nějaké pochybnosti projevuje, ano naproti mu staví LS, o němž svého podezření nezamlčel. Avšak byť kdo ani svědectví o poctivosti, jaké náš RK na svém pergaméně napsané má, neviděl, a jen jej mluviti slyšel, mohl by mu víru dáti. To není mluva lži. Ta ryzost a původnost, svěžest a jadrnost jazyka, jimž se každý dojemný znalec češtiny a slovanštiny obdivuje, pak ta organická správnost, na níž posud nejpřísnější věda filologická skvrny nenalezla, ano z ní kořistí a důmyslem svým netušené stránky odkrývá, tyť sotva mohou býti výrobek podvodu.“ [45])

Nelze nevyčísti z této malé ukázky mínění Nebeského o RK i jistou nedůvěru k LS, jaké jsme shledali v jeho práci z roku 1852—53, a zároveň zřejmý odpor s obsahem článku v Tagesbote. V této poslední příčině můžeme však vykázati místa ještě zřetelnější.

„Posavádní útoky na RK a LS nezasluhovaly by, co se jejich vědecké stránky týče, zvláštního povšimnutí, jsouť zajisté v tom ohledu velmi nepatrné; avšak jeví se v nich jakási tendence, na kterouž my arci jen ukázati, nikterak ale s ní v zápas se pustiti nemůžeme. S té strany mají naši odpůrcové velikou výhodu; zbraně jsou nerovné a my musíme upustiti od boje na tomto poli a obmeziti se v té věci na stránku vědeckou, jak dalece tu takové stává.“ (Č. Mus. 1859. 198.)

Vidíme v těchto slovech zřetelnou narážku na článek v Tagesbote a odsouzení jeho tendence národní i osobní; jinde (v Č. Mus. 1859. 217.) odsuzuje přímo „liché nájezdy anonyma v Tagesbotu“.

K témuž závěru vede nás také druhá obrana Nebeského RK, uveřejněná v Čas. Mus. 1859 str. 397 sl. Opět ani stopa po neupřímnosti, vynucenosti, ale naopak očividné narážky proti anonymovi v Tagesbote i jeho spřízněncům:

„Ačkoliv se nám celé počínání p. Büdingerovo příliš zošklivilo, abychom si z něho upřímný žert učiniti mohli, považovali jsme přece tento jeho originální nápad více se stránky žertovné, a proto jsme ani potřeby neuznávali, proti němu provésti nevyvratného diplomatického důkazu, ačkoli nám dobře povědom a na snadě byl. Nyní však, kdežto s mnohých stran hlasy proskakují, že blouznivá tato myšlénka svých Don Quijotův posud nachází, vidíme toho potřebu, abychom s tímto svým důkazem déle

[45]) Čas. Mus. 1859 213.—214.; viz také t. str. 217.

se netajili, ne snad proto, abychom pyrrhonský skepticismus takových kritických rytířův přesvědčili — toť by zajisté marná práce byla, neboť vychází jejich pochybování ne z poznání, nýbrž z vůle — činíme to pouze z úcty k velebné památce duchovního života našich praotcův, činíme to z úcty k oné krásné pietě, jakou náš národ k těmto drahým zbytkům chová a kteráž se mu zakaliti nesmí a nemá." [46]) (Str. 397.)

Ještě jasnější jest místo druhé (str. 403.):

„Avšak nejen Svoboda, ale i domnělý jeho druh a bratr v oklamání světa literárního ztratí pochybný onen nimbus velkého falsaria, a nebudou jej moci pro podivuhodnou umělost již stavěti vedle Macphersona a Simonidesa. Prosté svědectví muže ve světě literárním neznámého zbavilo jeho vší té slávy, jakouž mu dost obratní lidé všemi prostředky přátelského umění zjednati usilovali."

O vážnosti a upřímnosti polemiky Nebeského proti Büdingrovi svědčí také třetí článek o RK, jejž Nebeský napsal pro Kobrův Slovník naučný r. 1865—66, jeden z nejlepších a nejobjektivnějších, které do té doby byly psány. Založen po většině na vlastní studii Nebeského z r. 1852—53 i na jeho polemice proti Büdingrovi a pak na některých rozpravách novějších, jmenovitě Jirečkově, Palackého, Vrťátkově a Fejfalíkově.

O upřímnosti Nebeského také v této rozpravě, myslíme, že nelze pochybovati. RK je mu „nejslavnější památkou" jako r. 1852: „Ohlížejíce se v malém kruhu mužů, kteří tenkráte skrovničké pole národní literatury vzdělávali, tážeme se, kdož z nich mohl býti onen originální genius básnický, jenž plody vytvořil všeobecný úžas vzbuzující, onen hluboký filolog, jenž jako božským vnuknutím poznal všechny tajnosti mluvy staročeské, onen mistrný palaeograf, že na jeho impostuře oko znalců závady nenalezlo?" atd. (str. 951. *a*). A jinde: „Když výsledek posavadních sporů a studií o RK sebereme, vychází na jevo, že každá námitka proti němu učiněná, zavdavši podnět k bedlivějšímu badání o něm, jen k tomu sloužila, aby přesnost jeho dokázala a cenu i důležitost jeho v jasnější světlo postavila." (t. 951. *b*.)

Avšak nejen obdiv, také přesnou objektivnost shledáváme na mnoha místech, a to i k památce samé i k protivníkům jejím. O prvém svědčí jeho popis pergamenu, kde netají některých podivných objevů svých i cizích, popis iniciálek Hankových a j.; o druhém máme zajímavé doklady ve zmínkách o Fejfalíkovi (str. 946 *a*, 948 *b*, 950 *a*), jež znamenitě se liší od ostatních, příkrých soudů českých té i pozdější doby.

---

[46]) Slíbený důkaz provádí ukázkami korrespondence Svobodovy s Hankou z roku 1817—1819, o níž 10. října četl v Učené Společnosti (Sitzungs-Berichte 1859 II. 58.) a již tu uveřejňuje.

Posléze ke při Tagesbotské máme také v tomto článku přímá svědectví. Vzpomínaje podezření Fejfalíkova, vysloveného již roku 1857 a 1858, líčí Nebeský, jak Fejfalík také „soukromým způsobem je šířil, až s velkým hlukem, avšak beze všeho vědeckého ducha přímý útok na RK se učinil v Pražském listě Tagesbote aus Böhmen...“ (v listop. 1858). „Ačkoliv vše, co Tagesbote přinesl, v podstatě velmi jalové bylo, dostala se tím přece hádka tato z oborů a kruhů vědeckých na pole široké veřejnosti, k čemuž nemálo také přispěla žaloba Hankova proti redaktoru onoho listu D. Kuhovi a pošlé z ní soudní jednání, odsouzení a konečné neočekávané mimořádné propuštění tohoto.“ (Str. 948 *a*.)

Na jiném místě (948 *b*) píše doccla, že „útoky anonyma v Tagesbotu a Büdingrovy jen od diletantů v té věci pocházely“.

S takým despektem nebyl by Nebeský mohl nikdy mluviti o článku v Tagesbote za života Kuhova, kdyby byl býval jeho autorem!

Pomíjejíce ostatních dokladů, nalézajících se v jiných současných i pozdějších pracích, kde Nebeský nemohl již míti té domnělé příčiny k citování RK,[47]) zmíníme se tu ještě o svědectvích cizích osobností. Sem patří nejprve dopis známého nám již E. Thorsona z 28. března 1859:

„Jak slyším, povstal opět prudký boj k vůli vašim starobylým literárním památkám (mimochodem řečeno, obírám se jimi, abych pořídil dánský překlad RK). Nic se jim tím nebude moci uškoditi, jen ostrovtip jedněch i druhých se zkusí, a to je také něco; podrobnosti vždy při tom získají a osvětlí se. Kritice podrobné zbývá tu ještě mnoho práce. Autentičnost v celku jest dle mého náhledu nepopíratelna. Vaše rozprava jest zajímavá a nábadná. Časem a při příležitosti rád bych Vám podal k ní několik poznámek.“

Uvažujeme-li, že asi Thorson o RK s Nebeským mluvil a to dosti důvěrně, musíme přiznati, že i zde máme malý příspěvek k potvrzení svého mínění. Jinde nalezli jsme ještě více. Dle svědectví prof. Ferd. Schulze pronesl se již v letech šedesátých ve sněmovně české David Kuh, redaktor zmíněného Tagesbote, že Nebeský nebyl autorem známého feuilletonu.

V témž smyslu vyslovil se také nebožtík Neruda, člen redakce Tagesbote v roce 1858, k p. Pavlovi Nebeskému, synovi Nebeského, kolem r. 1888.

A podobnou odpověď dostal i pisatel tohoto životopisu od syna D. Kuha, p. dra. Emila Kuha, redaktora Montagsrevue aus

[47]) Jen mimochodem vzpomínáme, že Nebeský vyzval Hattalu ke známé Obraně Libušina soudu (v Čas. Mus. 1858) hned po článku v Tagesbote a přispěl i svou radou k ustanovení směru tohoto článku i obrany v Prager Morgenpost 1858 č. 417. sl. Viz Čas. Mus. 1858 601.

Böhmen, když v dubnu r. 1892 dotazoval se osobně na pisatele onoho článku.

„Nejsem sice pamětníkem této události,“ jsou asi jeho slova, „avšak často jsem o tom slýchal od otce. Ten již jest mrtev, i smíme tedy prozraditi tajemství redakce, když také ostatní účastníci asi již nežijí, ani, tuším, Nebeský. Nebeský byl ovšem nějakou dobu ve stycích s redakcí Tagesbote, avšak článku onoho najisto nepsal. Ostatně dnes nebyla by to již hana, když otázka rukopisná jest vyřízena,“ připojil pan dr. Kuh, nevěda patrně, že jen nenárodní duch a tendence článku a pak zvláště domnělá současná dvojitost přesvědčení vrhaly na Nebeského tak špatné světlo. Touto okolností, myslím, jest svědectví jeho tím vážnější.

Posléze nesmíme nezmíniti se také o tradici v rodině Nebeského, kterouž nám laskavě sdělila paní Terezie Nebeská. Mluvívala prý častěji se zvěčnělým mužem svým o té věci, načež prý on s úsměvem říkával: „Myslíš, že bych toho byl schopen? Což tak málo mne znáš?“

Shrneme-li mnohé tyto důkazy v jediný mocný proud, odplaví zajisté všecko podezření, lpící posud na Nebeského povaze a vinící jej z bezcharakternosti, obojakosti, bázlivosti a podobných pěkných věcí, jež hlavně přispěly, že se u nás na veliké zásluhy tohoto muže zapomínalo, a Nebeský objeví se nám v témž pěkném světle, v jakéž staví ho všechny jeho snahy a práce před rokem 1858—59 i po něm.[48])

Od roku 1859—1873: Soukromé poměry. Činnost úřední. Nové studie.

Výše zmíněná tradice rodinná jest také jediné svědectví vypravující nám o dojmu, jakýž podezření ono mělo na Nebeského. Musel býti velmi mocný, avšak byl také asi mírněn různými příznivějšími událostmi, z nichž na prvém místě sluší jmenovati se-

[48]) Kdo by byl onen anonymus, nedovedeme posud určitě říci, ale hledání sem a tam uvedlo nás přece aspoň na domněnku. Vede přes všechen odpor k Legis-Glückseligovi (nar. 1806 v Praze), žáku a příteli Josefa Dobrovského, J. N. Zimmermanna, Kopitara, Miklosiće, k muži, jenž téměř proslul svou zálibou v anonymitě a pseudonymitě, jenž navyklý byl na právnický sloh z překladu Digest pro Corpus Juris, z Geschichte des böhmischen Staats- und Privatrechts, jenž vyznal se dosti dobře v mathematice, astronomii, linguistice, theologii, pomocných disciplinách historických, v dějinách umění, a jako diletant zabrousil i rád do české literatury, jenž usvědčen z plagiátu, z úkladného nepřátelství k Čechům, jenž v přátelství žil s rodinou hr. Thuna, ministra vyučování, a s orgány vládními, jenž přes to, že napsal chvalořeč na Hanku, s nímž často býval v Museu, brojil posléze i veřejně proti RZ i RK a perfidně psal o Hankovi v Österreichische Zeitung 1864 a měl povahu i příčiny k takovému činu. Ostatně některé zprávy současníků také přímo to přiznávají, tak zvláště Wurzbachův Biographisches Lexicon, a také Nebeský, jak nám sdělila paní Terezie Nebeská, jeho choť.

známení se Nebeského s *Terezií Fastrovou,* třetí dcerou známého vlastence z r. 1848, *Petra Fastra,* již také v září r. 1859 pojal za choť. S ní vrátila se opět jasnější nálada v domácnost a život Nebeského, oživovaný posud jen láskou k dítěti a k rodičům, jež Nebeský záhy po smrti své první choti k sobě povolal, prací literární a styky s přátely, z nichž nejblíže asi stál tehdy srdci Nebeského Čejka, „muž to nad míru vzácný, duše ušlechtilá, krásná, co do esthetického jemnocitu blíženec Nebeského".[49])

Avšak blahá ta spokojenost netrvala dlouho. Nové chmury začaly se již záhy ukazovati a kaliti tichou jeho domácnost. Vedle aféry s Tagesbotem byla to nějaká mrzutost v Museu, o níž jinak nic bližšího nevíme. Nebyla asi jediná po r. 1858 a po nešťastném článku v Tagesbote a uvrhla Nebeského v dávnou chorobu a melancholii, která přinutila jej, že na nějaký čas musil si vzíti dovolenou od svých úřadů musejních.[50])

„Věrná láska a obětavá péče dobré ženy zacelila sice v krátkém čase i tyto rány a zajistila mu pro dlouhou dobu tichou spokojenost, jež skromným jeho požadavkům trvale vyhovovala" (Mělničan), ale redaktorství Musejníka Nebeský ani po uzdravení svém nenastoupil, vyjímaje krátkou dobu r. 1865, kdy zastával V. Šafaříka za redakce *Lepařovy* (viz Tieftrunk Dějiny Matice 216).

„V sezení dne 21. června 1861 byla Vrťátkovi redakce časopisu Musejního od Výboru odevzdána, když Nebeskému pro ochuravění na delší čas dovolená udělena byla," píše o tom sám Nebeský (Dějiny Musea 166).

Že celá věc neodbyla se tak hladce, že měla nějaké zákulisní motivy i vedle nepravidelného vycházení Musejníka, soudíme ze slov J. Malého[51]) a také „Slovo" nového redaktora v druhém svazku Musejníka r. 1861 zajímavé jest v té příčině: o redakci Nebeského není tu ani nejmenší zmínky, ba nový redaktor mluvě o literárně-historických a aesthetických rozborech, vítaných Musejníku, slibuje „sám poukázati cestu aspoň v oboru básnictví krasozpytnou analysí znamenitějších dramat Shakespearových a Sofoklových a některých básní rukopisu Kralodvorského", jako by o výborných pracích Nebeského ani věděti nechtěl. Totéž nápadno také v článku J. Jirečka o Tristramu (Č. Mus. 1861. III.). Mezi spolupracovníky objevuje se I. J. Hanuš (1861. II.)...

Sekretářství ovšem po uzdravení svém Nebeský opět se ujal, a o této činnosti jeho máme některé pozoruhodné zmínky.

Roku 1861 rozeslal výbor musejní na návrh Nebeského přípisy české šlechtě, jimiž ji zval k přistupování ke společnosti, což potkalo se se zdarem,[52]) roku 1861—62 byl Nebeský s Tomkem,

[49]) V. Hálek v Květech 1872. 94.

[50]) Jos. Kolář zastával ho za této nemoci v sekretářství (Nebeský, Dějiny Mus. str. 166).

[51]) Naše znovuzrození IV. 52.

[52]) Nebeský, Dějiny Musea, str. 164.

Štorchem a Vrťátkem v komisi pro vypracování instrukcí pro Sbor matičný, kteréž 12. května 1862 potvrzeny místodržitelstvím,[53]) r. 1862 byl v komisi (s Erbenem, Vrťátkem a Tomkem) pro sestavení kandidátů na dopisující členy musejní v Čechách i měl v celé této akci tak důležitou úlohu, že s churavostí jeho nastalo patrné ochabnutí. Roku 1863 vypracoval Nebeský s Erbenem, Štorchem a Tomkem nový jednací řád, jenž potvrzen Výborem musejním 18. února 1863, r. 1865 navrhl Sboru, aby zakladatelům, kteří by toho roku ještě přistoupili k Matici, daly se zdarma Perly České a šest dramat Shakespearových, což Sbor schválil (8. února) a prováděl až do r. 1867; po druhé provedeno to až r. 1873 na návrh ředitele Skřivana a Nebeský měl vždy vybírati prémie.[54])

Dne 14. června 1868 vyslána na návrh Nebeského deputace k Františku Palackému, aby u příležitosti jeho sedmdesátých narozenin mu blahopřála a podala ve skvostné vazbě druhý díl Výboru z české literatury, toho roku vydaný a (na návrh Nebeského) Palackému věnovaný;[55]) roku 1870—71 byl Nebeský v komisi (s Hattalou, Vrťátkem), jež měla prohlédnouti literární pozůstalost Erbenovu a učiniti o ní návrhy Sboru;[56]) r. 1875 byl v komisi na vydávání starších památek české literatury (s Emlerem, Gebauerem, Hattalou, Jedličkou, Jos. Jirečkem, Tieftrunkem a Vrťátkem), ale pro churavost záhy vystoupil: aspoň r. 1876 není mezi členy již jmenován.[57])

1. ledna 1875 zvýšen Nebeskému jako sekretáři Matice České roční plat, posud něco přes 100 zl. obnášející, na 300 zl. jednak proto, že práce jeho se množily, a jednak že již tolik let úřad náležitě zastával. R. 1874 dostal Nebeský za sestavení seznamu zakladatelů Matice 86 zl. (Tieftrunk, Dějiny Matice 205.) Téhož roku Nebeský onemocněl, ba již r. 1874 byl churav, za příčinou čeho neodbývány volby do Sboru (Tieftrunk, Dějiny Matice 193) i zastával jej na čas prof. Jos. Emler, Vrťátko a Lego a potom zapisovatelství vedl Adolf Patera za 100 zl. remunerace.[58])

Avšak nejen úřední, také literární činnost zastavila na čas choroba Nebeského. Až na některé maličkosti nevydal do konce r. 1861 ničeho. Z těch nejzajímavější je článeček Fr. Miklosič o slovanských jmenech osobních,[59]) předčítaný 1. října 1860 v Učené Společnosti. Jest to úvaha o pojednání Miklosičové o tvoření slovanských jmen osobních (ve Spisech Vídeňské akademie

[53]) Tieftrunk, Dějiny Matice.
[54]) Tieftrunk, Dějiny Matice, str. 204.
[55]) Tieftrunk, Dějiny Matice, str. 193; Nebeský, Dějiny Musea, str. 178.
[56]) Tieftrunk, Dějiny Matice 247.
[57]) Tieftrunk, Dějiny Matice 251.
[58]) Tieftrunk, Dějiny Matice 193, 194.
[59]) Čas. Mus. 1861. I. 85—88.

nauk). Nebeský vtipně, někdy až satiricky vytýká tu omyly Miklosićovy, ukazuje na př. že ve jmenech Ben, Béňa, Benata, Beneda, Benek, Beneš a pod. není žádný neznámý kořen, k jehož objasnění by bylo třeba velkého apparátu učeného, nýbrž že vše pochází od lat. Benediktus jako Vavrata, Vavřík od Vavřince, Klíma, Klimeš od Klimenta, Šíma, Šimek, Šimák od Šimona atd.

Motivem zdá se tu býti poměr Miklosićův k RK. Uvedl totiž Miklosić mezi osobními jmeny také Lubora, Záboje a Ludiši, avšak v poznámce na konci doložil, že je třeba vynechati, „poněvadž dostatečně doložena nejsou“.[60])

Roku 1862 počíná však již nová řada menších i větších jeho publikací. Hlavní díla Nebeského v této době berou se týmž směrem a mají týž krásný účel, jako v době před rokem 1859. Monumentální výtvory genia klassického, zvláště hellenského, jako vždy i nyní dojímají mocně jeho těžce stihaného ducha, s nimi také nejdříve seznamuje svůj národ v Aischylových Eumenidách a Prometheu[61]) (vydaných pomocí Musea král. českého r. 1862). Není asi náhodou, že právě Aischylem, tak těžce stihaným od veřejného mínění a básníkem tak vznešeně vlasteneckým, začíná tato řada jeho překladů. Nebeský aspoň při každé příležitosti klade důraz na tuto stránku výtvorů Aischylových i naznačuje tak zřejmě, že také jiné motivy než aesthetické a literární vedly jej k Aischylovi a zvláště k Eumenidám a Prometheovi. O prvých naznačuje to Nebeský dosti patrně v Úvodu (str. 17), pravě, že není výtvoru, „v němž by genius básnický šlechetnějším a velebnějším, důmyslnějším a zbožnějším způsobem vlast svou oslavoval, než to učinil veliký Aischylos v Eumenidách. Celá tragédie, jakož jest ohromná účinkem dramatickým a velebná zbožným a hlubokým důmyslem, tak jest zároveň pravý slavozpěv na vlast“.

Možná ovšem, že slova tato jsou docela objektivní, avšak možná také, že jsou tendenční v tom pěkném smyslu, jakýž u Nebeského často nalezáme. Analogie s Aristofanem, Shakespearem a j. mocně k takovému výkladu vybízí a v té době národ potřeboval ne méně útěchy než sám Nebeský, sklíčený chorobou i těžkým podezřením veřejného mínění.

Oba překlady (vydané pomocí Musea království českého. V Praze 1862) obsahují literárně historický a aesthetický úvod, pak vlastní překlad a posléze poznámky vysvětlující.

[60]) Patrně tohoto referátu týče se list Ign. Petterse (zachovaný v Nebeského pozůstalosti), žádající Nebeského za zaslání otisku přednášky „Uiber die slavischen Ortsnamen“ (z 27. září 1860).

[61]) V Učené Společnosti četl o nich Nebeský již 25. list. a 30. pros. 1861 (viz Sitz.-Ber. 1861. II. p. 56 a 77.), podávaje též ukázky překladu.

V úvodě zmiňuje se Nebeský o vysoké aesthetické ceně a hluboké idei tragédií, podává jejich obsah, určuje motivy básníkovy, nastiňuje jeho poměr k mythům a pověstem sleduje zárodky velkolepých myšlének a mythu (o Prometheovi) i jejich rozvoj v geniu Aischylově a nastiňuje, jaká asi byla souvislost ideí v trilogiích, z nichž v druhém případě pouze prostřední část zachována neporušená. Nespouštěje se zřetele obecenstva, pro něž překlady určeny, vybírá i tu Nebeský jen to, co k porozumění bylo potřebné, vyhýbaje se učenému apparátu odborného filologa, a podává zároveň vše tím pěkným, duchaplným, moderním slohem, jímž vždy proslul.

A tytéž motivy řídily také překladatelské zásady Nebeského, jak sám se přiznává v Úvodě k Eumenidám, z mnoha příčin zajímavém. Přidržuje se totiž názoru často vysloveného, že jediné přízvuk v novo- a středověkém básnictví novějších národů má výhradnou platnost jakožto metrický princip, přeložil i lyrické chory veršem přízvučným omlouvaje se, že „časomíra byla u nás vždy jen zvláštností a mistrností filologickou!“

Toho chce Nebeský býti vzdálen: „Překládal jsem Eumenidy proto, aby předůležitý živel antického umění dramatického do živé literatury se dostal; filolog bez toho nepotřebuje překladu . . .“ Proto také hleděl co možná k přirozenosti překladu.

Záslužné své dílo ukončil Nebeský zajímavými slovy:

„Domnívám se, že na ten čas potřebám naší literatury poněkud vyhověno bude, když alespoň dvě čelnější dramata velkého klassika, Eumenidy totiž a Promethea, v českém překladu máme. Překlad všech sedmi tragedií nechť někdo podnikne v blaženějších ještě dobách literatury a národnosti naší, kteréž bohdá brzo nastanou. Snažil jsem se smutnou mezeru v našem písemnictví jaktak vyplniti a loučím se za tím s velkým básníkem, abych se přičinil jinou trudnou mezeru vyplniti překladem několika dramat Euripidových, jehož posud v naší literatuře zastoupena nemáme. Pak mám úmysl vrátiti se k staršímu svému miláčku, k Aristofanovi.[62])

Pokud nám známo, nedostal se Nebeský k Euripidovi, ale vrátil se, a to je významné pro naše hořejší tvrzení, po čase opět k Aischylovi a k Aristofanovi, ovšem až v letech sedmdesátých. Roku 1870 vyšel totiž jeho překlad Aristofanovy komédie Žáby (Spisů musejních č. CII.), proslulé jako „pohřební slavnost řecké tragédie“, a v těžkých dobách, kdy děsná choroba dolehla na nešťastného muže, čerpal sílu a útěchu z překladu Aischylových Choefor a Agamemnona. Smrt a předcházející jí ochro-

---

[62]) Prometheus, Úvod 30.

mení sil Nebeského násilím přervaly tuto práci a v jeho pozůstalosti zachovány jen zbytky, vlastně začátky její.[63])

Před tímto překladem již obrátil se Nebeský také k druhému z klassických národů, k Římanům. Při všem nadšení jeho pro ducha klassického a jeho výtvory nevábil praktický realismus římský nikdy valně idealisty Nebeského, až posléze studia literárněhistorická, hlavně o dějinách dramatu, jeho nechuť přemohla a přiměla jej i k překladům z latiny a k rozpravám o římské literatuře, ovšem jen v té větvi, která u Římanů samorostle se vyvinula.

A právě těchto originálních zjevů římské literatury týkají se rozpravy Nebeského Hry atellské a mimus u Římanů (Č. Mus. 1865, str. 171—188) a Římská satira (t. 243 sl.).

Zmíniv se o skrovné původnosti římské literatury, popisuje Nebeský v rozpravě prvé původ, formu a obsah římské národní satiry, líčí její trvání na divadle až do doby, kdy musela ustoupiti hrám atellským. Popsán jejich původ, ráz, jazyk i typické figury, charakterisovány motivy i tendence ústící až v travestii. nastíněn jejich život do Caesara i pozdější živoření, když nad nimi zvítězil mimus. Nebeský líčí jeho původ i směr národní, udává jeho motivy, na příkladech vyznačuje krajní jeho naturalismus v ději i hercích a s ním souvisící klesání vkusu římského, jenž vedle umění si žádal kejklů se psy a medvědy. Posléze zmíněno i společenského postavení herců, charakterisováni básníci a několika slovy odbyty i mimiamby a prostonárodní mimy.

V článku druhém jedná Nebeský o dramatické satiře římské, „jediném to původním druhu básnickém, jejž Italie zplodila“, o jejím původě, jméně, rozměru, jejích druzích a zajímavých pěstitelích.

Pěkné překlady Plautových Pleníků (1873) a Terentiových Bratří (1871) jsou druhým ovocem studia toho a blíženci jeho překladů z Aischyla a Aristofana, jež jsou vrcholem překladatelské činnosti Nebeského a na svou dobu téměř vzorny. Ve veliké pochvale jich shodují se — a to zřídka bývá — básníci (na př. Hálek ve Květech 1870. 247, Neruda a j.) úplně s odbornými filology na př. se Zikmundem, jenž nazývá je „vzorem básnické mluvy dramatické“ (viz Tieftrunk, Dějiny Matice 227.), ba i s tak přísným posuzovatelem, jakým jest prof. Jos. Král, uznaný soudce v tomto oboru po stránce theoretické i praktické: „Překlady jsou velmi plynné a celkem správné; také věrněji přidržují se originálů než překlady dřívější. Po stránce metrické jeví se zvláště značný pokrok. Pokus Nebeského o napodobení některých nesnadných meter antických přízvučně jest zajímavý. třeba nebyl ve všem správný. Celkem jeví překlady ty více porozumění pro správné, duchu jazyka přiměřené překládání, než s jakým se setkáváme v převážné části překladu, pocházejících od filologů ex professo.“

[63]) Z Agamemnona schází většina chorů, z Choefor zbyl jen začátek, vše tužkou psáno na kouscích papírů s množstvím oprav a proměn.

Další studie o prostonárodní literatuře. Novořecké písně. Kalevala.

Vedle dramatu antického studoval v této době Nebeský horlivě literaturu prostonárodní. Předním ovocem těchto studií jest jeho rozprava O novořeckém národním básnictví.[64]) Již první slova Nebeského vedou nás k motivu jeho při této studii, ke „slavnému a výtečnému“ Herderovi, avšak vedle něho tenkráte také k proslulému Byronovi, „jenž se šlechetnou nadšeností svůj život nově probuzené svobodě Novořecké byl obětoval.“

Ubohá, slavná vlast potomků velikých Hellénů odedávna přitahovala k sobě sympatie Nebeského jako celé „mladé Evropy“ v letech třicátých a čtyřicátých. Bojovalť veliký boj za svobodu, tehdy v celé Evropě divně se probouzející. Byron nadšený jejich odbojem sám se ho účastnil a při něm zahynul a k tomu ta veliká minulost národa! Se sympatiemi pak k národu kráčela v době probuzené národní poesie ruku v ruce také obliba v novořeckých prostonárodních písních.

Jak mohutně tyto působily, vypravuje sám Nebeský:

„Sbírka (novořeckých národních písní) vyšlá právě v době, když vzdělaný svět s napnutostí a nadšeností k národu novořeckému hleděl, jenž v hrdinském a zoufalém boji o národní samostatnost a svobodu se zasazoval, byla přijata se zápalem, jenž v nynější době vystřízlivělosti jen historickou upomínkou již jest. Šlechetná soustrast s národem ujařmeným, nadšenost k ideálům starohellénským a horující zápal pro svobodu a humanitu sloučily se v enthusiasmu, jenž mysl vzdělané Evropy mocně unášel i povždy ozdobou oné doby a krásným úkazem v dějinách lidstva zůstane.“ [65])

I Nebeský byl již tehdy uchvácen tímto mocným proudem. Jeho slova o Homérovi, v nichž vypravuje, jak často si přával býti potomkem slavného toho národa, zřetelně o tom svědčí, a některé popisy života a mravů novořeckých ukazují, že již v té době bavily ho studie novořecké. Zabývání se klassicismem sympatie přirozeně sesílilo, až vyplynula z nich svrchu zmíněná studie.

Nebeský stručně v ní líčí, jak a kým novořecká píseň dostala se ve známost vzdělané Evropy (u nás Čelakovského překladem čtyř písní) a charakterisuje zvláště sbírku Passowa. Nastiňuje nám vývoj jazyka, při čemž ukazuje velmi pěkné porozumění mluvě lidové a dějinám jazyka, popisuje dále význam přízvuku v prosodii těchto písní, jda po stopách až do staré doby, oceňuje jejich rým, rozebírá rozměry, zvláště t. zv. verš politický, který považuje za původně prostonárodní, třídí i charakterisuje písně samé dle

[64]) V Č. Mus. 1863. 240—261 a IV. 381—397; viz také Sitzungs-Berichte 1863. I. 59.
[65]) Č. Mus. 1863. 241.

obsahu, líčí jejich původ i přednášení a posléze illustruje svou studii ukázkami písní historických (8) a kleftských (23), jež vesměs se nacházejí také v samostatné knížce, již roku 1864 pod názvem Novořecké Národní Písně vydal v Praze u Dominikusa.

Po formální stránce máme tu tedy folii k jeho studii a překladu romancí. Avšak nejen to, také tendence je táž. Stačí poukázati ke Goethovi, jenž „z písní novořeckých velmi se radoval a ten úsudek o nich pronesl, že jsou nejkrásnější písně národní, jež kdy poznal“, abychom věděli, že Nebeský snaží se jimi postaviti nový vzor českému vkusu básnickému, že chce vychovávati nejen poesii, ale také povahu svého národa pro budoucnost.

Při svém výboru novořeckých národních písní řídil se Nebeský netoliko ohledy aesthetickými, nýbrž také literárními a ethnologickými, aby totiž v něm zastoupeny byly nejen rozmanité druhy těchto písní, ale aby se podobnými ukázkami také povaha a ráz tohoto básnictví i národu samého zračily.[66])

Co se překladu týče, rozdělen podle příkladu Goethova a Čelakovského dlouhý verš politický originálu po přestávce po osmé slabice na dva, protože délka tohoto verše příčí se vkusu našemu tím více, poněvadž jsme méně zvykli caesury znamenati. Mimo to proměněn z největší části chod verše jambicky v přirozenější nám trochejský, což také Goethe učinil a zajisté z dobrých příčin, ačkoli jazyk německý toho méně vymáhá nežli náš. Při křestných jmenech někdy, ač zřídka, volena česká forma.

Máme-li posléze zmíniti se o dojmu, jakýž tyto překlady u nás způsobily, nemůžeme to učiniti lépe než odkazem ke slovům Vítězslava Hálka, jimiž v Českém Obzoru literárním (1867 str. 99) tak pěkně a významně charakterisoval Nebeského co překladatele:

„Mezi našimi překladateli jest V. Nebeský úkaz velmi vzácný, nechť si jej posuzujeme dle toho, co překládá aneb dle toho, jak překládá . . . Stojí na oné výši aesthetického rozhledu, na oné vybroušenosti aesthetické krasochuti, že výše ta i vybroušenost nám i jemu slouží ke cti, a překladatelům vzorem býti může. Na výši této vskutku klassické zralosti a soudnosti obrací se Nebeský hlavně k národům románským a řeckým, na půdě této pak si vybírá, co mají nejkrásnějšího, nejvznešenějšího . . . Neníť to věcí nahodilou, že ze starořecké literatury převedl nám díla titána Aischyla, z těchto pak Promethea a Eumenidy, z nejkrásnějšího vybrav nejkrásnější. Neníť to opět věcí nahodilou, že v národní poesii obrátil se do Španěl a do Řecka — šelť na půdy klassické a tu vybral opět to nejkrásnější; aesthetický moment převládá při

[66]) Máme pak v celé sbírce 10 historických (proti Čas. Mus. jen dvě nové), 30 kleftských (proti Čas. Mus. jen 7 nových), 13 ballad (vše nové), 8 žalozpěvů pohřebních (vše nové), 7 písní při loučení (vše nové), 7 písní domácích a obřadových (vše nové), 13 písní milostných a různých, 73 popěvků (nových). Viz také Rodinná Kronika 1864.

něm tak znamenitě, že kytice, kterou nám uvil, snesla by ještě několikrát tolik ohledů literárních a ethnologických, aniž by cena její a půvab utrpěly . . . Nebeský nám dárkem tímto uvil kytici, s níž nesetřeno ani pelu ani rosy; překlad jest uhlazeností verše, lahodou mluvy, vůbec českostí svou právě mistrným.“ [67])

Jak hluboce a v jakém rozsahu zabral se této doby Nebeský v ohromnou říši prostonárodní poesie, svědčí také jeho přednáška v Učené Společnosti Einige vergleichende Betrachtungen über die ältere Poesie, namentlich über das Epos bei den Indern und Griechen, ferner bei den Spaniern, Serben und Russen (Sitz.-Ber. 1862. I. 35) a dvě rozpravy, totiž jeho rozsáhlá úvaha o Erbenově vydání (II.) Prostonárodních českých písní a říkadel[68]) a Kalevala,[69]) kteréž asi částečně obrážejí výše zmíněnou přednášku, jinde neuveřejněnou.

Jako celá ta doba, tak také Nebeský horoval od prvního počátku své literární činnosti pro lidovou poesii. Jeho láska k lidu, z jehož lůna vyšel, i přítulnost k přírodě živila tu oblibu asi neméně než sympatie k Herderovi, „jenž Němcům kouzla prostonárodní poesie otevřel“, a k romantismu, ke Goethovi a Mickiewiczovi a jiným ctitelům poesie prostonárodní.

V okolí Nebeského vyrostly sympatie ty v pravou manii, zračící se do dnes v hojných napodobeninách národních písní v literatuře naší z druhé čtvrtiny tohoto století. Manií touto dal se i Nebeský strhnouti, ovšem ve směru trochu jiném: zabral se totiž horlivě do studia prostonárodní poesie. Se zajímavými výsledky tohoto studia setkáváme se v Nebeského pracích již za let čtyřicátých a potom stále. Vidí v celé této literatuře bohatý zdroj pro badatele i básníky, pro literární i kulturní historii, pro mythologii, metriku, hudbu, cení vysoce její národní význam, ježto „z ní dýše pravý, ryzí duch národní, vyrostlý ze zachovalého kořene“. Ale již tehdy — a to jest významné — ukazuje zároveň, „že vše to arci musí se proniknouti vyšším duchem, že při tom zůstati nemůžeme, že pro nás jest to jen látkou, ukazadlem“. [70])

A s téhož povýšeného stanoviska posuzoval i modní tehdy napodobení národních písní, vytýkaje jejich nižší cenu uměleckou, ježto jsou vždy jen napodobením, jejich dělanost, strojenost, tak rozdílnou od prostých půvabů písně národní atd. [71])

Co porůznu a při rozmanitých příležitostech Nebeský o tomto oboru napověděl (na př. při úvaze o Kuldově sbírce moravských pohádek a pověstí v Čas. Mus. 1854 str. 485 sl., ve studii a překladu písní novořeckých, romancí atd.), spojil r. 1864 v celek a

[67]) Viz také Kritickou přílohu Národních Listů 1864 str. 209.
[68]) V Kritické příloze Národních Listů 1864, str. 81—85 a 141—145.
[69]) V Čas. Mus. 1866.
[70]) Květy 1844. 24 a j.
[71]) Viz Čas. Mus. 1853. I. 172.

uveřejnil ve zmíněné úvaze o sbírce Erbenově. Hluboké studium nové literatury v tom oboru, zvláště také psychologů *Steinthala* a *Lazara,* rozsáhlý rozhled po poesii prostonárodní většiny evropských národů, bystrý soud zkušeného literárního historika a aesthetika zračí se všude v této práci, podnes zajímavé a cenné, a to obsahem i tendencí. Zdá se totiž nepochybným, že vedle jiných motivů vedl tu Nebeského také ten, aby postavil v jasné světlo poměr svých překladů, zvláště písní španělských a novořeckých, k české literatuře.

Z obsahu zajímá nás hned, co praví Nebeský o jazykové důležitosti písní prostonárodních a plynoucí z toho methodě při jejich vydávání. Všeliké opravy a úpravy dle jakési domnělé správnosti a uhlazenosti jazykové a dle oblib aesthetických a jiných za velkou vadu považuje.

Při studiu samém odporoučí methodu srovnávací, jež tak plodnou se osvědčila v jazykozpytě a bájesloví. I tu třeba časem stanoviti jisté pratvary písní, z nichž ostatní se vytvořily (pokus toho učinil Hahn při báchorkách a sám Nebeský v rozpravě o písni Osiřelo dítě). Dále mluví o mizení písní z lidu. Čím více duch občanský a všeobecná vzdělanost se vzmáhají, tím méně může obstáti ona neprostřední naivnost písně národní. Proces tento je tedy nutný a do jisté míry souvisí i s pokrokem národu, s jeho uvědoměním. Způsobem nám již známým stanoví pak význam prostonárodní poesie: mnozí ji měli za vrchol vší poesie a napodobili ji uměle — obé neprávem. Mnohem plodnější jest ponořiti se jako badatel v hlubiny její.

Ethnografie, bájesloví i psychologie lidu, metrika a hudba mohou z ní nesmírně těžiti. V této příčině neméně důležitá jest i tak zvaná řeč zvířecí, říkadla, dětské hádanky, počítadla a pod.

Posléze podává Nebeský mnoho pěkných poznámek o vývoji a podstatě epiky a eposu, o romanci a balladě, zvláště v literatuře slovanské a české.

Zajímavou tuto rozpravu ukončil Nebeský slibem, že se později k těmto pokladům národním vrátí. Avšak slibu toho nesplnil, leda studií o **Kalevale,** čudském národním epose, již vydal v Čas. Mus. 1866.

Hned v úvodě ohlašuje nám své mínění o otázce homérské. Ukazuje na zásluhy slavného německého filologa F. A. Wolfa, „jenž vždy vzorem kritické methody a vědeckého badání zůstane“. Že pak skvělé nálezy jeho hned se neujaly, toho jednou příčinou a to ne nejmenší byla neznalost epiky prostonárodní, jakkoli docela zbytečně znali třídění eposů na hrdinské, romantické, biblické, idyllické atd. Od té doby poměry se změnily. Přišly na světlo veliké básně orientálské, epická poesie slovanská posud se rodící v Srbsku, Rusku a j., vynikající „tak ryzí a čistou epikou jako rhapsodie Homérovy“, po nich posléze epos čudské Kalevala, a nálezy těmi změněn názor o poesii epické ve smyslu theorie

Wolfovy . . . Sotva potřebujeme připomínati, že Nebeský, jako skoro celá jeho doba, ovládán tu názory Lachmannovými, k nimž i jinde se často hlásí, a že stanovisko i názor naší doby jest jiné.[72])

V dalším Nebeský popisuje začátky vedoucí k objevení Kalevaly Dr. Eliášem Lönnrotem (1835), pak podává rozbor její podle překladu německého (A. Schiefnera) a úvah Castrénových i Grimmových, popisuje její původ starobylý, její analogie s ostatními eposy, její význam a cenu, formu jazykovou a metrickou, její hrdiny a jejich mythologický smysl, podává ukázku (episoda o Kullervovi), načež vypravován obsah Kalevaly.

Poslední studie o české literatuře: Kralodvorský rukopis. Mater verborum. Mastičkář. Dějiny Musea a Matice. Historie ožilosti naší národnosti a literatury.

Z ostatních prací Nebeského této doby zasluhují ještě zmínky jeho příspěvky do Slovníka naučného, vydávaného tehdy Kobrem. Pocházejí asi z roku 1866—67 a jsou to hlavně Kralodvorský rukopis, Matice Česká, Museum, Mastičkář, Mater verborum. Patřily k nejpěknějším ve Slovníku svou uměleckou stavbou, populárním slohem a ryze vědeckým, bohatým obsahem. Zvláště poslední článek je zajímavý. Nebeský věří sice v pravost gloss, protože proti nim posud veřejně s důvody nevystoupeno, ale upozorňuje zároveň na časté chyby písařovy a jeho novotvary, připomínaje, že proto věda těchto gloss jen opatrně a s kritikou může užívati k dokladům. K dějinám této částečně podvržené památky jest to zajímavý příspěvek, ač nedůvěra Nebeského vzbuzena, tuším, Šafaříkem. Články o Museu a Matici české jsou předchůdci obšírnějšího díla, kteréž Nebeský r. 1868 vydal ku padesátileté památce založení Musea pod názvem Dějiny Musea království Českého (česky a německy). Prvý motiv ke spisu tomuto dán vlastně již 13. ledna r. 1852, kdy dvorský rada rytíř Sacher-Masoch ukázav na nejasný a kolísavý poměr mezi Sborem musejním a Maticí, navrhnul k vyšetření toho sebe, Dra. Štrobacha, Palackého a sekretáře Nebeského, jemuž zároveň uloženo sepsati zevrubné vylíčení původu, posavadního řízení a působení Matice a Sboru (Nebeský, Dějiny Musea 143.)

Druhý motiv dán roku 1864, jak Nebeský přiznává v úvodě k těmže dějinám:

„Ve valném shromáždění společnosti Musea království Českého dne 22. května 1864 učinil Dr. Frant. Lad. Rieger návrh, aby se památka o ústav zvláště zasloužilých mužů v jeho místnostech důstojným spůsobem oslavila a zvěčnila. Následkem tohoto návrhu

---

[72]) Srovn. Grundlagen der Liedertheorie von Dr. R. Merbot, Frankfurt am M. 1889.

pomyslil správní výbor musea především na to, aby se nejdříve zlatá kniha založila, do níž by se vytečnější a zasloužilejší podporovatelé a příznivci ústavu vpisovali. K tomu konci nařídil mi výbor, abych zevrubnou historii musea k vlastní a vnitřní potřebě jeho sestavil.

Když pak za příležitosti slavnosti na památku 50letého trvání našeho musea, ježto letos dne 13. června odbývati se bude, historie jeho zvláště pro údy a jiné příznivce a přátele jeho žádoucí se zdála, dáno bylo toto sepsání do tisku. Správní výbor povolil ochotně z důchodů musejních potřebný náklad, ačkoli jinak žádného vlivu na toto líčení nebral. Neníť ono tudíž ani úřední historií musea ani vlastním spisem slavnostním, ačkoli ostatně zcela z akt čerpáno jest a také skoro výhradně na ně se obmezuje." Nelze nám téměř lépe charakterisovati tento spis, než to Nebeský sám citovanými slovy učinil. Látka listinná převládá na újmu plynného, oduševněného vypravování historického tak, že to až překvapuje znalce jiných historických článků Nebeského a bezděky ohlížíme se za dílo samo, abychom pátrali tu po příčinách tohoto nápadného zjevu. Možná, že zvláštní vznik a vývoj spisu ledaco tu zavinil, avšak možná také, že i jiné ohledy bránily Nebeskému, aby dal plným tokem plynouti proudu vlastních myšlének a citů, kterými jindy tak znamenitě oživuje zpukřelé památky a zaprášená akta starověku. Strašilať ještě stále pověstná aféra Tagesbotská v okolí Nebeského a v Museu zvláště.

Obírání se s dějinami Musea a Matice české dalo nejspíše Nebeskému podnět také k jinému plánu, o němž dovídáme se z listu Rybičkova k Nebeskému ze dne 26. srpna 1868.

Podle této zprávy hodlal Nebeský napsati „historii ožilosti naší národnosti", tedy kulturně-historický obraz znovuzrození našeho naroda na konci XVIII. a začátku XIX. století. Avšak k provedení toho nedošlo, jakkoli i „Matice lidu", v níž měl vyjíti, již na deskách prý jej ohlašovala. Soudíce podle některých narážek o této době, jež Nebeský po různu učinil[73]) (na př. v rozpravě o Rukopise Kralodvorském, v historické zprávě o r. 1848, v článku o Matici a Museu a j.), i znajíce jeho široký rozhled, hluboké vědomosti a jiné a jiné přednosti výborného historika, musíme hluboce litovati, že ke spisku tomu nedošlo z příčin nám neznámých.

Neskonale větší lítost jímá nás však, když vzpomínáme na nezdar jiné myšlénky Nebeského, tehdy do veřejnosti přišlé.

Dne 14. dubna 1869 navrhl totiž Ferd. Schulz Sboru, aby byl vydán pragmatický a kritický dějepis literatury české od jejího vzkříšení v nové době až na dobu naši.[74]) K sepsání

[73]) Nebeský tehdy studoval pověstné Zápisky Jungmannovy. Viz Osvěta 1871. 490.

[74]) Urbánkův Věstník bibliografický mluví docela o Dějinách literatury české a všeobecné (1882. 246.).

toho díla navrhl Schulz Nebeského. Návrh v zásadě byl schválen, ale stanovy žádající předložení hotového díla a „nepochybně i stálá choroba Nebeského v tom vadily“.[75]) Nezdaru toho litovati musíme tím více, čtouce v Květech,[76]) Nebeskému velmi blízkých, zmínku o rozsáhlosti zamýšleného díla: mělo obsahovati tři díly, každý asi o 50 tiskových arších. Prvý díl měl vyjíti kolem r. 1871, druhé dva po přestávkách dvouletých. Že by byl Nebeský v takových rozměrech napsal dílo monumentální, sotva možno pochybovati znalci jeho literárních studií, prozrazujících každou řádkou „muže jemně vzdělaného i kritického, opatřeného bohatými vědomostmi literárně historickými“.[77])

Menšího významu jest jiná zpráva, vypravující, že Nebeský chystal se také k důkladnému vylíčení činnosti Dra. *Čejky*,[78]) svého nejlepšího přítele, jakož to učinil roku 1869 v nezachované přednášce o Boženě Němcové.[79])

Veřejný i soukromý život v letech šedesátých a sedmdesátých.

Zatím co horlivý duch Nebeského nořil se v dávnou minulost českého básnictví a života, sbíral vonné květy poesie po luzích španělských, řeckých a jinde, a přesazoval je v úrodnou půdu domácí, nové, divné proudy vanuly po české vlasti, budíce svěží život v české literatuře a zvláště v poesii. *Shakespeare, Byron, Hugo, Puškin, Lermontov, Mickiewicz, Słovacki, Heine, Lenau* a jiní a jiní velikáni evropské poesie stali se opět vůdčími hvězdami nově se rodícího básnictví českého, které poprvé ozvalo se hlučněji r. 1855 památným almanachem Ladou Niolou a od r. 1858 již výbojně vystoupilo v několika ročnících almanachu Máje a v samostatných plodech *Nerudových, Hálkových, Pflegrových* a j. Byla to daleká cesta Máchova, jíž nastoupili tito mladí, ohniví, nadšení pěvci s novými, svěžími silami a s pěknými úspěchy.

Vzpomeneme-li, že i Nebeského poesie šla kdysi touto cestou, šířila a rovnala ji pro budoucí chodce české, snadno si představíme, jak asi uvítal Nebeský nový ten ruch, jakkoliv nemáme o tom přímých zpráv až do konce let padesátých, leda tu, že dobří přátelé jeho *Wenzig, Erben* a *Němcová,* výslovně se jmenují mezi příznivci nového ruchu.

Z let šedesátých a sedmdesátých máme však o tom již dosti dokladů na obou stranách. Nebeský slovy sympatickými, ba nad-

---

[75]) Tieftrunk, Děj. Matice 244, kdež také na str. 248. zpráva, že Nebeský kolem r. 1871 přednášel o literární historii v širším Sboru.
[76]) 1869, str. 127.
[77]) V. Jagić v Archivu für slav. Philologie VII. 677.
[78]) Květy, 1872. 95.
[79]) Květy, 1870. 62.

šenými vítá Hálkova Goara i Nerudovy písně, píše do časopisů jejich („Rodinné Kroniky“, „Květů“, „Literárního Obzoru“ a j.) a s druhé strany opět Hálek nadšeně recensuje překlady Nebeského v Květech a Obzoru a přátelský hold vzdává Nebeskému i jeho činnosti lichotivou biografií ve Květech. A rovněž tak i Neruda: „Podařilo-li se našim Poetickým Besedám, že v pravdě staly se obrazem pokroku v moderní poesii české, konáme povinnost svoji, vřaďujíce mezi básníky živoucí také jednoho z těch básníků svých již zesnulých, jež třeba považovati za předchůdce, za otce moderního směru.“ [80])

A ještě jeden zjev svědčí o sympatiích Nebeského k Májistům, totiž živé jeho účastenství v Umělecké Besedě, živené rozhodně tímže duchem, účastenství, o němž čteme v Kritické příloze k Národním Listům 1864, str. 314:

„Literární odbor (Umělecké besedy) počal dne 23. září (1864) opět činnost svou a sice ve směru velice mnohoslibném — uměleckými přednáškami. Téhož dne přednášel člen p. Václav Nebeský o staroklassickém dramatu, stopuje je od kořenů jeho v životě hellenském až k rozkvětu, jakého dosáhlo za Aischyla a Sofokla. Přednáška ta poutala všeobecně pozornost na se a těšíme se, že p. Nebeský slíbil ještě pokračovati v ní.“

Také když jednalo se v Umělecké Besedě o veliké anthologii z literatury světové, která kol r. 1869 společnou prací českých spisovatelů měla vyjíti, měl býti při volbě materiálu Nebeský nápomocen. [81])

Než nejen literatury, také ostatního života českého a omládlého ruchu jeho všímal si Nebeský a živě se ho účastnil. „Ze svého vědeckého zátiší živě pozoroval běh politický a zůstával s předními vůdci jeho v úzkém spojení soukromém a oni také nezřídka řídili se jeho radami ve věcech důležitých. Uzavřená a tichá povaha, jež občas i chmurnou náladou obestřena bývala, za let pozdějších i ve věcech politických činila Nebeského pessimistickým a sváděla jej až k resignaci. Avšak posléze zvítězila i tu vždy neohrožená, ohnivá jarost, jež probleskuje z jeho vlasteneckých písní i publicistických článků, jiż znali také, kdo s ním se stýkali.“ [82]) Bylo jich dosti mnoho. Přední zástupci duševní práce české, učenci, politikové, umělci, stejně rádi jej vídali a slýchali jeho duchaplný hovor, avšak nejpříjemněji bylo mu ve známé svého času společnosti „Sůvé“, jejíž členové scházívali se „u Myslíků“ k veselé zábavě.

K jakému směru politiky Nebeský ostatně se hlásil, charakterisuje jedna událost. Za těžké persekuce národního ruchu če-

---

[80]) Poetické Besedy č. XXVII ke konci.

[81]) Po některou dobu redigoval Nebeský také „Kobrovu Národní bibliothéku“.

[82]) Mělničan 1888.

ského neměly ovšem politické listy ustláno na růžích a zvláště na Národní Listy dopadal trest za trestem ať ve formě odsouzení a žalářování redaktorů či zabavení kauce. A v těch těžkých dobách nabídl Nebeský majiteli Národních Listů o své újmě značnou sumu na doplnění kauce ze svého skrovného jmění . . .[83])

A jakým sympatiím těšil se Nebeský u nejmladšího dorostu českého, svědčí výmluvně jedna událost z počátku let sedmdesátých. Roku 1872 zvolila Učená společnost — prý po mnohém odporu starších členů — Nebeského za řádného člena své historické sekce. Spoléhaje na staré privilegium řádných členů Společnosti, chtěl nyní Nebeský provésti starý svůj úmysl, přednášeti na universitě o české literatuře. Avšak téhož roku odňalo ministerstvo Učené společnosti právo to. Za tou příčinou podali čeští posluchači filosofické fakulty — s Ant. Truhlářem v čele — žádost akademickému senátu, aby Nebeský dosazen byl za professora české řeči a literatury na universitě, ale místo odpovědi dostalo se žadatelům jen důtky . . .[84])

Devítileté utrpení a smrt.

Od mládí již pokoušel se o tělo i duši Nebeského hrozný nepřítel — choroba a plnil jej obavami tak trapnými, že často býval blízek zoufalství. Přepadával jej zvláště v těch dobách, kdy krutý osud těžce dolehal na Nebeského, tak za pobytu ve Vídni, po smrti jeho prvé choti, po affaiře tagesbotské a j. Soukromé dopisy na př. Krouskému, plné srdcervoucích výkřiků, výmluvně svědčí, jak bolestné bývaly to chvíle a jak na dlouho ochromovaly všecky síly jeho ducha.

A přece byly to jen malé přeháňky u porovnání s děsnou bouří, která snesla se na Nebeského počátkem let sedmdesátých a neskonalým utrpením zahalila podvečer jeho života. Již z jara r. 1873 přicházeli první její poslové v podobě měchýřové choroby. Z té doby pamatují mnozí Nebeského, jak opíraje se o rámě přítele Bozděcha, Kolovrata Krakovského nebo jiných přátel zvolna a těžce se brával k Museu. Nedostatkem pohybu jsouc podporována nemoc vždy se šířila a brzy tak skličovala Nebeského, že nemohl ani přecházeti. Již r. 1874 musil ulehnouti a od té doby po více než sedm dlouhých let zůstal přikován na lůžko své a lenošku u něho

[83]) Ústní sdělení Dra. Jul. Grégra.

[84]) Jaké vážnosti požíval Nebeský v této době v cizině, svědčí nejen „několik skvělých nabídek z Rakouska, Rusi i Německa“, nýbrž také jeho účast na slovanském almanachu připravovaném francouzským slavistou Legerem a list Weissův, žádající na radu Vocelovu od Nebeského „fortlaufende Berichte über čechische Literatur“ pro Oesterr. Wochenschrift. Oba dopisy v pozůstalosti Nebeského.

přistavenou, na niž jen obtížně s postele se svezl, aby u stolku před ní postaveného chvíli poseděl, opřen o polštář. S klidem a resignací velikého ducha a pravého filosofa snášel Nebeský hrozný ten stav, tím hroznější, že věděl o nevyléčitelnosti své choroby.

Ošetřován a těšen láskou své rodiny a zvláště choti, jejíž obětavost dovedla zmírniti i bolesti, které nemocného občas sužovaly, zapomínal však Nebeský časem nejen na své utrpení a zvolné umírání, nýbrž rozveseloval se tak, že rád a vesele pohovořil si s přátely, kteří často jej navštěvovali. Byl to zejména slavný dramatický spisovatel *Emanuel Bozděch,* duchem i utrpením jemu tak podobný, a literární jeho druh, hrabě *Zdeněk Kolovrat Krakovský,* oba důvěrní přátelé Nebeského, jenž s živou účastí sledoval a podporoval jejich dramatické práce a také se těšil důvěře, že Bozděch prý nevydal řádky, dokud se neporadil s Nebeským. Často přicházel také *Emler,* prof. *Studnička,* prof. *Kořistka, Doucha,* prof. *Eiselt,* kněz *Janota,* doktor *Šindelář, J. Jireček, Věnceslava Lužická,* prof. *Hattala* a jiní přátelé a s úspěchem těšívali Nebeského v jeho samotě a chorobě.

Jinou útěchou byla mu práce, ne tak vlastní — k té scházelo tělesných sil — jako cizí. S živou účastí a radostí sledoval ze svého zátiší skvělý rozkvět české literatury. „Dávaje si přinášeti všecky významnější práce mladších spisovatelů, pročítal je namáhavě, ale s potěšením a tak vytrvale, že mu do roku 1882 žádná literární novinka neušla, vyptával se na soukromé poměry autorů, předpovídal bystře jejich budoucnost.

Neméně poutaly Nebeského zprávy o veřejném životě českém, o různých národních podnicích atd.

Především dokončení velkolepé budovy Národního divadla — ač je jen z doslechu a ze čtení, ne však dle vlastního názoru znal — mohutným dojmem naň účinkovalo. Bylť mu Národní divadlo od prvních počátků až do konce stavby tak úzce k srdci přirostlo, že všech prací a sbírek jemu prospěšných vždy horlivě se účastnil, jsa po leta pilným členem „Sboru“ pro jeho vystavění. Bohužel však rok před smrtí svou — potěšen byv na krátko prvním a ukvapeným divadla toho otevřením — dožiti se musil v památný den 12. srpna roku 1881 hrozného neštěstí, jež stihlo strašlivým požárem hrdou tu stavbu a s ní i nádherný výsledek jeho ideálních tužeb. — Nebeský bydlel nedaleko budovy divadelní, a Jobova zvěst o vzniku záhubného ohně hned v prvních minutách k němu se donesla. Ohromné zděšení, jež zmocnilo se tenkrát celé Prahy, pobouřilo ovšem nejdříve obyvatele sousedních ulic, a většina domů v okolí divadla za chvíli byla téměř opuštěna; vše spěchalo k požáru, každý chtěl pomoci, každý snažil se zachrániti drahocenný poklad národní. Nebeský na lože upoután zůstal jen s manželkou v dosti rozsáhlém svém bytě, jehož všecky dvéře do kořán zotvírány byly, a v zimničném rozčilení čekal na další zprávy.

Sotva že mladší z dorostlých synů jeho první od požáru domů přikvapil, aby otci o hrozných spoustách ohně bližšího něco pověděl, kladl mu Nebeský přísně na srdce, aby nejméně v každé čtvrt hodině s novou zvěstí domů se vracel a tím ulevil trampotnému jeho rozechvění. Když pak tento posléze hroznou přinesl zprávu, že v strašlivý jícen zhoubných plamenů sřítil se krov i nádherná střecha krásné budovy, sklonil Nebeský šedivou hlavu svou se slzami v očích do polštářů lůžka a z hluboka si vzdechl: „Však vím, vím že přece jen jsme neštastný národ!“ . . . Mysl jeho k pessimismu nakloněná viděla ovšem v plamenech hrdé stavby povltavské úplnou zkázu Národního divadla, nedoufajíc po dlouhá leta v jeho znovuzrození. Když však bezpříkladná obětavost národa českého, jež v dějinách příkladu nemajíc, úctu a obdiv celého světa nám zjednala, v kratičké již době zajištovala stavbu budovy nové, účastnil se Nebeský — jak u něho pravidlem bývalo — co nejhorlivěji všech sbírek, denně s napjatou nedočkavostí stopoval novinářské výkazy nových příspěvků a pohlížeje s upřímným úžasem a s pýchou radostnou na národní hrdost a sílu lidu svého, spokojeně hleděl budoucnosti vstříc, jejíž zlaté naděje hojně mu osladily poslední života chvíle.

V noci ze 16. na 17. srpna roku 1882 skonal Nebeský tak tiše, jako žil. Probudiv se k ránu asi o půl třetí, svezl se po svém zvyku sám s lůžka do lenošky a stěžuje si na lehké mdloby, žádal o sklenici vody. Starostlivá jeho choť, nic dobrého netušíc, vzbudila na rychlo staršího ze synů svých, kteří té doby doma byli, a spěchala k nemocnému, jenž hlavu maje na stolním polštáři o ruce opřenou, tiše v lenošce seděl a z hluboka jen oddychoval. Když studená voda skrání jeho se dotkla, zachvěl se lehce, ale hlavy nepozvedl. Vzdechy jeho hned na to proměnily se v tichý chrapot a když choť i syn jeho, slyšíce to, v pláč vypukli, pohnul jakoby odmítavě nebo útěšně hlavou, jeho velké modré oči ještě jednou klidně po pokoji a přítomných se rozhlédly, — načež skloniv hlavu znovu na polštář naposledy těžce, chraptivě vzdychl — a umřel . . . Nepohnul se víc — dokonal v sedě. — Starší syn,[85]) tehdy již ženatý, byv na rychlo z nedalekého bytu povolán, objal ještě teplé otcovo tělo, ale lékař ze sousedního domu přivolaný již jen konstatoval smrt, povstalou náhlým ochrnutím srdce nebo mozku. — Třetí den na to byl Nebeský slavně pochován za účastenství nepřehledného davu svých ctitelů — mezi nimi bylo též několik vynikajících ruských hostí v Praze meškajících se švédským slavistou prof. Petersenem — a uložen k věčnému tichu do posvátné půdy vyšehradské v hořejší polovici u hlavní cesty v témž

[85]) Václav, doktor práv. Mladší Pavel býval režisérem u společnosti Švandovy, pak přestoupil k žurnalistice. Nejmladší Jaroslav studuje práva. Choť Terezie zemřela r. 1896.

pořadí, jež z jedné strany Purkyňovým a z druhé Smetanovým náhrobkem jest uzavřeno. Později péčí rodiny nad zeleným jeho rovem postaven náhrobek, pro nějž modeloval Strachovský dle autopsie fotografiemi podporované zdařilý bronzový relief.[86])

Jak mocný dojem učinila smrt Nebeského v české veřejnosti, dočítáme se v hojných nekrolozích a vzpomínkách věnovaných mu v českých časopisech a dennících r. 1882. Z mnoha těch pochvalných posudků stačí zde uvésti slova ze Světozoru (1882 str. 443 sl.): „Nebeský vynikal duchem nejen vysoce nadaným, ale i nevšedně vzdělaným, ušlechtilou myslí i srdcem vřele vlasti oddaným, vzletem a nadšením poety i soudnou střízlivostí a důkladností učencovou a povolán byl zaujati čestné místo mezi nejpřednějšími našimi literáty, pohříchu však nepřízní osudu na dráze své byl zdržován ... Ale i to, co vykonal v naší literatuře, jest ceny vzácné a trvalé, zabezpečujíc mu na vždy vzpomínku a zvučné jméno v jejích dějinách.“

---

[86]) Intimní tyto zprávy o nemoci a skonu Nebeského převzaty ze článku p. Pavla Nebeského v Mělničanu 1888.

Chronologický seznam veršovaných i prosaických prací V. B. Nebeského.

1. Básně

ve *Květech* r. 1838—1844; v almanachu *Vesně* 1839; v *České Včele* 1841, 1843, 1845 a 1847; v *Českých Besedách* 1842; ve *Věnci* (Příloha) 1844; *Protichůdci* 1844; *Bard* (1844?); v *Jungmannově Slovesnosti* 1845 (jediná báseň); v *Lumíru* 1851 (otisk starších); v *Douchových Deklamovánkách* 1853; v *Jar. Golla Anthologii české lyriky* (1872), otisk sedmi starších básní Nebeského; v *Poetických Besedách* XXVII. (1886) 63 básní péčí J. Nerudy.

2. Prosa.

1841.

Mehmeda Aliho honba na otroky (Květy 1841. 182 sl.).
Vpády Tatarů do Moravy a Rakouska roku 1241 (Květy 1841. str. 196 a 205).
Srátky a slavnosti v nynějším Řecku (Květy 1841. str. 94—96).
Pohřební obřady u nynějších Řeků (Vlastimil 1841. I. 177—178).
Referáty o Básních B. Jablonského (Vlastimil 1841. I. 279 sl.).
„ „ Básních K. Sabiny (Květy Noviny 1841. str. 5 sl.).
„ „ Sněmech zvířat od K. V. Slanského (t. str. 17 sl.).
„ „ Virginii Fr. Turinského (t. 33).
„ „ Iliadě Vlčkovského (t. str. 53).
„ „ Písních národních v Čechách sebraných K. J. Erbenem (t. 93 sl.).
„ „ Bedřicha Schillera Básních lyrických v překladu Jana Purkyně. (t. str. 41. sl.).
„ „ Obrazech Kavkazských, z ruštiny přeložených od Fr. Šíra (t. č. 9.).
„ „ Lužicko-srbské grammatice (t. č. 9.).

1842.

České divadlo (Květy 1842. str. 199 sll.).

1843.

Z Vídně (Květy 1843 str. 7 sl.).
Referát o Úplném německo-českém slovníku Jos. Franty Šumavského (Květy Noviny 1843. str. 11).
" " Libussa, Jahrbuch für 1843 von P. A. Klar (t. str. 12).
" " Othellovi Shakespearově v překl. J. Malého (t. str. 13)
" " Vlastimilu K. Storcha z r. 1843 (t. str. 19).
" " Slovníku hospodářsko-technickém od Frant. Špatného (tamtéž 30).
" " Meči a Kalichu J. E. Vocela (t. 61 sl.).

1844

Propasti srdce. Vypravování (Květy 1844. str. 509 sl.).
Několik slov na památku Marie Čacké (Květy 1844. str. 351).
Česká poesie (Příloha k Věnci 1844. str. 41—44).
Z Vídně (Květy 1844 str. 3 sll.).
Něco o poměru Slovanů a Židů (Květy 1844. str. 323 sl.).
Rabbi Löb (Květy 1844. str. 374).
Zeď rabbiho Judy Chasida (t. str. 374).
Referát o Sbírce pověstí moravských a slezských od M. Mikšíčka (Květy 1844. str. 24).
" " Slavische Melodien von S. Kapper (t. str. 28).
" " Básních V. Furcha (t. str. 40).
" " Iskrici od Mik. Tommasea vyd. Kukuljevićem Sakcińským (t. str. 308).
" " Aus dem Böhmerwalde von Jos. Rank (t. 320. sl.).

1845

Slované a Židé (Květy 1845. str. 51 a 55).
Z Vídně (Česká Včela 1845 str. 72, 75 sl., 79 sl., a 219; Květy 72 sll.).
Židovské vzpomínky (Česká Včela 1845. str. 103, 119 sl. a 127).
Třetí Říjen 1843 (Česká Včela 1845. str. 221—223).
Žebračka Lokarnská, překl. z J. Kleista (Čes. Včela 1845. str. 78 sl.).
Nalezenec, překlad z J. Kleista (t. 1845. str. 209 sl.).
Mocnost hudby. Dle Jindř. Kleista (Květy 1845. str. 381 sl.).
Písně bratra Jana Augusty, kteréž dělal ve vězení (Čas. Mus. 1845. IV. 595—604).

1846.

Z Vídně, (Česká Včela 1846. str. 24, 30 sl. a Květy 1846. str. 3 sll., 58 sl.).

Fallmerayer (Česká Včela 1846. str. 259 sl.).
Několik slov o filosofii (Čas. Mus. 1846. 231—248).
Tristram, velký rek. (Čas. Mus. 1846. str. 277—300).

1847.

Visionář. Povídka (Česká Včela 1847. č. 1 sl.).
Mluvnictví a Zjevení od Fr. Škorpíka (Česká Včela 1847. str. 3 sl.; na to odpověď od Jos. Těšíka t. str. 63 a replika Nebeského t. str. 79).
Referát o almanachu Libuši (Česká Včela 1847. str. 15 sl.).
Zlomky básní dějepravných (Čas. Mus. 1847. I. 11—22).
Příspěvky k historii literatury české: I. *Spor duše s tělem* (Čas. Mus. 1847. I. 584—595); II. *Ježíšovo mládí* (Čas. Mus. 1847. 596—602).
Alexandreis česká (Čas. Mus. II 1—24 a 138—158).
Mastičkář (Čas. Mus. 1847. I. 325—341).
Literatura lidu (Čas. Mus. 1847. II. 337—368).

1848.

Náhled o politice Rakouska. I. (Národní Noviny č. 28).
Úvodní článek v čís. 74, 75, 77, 78, 79, 80 a 81 (*„Skrovná upomínka na Svornost"*), 82, 83, 84, 85, 86 (*Rozbor zprávy o událostech Pražských*), 138 (dopis *Z Vídně*).
Osiřelo dítě. Pokus u vysvětlení národní písně (Čas. Mus. 1848. II. str. 67—83)
Od 11. Března do 11. Června (Čas. Mus. 1848. II. sv. 1. str. 97 sll.).
Zpráva o rukopise Májového snu (Čas. Mus. 1848. str. 113—137).

1849

O postavení sněmu k ministrům (Národní Noviny č. 32).
Acharnští. Komedie Aristophanesova (Čas Mus. 1849. I. str. 3—36 a II. 45—62).

1850.

Stará literatura česká (Čas. Mus. 1850. 221—226).
Rytíři. Komedie Aristophanesova (Čas. Mus. 1850. III. 364—399 a IV. 596—623).

1851.

W. Shakespeare (Čas. Mus. 1851. III. 122—141; 1852. I. 152—168 a II. 147—159).
Milostná píseň z pol. XV. stol. (Čas. Mus. 1851. IV. 121—125).
Legenda o sv. Alexiovi (Čas. Mus. 1851. 138—146).
Souvěká píseň hanlivá na Husity (Čas. Mus. 1851. III. 114—121).

Referát o překladu Mignetovy Historie revoluce francouzské od J. Malého (Čas. Mus. 1851. II.).
" " " Vojáčkově Lamartinových Girondistů (Časopis Mus. 1851. II.).
" " " Macaulayovy Historie Anglicka od Novotného (Čas. Mus. 1851. II.)
" " " P. Virgilia Marona Spisů básnických od K. Vinařického (Čas. Mus. 1851. III.).
" " " Sofoklovy Antigony od Dra. Frant. Šohaje (tamtéž 1851. III.).

1852.

Kralodvorský Rukopis (Časopis Musejní 1852. III. 127—174. a IV. 129—168; 1853. I. 116—166 a II. 335—388). O sobě vyšel ve zvláštním otisku pod názvem *Kralodvorský rukopis.* Příspěvek k české literární historii (v Praze 1853. str. 193).
Verše na Husity (Čas. Mus. 1852. I. 141—151).
Dvě staré satyry (Čas. Mus. 1852. II. 75—80; III. 44—48).

1853.

Tragické básnictví Řeků (Časopis Mus. 1853. III. 532—572 a IV. 789—812; 1854 II. 284—294 a III. 414—439).
Referát o Erbenově Kytici (v Čas. Mus. 1853).
Referát o překladu Tassova Osvobozeného Jerusalema od V. Ziaka (tamtéž I).

1854.

Král Václav I., milostný básník německý (Časopis Mus. 1854. III. 347—363).
Několik slov o literární historii (Programm der Privat-Lehr- und Erziehungs-Anstalt höherer allgemeiner theoretisch-praktischer Bildung für alle Stände . . . in Prag. 1854. str. 5—6).
Úvaha o Oesterreichs Frühlingsalbum (Čas. Mus. 1854).
" " *Vojenských písních M. P. Havelky* (t. 1854).
" " *Kuldových Pohádkách a pověstech národu Moravského* (tamtéž 1854).

1855.

Slovo k laskavému obecenstvu (Čas. Mus. 1855 I. str. 3—8).
Národopisné nástiny z kulturního života: I. Čína (Čas. Mus. 1855. I. 61—80).
Elegie (rukopis v pozůstalosti).
Úvaha o Obzoru (Čas. Mus. 1855. 123 sl.).
" " *Rozumově vydání Příhod V. Vratislava z Mitrovic* (Čas. Mus. 1855. I.).

Úvaha o Krejčího Přírodopisném průvodci po okolí Pražském (Čas. Mus. 1855. III.).
„ „ *časopise Škola a život* (t. 1855. III.).
„ „ *Jos. Wenziga Der neue Rath des Herrn Smil von Pardubic* (Čas. Mus. 1855).
„ „ *Jos. Wenziga Rosmarinkranz* (t. 1855).

1856.

O španělských romancích. S některými ukázkami z nich v českém překladu (Čas. Mus. 1856 IV. 35—78).

1858.

Zpráva o palaeografickém vyšetřování rukopisu Písně milostné krále Václava (Čas. Mus. 1858. I. 134).
Calderon de la Barca. Nástin literární (Čas. Musejní 1858. II. 212—221, III. 375—391).
Aristarchus redivivus. Ein offenes Brieflein an Dr. I. J. Hanuš. (V Praze 1858 u Pospíšila.)
Bydžovští ševci (Čas. Mus. 1858. III. 392. sll.).
Úvaha o Vojáčkově překladu pověsti Hero a Leander (Časopis Mus. 1858).
„ „ *Výboru básní Ovidiových* (t. 1858).
„ „ *Jezberově spisu: Kyril a Method nepsali nikdy hlaholsky než kyrilsky* (t. 1858).
„ „ *Miklosićově vydání drobných článků a úvah Kopitarových* (tamtéž 1858).

1859.

Rukopis Kralodvorský a p. M. Büdinger (Časopis Mus. 1859. II. str. 198—235).
Nová akta ve při o Rukopis Kralodvorský (Čas. Mus. 1859. III. 397—406; viz také Sitzungs Berichte 1859. II. p. 58 a 59).

1861.

Fr. Miklosić o slovanských jmenech osobních (Čas. Mus. 1861. I. 85—88).

1862.

Prometheys. Tragedie Aischylova (v Praze 1862. str. 92).
Eymenidy. Tragedie Aischylova (v Praze 1862. str. 92 a v Ústřední Knihovně 1883.).

1863.

O novořeckém národním básnictví (Čas. Mus. 1863. str. 240—261 a 381—397).

1864

Novořecké národní písně (v Praze 1864).
Novořecká Lenora (Rodinná kronika 1864).
Charos u Novořeků (t. 1864).
Novořecké národní písně (t. 1864).
Novořecké popěvky (t. 1864).
Úvaha o Erbenově sbírce Prostonárodní české písně a říkadla (Kritická příloha Národních listů 1864 str. 81—85 a 141—145).
Kytice ze španělských romancí (v Praze 1864).

1865.

Kralodvorský rukopis (Slovník Naučný IV. str. 941—951).
Hry atellské a mimus u Římanů (Čas. Mus. 1865. str. 171—188).
Římská satira (Čas. Mus. 1865. str. 243 sl.).
Andaluské průpovídky (Květy 1865).
Novořecká přísloví (Květy 1865).

1866.

Kalevala, čudské národní epos (Čas. Mus. 1866. IV. 369—413).
Museum (v Kobrově Naučném Slovníku).
Matice Česká (tamtéž).
Mater verborum (tamtéž).
Mastičkář (tamtéž).

1868

Dějiny Musea král. Českého (v Praze 1868), česky a německy.
Posudek o Dějinách řeči a literatury české od A. V. Šembery (Obzor 1868. č. 10 sl.).

1870.

Aristofanovy Žáby (v Praze 1870. Spisů musejn. 102).

1871.

Terentiovi Bratří (v Praze 1871 přispěním České Matice).

1873.

Plautovi Plenici (v Praze 1873 přispěním České Matice).
Aischylovy Choefory a Agamemnon (neúplné překlady v pozůstalosti).

Ukazatel jmen a věcí.

OBSAH